T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

AZERBAYCAN-ABD İLİŞKİLERİ VE AZERBAYCAN'DA ABD ALGISI

Doktora Tezi

Samir MARDANOV

ANKARA–2012

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

AZERBAYCAN-ABD İLİŞKİLERİ VE AZERBAYCAN'DA ABD ALGISI

Doktora Tezi

Samir MARDANOV

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Çağrı ERHAN

ANKARA–2012

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i
KISALTMALAR vi
GİRİŞ 1

BÖLÜM I
AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASI VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN AZERBAYCAN POLİTİKASI 6
A Azerbaycan Dış Politikasının Genel Çerçevesi 6
1 Azerbaycan Dış Politikasını Etkileyen Temel Öğeler 6
a Stratejik Boyut 6
b Tarihsel Boyut 7
c Kültürel Boyut 8
ç. Demografik Boyut 9
d. Ekonomik ve Politik Boyut 10
2. Azerbaycan'ın Dış Politika Hedefleri ve Ulusal Güvenlik Stratejisi 12
a. Azerbaycan'ın Dış Politika Hedefleri 12
b. Azerbaycan'ın Ulusal Güvenlik Stratejisi 14
3. Azerbaycan'daki Politik ve Ekonomik Gelişmeler 16
a. Ayaz Mutallibov Dönemi (1990-1992) 16
b. Ebülfez Elçibey Dönemi (1992-1993) 17
c. Haydar Aliyev Dönemi (1993-2003) 19
ç. İlham Aliyev Dönemi (2003-2010) 25
4. Azerbaycan'ın Enerji Politikası 26
B. ABD'nin Azerbaycan Politikası 31
1. 1975'ten Sonra ABD'nin Dış Politikası 31
2. ABD'nin 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi 35
a. ABD'nin 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi: Bush Doktrini 35
b. 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin Barack Obama Döneminde Sürdürülebilirliği 39
3. ABD'nin Kafkasya'ya Yönelik Dış Politika Hedefleri ve Azerbaycan 40

a. SSCB'nin Dağılmasından Sonra ABD'nin Kafkasya'ya Yönelik Dış Politika Hedefleri 40
b. ABD'nin Azerbaycan'a Yönelik Politikası 44
4. ABD'nin Hazar Bölgesiyle İlgili Petrol Stratejisi 46
5. İlişkileri Etkileyen Diğer Faktörler: Diaspora ve Lobi 51
a. ABD'deki Azerbaycan Diasporası 51
b. Lobicilik 57
c. ABD'nin Karar Alma Mekanizmaları 59
ç. Ermeni Lobisinin Kongre'ye Etkisi ve "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" Maddenin Kabulü 61

BÖLÜM II

İKİLİ İLİŞKİLER 64
A. Belirsizlik Dönemi (1991-1994) 64
1. Politik İlişkiler 64
a Azerbaycan-ABD İlişkilerinin Tarihi 64
b. Diplomatik İlişkilerin Kurulması 66
c. SSCB'nin Dağılmasından Sonra İkili İlişkiler 69
ç. Dağlık Karabağ Sorunu Bağlamında Azerbaycan-ABD İlişkileri 72
i. Dağlık Karabağ Sorunu 72
ii. ABD'nin Tutumu 75
iii. ABD'nin AGİK Minsk Grubu Çerçevesindeki Faaliyeti 77
iv. ABD'nin BM Çerçevesindeki Girişimleri 78
2. Ekonomik İlişkiler 79
a. Azerbaycan Ekonomisinde ABD'nin Yeri 79
b. Ekonomik İlişkilerde Petrol Boyutu 79
c. ABD'nin Yardım Programı Çerçevesinde Faaliyetleri 80
B. İlişkilerde Yakınlaşma Dönemi (1994-2001) 81
1. Politik İlişkiler 81
a. ABD'nin Azerbaycan'a Yönelik Değişen Politikası 81
b. Haydar Aliyev'in ABD'ye İlk Resmi Ziyareti ve İlişkilerin Gelişimi 83
i. Haydar Aliyev'in ABD'ye İlk Resmi Ziyareti 83

ii. Haydar Aliyev'le Bill Clinton'un Görüşmesi ve Anlaşmaların İmzalanması 84
iii. Haydar Aliyev Ziyaretinin İkili İlişkilere Katkısı 86
c. Dağlık Karabağ Sorunu 87
i. Dağlık Karabağ Sorunu Bağlamında ABD'deki Gelişmeler 87
aa. "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" Maddeyle İlgili Kongre'deki Çalışmalar 87
bb. "Wilson Önerisi" 89
cc. "Porter İlavesi" 90
ii. ABD'nin AGİT Minsk Grubu Çerçevesindeki Faaliyeti 91
iii. Key-West Görüşmelerinde ABD'nin Girişimi 94
ç. Hazar'ın Hukuki Statüsü ve ABD 96
i. Hazar'ın Durumu ve Hukuki Statüsü 96
ii. Kıyısı Olan Devletlerin Hazar'ın Hukuki Statüsü Konusundaki Politikaları 97
aa. Rusya Federasyonu, Azerbaycan ve Kazakistan'ı Birleştiren Nokta 97
bb. İran ve Türkmenistan'ı Birleştiren Nokta 98
iii. Hazar'ın Hukuki Statüsüyle İlgili ABD'nin Tutumu 99
2. Ekonomik İlişkiler 99
a. Ekonomik İlişkilerde Gelişmeler 99
b. Azerbaycan'daki Yabancı Yatırımlar ve ABD 100
c. Azerbaycan'ın Dış Ticareti ve ABD 101
ç. Enerji Kaynakları ve ABD 102
d. Bölgesel Boru Hatları ve ABD 104
i. ABD'nin Desteklediği Projeler 104
ii. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi 105
e. ABD'nin Yardım Programı Çerçevesinde Faaliyetleri 106
3. Askeri İlişkiler 107
C. İlişkilerde İşbirliği Dönemi (2001-2010) 109
1. Politik İlişkiler 109
a. "Uluslararası Terörizme Karşı Ortak Mücadele" 109

b. Haydar Aliyev'in ABD'ye İkinci Resmi Ziyareti ve İlişkilerde İşbirliği 111
c. ABD'nin Irak'a Müdahalesi ve Azerbaycan'ın Tutumu 112
ç. Gürcistan'la Ukrayna'daki Devrimler ve Azerbaycan 113
d. Hillary Clinton'un Azerbaycan Ziyareti 114
e. Dağlık Karabağ Sorunu 115
i. "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" Maddenin Yürürlüğünün Durdurulması 115
ii. Dağlık Karabağ Sorununa AGİT'in Yaklaşımı ve İnisiyatifi 117
2. Ekonomik İlişkiler 119
a. ABD'nin Azerbaycan'daki Ekonomik Çıkarları 119
b. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi ve ABD 120
i. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesiyle İlgili ABD'deki Farklı Yaklaşımlar 120
ii. ABD'nin Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesiyle İlgili Tutumu 120
c. ABD'nin Azerbaycan'a Yardım Programları 121
i. Güvenlik Alanındaki Programlar 121
ii. Demokrasinin Gelişimi Programı 122
iii. Ticaret ve Tarım Programları 124
iv. Eğitim Alanındaki Reformların Desteği Programı 124
v. Sosyal ve İnsani Yardım Programları 125
3. Askeri İlişkiler 125
Ç. İkili İlişkilerin Değerlendirilmesi 126

BÖLÜM III

AZERBAYCAN'DA AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ALGISI 128
A. Tez Kapsamında Yapılan Anket ve Mülakatlara İlişkin Genel Bilgiler 128
1. Azerbaycan'da Yapılan Anketin Başlıca Sonuçları 129
a. Azerbaycan Halkı ve Dış Politika 130
b. Azerbaycan'ın Genel Dış Politikasına Bakış 134
c. Azerbaycan'ın ABD'yle İlişkilerine Bakış 139
i. Dağlık Karabağ ve ABD 148

ii. Hazar'ın Hukuki Statüsü ve ABD 155
iii. Azerbaycan'ın Enerji Politikası ve ABD..... 156
iv. ABD'nin Askeri Operasyonlarına Bakış 157
v. ABD'nin İran Politikasına Bakış 161
2. Azerbaycan'da Yapılan Mülakatların Başlıca Sonuçları..... 163
3. Azerbaycan'da ABD Algısının Değerlendirilmesi 167
B. Azerbaycan Yazılı ve Görsel Medyasında ABD Algısı..... 171
C. ABD Algısının Azerbaycan Dış Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi... 174
1. Azerbaycan-AB İlişkileri Çerçevesinde ABD Algısının Değerlendirilmesi 175
2. Azerbaycan-Rusya Federasyonu İlişkileri Çerçevesinde ABD Algısının Değerlendirilmesi..... 184
3. Azerbaycan-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri Çerçevesinde ABD Algısının Değerlendirilmesi..... 189
4. Azerbaycan-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde ABD Algısının Değerlendirilmesi 190
5. Azerbaycan-İran İlişkileri Çerçevesinde ABD Algısının Değerlendirilmesi193

SONUÇ..... 197
KAYNAKÇA..... 204
EKLER..... 236
Ek I: Anket Soruları..... 236
Ek II: Anket Katılımcılarının Cinsiyet, Yaş, Eğitim, Meslek ve Gelir Durumuna Göre Dağılımları..... 240
Ek III: Mülakat Soruları..... 256
Harita 1: Azerbaycan ve Komşuları..... 257
Harita 2: Dağlık Karabağ Sorunu 258
Harita 3: Hazar'ın Hukuki Statüsü-Azerbaycan Önerisi 259
Harita 4: Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları..... 260
ÖZET 261
SUMMARY 263

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABC	: Amerikan Ticaret Konseyi (*American Business Council*)
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AHC	: Azerbaycan Halk Cephesi
AHCP	: Azerbaycan Halk Cephesi Partisi
AIOC	: Azerbaycan Uluslararası Operasyon Şirketi (*Azerbaijan International Operation Company*)
AK	: Avrupa Konseyi
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
AMHCP	: Azerbaycan Muhafazakâr Halk Cephesi Partisi
AMİP	: Azerbaycan Milli İstiklal Partisi
AP	: Adalet Partisi
ASA	: Amerika-Azerbaycan Derneği (*Azerbaijan Society of America*)
ASAM	: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
ASRP	: Azerbaycan Sosyal Refah Partisi
AT	: Avrupa Topluluğu
ATAUM	: Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi
ATV	: Azerbaycan Televizyonu
AVP	: Ana Vatan Partisi
AzTV	: Azerbaycan Devlet Televizyonu
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BIT	: İkili Yatırım Antlaşmaları (*Bilateral Investment Treaties*)
BKP	: Büyük Kuruluş Partisi
Bkz.	: Bakınız

BM : Birleşmiş Milletler

BMDHS : Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi

BOTAŞ : Boru Hatlarıyla Petrol Taşıma Anonim Şirketi

BP : *British Petrolium*

C. : Cilt

CIA : Merkezi Haber Alma Örgütü (*Central Intelligence Agency*)

DRP : Demokratik Reformlar Partisi

DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü

ECO : Ekonomik İşbirliği Örgütü (*Economic Cooperation Organization*)

GATA : Gülhane Askeri Tıp Akademisi

GSYİH : Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

İKÖ : İslam Konferansı Örgütü

İTV : İçtimai Televizyonu

IMF : Uluslararası Para Fonu (*International Monetary Fund*)

INOGATE : *Interstate Oil and Gas Transport to Europe*

IREX : *International Research and Exchanges Board*

ISAF : Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü (*International Security Assistance Force*)

LDP : Liberal Demokrat Parti

LTV : Lider Televizyonu

MC : Milletler Cemiyeti

MP : Müsavat Partisi

NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (*North Atlantic Treaty Organization*)

NDI : Ulusal Demokrasi Enstitüsü (*National Democracy Institute*)

No. : Numara

NSC : Ulusal Güvenlik Konseyi

(*National Security Council*)

NTIS : *National Technical Information Service*

OPIC : Deniz Ötesi Özel Yatırım Şirketi
(*Overseas Private Investment Cooperation*)

s. : Sayfa

SDI : Stratejik Savunma Girişimi
(*Strategic Defense Initiative*)

SOCAR : Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi
(*State Oil Company of Azerbaijan Republic*)

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TACIS : *Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States*

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TİKA : Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı

TRACECA : *Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia*

UAD : Uluslararası Adalet Divanı

UNDP : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
(*United Nations Development Programme*)

UNHCR : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
(*United Nations High Commissioner for Refugees*)

UNICEF : Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu
(*United Nations Children's Fund*)

USA : *United States of America*

USACC : Amerika Birleşik Devletleri-Azerbaycan Ticaret Konseyi
(*United States-Azerbaijan Chamber of Commerce*)

USAID : Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı
(*United States Agency for International Development*)

USC : *University of Southern California*

USCR : Amerika Birleşik Devletleri Göçmenler Komitesi
(*United States Committee for Refugees*)

USTDA : Amerika Birleşik Devletleri Ticari Geliştirme Ajansı
(*United States Trade and Development Agency*)

ÜP : Ümit Partisi

VBP : Vatandaş Birliği Partisi

WFD : Dünya Gıda Programı (*World Food Programme*)

WHO : Dünya Sağlık Örgütü (*World Health Organization*)

YAP : Yeni Azerbaycan Partisi

YSK : Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Azerbaycan'ın da bir parçası olduğu Kafkasya'nın sadece bölge devletlerinin ilgilendiği ve birbirleriyle güç mücadelelerine girdiği coğrafi konumundan, bölge dışı küresel güçlerin strateji ve politikalarında yer alan bir konuma gelmesi daha çok 20. yüzyılın başlarında ortaya çıktı. Ancak bugün olduğu kadar değer ifade etmemekle beraber yine de bölgedeki zengin petrol kaynaklarını ve güvenlik kaygılarını barındıran değişik stratejik görüşler, Kafkasya'yı 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya gündemine sokmuştu. 19. yüzyılda bölgede cereyan eden gelişmelere ve buradaki güç mücadelelerine verilen "Büyük Oyun" ismi, aynı zamanda bölgenin ne kadar çetrefil ilişkiler ağına sahip olduğunu da göstermişti. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra değişen konjonktür ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Soğuk Savaş, bu oyunun bir süre için sahnelenmesini erteledi.[1] Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla da oyunun yeniden sahneye konulduğu iddia edilmektedir.

SSCB'nin dağılmasına yol açan gelişmeler bu tarihe kadar mevcut olan iki kutuplu dünya sisteminin sonunu getirdi. SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan uluslararası sisteme Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından "Yeni Dünya Düzeni" adı verilmiştir.[2] Bu yeni düzende, Kafkasya'da büyük bir jeopolitik boşluk meydana gelmiştir. 19. yüzyılın sonuyla 20. yüzyılın başındakinin aksine petrolün bugün ifade ettiği anlam çok daha fazla önem kazanmış, özellikle büyük hedefleri olan devletlerin stratejik ve ekonomik çıkarları için hayati bir değer taşımıştır. Ayrıca nükleer silahların varlığı ve bu silahların kontrol altına alınma çabaları bu bölgeyi farklı kılmıştır.

SSCB'nin dağılmasından sonra, bölgede "Yeni Büyük Oyun" olarak tanımlanan mücadele bir bakıma 19. yüzyılın sonunda İngiltere'yle Rusya arasındaki güç mücadelesini hatırlatmaktadır. O dönemde toprakların ve üzerinde yaşayan halkların kontrolü önemliyken bugün bunun yerini enerji kaynaklarının kontrolü, işletilmesi ve nakli mücadelesi almıştır. Bölgedeki güç dengesinde şu an kimin daha fazla ağırlığı olduğunu da bu petrol pastasından hangi devlet şirketlerinin ne kadar pay alacağı ve boru hatlarının hangi güzergâhlar üzerinden geçirileceği ortaya koyacaktır. Aynı şekilde

[1] Ariel Cohen, "Yeni Büyük Oyun: Avrasya'da Boru Hattı Siyaseti", **Avrasya Etüdleri**, C. III, No. 1 (İlkbahar 1996), s. 2-11.
[2] Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1996, s. 71-72.

bugün dengeyi lehine çeviren taraf, petrolden elde edilecek çok yönlü kazanımlar sayesinde gelecekte de bölge politikalarına şekil veren taraf olacaktır.[3] Buradan hareketle Kafkasya'nın, bugün çok çetin ve zorlu bir oyuna sahne olmaya hazırlandığı söylenebilir. Gerek mücadeleye katılan oyuncuların çeşitliliği, gerekse elde edilecek yüksek ekonomik kâr ve stratejik kazanımlar, Kafkasya'daki mevcut petrol oyununu büsbütün karmaşık bir hâle sokmaktadır.

20. yüzyıl bir değişim asrıydı. En kanlı savaşlar, imparatorlukların varlıklarının son bulması, sömürge sisteminin tasfiyesi, bilimsel ve teknolojik alanlardaki ilerlemeler, SSCB'nin dağılmasıyla ABD liderliğinde tek kutupluluğa dönüşüm; bir taraftan küreselleşme, diğer taraftan bölgeselleşme kavramları 20. yüzyılın temel özellikleri olarak ortaya çıktı. Değişim dönemi olan bu yüzyılda SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını yeni kazanmış devletler iki temel sorunla karşılaşmışlardı. Birincisi, Batı'yla ilişkilere yönelme sürecinde; ikincisiyse serbest piyasa ekonomisine geçişte yaşanmıştır.

Yeni dengelerin arandığı siyasi konjonktürde devletlerin dış politika kararları, uygulamaları ve etkileşimleri son derece önemli boyutlara ulaşmıştır. Kuşkusuz devletlerin kendi dış politikalarını oluşturmalarında birçok farklı unsur rol oynamaktadır. Ancak eskisinden farklı olarak demokratik devletlerin dış politika hazırlama ve uygulama süreci hem kendi halklarının, hem de tüm dünya kamuoyunun takibi altındadır. Dünyadaki gelişmeler anında izlenmekte; tüm devletler, diğer ulusal ve uluslararası aktörler tepkilerini göstermektedirler.

Uluslararası ilişkiler disiplini içinde dış politika kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Kısaca dış politikayı, bir devletin başka bir devlete veya devletlere yönelik ya da daha geniş anlamıyla uluslararası alanda izlediği politika olarak tanımlamak mümkündür.[4] Her bir devletin dış politikasının oluştuğu kendilerine has ortamları bulunmaktadır ve dış politikanın oluşturulmasındaki ortamların saptanması için de çok farklı unsurlar sıralamak mümkündür. İlki, fiziki ve beşeri çevredir. İkincisi, ülkenin coğrafi konumu, etnik ve dinsel yapısıyla tarihi de dış politikanın oluşturulmasında

[3] Cohen, **op. cit.**, s. 12-15.
[4] Ömer Kürkçüoğlu, "Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. XXXV, No. 1-4 (Ocak-Aralık 1980), s. 311.

önemli birer belirleyicidir. Üçüncüsü de iç ve dış politik ortamdır.[5] Sıralanan bu faktörler devletlerin tutumlarının belirlenmesini sağlamaktadır.

SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan, çıkar çatışmaları açısından stratejik olarak kilit konumda ve tekrar uluslararası arenada eski konumunu arayan Rusya Federasyonu'yla ABD arasındaki anlaşmazlığın merkez mekânı olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmazlığın ve rekabetin sebeplerinden biri de zengin enerji kaynaklarının ele geçirilmesi veya kontrol altına alınması olmuştur. Uluslararası ilişkilerini yeni oluşturan Azerbaycan, dış politikasını da yeni bir düzlemde inşa etme çabası içerisine girmiştir.

Bu bağlamda Azerbaycan'ın dış politikası genel hatlarıyla değerlendirilirse, ilk olarak coğrafi konumunun ele alınması gerekmektedir. Coğrafi konum bakımından Azerbaycan, beş devletle[6] sınırdaş durumdadır. Devletlerin sınırdaşı olan devlet sayısının artması, dış politikada çeşitlilik ve çok seçeneklilik sağlamakla birlikte, aynı zamanda tutarlı politikalar uygulama ve sınırdaş devletlerin politikalarını belirleme bakımından önemli zorluklar yaratabilmektedir. Çok sayıda komşuya sahip olmaya bir de bu farklı bölgelerdeki içsel ve bölgesel dengeler eklenirse "bıçak sırtı"nda bir dış politikanın[7] varlığı daha iyi görülmektedir.

İç politik ortama gelince; devletin siyasal yapısı, dengeler, kamuoyuyla ilişkiler dış politikanın oluşturulmasında önemli bir boyutu ortaya koymaktadır. Ayrıca dış politika ve iç politika birbirinin içine girmiş, birbirini tamamlayan politikalardır. 18. ve 19. yüzyıllarda "dış politika, iç politikanın bittiği yerde başlarken" 20. yüzyıldan itibaren bu durum değişmeye başlamıştır. Uluslararası ilişkilerdeki değişim, demokratik devletlerin politik gelişimleri gibi unsurlar iç ve dış politikanın örtüşmesinde etken olmuştur. Ülkelerin iç yapılarıyla dış politikaları arasındaki ilişki birçok araştırmacı tarafından da vurgulanmış ve zaman zaman bir devletin uyguladığı dış politikanın iç politikasının uzantısı olduğu bile ileri sürülmüştür.[8]

Azerbaycan'ın bağımsızlığının ilk yıllarından itibaren, bölgedeki uluslararası rekabeti de göz önünde bulundurarak, ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış

[5] Mehmet Gönlübol, **Uluslararası Politika İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1985, s. 200-208; Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995, s. 419-488.
[6] Ek'teki Harita 1'de de görüldüğü gibi bu devletler; Ermenistan, Gürcistan, İran, Rusya Federasyonu ve Türkiye'dir.
[7] Sönmezoğlu, **op. cit.**, s. 467.
[8] Suat Bilge, **Milletlerarası Politika**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1996, s. 295-322.

politikaya yöneldiği söylenebilir. İçinde bulunduğu savaş ortamı ve ülke içindeki istikrarsızlıklar Azerbaycan'ı bağımsızlığının ilk yıllarında zor durumda bırakmıştır. Bağımsızlığın korunması ve toprak bütünlüğünün temin edilerek ülke içindeki güvenliğin sağlanması için Azerbaycan'ın ABD'yle ilişkileri dış politikasında önemli bir yer tutmuştur.

Bağımsızlıktan sonra Azerbaycan-ABD politik, ekonomik ve askeri ilişkilerinin incelenmesiyle bu ilişkilerdeki olumlu ve olumsuz gelişmelerin belirlenmesi; 11 Eylül 2001 sonrası başlayan yeni süreçte Azerbaycan-ABD ilişkilerinin değerlendirilmesi; son olarak da yapılan anketlerle mülakatlar sonucu Azerbaycan'da ABD algısı ve bu algının Azerbaycan dış politikası bağlamında değerlendirilmesi bu tezin konusunu oluşturmaktadır. Tezde, Azerbaycan'ın temel dış politika öncelikleri ve sorunları kapsamında konunun bilimsel analizinin yapılması öngörülmüştür.

Tez, bir dizi varsayım üzerine inşa edilmiştir. Birincisi, Azerbaycan-ABD ilişkilerinde temel faktörlerin Dağlık Karabağ sorunu ve enerji oldukları varsayımıdır. İkincisi, buna bağlı olarak, ilişkilerdeki diğer faktörlerden olan ABD'deki etnik lobilerin iç politikada olduğu kadar dış politikada da etkin olduklarıdır. Üçüncüsü, ABD'nin Kafkasya'ya ve özellikle Azerbaycan'a yönelik tutumu, bölgeyi yaşamsal çıkar alanı ilan ettiği 1997'de başladığı, 11 Eylül 2001'den sonra açıkça değiştiği ve ikili ilişkilerin önündeki engellerin ortadan kalkma eğilimine girdiğidir.

Tez, giriş ve sonucun dışında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Azerbaycan dış politikası ve ABD'nin Azerbaycan politikası incelenecektir. Bu çerçevede, Azerbaycan dış politikasını etkileyen temel öğelerle dış politika hedefleri belirlenecek; ABD'nin dış politikasıyla ulusal güvenlik stratejisi bağlamında Kafkasya'ya ve özellikle Azerbaycan'a yönelik politikası ele alınacaktır.

İkinci bölümde, Azerbaycan-ABD ilişkileri ve bu bölümün alt başlıkları olan "belirsizlik" dönemi, ilişkilerde "yakınlaşma" ve "işbirliği" dönemleri incelenecektir. Bu çerçevede, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin tarihsel gelişimi; politik, ekonomik ve askeri ilişkiler; ilişkilerdeki Dağlık Karabağ sorunuyla enerji faktörü; 11 Eylül 2001 sonrasında ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasındaki değişiklik sonucu ilişkilerde işbirliği dönemi değerlendirilecektir.

Üçüncü bölümdeyse, yapılan anketler ve mülakatlar sonucu Azerbaycan kamuoyunda ABD algısı araştırılacak; sonrasında bu algı, Azerbaycan dış politikası bağlamında değerlendirilecektir.

Araştırma 1991'den 2010'a kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır. Belirtilen zaman dilimi kapsamı çerçevesinde konu ve kavramlarla ilgili Azerbaycan ve Türkiye Türkçeleri, İngilizce, Fransızcayla Rusça kitap, makale, dergi, internet sayfaları ve gazetelerden yararlanılmıştır.

Azerbaycan dış politikasında ABD'yle ilişkiler, Kafkasya'nın değişen dünya düzeni içerisindeki konumu çerçevesinde ele alınmalıdır. Çünkü Azerbaycan dış politikasında ABD'nin yeri, Azerbaycan'ın Rusya Federasyonu'yla olan ilişkilerinden, Azerbaycan'la İran arasında süregelen gerginlikten, Çin Halk Cumhuriyeti'nin yükselmekte olan gücünün bölgeye yapacağı muhtemel etkinin ABD'nin ekonomik çıkarlarıyla ilişkisinden ve 11 Eylül 2001 sonrasında ABD'nin Kafkasya'ya yaklaşımındaki değişimden bağımsız olarak değerlendirilemez. Bu bağlamda, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin dış politika kavramı çerçevesinde ve ABD algısının Azerbaycan dış politikası bağlamında değerlendirilmesi tezin temel amacını oluşturmaktadır.

BÖLÜM I

AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASI VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN AZERBAYCAN POLİTİKASI

A. AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASININ GENEL ÇERÇEVESİ

Azerbaycan dış politikasının genel çerçevesi başlığı altında Azerbaycan dış politikasını etkileyen temel öğeler, Azerbaycan'ın dış politika hedefleri ve ulusal güvenlik stratejisi, Azerbaycan'daki politik ve ekonomik gelişmelerle Azerbaycan'ın enerji politikası incelenecektir.

1. Azerbaycan Dış Politikasını Etkileyen Temel Öğeler

Azerbaycan dış politikasını bazen olumlu, bazen olumsuz etkileyen ama kesinlikle karmaşık nitelikler taşıyan öğeler; stratejik boyut, tarihsel boyut, kültürel boyut, demografik boyut, ekonomik ve politik boyut başlıkları altında incelenecektir.

a. Stratejik Boyut

Azerbaycan dış politikasının stratejik boyutunu coğrafi bağlamda üç özellikle açıklamak mümkündür. İlk olarak, genellikle dağlık ve birbirine geçit vermeyen çok sayıda vadiden oluşması, Azerbaycan'ın jeopolitik yapısını belirleyen en önemli özelliğidir.

Coğrafi bağlamda ikinci özellik, Azerbaycan'ın büyük devletler arasında bir tampon oluşturmasıdır. Komşu olan Ruslar, Farslar ve Türkler her zaman Azerbaycan'la yakından ilgilenmişlerdi ve bu nedenle Azerbaycan, zaman zaman çeşitli güçlerin egemenliğine girmişti. Azerbaycan'ın deniz sınırının kısmen güvenli olmasına karşılık kuzey ve güneyindeki kara sınırları, tam güvenlik sağlayan coğrafi özelliklere dayanmamaktadır. Bu nedenle Azerbaycan'ın güvenli bir coğrafi bütünlüğü olmadığı için, tarih boyu Hazar Türk İmparatorluğu hariç hiçbir devletin "anayurdu" olamamıştır.[9]

Azerbaycan'ın coğrafi yapısına ilişkin son özellik, ticaret ve ulaşımda büyük bir "köprü" oluşturarak bir anlamda kuzeyle güneyin ve doğuyla batının bağlantısını sağlamasıdır.[10] Azerbaycan, hem zengin bir petrol ülkesidir, hem de kuzey-güney ve doğu-batı ticaret yollarında bulunması sebebiyle stratejik bir konuma sahiptir. Bu

[9] Suat İlhan, **Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1999, s. 10-11.
[10] Süha Göney, **Siyasi Coğrafya**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1993, s. 16.

nedenle Azerbaycan, coğrafi konumundan kaynaklanan jeopolitik bir değer taşımaktadır.

Azerbaycan'da asırlardır süregelen çekişmeler ve savaşlar, sadece aktörlerin değişmesiyle bugüne kadar gelmiş ve hiç durulmamıştır. Ayrıca zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarının varlığı, bağımsızlığını kazanmasından sonra Azerbaycan'ı jeopolitik açıdan dünya sahnesinde rekabet bölgesi haline getirmiştir.

b. Tarihsel Boyut

17. ve 18. yüzyıllarda Türk topraklarını işgale başlayan Rusya, 18. yüzyılda Kafkasya'ya da seferler başlatmıştı. 1828'e kadar Gence ve Dağlık Karabağ, Rusya'yla Kacar Hanedanlığı arasında çekişme konusu olmuştu. 1828'deki Türkmençay Antlaşmasıyla Dağlık Karabağ ve Gence'nin de içinde olduğu Aras nehrinin kuzeyi[11] Rusların eline geçmişti. Aras nehrinin güneyinde kalan ve Azerbaycan topraklarının 2/3'ünü oluşturan kısım Kacar Hanedanlığı'na bırakılmıştı.[12] Türkmençay Antlaşmasıyla topraklarının ikiye bölünmesi Azerbaycan'da Rusya Federasyonu ve İran'a yönelik büyük bir güvensizlik duygusu oluşturmuştur ve Azerbaycan'ın dış politikasının güvenlik faktörünü fazlasıyla önemsemek zorunda kalmasına yol açmıştır.

1828'den sonra Azerbaycan, Rusya'nın bir parçasıydı. İlk bağımsız Azerbaycan devleti ise 1918'in ilkbaharında Transkafkasya Seimi'nin[13] dağılmasından sonra 28 Mayıs 1918'de "Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti" olarak kuruldu. Sürekli istikrarsızlık içinde bulunan Azerbaycan'ın bu bağımsızlığı ancak yirmi üç ay devam etti. 28 Nisan 1920'de Sovyet ordusunun Azerbaycan'ı işgaliyle bağımsız Azerbaycan devleti sona erdi. Bu tarihten sonra "Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti" olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) bağlı on beş cumhuriyetten biri

[11] 1991'de Azerbaycan, Dağlık Karabağ ve Gence'nin de içinde olduğu Aras nehrinin kuzeyinde bağımsızlığını ilan etti.

[12] Ziya Bünyadov, **Azerbaycan Tarixi**, C. I, Bakı, Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, 1994, s. 94-101.

[13] 11 Kasım 1917'de Bolşevik yönetimin meşruiyetini reddeden Transkafkasya'da geçici olmak üzere, Azerbaycan'ın da üç üyeyle temsil edildiği, Güney Kafkasya Komiserliği kuruldu. Bu durum, Rusya'nın yasal hükümetini oluşturacak Kurucu Meclis seçimleri yapılana kadar sürecekti. Kurucu Meclis Ocak 1918'de Bolşevikler tarafından dağıtılınca, Güney Kafkasya Komiserliği yeni kurulan hükümeti tanımadı ve Kafkasya'dan Kurucu Meclis'e seçilmiş olan vekillerden oluşan Güney Kafkasya Seimi'ni (Konsey) oluşturarak yönetimi bu teşkilata bıraktı. Bu federasyon girişimi Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ı kapsar tarzdaydı. "Transkafkasya Seimi"nin bağımsız bir varlık olarak ortaya çıkamaması üzerine bölgede bağımsız devletler meydana gelecekti: Gürcistan Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti, Ermenistan Cumhuriyeti ve Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti. **Bkz**. Banu Sönmez, "Azerbaycan'da Yirminci Yüzyılın Başında ve 1990'lı Yıllarda Siyasi Gelişmeler, Azerbaycan Milli Hareketi ve Musavat Partisi", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, No. 6, "http://www.academical.org/dergi/makale/s6azerbaycan.html" (14.03.2009).

oldu. 1920'den itibaren yetmiş yıl süreyle SSCB'nin bir parçası olan Azerbaycan, 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan etti ve 18 Ekim 1991'de de Parlamento "Bağımsızlık Kanunu"nu kabul etti.[14]

Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin dış politika fonksiyonunu Moskova yerine getirmekteydi. Bundan dolayı, bağımsızlık sonrası "dış politika" devletin yapılanmasında yeni bir kavram olarak oluşturuldu. Azerbaycan dış politikası oluşturulurken, tarihteki diplomatik ilişkilerin tecrübesinden, 1918-1920 dönemindeki Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kurucusu Mehmet Emin Resulzade'nin ve Feteli Han Hoylu'nun politika anlayışından, 1919'dan 1920'ye dek devam eden Paris Barış Konferansı'nda Ali Merdan Topçubaşı'nın faaliyetinden[15] ve genel olarak dünya devletlerinin dış politika tecrübelerinden faydalanılmıştır.

c. Kültürel Boyut

Azerbaycan farklı kültürlere sahiptir. Bunları Asya, İslam ve Batı olarak sınıflandırmak mümkündür.

Topraklarının % 98'i Asya'da[16] bulunan Azerbaycan yer yer ve zaman zaman feodal ve göçebe toplumun izlerini taşır. İç politikada insanlar karşısındakiyle uzlaşmak yerine, karşısındakini ortadan kaldırmayı tercih eden bir tutum içindedirler.[17] Politikacılarının yeterli donanıma sahip olduğunu iddia etmek kolay değildir. Kurumlardan çok, güçlü lidere eğilim görülür. Aileden devlete varıncaya kadar otoriteye alışmış halk, güçlü liderlerin faaliyetlerini hemen destekler.

Azerbaycan'da halkın % 88'i Müslüman'dır. Müslümanların % 70'i Şii, % 30'uysa Sünni'dir.[18] Şiilerin kendilerine ait özel bir eğitim sistemleri olmakla birlikte Azerbaycan Şiilerinin durumu İran Şiilerinin durumundan biraz farklıdır. Azerbaycan Şiileri Türk kimliğine önem verdiğinden kendilerini Türkiye'ye daha yakın hissederler. Azerbaycan Sünnilerinin durumuysa Türkiye Sünnilerinin durumundan tamamen farklıdır. Azerbaycan Sünnileri Vahhabi olduğundan kendilerini Suudi Arabistan'a

---

[14] Eldar İsmayılov, Cemil Hasanov ve Tahir Qaffarov, **Azerbaycan Tarixi (11)**, Bakı, Öyretmen Neşriyyatı, 1995, s. 14-17.
[15] Cemil Hasanlı, **Azerbaycan Tarihi (1918-1920)**, Ankara, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, 1998, s. 94-95.
[16] "Http://www.bakterim.com/cografya/69035-azerbaycan-cografi-yapisi.html" (24.09.2009).
[17] Nadir Devlet, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi Türk Dünyası**, İstanbul, Çağ Yayınları, 1993, s. 126-127.
[18] **Azerbaycan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye'yle Ekonomik-Ticari İlişkileri**, Bakü, Türkiye Cumhuriyeti Bakü Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007, s. 5.

yakın hissederler.[19] Ayrıca, SSCB'den kalan laiklik mirası nedeniyle halkın dini serbest yaşama ve ifade etme özgürlüğü vardır. Bu da Hıristiyan misyonerlerin faaliyetlerini serbestçe yapmalarına imkân sağlar.[20]

Azerbaycan topraklarının yalnızca % 2'si Avrupa'da[21] bulunmakla birlikte, SSCB'den kalan kültür mirası, başta Türkiye olmak üzere İngiltere, Fransa, İtalya ve Almanya'yla yakın ilişkileri nedenleriyle ülkede çok büyük bir Batı etkisi vardır.[22] Ayrıca, 12 Kasım 1995'te referandum yoluyla kabul edilmiş olan Anayasa'da "Azerbaycan devleti demokratik, hukuka dayalı, laik, üniter bir cumhuriyettir."[23] ifadesiyle Azerbaycan devletinin Batı değerlerini benimsediği söylenebilir.

Azerbaycan'ın farklı kültürlere sahip olmasının sonuçları çeşitlidir. Birincisi, Azerbaycan'ın bu üç kültürel niteliği arasında kesin zıtlıklar vardır. İkincisi, genel olarak Azerbaycan insanı bu kültürler arasında bir kimlik karmaşası yaşamaktadır. Üçüncüsü; Batı, Azerbaycan'ın gerçek anlamda Batı değerlerini benimsediğini kabul etmemektedir. Dördüncüsü, kültürel konuda politikacılarla halk arasında gözardı edilemeyecek bir farklılık vardır.

ç. Demografik Boyut

2011 verilerine göre Azerbaycan nüfusu 9.005.223'dir. Bunların 4.293.976'sı erkek, 4.711.247'si kadındır. Nüfusun % 66'sı şehirlerde yaşamaktadır. Ortalama ömür 73 yıldır. Çocuk ölümlerinin oranı % 2'dir. Nüfusun % 53'ünü 35 yaşın altındakiler oluşturmaktadır. Yıllık nüfus artış hızıysa % 1'dir.[24]

Azerbaycan nüfusunun % 83'ünü Azerbaycan Türkleri oluşturmaktadır. En büyük azınlığı % 7 orana sahip olan Ruslar oluşturur. Azınlık olarak ikinci sırada % 6 orana sahip olan Ermeniler gelir. % 2 oranında da Lezgiler mevcuttur. Kalan nüfusu Avarlar, Ukraynalılar, Tatarlar, Yahudiler ve Ahıska Türkleri oluşturur. 1988'den önce Azerbaycan'a bağlı Dağlık Karabağ özerk bölgesinde nüfusun % 77'si Ermeniydi. 2011 verilerine göreyse Dağlık Karabağ'da nüfusun % 98'i Ermenidir. Yine Azerbaycan'a bağlı bir diğer özerk bölge olan Nahcıvan'da ise nüfusun % 96'sı Azerbaycan

[19] "Http://www.qafqaz.edu.az/isdunya/dosya7/1892.html" (13.11.2010).
[20] **Azerbaycan'ın Genel…**, **op. cit.**, s. 6.
[21] Yalnızca Kazak ve Ağstafa illeri Avrupa kıtasında bulunmaktadır. **Bkz**. "http://www.bakterim.com/cografya/69035-azerbaycan-cografi-yapisi.html" (24.09.2009).
[22] Elmar Mammadyarov, **Azerbaycan Dış Politikasını Etkileyen Faktörler**, Ankara, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, 2010, s.7-8.
[23] **Azerbaycan Respublikasının Konstitusiyası**, Bakı, Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, 2005, s. 5.
[24] "Http://www.azstat.org" (12.02.2012).

Türküdür.[25] Azerbaycan'ın söz konusu demografik yapısı, dış politikasını etkileyen temel öğelerden biridir.

d. Ekonomik ve Politik Boyut

1980'lerde SSCB ekonomisi durgunluk yaşıyordu. Buna çözüm olarak 1986'da, Mikail Gorbaçov tarafından "perestroyka"[26] ve "glastnost"[27] öne sürüldü. 1988'de, perestroyka ve glastnostun uygulanmaya başlanmasıyla birlikte toplumda "sosyalist" değerler sorgulandı. Bu politikalardan tüm Sovyet Cumhuriyetleri ve özellikle Azerbaycan derinden etkilendi. Bu politikaların başarısızlığı SSCB içerisindeki halkların hoşnutsuzluğuna yol açtı ve ayrılıkçı akımlar güç kazandı.[28] Moskova'nın bu şekilde gücünü kaybetmesi, ordu ve polisin halk üzerindeki korkutucu etkisini ortadan kaldırdı ve parçalanma gerçekleşti. Bununla birlikte uygulamalar, toplumlarda milliyetçiliği daha da kuvvetlendirerek bir "tutku" haline getirdi.[29]

Bu dönemde, Azerbaycan'da Moskova'nın politikalarına karşı tepkiler oluştu. Tepkilerin ekonomik ve politik boyutlu olduğu söylenebilir. Ekonomik boyutlu tepkiler, petrolün SSCB tarafından kullanılması ve Azerbaycan'ın elde edilen gelirden çok az pay alabilmesinden kaynaklanıyordu. Bu nedenle Azerbaycan, bağımsızlığını kazandıktan sonra kendi enerji politikasını oluşturmuştur. Azerbaycan'ın enerji politikasının başarı durumu da dış politikasının gücünü doğrudan etkilemiştir. Politik boyutlu tepkilerse bu dönemde ortaya çıkan Dağlık Karabağ sorununun çözümünde Moskova'nın başarısız olmasından kaynaklanıyordu.[30] Bu nedenle Azerbaycan'ın Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yöneldiği söylenebilir.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan'da pazar ekonomisine geçiş süreci başlamıştır. Ülkenin ekonomik açıdan en büyük zenginlikleri petrol ve doğalgaz

---

[25] "Http://www.qafqaz.edu.az/isdunya/dosya7/1892.html" (13.11.2010).

[26] Perestroyka, Türkiye Türkçesinde yeniden yapılanma anlamına gelmektedir. Yeniden yapılanmayı gerekli kılan temel koşul ekonomik bunalımdı.

[27] Glastnost, Türkiye Türkçesinde açıklık anlamına gelmektedir. Politik açıklık ve demokratikleşme, bürokratik hegemonyayı zayıflatarak ekonomideki yeniden yapılanmanın önünün açmak için kaçınılmaz bir gereklilikti. Açıklık araçtı, yeniden yapılanmaysa amaç.

[28] Erel Tellal, "SSCB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, ed. Baskın Oran, C. II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 158.

[29] Zbigniew Brzezinski, "Post-Communist Nationalism", **Foreign Affairs**, 68 C., No. 5 (Kış 1989-1990), s. 2.

[30] Dursun Yıldırım ve Cihat Özönder, **Karabağ Dosyası**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1991, s. 77.

yatakları, tarıma elverişli toprakları ve sanayi tesisleridir.[31] Azerbaycan'da ekonominin belkemiği olan enerji sektörü, büyük miktarlarda yabancı yatırım çekmiştir. 2011'de bu sektör, ülkenin tüm ihracat gelirlerinin % 86'sını karşılamış ve Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla'nın (GSYİH) % 44'ünü oluşturmuştur.[32] Diğer yandan bu sektördeki yatırımların artması, taşımacılık ve inşaat gibi sektörleri de olumlu yönde etkilemiştir. Bu dönemde ekonomide tarım sektörünün ağırlığının azaldığı, buna karşılık enerji de dâhil olmak üzere sanayi sektörünün ağırlığının arttığı söylenebilir. 1991'de tarım sektörünün GSYİH içerisindeki payı % 30 iken, 2005'de bu oran % 10'a ve 2011'deyse % 7'ye inmiştir. 2011'de sanayi sektörünün GSYİH içerisindeki payı % 58, hizmet sektörünün GSYİH içerisindeki payıysa % 30'dur. 2011'de kişi başına düşen milli gelir 6924 dolardır.[33]

Bağımsızlığını kazandıktan sonra "geniş yelpazeli" Azerbaycan Halk Cephesi (AHC) iktidara geldi. 1995'te Anayasa'nın kabulünden sonra siyasi partiler kurulmaya başlanmıştır.[34] Azerbaycan'da, iktidardaki Yeni Azerbaycan Partisi'nin (YAP) dışında önemli iki muhalefet partisi bulunmaktadır. Bunlar; Azerbaycan Halk Cephesi Partisi (AHCP) ve Müsavat Partisi'dir (MP). Bu ikisi dışında Liberal Demokrat Parti (LDP), Azerbaycan Milli İstiklal Partisi (AMİP), Vatandaş Birliği Partisi (VBP), Ana Vatan Partisi (AVP), Demokratik Reformlar Partisi (DRP), Azerbaycan Muhafazakâr Halk Cephesi Partisi (AMHCP), Büyük Kuruluş Partisi (BKP), Adalet Partisi (AP), Azerbaycan Sosyal Refah Partisi (ASRP), Ümit Partisi (ÜP) gibi muhalefet partileri de bulunmaktadır.[35] 7 Kasım 2010'daki Milli Meclis seçimlerine AHCP ve MP'nin yaptıkları ittifakla birlikte toplam 23 siyasi parti ile bağımsız adaylar katıldı. Seçim sonuçlarına göre YAP 71; VBP üç; AVP iki; DRP, AMHCP, BKP, AP, ASRP, ÜP ve VBP birer milletvekili çıkarmıştır. 125 milletvekilliğinin 42'sini ise bağımsız adaylar kazanmıştır.[36] Son seçimlerde milletvekilliği ağırlığının iktidar partisinde olması; İlham Aliyev'in hem iç, hem de dış politikada elini güçlendirmiştir.

---

[31] **Azerbaycan İqtisadiyyatı**, Bakı, Asiya Universiteti, 2009, s. 130.
[32] "Http://www.azstat.org" (12.02.2012).
[33] "Http://www.azstat.org" (12.02.2012).
[34] **Azerbaycan Respublikasının…**, **op. cit.**, s. 23.
[35] "Http://123webdesign.mobi/azerbaycan/siyaset/20101126030732534.html" (02.12.2010).
[36] "Http://www.trtdeutsch.com/haber/haberdetay.aspx?haberkodu=11a66f24-473e-4652-bff6-f72sd01ed404" (16.11.2010).

2. Azerbaycan'ın Dış Politika Hedefleri ve Ulusal Güvenlik Stratejisi

a. Azerbaycan'ın Dış Politika Hedefleri

1991-1993 döneminde, devlet başkanlarının sıkça değişmesiyle ortaya çıkan politik istikrarsızlık sebebiyle Azerbaycan'ın dış politika hedefleri sağlam bir biçimde belirlenememiştir. 10 Ekim 1993'te Devlet Başkanı Haydar Aliyev, yaptığı yemin töreni konuşmasında Azerbaycan'ın dış politikasıyla ilgili şunları söylemiştir:

"Devletimizin en önemli görevlerinden biri, Azerbaycan'ın çıkarlarını uluslararası arenada koruyabilen akıllı ve tutarlı dış politika izlenmesidir. Bize emanet edilen çok zor görevler var. İlk olarak, dış politikamız Azerbaycan'ın bağımsızlığının tam olarak teminine ve güçlendirilmesine yöneltilmelidir. Hedefimiz; dünya devletleriyle eş statüde diplomatik ilişkiler kurmak ve geliştirmekten, bu ilişkilerden hem Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası ilişkilerdeki konumunu güçlendirmekten, hem de devletin ekonomisini, eğitimini ve kültürünü geliştirmek için en doğru şekilde istifade etmekten ibarettir."[37]

Bu çerçevede, dış politika oluşturulurken öncelikli hedefler belirlenmiştir. Azerbaycan'ın bağımsızlığının korunmasına ve toprak bütünlüğünün sağlanmasına yönelik bağımsız dış politika yürütülmesi bu hedeflerin başında gelmektedir. Devletin bağımsızlığına, güvenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik her türlü tehlikenin yok edilmesi, Azerbaycan'ın bağımsızlığını garanti altına almış olacaktır.[38] Bağımsızlığın ardından Azerbaycan dış politikasında belirleyici nitelikte üç önemli etken söz konusu olmuştur. Bunlar; ateşkese rağmen çözülemeyen Dağlık Karabağ sorunu, enerji kaynaklarının işletilerek dış pazarlara taşınması sorunu[39] ve Hazar'ın hukuki statüsünün belirlenmesi sorunudur. Azerbaycan dış politikasını belirleyen en önemli etken olan Dağlık Karabağ sorununda, Ermenistan'la arasındaki uyuşmazlığın Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) Lizbon Zirvesi ilkelerine dayanarak,[40] Minsk Grubu çerçevesinde barışçıl yöntemlerle çözüm yolu seçilmiştir. Azerbaycan'ın dış politikasını belirleyen ikinci önemli etken olan enerji kaynaklarının işletilerek dış pazarlara taşınması sorununda, Azerbaycan'ın doğu-batı yönünde koridor rolü oynaması gibi

---

[37] Haydar Aliyev, **Müsteqilliyimiz Ebedidir**, C. I, Bakı, Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, 1997, s. 205.
[38] Elman Nesirov, **Azerbaycan-ABŞ Münasibetleri**, Bakı, Qanun Neşriyyatı, 1998, s. 8-10.
[39] Erel Tellal, "Güney Kafkasya Devletlerinin Dış Politikaları", **Mülkiye Dergisi**, C. XXIV, No. 225 (Kasım-Aralık 2000), s. 89.
[40] Musa Qasımov, **Azerbaycan'ın Xarici Siyaseti (Konsepsiya Meseleleri)**, Bakı, Mütercim Neşriyyatı, 1997, s. 18-20.

avantajlı stratejik konumunu göz önünde bulundurarak ve doğal zenginliklerini de kullanarak, ekonominin tüm sektörlerde gelişmesi amaçlanmıştır. Azerbaycan dış politikasını belirleyen üçüncü önemli etkense beş kıyıdaş devlet tarafından çevrilen[41] Hazar'ın hukuki statüsünün belirlenmesi sorunudur. Azerbaycan, Hazar'ın bir göl olduğunu ve tabanıyla su kitlesinin beş ulusal sektöre bölünmesi gerektiğini savunmaktadır.[42]

1991'den sonra Azerbaycan, bağımsızlığını sürdürebilmek için tarihsel tecrübeden de faydalanarak çok yönlü bir dış politikaya yönelmiştir. Bu bağlamda, Azerbaycan dış politikasında uluslararası hukuk normları çerçevesinde ABD'yle, Türkiye'yle, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) devletleriyle, Avrupa devletleriyle, İsrail'le, Asya ve Afrika devletleriyle ilişkilerin geliştirilmesi yönünde politika izlemiştir. Ayrıca, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Konseyi (AK) de dâhil olmak üzere Azerbaycan'ın bütün uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla yakınlaşması, Avrupa ve Transatlantik güvenlik-işbirliği sistemiyle bütünleşmesi dış politika hedeflerinden olmuştur.[43]

Azerbaycan dış politikasının dayandığı temel ilke, Azerbaycan Anayasası'nın 10. maddesinde yer almaktadır: "Azerbaycan Cumhuriyeti diğer devletlerle ilişkilerini herkes tarafından kabul edilmiş olan uluslararası hukuk ilkeleri esasıyla kurar."[44] Buna göre Azerbaycan dış politikasının, Birleşmiş Milletler (BM) ilkelerindeki devletlerin egemen eşitliği, güç kullanmama, devletlerin toprak bütünlüğüne saygı, uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü, devletlerin iç işlerine karışmama, uluslararası görev ve sorumlulukların iyi niyetle yerine getirilmesine[45] dayandığı söylenebilir.

Bu hedef ve ilkeleri temel alan Azerbaycan'ın dış politikasında başarılı sonuçlar elde edebilmesi için diğer devletlerin hem bu devletle hem de birbirleriyle ilişkilerinin doğru değerlendirilmesi ve bu ilişkilerde Azerbaycan'ın yeri, rolü ve jeopolitik konumunun iyi bilinmesi şarttır. Azerbaycan, bu ilişkilerdeki çatışan ve uzlaşan çıkarları lehine kullanabildiği zaman tam bağımsızlığını ve kalkınmasını sürdürebilir. Bu nedenle Azerbaycan'ın akıllı ve tutarlı bir dış politika yürütmesi gerekmektedir.

---

[41] Bu devletler Azerbaycan, İran, Kazakistan, Rusya Federasyonu ve Türkmenistan'dır.
[42] Bülent Gökay, "Caspian Uncertainties: Regional Rivatries and Pipelines", **Perceptions**, C. II, No. 5 (Mart-Mayıs 1998), s. 57.
[43] Mahir Abdullayev, **Beynalxalq Münasibetler Tarixi**, Bakı, Mütercim Neşriyyatı, 2000, s. 286.
[44] **Azerbaycan Respublikasının…**, **op. cit.**, s. 7.
[45] Musa Qasımov, **Azerbaycan Beynalxalq Münasibetler Sisteminde**, Bakı, Genclik Neşriyyatı, 1996, s. 12-13.

b. Azerbaycan'ın Ulusal Güvenlik Stratejisi

"Ulusal güvenlik", ulus devletlerin güvenliklerini sağlamaya ilişkin başlıca endişeleri ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Dolayısıyla ulusal güvenlik, ulus devletlerinden oluşan bir dünya politik yapısı içinde anlamını bulur. Ulus devletlerin güvenliğinin artmasını sağlayan her şey o devlet için yararlı, bu güvenliği azaltan olgu, eylem ve davranışlarsa zararlı olarak nitelendirilebilir.[46] Ulusal güvenlik anlayışı belirli bir zaman dilimi için oluşturulur ve strateji belirlenirken ulusal güvenliğin hedeflerinin ve tehdit algıladığı konuların ne olduğunun bilinmesi gerekmektedir.

Azerbaycan'ın ulusal güvenliği ülke içinde ekonomik bunalım, politik bunalım, doğal afetler, çevre sorunları, ayrımcılık, soykırım, halkın toplu şekilde göç etmesi, teknolojik sorunlar, bulaşıcı ve tehlikeli hastalıkların yayılması gibi konuları tehdit algılamaktadır. Ülke dışındansa Azerbaycan topraklarının işgal altında olması, Azerbaycan'a karşı baskıcı politikalar yürütülmesi, bozgunculuk, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve bu uyuşturucunun pazarlığı, yurt dışından sahte dövizin getirilmesi, diğer devletlerdeki lobicilik faaliyetleri ve Azerbaycan'a karşı gerçekleştirilen propaganda Azerbaycan'ın ulusal güvenliğini tehdit eden konulardır.[47]

Azerbaycan'ın bağımsızlığını güçlendiren temel faktörlerden biri de ulusal güvenlik sisteminin yaratılmasıdır. Azerbaycan'ın önemli jeopolitik ve stratejik konumuyla zengin enerji kaynaklarına sahip olması, Azerbaycan'da ulusal güvenlik stratejisinin oluşturulmasını zaruri kılan şartların başında gelmektedir. Bu şartların kullanılarak halkın her türlü tehlikeden korunması ve devletin dış politikasının şekillendirilmesi, Azerbaycan'ın Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin temel konusudur.[48]

Ulusal güvenlik stratejisi oluşturulurken temel hedef, ülkede politik istikrarın sağlanmasıdır. Sosyal durum seviyesinin düşüşü, işsizlik, ekonominin çökmesi, rüşvetin yaygınlaşması, terör olayları, hükümete karşı silahlı darbe, iktidar-muhalefet çekişmesi ve halk içindeki azınlıkların devlete karşı örgütlenmeleri Azerbaycan'daki politik istikrarı bozabilecek hususlardır.[49] Buna bağlı olarak Azerbaycan'ın Ulusal Güvenlik Stratejisi bazı ilkelere dayanmaktadır. Bunlar; iç ve dış politikada ulusal çıkarların

---

[46] Çağrı Erhan, "ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No. 56/4 (Ekim-Aralık 2001), s. 78.
[47] Haydar Aliyev, "Dünya Azerbaycanlılarına Müracat", **Xalq Qazeti**, 27.12.2000.
[48] Z. Necefov, "Azerbaycan'ın Milli Tehlükesizlik Problemleri: Nezeri Meseleler", **Beynelxalq Heyat**, C. II, No. 4 (1998), s. 7-8.
[49] Namiq Abbasov, "Milli Tehlükesizlik Organlarının Seksen İllik Yığıncağındaki Meruze", **Azerbaycan**, 17.04.1999.

savunulması, ulusal çıkarlara uygun olan devletlerle ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi, yurtta barış için politikaların yürütülmesi, toprak bütünlüğünün sağlanması ve korunması, ekonomi alanındaki güvenliğin temin edilmesi, halkın sağlık konusundaki gelişiminin sağlanması ve ülke içindeki servetlerin korunmasıdır.[50]

Azerbaycan Devlet Başkanlığı İdaresinin Genel Sekreteri Ramiz Mehdiyev tarafından oluşturulan Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne göre Azerbaycan'ın dış politikası "denge politikası" üzerine kurulmuştu. Özellikle 1993-2008 döneminde yürütülen bu politika, Azerbaycan'ın dış politikasındaki önemli sorunları ABD ve Rusya Federasyonu'yla aynı mesafede yakınlaşarak çözmeyi amaçlamaktaydı.[51] Ağustos 2008'de, Ramiz Mehdiyev tarafından oluşturulan "modernleşme politikası", Şubat 2009'dan itibaren Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne girmiştir. Modernleşme politikasına göre Azerbaycan'da gerçekleştirilen demokratik ve ekonomik reformlar, Azerbaycan dış ilişkilerinin daha dinamik ve faal olmasını sağlamıştır. Bu olağanüstü hareketlilik, özellikle temel sorunların çözümünde ABD ve Rusya Federasyonu'yla çok boyutlu yönelimlerle kendini belli etmiştir.[52] Yani bu politikayla Azerbaycan dış ilişkilerine yeni boyutlar katmış, ABD ve Rusya Federasyonu'yla aynı mesafede yakınlaşmaya da özen göstermiştir.

Azerbaycan dış politikası, Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne göre oluşturulmaktadır. Azerbaycan dış politikasındaki en temel sorun da Dağlık Karabağ sorunudur. Ermenistan-Azerbaycan çatışması Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü sarsmış ve hayatın her alanını olumsuz yönde etkilemiştir. 1994'te ateşkes yapılması, ülke içindeki istikrarın sağlanması, Rusya Federasyonu ve İran'la ilişkilerin geliştirilmesi Azerbaycan'ın güvenliğini kısmen de olsa temin etmiştir. Dağlık Karabağ sorunundaki çözümsüzlük nedeniyle -Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne de uygun olarak- Azerbaycan dışta Ermenistan'dan, uluslararası terörizmi destekleyen devletlerden ve örgütlerden tehdit algılamaktadır.[53] Buna yönelik olarak, ülke içindeki etnik ayrımcılığın oluşmasının önlenmesi ve toprak bütünlüğünün sağlanarak bağımsızlığın pekiştirilmesi Azerbaycan'ın dış politikasının temel hedefidir. Azerbaycan, uluslararası ilişkilerini bu

[50] Namiq Abbasov, "Beynelxalq Terrorizme Qarşı Birge Mübarize Dövrün Telebidir", **Dirçeliş XXI Esr**, No. 49 (2002), s. 86.
[51] Ramiz Mehdiyev, **Geçmişin Işığında Demokrasiye Giden Yol**, Bakü, Da Yayıncılık, 2008, s. 561-565.
[52] Ramiz Mehdiyev, **Modernleşme Xetti Yene De Gündelikdedir**, Bakı, Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, 2009, s. 27-38.
[53] Abbasov (2002), **op. cit.**, s. 87-92.

çerçevede oluşturarak Ermenistan tarafından işgal edilen toprakların geri alınması yönünde çaba sarf etmektedir.

Azerbaycan dış politikasındaki diğer sorunlar olan enerji kaynaklarının işletilerek dış pazarlara taşınması ve Hazar'ın hukuki statüsünün belirlenmesi sorunu, ulusal güvenliğin temin edilmesi bakımından Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin de yönünü belirlemiştir. Azerbaycan, ulusal güvenliğinin sağlanmasında uluslararası kuruluşlarla ve ulusal çıkarlarına uygun devletlerle işbirliği içerisindedir.

3. Azerbaycan'daki Politik ve Ekonomik Gelişmeler

Azerbaycan'daki politik ve ekonomik gelişmeler; Ayaz Mutallibov dönemi (1990-1992), Ebülfez Elçibey dönemi (1992-1993), Haydar Aliyev dönemi (1993-2003) ve İlham Aliyev dönemi (2003-2010) başlıkları altında incelenecektir.

a. Ayaz Mutallibov Dönemi (1990-1992)

Bu dönemde, Azerbaycan'ın temel iç sorunu olan Dağlık Karabağ sorunu, dış politikasını da belirleyen en önemli etken olmuştu. Bağımsız Azerbaycan'ın ilk devlet başkanı olan Ayaz Mutallibov, Ocak 1990'da Bakü'deki Sovyet ordusunun katliamından sonra Azerbaycan Komünist Partisi Genel Sekreterliğine getirildi. Aslında Ayaz Mutallibov, Sovyet rejimiyle uyumlu politikaların ve SSCB'deki mevcut durumun savunucusuydu.[54] Fakat Ayaz Mutallibov, Komünist Partisi'nin itibar kaybı üzerine ilk önce Sovyet ordusunun ülkeden çekilmesini ve sıkıyönetimin kaldırılmasını talep etti. Nitekim SSCB yapısında köklü değişimin öncüsü Mikail Gorbaçov'a yapılan darbe girişimi de Ayaz Mutallibov tarafından desteklendi. Darbe girişiminin başarısızlığından sonra ise artık SSCB'nin dağılacağı anlaşılınca 31 Ağustos 1991'de Azerbaycan Yüksek Sovyet'i bağımsızlığını ilan etti ve karar 18 Ekim 1991'de Azerbaycan Parlamentosu'nda onaylandı.[55]

Ayaz Mutallibov, Ocak 1992'ye kadar Rusya Federasyonu'yla yakın ilişkilere dayalı bir politika izledi ve Azerbaycan'ın BDT üyeliğine sıcak baktı. Fakat Dağlık Karabağ çatışmasında Azerbaycan'ın sürekli toprak kaybetmesi, Rusya Federasyonu'nun Ermenistan'a yardım ettiği iddialarının yoğunlaşması ve özellikle Dağlık Karabağ'ın başkenti Hankenti'nin kuzeyinde konuşlanmış Rus ordusunun 366. alayının Azerbaycan Türklerine yönelik katliamlara katıldığı haberi Ayaz Mutallibov'u zor durumda bıraktı. Ayaz Mutallibov tüm yabancı kuvvetlerin Azerbaycan

[54] Qasımov (1996), **op. cit.**, s. 13.
[55] **Azerbaycan**, 29.10.1991.

topraklarından çıkması ve Dağlık Karabağ'ın otonom statüsünün kaldırılması kararını açıklasa da bu politika değişikliği Azerbaycan'ın toprak kayıplarına engel olamadı. 26 Şubat 1992'de Hocalı bölgesinin Ermeni kuvvetleri tarafından ele geçirilmesi ve Azerbaycan Türklerinin katledildiği haberi Bakü'de Ayaz Mutallibov'un istifasının istendiği büyük çaplı gösterilere neden oldu.[56] Sonunda 6 Mart 1992'de Ayaz Mutallibov istifa etti ve yerine vekâleten Parlamento Başkanı Yakup Memmedov geçti. 7 Haziran 1992'de seçime gitmek üzere Azerbaycan Parlamentosu feshedilerek yerine elli üyeli Milli Meclis oluşturuldu. 7 Haziran'da yapılan başkanlık seçimini Halk Cephesi'nin lideri Ebülfez Elçibey, oyların % 64'ünü alarak kazandı.[57]

b. Ebülfez Elçibey Dönemi (1992-1993)

Ayaz Mutallibov'un halktan kopuk politikaları, AHC'nin güçlenmesi ve Dağlık Karabağ çatışmasında başarısız sonuçların alınması Ebülfez Elçibey'in iktidara gelmesini kolaylaştırdı. Bu dönemde Azerbaycan'ın politikası Ocak 1992'de yapılan AHC Kurultayı'nda kabul edilen programa göre oluşturuldu. Genel olarak AHC'nin programı bağımsız bir Azerbaycan'ın yaratılmasını, halkın hürriyetinin korunmasını, Komünist Partisi'nin yasaklanmasını, etnik azınlıkların korunmasını ve İran'da yaşayan Azerbaycan Türkleriyle daha yakın ilişkilerin kurulmasını içermekteydi.[58] Dış politikada daha çok liberal anlayışa vurgu yapan bu programda Azerbaycan'ın; bütün devletlerle barış içinde yaşaması ve sorunlarını güç kullanmadan çözmesi, içişlerine karışılmaması, çok yönlü işbirliği ve karşılıklı yardım esasına dayanarak kendi dış politikasını belirlemesi, diğer devletlerle doğrudan ilişkiler kurması ve uluslararası kurumlarda temsil olunması belirtilmekteydi.[59]

Ebülfez Elçibey göreve geldikten sonra Azerbaycan'ın BDT üyeliğini iptal etti ve Rusya Federasyonu'na karşı Türkiye başta olmak üzere Batılı devletlerle sıkı işbirliğine dayalı bir politika izledi. Azerbaycan'ın doğal kaynaklarının işletilmesi ve uluslararası pazarlara taşınmasında da Rusya Federasyonu'na karşı Türkiye başta olmak üzere Batılı devletlere öncelik tanıdı. Bu dönem, Azerbaycan'ın Türkiye'yle ilişkilerinin çok iyi olduğu, Rusya Federasyonu ve İran'la ilişkileri bakımındansa gergin olduğu bir

[56] Kamer Kasım, "Azerbaycan'ın Dış Politikası", **Bağımsızlıklarının Onuncu Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 434.
[57] Jan Krauze, "Victorie de M. Abulfayz Eltchibey, Candidat du Front Popularie", **Le Monde**, 09.06.1992.
[58] Ebülfez Elçibey, "Azerbaycan Xalk Cephesi II. Olağanüstü Qurultayı", **Azadlıq**, 08.12.1992.
[59] Ebülfez Elçibey, "Seçim Proqramı-Xarici Siyaset Bölümü", **Azadlıq**, 03.06.1992.

dönem olarak değerlendirilebilir. İsrail'le ilişkilere de büyük önem veren Ebülfez Elçibey, İsrail'in ABD'deki Yahudi lobisi vasıtasıyla Dağlık Karabağ sorunundaki Azerbaycan'ın görüşlerini ABD yönetimine duyurulabileceğini düşündü. Bu dönemde hem Azerbaycan'ın uluslararası kuruluşlara üyeliğine önem verildi, hem de pek çok devletle ikili ilişkiler kuruldu. Türkiye'yle olan ilişkilereyse özel bir önem veren Ebülfez Elçibey, ilk resmi ziyaretini Türkiye'ye yaptı ve Azerbaycan petrolünü Türkiye üzerinden taşıyacak tüm projelere tam destek verdi.

Bu dönemde Azerbaycan-Türkiye ilişkileri genel olarak olumlu ve gelişen bir seyir izlemekle birlikte, birçok sorun ve anlaşmazlıklar da ortaya çıktı. Özellikle Dağlık Karabağ savaşında Türkiye'nin sınırlı askeri ve tam bir politik destek vermesine rağmen Ermenistan'a karşı kesin bir başarının sağlanamaması, ülke içinde huzursuzluğa sebep oldu. Ebülfez Elçibey, Türkiye'nin Kelbecer bölgesine lojistik destek vermemesinden dolayı üzüntüsünü dile getirdi. Bunun üzerine Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Azerbaycan'a en son ziyaretinde, Türkiye'nin Azerbaycan'a politik destek verdiğini fakat sınırlı askeri destek vererek savaşı Azerbaycan'ın kazanması gerektiğini belirtti.[60]

Bu dönemde Ebülfez Elçibey, dış politikada genel olarak kendi ideolojisine uygun politikalar izledi.[61] Türkiye'yle ekonomik, politik ve kültürel ilişkilere hız verdi. Yirmi milyonu aşkın Azerbaycan Türkünün yaşadığı İran'ın kuzeyiyle birleşmeyi hedefleyen planlar ortaya atıldı. Bu politika, Azerbaycan-İran ilişkilerinde büyük bir gerginliğe yol açtı. Bu dönemde Azerbaycan, Rusya Federasyonu'na karşı da mesafeli bir strateji izledi ve ülkedeki Rus askerlerinin çıkarılmasını sağladı.[62] Sonuçta Ebülfez Elçibey, kendi ideolojisine uygun izlediği politikaları nedeniyle bölgedeki dengeleri bozdu ve Türkiye lehine tutum takınmasıyla birlikte doğal olarak Rusya Federasyonu'nu da çok rahatsız etti. Bu sebepten dolayı Rusya Federasyonu, Dağlık Karabağ sorununda Azerbaycan'a karşı Ermenistan'ı destekledi ve ülke içi muhalif güçleri harekete geçirdi.

Dağlık Karabağ'daki savaş ve göç hareketleri ülke ekonomisini çökertti. Gerçek anlamda düzenli bir orduya sahip olunmaması nedeniyle Ermeni askerlerine karşı başarılı sonuçlara ulaşılamadı.[63] Ebülfez Elçibey, Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili tüm

[60] Sami Kohen, "Özal'ın Gezisi Amacına Ulaştı", **Milliyet**, 17.04.1993.
[61] Edalet Tahirzade, **Elçi Bey**, Bakı, Respublika Qazeti Neşriyyatı, 1999, s. 67.
[62] Emin Şıhaliyev, **Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya, İran, Türkiye Rekabetleri ve Ermeni Faktörü**, Ankara, Naturel Yayınları, 2004, s. 61-64.
[63] **Azerbaycan**, 04.04.1993.

barış görüşmelerinde Türkiye'nin de mutlaka olmasını istedi; fakat Türkiye'den her zaman istediği desteği alamadı. Ermenistan'la savaşta Lâçin'den sonra Mart 1993'te Kelbecer bölgesinin de kaybedilmesi, ülke içinde karışıklığa sebep oldu ve yönetimin itibarını düşürdü.

Suret Hüseynov'un[64] kısa sürede bölgede saygınlık kazanarak etkili olması, Ebülfez Elçibey iktidarının sonunu hazırladı. Suret Hüseynov, Dağlık Karabağ savaşındaki toprak kayıplarından sorumlu tuttuğu Ebülfez Elçibey'in istifasını talep etti. ABD ve Türkiye'nin açık desteklerine rağmen Rusya Federasyonu'nun ve halkın tepkisiyle karşılaşan Ebülfez Elçibey, Bakü'yü terk etmek zorunda kaldı. Ardından, halkın kurtarıcı gözüyle baktığı Haydar Aliyev iktidara geldi ve elinde önemli askeri birliği olan Suret Hüseynov'u başbakanlığa atadı.

c. Haydar Aliyev Dönemi (1993-2003)

3 Ekim 1993'teki seçimlerde oyların % 99'unu alan Haydar Aliyev, 11 Ekim 1998'de yapılan seçimlerde yeniden başkan seçildi.[65] Haydar Aliyev, SSCB döneminde Azerbaycan'ın en önemli isimlerinden birisiydi. 1988'e kadar Moskova'da SSCB Başbakan Birinci Yardımcılığı görevine ve Komünist Partisi Merkez Komitesi Politbüro üyeliğine kadar yükselen Haydar Aliyev'in büyük politik tecrübesi, karar verme mekanizmalarını yakından tanıması, geleneksel Rus politikasını çok iyi bilmesi, bu dönemde ona etkin politikalar izlemesinde yardımcı oldu.[66] 1993'te, Azerbaycan'da tam bir karışıklık yaşanmaktaydı. Dağlık Karabağ'daki savaş, halkın ekonomik sıkıntısı ve Suret Hüseynov'un devlete karşı gelmesiyle beraber ülkedeki etnik azınlıkların da birtakım taleplerde bulunması, ülkeyi gerçekten bir karışıklığa sürüklemişti.[67] Böyle bir ortamda, Haydar Aliyev iktidara gelir gelmez kısa zamanda ülkedeki istikrarı sağlamayı başardı ve ülke içi dengeleri gözeterek atamalar yaptı.

---

[64] Suret Hüseynov, SSCB döneminde pamuk ticareti yaparak zengin olmuştu. Ermenistan'la savaşın başladığı dönemde özel silahlı birlikler oluşturarak kazandığı başarılarla kahraman oldu. Ayrıca Rusya Federasyonu'na yakınlığıyla bilinmektedir.

[65] **Cumhuriyet**, 23.11.1998.

[66] Nur Dolay, "Instable Independance de l'Azerbaidjan", **Le Monde Diplomatique**, 04.08.1993.

[67] Azerbaycan'ın güneyindeki şehirlerinden biri ve İran'la sınırı olan Lenkaran'da, şehrin valisi Ali İkram Hümbetov, İran'ın da desteğini alarak Talış Muğan Cumhuriyeti'ni ilan etti. Aynı zamanda Rusya Federasyonu'na bağlı Dağıstan'ın güneyi ve Azerbaycan'ın kuzey bölgesinde yaşayan Lezgiler, liderleri olan Muhiddin Kahramanov önderliğinde Ulusal Lezgi (Sadval) hareketini başlatarak Rusya Federasyonu'na bağlı Dağıstan'ın güneyini de içerecek şekilde Azerbaycan'ın kuzey bölgesinde bir Lezgistan devleti kurmak istediler. **Bkz**. Fahrettin Çiloğlu, **Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar**, İstanbul, Sinatle Yayınları, 1998, s. 41-44.

Önceki başkanlardan daha uzun süre başkanlık yapan Haydar Aliyev, diğerlerinden farklı olarak dengeli ve tutarlı bir politika izledi. Bu dönemde Rusya Federasyonu'yla ilişkilere önem verildi. İlişkilerdeki yumuşama, 21 Eylül 1993'te Azerbaycan'ın BDT üyeliğinin Azerbaycan Parlamentosu tarafından onaylanmasıyla başladı. Ardından, 24 Eylül 1993'te de Moskova'daki devlet başkanları zirvesinde Azerbaycan BDT'ye katıldı.[68] İktidarının ilk yıllarında Türkiye'yle mesafeli, Rusya Federasyonu'na yakın ve İran'la da Ebülfez Elçibey dönemindeki gerginlikten kaçınma politikası izleyen Haydar Aliyev, içerideki durumu sağlamlaştırdıktan sonra daha farklı bir dış politikaya yöneldi.[69] Azerbaycan'ın BDT üyeliğini onaylayan Haydar Aliyev, bu dönemde Ermenistan'a bir milyar dolar tutarında çeşitli silah yardımında bulunan ve "yakın çevre" politikası nedeniyle her fırsatta Azerbaycan'a baskıcı politikalar uygulayan Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan'da askeri üs bulundurmasına şiddetle karşı çıktı. Fakat kuzey yarımküre içerisinde her türlü hava hareketini ve kıtalararası balistik füzeleri tespit etme gücüne sahip olan Gebele Radar İstasyonu, 24 Ocak 2002'de Haydar Aliyev'in Moskova'ya resmi ziyareti sırasında yapılan bir anlaşmayla Rusya Federasyonu'na on yıllığına kiraya verildi.[70]

Ebülfez Elçibey'e kıyasla Rus politik sistemini çok daha iyi tanıyan Haydar Aliyev, Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve Enerji Bakanlığı arasındaki dengeleri ve fikir ayrılıklarını kullanmayı bildi. Rusya Federasyonu'yla ilişkilerin kötüleştiği dönemde Haydar Aliyev; Türkiye, ABD ve diğer Batılı devletlerle ilişkileri geliştirmeye yönelik politikalar izledi. Şubat 1994'te, Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret sırasında iki devlet arasında on yıllık Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'yla Savunma ve Askeri Yardım Anlaşmaları'nın da bulunduğu on altı anlaşma ve protokol imzalandı.[71] Fakat Mart 1995'te, Haydar Aliyev iktidarına karşı başlatılan darbe girişiminde bazı Türk vatandaşlarının da bulunması[72] nedeniyle Türkiye'yle ilişkiler gerginleşti. Türkiye tarafından Süleyman Demirel aracılığıyla uyarılan Haydar Aliyev, darbe girişimini atlatmayı başardı; fakat darbeye Türk vatandaşlarının adının karışmış

[68] P.Ş. Seferov, **1990-cı İllerde Azerbaycan'ın Beynelxalq Veziyyeti ve Xarici Siyaseti (Metodik Vesait)**, Bakı, Azerbaycan Dövlet Pedaqoji Universiteti, 1999, s. 52.
[69] Eyüp Zengin ve Rövşen İbrahimov, "Putin'in Azerbaycan Ziyareti ve Azerbaycan-Rusya İlişkileri", **Bağımsızlıklarının Onuncu Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 202.
[70] Sinan Oğan, "Gebele Radar İstasyonu: Biri Bizi Gözetliyor", **Foreign Policy**, "http://www.foreignpolicy.org.tr/tur/makale/sogan_100302.html" (22.01.2004).
[71] **Azerbaycan**, 28.02.1994.
[72] "Susurluk Raporu", **Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı**, "http://siyaset.bilkent.edu.tr/susurluk/mit/" (04.01.2005).

olmasından duyduğu kırgınlığı Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) kürsüsünde ifade etmekten de kaçınmadı.[73] 1997'ye gelindiğinde Dağlık Karabağ sorunu tekrar alevlendi ve ateşkes ihlal edilmeye başlandı. Bu doğrultuda Türkiye etkin bir şekilde olaya müdahale etti. Ateşkes ihlalinin hemen ardından Haydar Aliyev, 5-9 Mayıs 1997'de Türkiye'yi ziyaret etti. Bu ziyaret, hem Haydar Aliyev'e karşı iki yıl önce yapılan darbe girişiminden sonra gerginleşen ilişkiler açısından, hem de bölge dengeleri açısından büyük önem taşımaktaydı. Haydar Aliyev, Türkiye'den daha fazla ekonomik yardım talep etti ve sıkıntılarını dile getirdi. Dağlık Karabağ konusu yine görüşmelerin ana hattını oluşturdu. Haydar Aliyev'in ziyareti esnasında en çok üzerinde durduğu konu, Rusya Federasyonu'nun Ermenistan'a silah satmasıydı ve bu durumdan duyduğu tedirginliği dile getirdi.[74]

Genel olarak bu dönemde İran'la karşılıklı ilişkileri şekillendiren temel unsur, İran'ın kuzeyinde yaşayan yirmi milyon Azerbaycan Türkünün bulunmasıydı. Haydar Aliyev, Ebülfez Elçibey dönemindeki "Tek Azerbaycan" kavramını terk ederek bu yaklaşımdan rahatsız olan İran'la ilişkilerini geliştirmeye çalıştı.[75]

Bu dönemde Azerbaycan'ın enerji kaynaklarının işletilmesi ve uluslararası pazarlara taşınması konusunda önemli adımlar atıldı. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesine tam destek veren Haydar Aliyev, ABD'yle ilişkilere de önem verdi. ABD'deki Ermeni lobisinin baskısıyla kabul edilen ve ABD yönetiminin Azerbaycan'a yardım yapmasını engelleyen "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin kaldırılması için girişimlerde bulundu.[76] ABD'nin Ermenistan için yılda yüz milyon dolar ayırmasına karşılık bu maddeye dayanarak Azerbaycan'ı yardımdan mahrum bırakması, Azerbaycan kamuoyunda ABD yönetimine karşı olumsuz bir bakış oluşturmuştu. Haydar Aliyev, 1997'de ABD'ye ilk resmi ziyareti sırasında konuyu gündeme getirdiyse de somut bir sonuç alınamadı. Ermeni yanlısı temsilcilerin yoğun tepkilerine rağmen Bill Clinton yönetimi, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin kaldırılmasına yönelik girişimlerde bulundu. Aslında zengin petrol yataklarına sahip ve stratejik bir konumda bulunan Azerbaycan, ABD için

[73] Mustafa Aydın, "Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler", **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, ed. Baskın Oran, C. II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 406.
[74] **Xalq Qazeti**, 10.05.1997.
[75] Ayhan Karaca, "Azerbaycan'da Ekonomik Dönüşüm Süreci ve Reformların On Yılı", **Dış Ticaret Müsteşarlığı**, "http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/dtdergi/ocakozel2002/ayhan.html" (14.09.2008).
[76] Svante Cornell, "Turkey and the Conflict in Nagorna Karabakh: A Delicate Balance", **Middle Eastern Studies**, C. XXXIV, No. 1 (Ocak 1998), s. 57.

Ermenistan'la kıyaslanamayacak kadar önemlidir. Buna bir de Azerbaycan'da artan ABD yatırımlarının eklenmesi, Kongre'yi Azerbaycan'a yönelik sınırlamaları yeniden gözden geçirmeye zorladı. Sonuçta Kongre, Deniz Ötesi Özel Yatırım Şirketi (*Overseas Private Investment Cooperation*: OPIC)[77] aracılığıyla Azerbaycan'a yardım yapılmasını kabul etti.

1997'de, Azerbaycan'ın dış politikasında ABD'ye doğru yönelimin arttığı söylenebilir. Bu durum, Azerbaycan'ın ABD dış politikasında kazandığı önemden kaynaklanmaktadır. Bunun ilk göstergesi, Bill Clinton yönetiminin Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesinin hayata geçirilmesi için büyük çaba sarf etmesiydi. 29 Ekim 1998'de Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesine açık destek veren Ankara Deklarasyonu'nun imzalanmasına giden süreçte Bill Clinton yönetiminin rolü büyük oldu.[78]

Azerbaycan'ın ABD ve Türkiye'yle yakın ilişkiler kurmasında Rusya Federasyonu'nun izlemiş olduğu politikanın da etkisi vardı. Ermenistan'ı Kafkaslarda her zaman müttefik olarak gören ve Dağlık Karabağ çatışmasında Ermenistan'ı destekleyen Rusya Federasyonu, aynı zamanda Azerbaycan'la da yakınlaşma politikası yürütmeye çalıştı. 1996 AGİT Lizbon Zirvesi'nde, bölgede etkisini artırmak düşüncesiyle Dağlık Karabağ sorununa çözüm bulabilecek tek devlet olarak kendisini sunan Rusya Federasyonu, Azerbaycan'a destek verdi. Bunun dışındaki tüm faaliyetleriyse Ermenistan'ı destekler yönde oldu. Rusya Federasyonu'nun Ermenistan topraklarındaki üsleri de Azerbaycan tarafından tehdit olarak algılandı. Nitekim 1999'da, Rusya Federasyonu'nun Ermenistan'da bulunan iki üssüne S-300 V füzeleriyle MIG-29 savaş uçakları göndermesi,[79] Azerbaycan tarafından protesto edildi.

Bu döneme kadar ülke içinde yaşanan politik istikrarsızlık, ekonomik istikrarsızlığa da neden olmuştu. Ekonominin genel dengeleri için gerekli olan reformların gerçekleştirilememesi, devlet bütçesinin büyük bir bölümünün savaş için harcanması, topraklarının % 20'sinin işgal edilerek bir milyondan fazla nüfusun göçmen durumuna düşmesi, yabancı sermayenin ülke ekonomisine çekilememesi ve özelleştirmenin sanayiyle tarım sektörlerinde fiilen başlatılamaması gibi olumsuzluklar

[77] Wallance Hays, "US Congres and the Caspian", **Caspian Crossroads**, C. III, No. 3 (Kış 1998), s. 4.
[78] "Http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/333.html" (18.12.2009).
[79] **Azerbaycan**, 14.02.1999.

Azerbaycan ekonomisini bir darboğaza sürüklemişti.[80] 1994'teki ateşkes politik olduğu kadar ekonomik bakımdan da olumlu sonuçlar doğurdu. Özellikle serbest piyasa ekonomisine yönelik hukuki altyapının oluşturulmaya başlanmasıyla birlikte uluslararası finans kuruluşları Azerbaycan'a kredi vermeye başladı.[81] Bu şekilde Azerbaycan ekonomisi, Batı sermayesinin iştirak edebileceği bir ortam haline gelmeye başladı.

1994'ten itibaren ülkede sert ekonomik önlemler alınmaya başlandı. Uluslararası Para Fonu'yla (*International Monetary Fund*-IMF) yürütülen sıkı işbirliği sonucu IMF programları tavizsiz uygulanmaya başlandı. IMF, enflasyonu dizginlemek programı çerçevesinde 93 milyon dolarlık düşük faizli kredi verdi. Yürütülen sıkı para politikasıyla kısa süre zarfında ekonominin genel dengelerinde bir rahatlama sağlanarak enflasyonun kontrol altına alınması ve GSYİH'nın düşüşünün önlenmesi sağlandı.[82] Bu politikaların uygulanması, refah seviyesi çok düşük olan nüfusu olumsuz yönde etkiledi. Bu uygulamalar paralelinde doğalgaz, akaryakıt ve ekmeğe uygulanan sübvansiyonların kaldırılması; göçmenler, özürlüler ve şehit aileleri dışında elektrik, su, toplu taşıma araçları gibi alanlarda önceden tanınan avantajların veya indirimlerin kaldırılması geçiş sürecinde sıkıntıların yaşanmasına neden oldu.

Ülkede istikrarın sağlanmasıyla beraber petrol, ekonomik reformların yapılabilmesi için bir umut olarak belirmeye başladı. 20 Eylül 1994'teki "Asrın Anlaşması"yla Azerbaycan petrolü ilk defa ve köklü bir şekilde yabancı yatırıma açılmış oldu. Yüzyılın anlaşmasını diğer petrol ve doğalgaz anlaşmaları izleyerek Azerbaycan'ın petrol ve doğalgaz sektörüne milyarlarca dolarla ifade edilen Batı sermayesi akını başladı.[83] Azerbaycan yaptığı bu anlaşmalarla, politik ve ekonomik bağımsızlığı da yakalama imkânına sahip oldu. 1994-1999 döneminde yabancı petrol şirketleri, Azerbaycan'a petrol arama ve işletme hakları konusunda 355 milyon dolar

[80] Sinan Oğan, **Türkiye-Azerbaycan Ekonomik İlişkilerinin Geliştirilmesi Konferansı**, Bakü, TİKA Yayınları, 1996, s. 59-60.
[81] Sinan Oğan, "Azerbaycan'ın Tanımlanamayan Ekonomisi ve Türkiye'yle Ekonomik İlişkileri", **Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)**, C. VII, No. 1 (İlkbahar 2001), s. 56.
[82] Faruk Arslan, "Azerbaycan Ekonomisinde Geçiş Dönemi", **Hazar Bilim Sanat ve Kültür Dergisi**, No. 1 (İlkbahar 2000), s. 17.
[83] Nesib Nesibli, **Azerbaycan Geopolitikası ve Neft**, Bakı, Xezer Universiteti Neşriyyatı, 2000, s. 52.

ödeme yaptı. Bu, 1999'da Azerbaycan'ın 450 milyon dolar civarında olan bütçesi açısından önemli bir rakamdı.[84]

Yönetimin uygulamaya koyduğu istikrar programı, yüksek enflasyonun da sonunu getirdi. Özellikle 1996'da uygulanan ekonomik istikrar tedbirleri sonucunda küçülen ekonomi 1996'da % 1, 1997'deyse % 6 oranında büyüdü. 1997'de istikrar programının uygulanmaya başlamasından sonra yedi yıllık bir sürenin ardından enflasyon oranı tek haneye düştü.[85] Hatta 1998 ve 1999'da ekonomide deflasyonist dönem oldu ve fiyatlarda önemli düşüşler yaşandı. Yine önemli bir gelişme olarak, hızla değer kaybeden Azerbaycan manatının bu düşüşü durduruldu. Bu uygulamalarla 1998'de, kişi başına düşen milli gelir 490 dolardı.[86]

Bu dönemde Azerbaycan; IMF, Dünya Bankası, AB, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, İslam Kalkınma Bankası ve diğer uluslararası kurumlarla işbirliği yaptı. Bu işbirliği sayesinde elektrik santralleri, şehir su şebekesi ve yol yapımı gibi çok farklı alanlarda yatırım yapma imkânı bulundu.[87] Fakat ülkede çağdaş vergi politikalarının uygulanmaması ve milli gelirdeki artışın beklentilerin altında olması Azerbaycan ekonomisinde devam eden sorunlardı.

Haydar Aliyev, sağlık sorunları sebebiyle Mayıs 2003'ten itibaren Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde (GATA) tedavi görmeye başladı ve 4 Temmuz 2003'te Türkiye'den gönderdiği bir kararnameyle İlham Aliyev'in başbakanlık görevine getirilmesini istedi. Haydar Aliyev'in önerisiyle Azerbaycan Meclisi, İlham Aliyev'i Azerbaycan'ın yeni başbakanı olarak atadı.[88] ABD'de tedavisine devam edilen Haydar Aliyev'in katılmadığı 15 Ekim 2003'teki başkanlık seçimlerini İlham Aliyev kazandı.[89] Seksen yaşında olan Haydar Aliyev'se 6 Ağustos'tan itibaren tedavi görmekte olduğu Cleveland Hastanesi'nde 12 Aralık 2003'te vefat etti.[90]

---

[84] Ercan Sancak, "Azerbaycan'da Uygulanan İstikrar Politikası ve Enflasyon", **Bağımsızlıklarının Onuncu Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 559.
[85] "Azerbaijan", **The World Bank Group**, "http://www.worldbank.org/azerbaijan/970223/html" (21.11.2007).
[86] Salih Memmedov, **İnflasiya ve Maliye Bazarı**, Bakı, Azerbaycan Neşriyyatı, 1999, s. 48.
[87] Sancak, **op. cit.**, s. 560-561.
[88] **Vatan**, 05.07.2003.
[89] **Cumhuriyet**, 17.10.2003.
[90] **Azerbaycan**, 13.12.2003.

ç. İlham Aliyev Dönemi (2003-2010)

2003'teki seçimlerde oyların % 77'sini alan İlham Aliyev, 15 Ekim 2008'deki seçimlerde oyların % 89'unu alarak yeniden başkan seçildi.[91] İlham Aliyev döneminde Azerbaycan'ın iç ve dış politikasında istikrar korunmuştur. Bu dönemde Azerbaycan'ın dış politikasının temelini; komşularından Rusya Federasyonu, Türkiye ve İran'la küresel güçlerden ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti'yle ilişkilerin dengeli bir şekilde sürdürülmesi oluşturur. Azerbaycan'ın petrol sektöründeki büyük yatırımlarıyla gelişmeye başlayan ABD'yle ilişkiler, 11 Eylül 2001 sonrası dönemde terörizmle mücadeleye yönelmiştir.[92] Azerbaycan'ın Rusya Federasyonu'yla ilişkilerindeyse işbirliği sürdürülmüştür. Taraflar, bu konudaki kararlılıklarını Şubat 2004'te imzalanan Moskova Deklarasyonu[93] ve Şubat 2006'da imzalanan Bakü Deklarasyonu'yla[94] somutlaştırmıştır.

Bu dönemde İran'la ilişkilerde Azerbaycan, İran destekli radikal İslamcı faaliyetlerden endişe etmiştir. İran ise sınırları içerisinde Azerbaycan Türklerinin çoğunlukta olduğu bölgelerde milliyetçiliğin gelişmesinden çekinmiştir. Bununla birlikte, Hazar'da mevcut olan petrol ve doğalgaz kaynaklarının paylaşım anlaşmazlıkları da iki devlet arasındaki ilişkileri etkileyen faktörlerdendir.[95]

Bu dönemde Azerbaycan-Türkiye arasındaki işbirliği sürmüştür. İlişkileri; Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının 2006'da hizmete girmesiyle olumlu,[96] 2009'da Türkiye'nin Ermenistan açılımıysa olumsuz yönde etkilemiştir.[97] Bu olumsuz gelişmeye rağmen Türkiye'yle Azerbaycan arasındaki işbirliği, devletin en üst kademelerinde devam etmiştir.

Bu dönemde Dağlık Karabağ sorunu, Azerbaycan'ın dış politikasında önemli bir yer tutmuştur. Dağlık Karabağ sorununa 1994'ten itibaren kalıcı bir çözüm getirilememiştir. Savaş nedeniyle bir milyon kişi göç etmek zorunda kalmıştır. Azerbaycan'a bağlı olan Dağlık Karabağ'da Ermeniler çoğunluktadır ve bölgede Ermenistan ordusunun fiili mevcudiyeti söz konusudur. Azerbaycan bölgede etkisinin

---

[91] Turgut Demirtepe, "Azerbaycan'da Cumhurbaşkanlığı Seçimleri", **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu**, "http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=753" (06.09.2009).
[92] Elif Kılıçbeyli, "Ortadoğu'da Irak Sorunu: Irak'ta Yeniden Yapılanmanın İran ve Azerbaycan'a Olası Etkileri", **Stradigma**, No. 4 (Mayıs 2003), "http://www.stradigma.com/turkce/mayis2003/makale_02.html" (23.08.2005).
[93] "Http://issuu.com/haberrus/docs/izvestiya-zaman?mode=a_p" (11.01.2006).
[94] "Http://www.sde.org.tr/tr/haberler/280/rus" (21.03.2009).
[95] **Azerbaycan Ülke Bülteni**, k. y., Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, 2007, s. 4.
[96] **Azerbaycan'ın Genel…**, **op. cit.**, s. 27-28.
[97] **Milliyet**, 12.11.2009.

tanınması koşuluyla otonom bir statü tanıyacağını bildirmişse de Dağlık Karabağ Ermenileri bağımsızlık için ısrar etmekte ve Azerbaycan'ın etkisini kesinlikle reddetmektedirler.[98] AGİT bünyesinde Rusya Federasyonu, ABD ve Fransa'nın öncülüğünde oluşturulan Minsk Grubu, taraflar arasında uzlaşmaya varılabilmesi için arabuluculuk işlevini devam ettirmiştir.

Dağlık Karabağ sorunu, Azerbaycan'ın dış politikasında dört devlet başkanı döneminde de önemli bir yer tutmuştur. Azerbaycan, sorunun AGİT Minsk Grubu çerçevesinde çözümüne taraf olmuş; bu konuda çok çaba sarf etmesine rağmen somut bir sonuca ulaşamamıştır. Yani, Azerbaycan ve Ermenistan arasında gerçekleştirilen görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Dağlık Karabağ sorunundaki gelişmeler Azerbaycan'ın bölge devletleriyle ilişkilerini etkilemeye devam etmiştir.

Bu dönemde Azerbaycan ekonomisinde, yabancı yatırımlarla mali ve para politikaları sayesinde yüksek büyüme oranları yakalanmış, dengeli bir bütçe oluşturulmuş ve makroekonomik istikrar sağlanmıştır. Yönetim; petrol gelirlerinin, ekonomideki diğer sektörlerin kalkınmasında kullanılmasını sağlamak için bazı uygulamalara giderek bu sayede ekonomik çeşitliliğin ve kalkınmanın sürdürülebilirliğinin temin edilmesini amaçlamıştır.[99] Buna rağmen ekonominin ihtiyaç duyduğu yapısal reformlarda istenen hızın yakalanmış olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu dönemde ulaşılan yüksek büyüme hızı, petrol ihracına dayandığından ülke ekonomisi küresel petrol fiyatlarına duyarlı hale gelmiştir.

4. Azerbaycan'ın Enerji Politikası

Dünya enerji kaynakları meseleleri, uluslararası ekonomiyle uluslararası politikanın iç içe girdiği ve aralarındaki ilişkinin en çok somutlaştığı alanlardan biridir.[100] Devletler, varlıklarını sürdürmek için belirli dış politika amaçlarına göre hareket ederler. Bu durum, devletlerin çoğu kez birbirleriyle çatışma halindeki hedefleri arasında seçim yapmalarını gerektirmektedir. Demokratik devletlerin, ekonomik kalkınma ve refah düzeyini yükseltmek dış politikalarındaki amaçları arasındadır. Böylece ekonomik etkenlerin dış politikanın hem amacı hem de aracı olabileceğini söylemek mümkündür.

---

[98] "Http://www.mfa.gov.az" (11.01.2010).
[99] **Azerbaycan Ülke…**, **op. cit.**, s. 5.
[100] Şükrü Gürel, **Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1979, s. 11.

Enerji kaynakları ve özellikle petrol, dünyada dengeli biçimde dağılmamıştır. Petrolün üretim alanları Ortadoğu, Kuzey Avrupa, Kuzey Afrika, Kuzey ve Orta Amerika, Kafkasya ve Orta Asya iken; tüketim alanlarıysa Kuzey Amerika, Kuzey Asya, Batı Avrupa ve Uzak Doğu'dur.[101] Tüketici devletlerin dış politikalarında petrol, en basit anlamda günlük ihtiyaçların giderilmesi için bile büyük bir önem taşır. Bu sebeple üretici ve tüketici devletlerin dış politika amaçları açısından petrol politikaları, genel politikalarını destekleyen bir strateji olarak görülebilir.

SSCB'nin dağılmasından sonra Hazar bölgesindeki petrol, tüketici devletler için çok önemli bir duruma gelmiştir. Hazar'ın 200 milyar varil düzeyinde petrol rezervine sahip olduğu tahmin edilmektedir ki bu miktar dünya petrol rezervlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.[102] Çokuluslu şirketler, küresel ve bölgesel güçler Hazar'da bulunan bu zenginlikten pay kapmaya çalışmakta, zenginliğin esas sahibi olan bölge devletleriyse petrolü ekonomik dönüşümlerini sağlayacak bir araç olarak algılamaktadırlar.[103] Hazar'da mevcut olan enerji kaynakları içerisinde daha fazla petrol rezervine sahip olan Kazakistan ve Azerbaycan'ın ismi ön plana çıkmaktadır. Bu açıdan, Azerbaycan'ı uluslararası arenada önemli kılan faktörlerden biri petroldür. Azerbaycan'ın gelişmesi de petrol sektörünün güçlenmesine bağlıdır.[104]

Azerbaycan'ın petrol sektöründe iki önemli konu dikkat çekmektedir. İlki; tükenmekte olan eski petrol sahaları, ikincisiyse henüz gelişmemiş olan yeni deniz sahalarıdır. Eski sahaların yenileştirilmesi ve teknolojik yeniliklere ayak uydurarak deniz sahalarının geliştirilmesi, Azerbaycan petrol sektörünün önemli sorunlarıdır. Eski yataklarında 180 milyon ton toplam rezerv tahmin edilmekte ve bu yatakların gelecekte de canlılığını koruyabilmesi için yeniden yapılandırılması gerekmektedir.[105]

Bağımsızlıktan sonra petrol şirketleriyle görüşmeler Ebülfez Elçibey döneminde başlatıldı. Bu görüşmelerdeki temel amaç ekonomik kaynak oluşturarak devletin bağımsızlığının devam ettirilmesiydi. Amoco, Unocal, Mc Dermott ve British Petrolium

---

[101] Mehmet Kocaoğlu, **Petrol ve Strateji**, Ankara, Türkeli Yayınları, 1996, s. 100-101.
[102] Muhammed Akdiş, "Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle Sosyal-Kültürel İlişkiler, Bölgeye Yabancı İlgisi ve Beklentiler", **Dış Ticaret Müsteşarlığı**, "http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/temmuz99/ortaasya.html" (13.03.2004).
[103] İrfan Ülger, "Hazar'da Petrol Kavgası", **Başak Ekonomi Dergisi**, No. 106 (Temmuz 1999), "http://www.basakekonomi.com.tr/arsiv/hazar.html" (13.03.2004).
[104] Osman Aras, **Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi**, İstanbul, Der Yayınları, 2001, s. 135-136.
[105] **Hazar-Akdeniz Ham Petrol Boru Hattı Projesi (Azerbaycan)**, Ankara, BOTAŞ, 1998, s. 14.

(BP)/Statoil şirketleriyle görüşmeler yapıldı.[106] Bu şirketlerle fizibilite ve destek çalışması anlaşması Ocak 1992'de imzalanmıştı. Bu dönemde Rus şirketleri görüşmelerin dışında kaldı. Azerbaycan'ın sahip olduğu zengin petrol rezervlerinin işletilmesi için Eylül 1992'de Azerneft ve Azneftkimya adlı iki devlet şirketi birleştirilerek Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (*State Oil Company of Azerbaijan Republic*-SOCAR) kuruldu.[107] Şirketlerle görüşmeler SOCAR vasıtasıyla yapılmaktaydı. Eylül 1992'de, BP/Statoil'le Çırak ve Şahdeniz yatakları ve Ramco-Pennzoil'le Güneşli yataklarının geliştirilmesiyle ilgili anlaşmalar imzalandı.[108] Fakat Haziran 1993 darbesi sonunda görüşmeler kesildi.

Haydar Aliyev döneminde ise yapılan anlaşmalar iptal edildi ve görüşmelere tekrar başlandı. 1994'te biten görüşmeler sonunda "Asrın Anlaşması"[109] olarak da bilinen ilk ve en önemli anlaşma BP önderliğindeki Azerbaycan Uluslararası Operasyon Şirketi (*Azerbaijan International Operation Company*-AIOC) ile SOCAR arasında 20 Eylül 1994'te Bakü'deki Gülistan Sarayı'nda imzalandı. Böylece Azerbaycan'ın uluslararası topluma katılması, yabancı yatırımların yapılması ve ülkenin ekonomisiyle altyapısının gelişmesi için bir kapı açıldı.[110] Asrın Anlaşması'na 11 petrol şirketi[111] katıldı. Konsorsiyuma ortak olan BP, Ramco, Amoco, Unocal gibi Batılı petrol şirketleri, Azerbaycan petrol kaynakları üzerinde önemli haklar elde ettiler. Süresi 30 yıl[112] olan ve petrol üretiminin paylaşımını içeren bu anlaşmanın toplam yatırım tutarı 11,5 milyar dolardır. Bu anlaşmayla Hazar üzerindeki Azeri, Güneşli ve Çırak petrol yataklarının geliştirilmesi ve işletilmesi AIOC'ye verildi. AIOC, petrol yataklarının geliştirilmesi ve işletilmesi sırasında çıkacak olan doğalgazıysa Azerbaycan'a bırakacaktı. Anlaşma, Azerbaycan Parlamentosu'nda 2 Aralık 1994'te onaylandı.[113] Bu

---

[106] Nesip Nesipli, "Azerbaijan's Geopolitics and Oil Pipeline Issue", **Perceptions**, C. IV, No. 4 (Aralık 1999-Şubat 2000), s. 116.
[107] Aras, **op. cit.**, s. 56.
[108] Gökay, **op. cit.**, s. 52-53.
[109] Haydar Aliyev, **Azerbaycan Nefti Dünya Siyasetinde**, C. II, Bakı, Azerbaycan Neşriyyatı, 1997, s. 9.
[110] İlham Aliyev, "Azerbaijan: The New Source of Energy of the 21st Century", **Strenghening Democratic Institutions Project**, JFK, 21.11.2007, "http://www.cia.org/azerbaijannewsourceofenergy.html" (05.04.2009).
[111] Asrın Anlaşması'nda mevcut paylaşımın son şekli: BP/Amoco RLC (İngiltere-ABD)-% 34,1; Unocal Khazar Ltd. (ABD)-% 10,3; SOCAR (Azerbaycan)-% 10; Lukoil Joint Stock Company (Rusya Federasyonu)-% 10; Den Norske Stats Oileselskap A.S. (Norveç)-% 8,6; Exxon Azerbaijan Ltd. (ABD)-% 8; Türkiye Petrolleri A.O. (Türkiye)-% 6,7; Pennzoil Caspian Corporation (ABD)-% 5,6; Itochu (Japonya)-% 3,9; Ramco Hazar Energy Ltd. (İngiltere)-% 2,1; Delta Nimir Khazar Ltd. (Suudi Arabistan)-% 1,7. **Bkz**. **Azerbaijan International**, C. VI, No. 2 (Yaz 1998), "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/62_folder/62_articles/62_socar_aioc html" (22.10.2001); **Azerbaycan Ülke Raporu**, Ankara, Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1998, s. 48.
[112] Anlaşma süresi gerektiğinde uzatılabilir.
[113] **Azerbaycan**, 03.12.1994.

anlaşmadan sonra, 1995-1998 döneminde, Azerbaycan petrol yataklarıyla ilgili 15 anlaşma daha imzalandı.[114]

Azerbaycan, yaptığı petrol anlaşmalarıyla ekonomisine katkı sağlamayı amaçlamıştır. 1995'te, AIOC'nin eski başkanı Terry Adams, Azerbaycan'ın ekonomisine katkısıyla ilgili Asrın Anlaşması'nı örnek göstermiş ve şunları söylemiştir:

"Azerbaycan, sadece Asrın Anlaşması'ndan 78 milyar dolar kazanırken, AIOC'ye üye petrol şirketleri 22 milyar dolar kazanacaklardır. Ayrıca SOCAR, AIOC konsorsiyumuna olan üyeliğinden de % 10 kar payı alacaktır. Böylece Azerbaycan ekonomisi, petrolün geliştirilmesi ve işletilmesi sonucu elde edilecek karın % 80'ine, anlaşma kapsamında tahmin edilen rezervlerden daha çok petrolün geliştirilmesi ve işletilmesi durumundaysa elde edilecek karın % 80'in üzerinde bir orana sahip olacaktır. Ayrıca beş yıl içinde, petrol yataklarının geliştirilmesi amacıyla iş gücü istihdamında tüm profesyonel işçilerin % 90'ını ve tüm yardımcı işçilerin % 95'ini Azerbaycan vatandaşları oluşturacaktır. Bununla birlikte, Azerbaycan'da artan yabancı yatırımlar sonucunda ülkede dolaşacak yabancı insan sayısında da artış olacaktır. Buna bağlı olarak otellerde, restoranlarda ve ulaşımda meydana gelecek artış yerel istihdamın yaratılmasına, yönetim içinse yeni vergilerin oluşturulmasına yol açacaktır."[115]

Petrol anlaşmalarıyla Azerbaycan, bağımsızlığını korumak ve güçlendirmek, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde Batılı devletlerin desteğini sağlamak ve üzerindeki baskıyla etkileri dengelemek amacındadır. Petrol anlaşmalarının imzalanması sonrasında Azerbaycan'ın Hazar'daki ve bazı kara bölgelerindeki petrol sahalarında üretim artmıştır. Bu nedenle toplam üretim 2005'te 45, 2011'deyse 59 milyon ton olmuştur. İç tüketim pek artmadığı için ihracat 2005'te 40, 2011'deyse 48 milyon ton olmuştur.[116]

Petrol üretiminde yaşanan artışın ülke ekonomisine gerçek anlamda katkısı, 2006'dan itibaren olmuştur. Çünkü AIOC'yle yapılan anlaşma, üç aşamalı bir plandan oluşmuştur. 1997-2000 dönemini kapsayan ilk aşamada hisselerin dağılımına göre paylaştırılması ve şirketlerin o döneme kadar yaptıkları yatırımın karşılığının ödenmesi planlanmıştır. Bu aşamada üretimin ülke ekonomisine katkısı; vergi, işletme hakkı ve

[114] **Azerbaycan**, 03.01.1999.
[115] Terry Adams, "Will Azerbaijan Really Benefit From the Consortium Contract?", **Azerbaijan International**, C. III, No. 2 (Yaz 1995), s. 44.
[116] Http://www.azstat.org (12.02.2012).

SOCAR'ın konsorsiyumdaki hissesinden oluşmuştur. Planın ikinci aşaması, 2000-2006 dönemini kapsamıştır. Bu aşamada petrol üretiminde yaşanan artış sonucu Azerbaycan, petrol gelirlerinden 1/3'ini almıştır. 2006'da konsorsiyum, yaptığı bütün yatırımların karşılığını almıştır. 2006'dan sonra Azerbaycan, konsorsiyum tarafından üretilen petrolden elde edilen gelirin % 85'ini almaya başlamıştır.[117]

Yabancı petrol şirketleriyle işbirliği yapılmasının, Azerbaycan'a ekonomik açıdan önemli katkıları olmuştur. Birincisi; Azerbaycan modern teknoloji elde etmiş, petrolle doğalgaz sanayisini ve altyapısını yenilemeye fırsat bulmuş, petrolle doğalgaz sanayisinin gelişimine yardım eden müessese ve teşkilatları kurabilmiştir. İkincisi; yabancı şirketler tarafından ödenen ve Azerbaycan'ın bütçesine dâhil olan vergilerin tutarı artmış, dolayısıyla binlerce işyeri açılmış ve devletin bağımsızlığının esasını teşkil eden ekonominin gelişmesi gerçekleşmiştir. Bir diğeri ise petrolle doğalgazın satışından Azerbaycan milyarlarca dolar gelir elde etmiştir.

Enerji kaynakları ve özellikle petrol, Azerbaycan'daki ekonomik sorunların çözümünde önemli rol oynamıştır.[118] Petrolden elde edilen kazançlar, devletin ekonomi ve yatırım politikalarının yürütülmesini sağlamış ve hayat standartlarını önemli ölçüde artırmıştır. İşsizlik sorunundan ve reel gelirdeki artıştan sosyal reformlara, sağlık korumasına, çevreye, eğitime, altyapının yeniden inşası ve donatılmasına kadar tüm sorunları çözebilmiştir.

Ayrıca petrol anlaşmaları; Azerbaycan petrolünün dünya piyasalarına ihracını, yeni petrol alanlarının gelişimini, boru hatlarının inşa edilmesini ve bölgedeki diğer petrol üreten devletlerden ihraç edilen petrol için Azerbaycan'ın transit nokta haline gelmesini sağlamıştır. Petrolün dünya piyasalarına ihracı nedeniyle uluslararası ve bölgesel finans kuruluşları, Azerbaycan'ın kredi notlarını artırmış ve bu durum Azerbaycan'a yönelik yatırımları teşvik etmiştir. Bütün bunlarla birlikte büyük petrol şirketlerinin personelleriyle çalışmak ve gelişmiş teknolojiye sahip olmak, Azerbaycan petrol uzmanlarının profesyonellik seviyelerini artırmıştır. Kısaca Azerbaycan, enerji ve özellikle petrol politikasıyla ekonomik gelişimini sağlamıştır.

Azerbaycan'ın ekonomi politikalarında izlemesi gereken yol, petrolden elde edilen gelirleri diğer sektörlerin gelişmesi için kullanmak ve ülkeyi tek yönlü ekonomiden kurtarmaktır. Ekonominin sadece petrole dayanması gelecek için

[117] **Azerbaycan'ın İnsani Kalkınma Raporu**, Bakı, Scala Matbaası, 2007, s. 52-57.
[118] Resul Gouliev, **Petrol ve Politika**, çev. Fatma Feran, İstanbul, Medyatik Yayıncılık, 1997, s. 109.

tehlikelidir. Petrolün yanı sıra ekonomideki diğer sektörlerin de gelişiminin, Azerbaycan'a politik ve ekonomik güvenlik teminatı vermesi mümkündür.

B. ABD'NİN AZERBAYCAN POLİTİKASI

Bu başlık altında; 1975'ten sonra ABD'nin dış politikası, ABD'nin 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi, ABD'nin Kafkasya'ya yönelik dış politika hedefleri ve Azerbaycan, ABD'nin Hazar bölgesiyle ilgili petrol stratejisi ve ilişkileri etkileyen diğer faktörler incelenecektir.

1. 1975'ten Sonra ABD'nin Dış Politikası

ABD[119]; 19. yüzyılda Amerika kıtasında ve Uzak Doğu'yla Pasifik'te, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Batı Bloğu'nda lider iken, SSCB'nin dağılmasından sonra ise tek "süper güç" olmuştur. Bu nedenle ABD'de dış politikanın oluşturulma süreci önemlidir.[120] ABD'de, dış politikanın oluşturulmasını etkileyen birçok faktör olmasına rağmen, uygulanması Başkan ve Kongre'nin de yer aldığı yönetimin elindedir. "Demokratlar" ile "Cumhuriyetçiler"den[121] oluşan yönetimde bir denge ve denetleme mekanizması olduğu söylenebilir. Çok partili sistemin istikrarsızlık getireceğinden kaygı duyulan ABD'de, politik sisteme hâkim olan iki parti arasında derin ideolojik görüş ayrılıkları olmadığı görülmektedir.[122]

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, Batı Bloğu'nun ve SSCB de Doğu Bloğu'nun lideriydi. Bu iki kutuplu dünya sisteminde en katı dönem, 1947'den itibaren somutlaşan "Soğuk Savaş"ın en hızlı olduğu 1950'lerin ortalarına kadar sürdü. 1960'larda ise iki taraf arasında yumuşama süreci başladı. Bu dönemde gerek ABD, gerekse SSCB'nin amacı Avrupa'da istikrar ve güvenliğin sağlanmasıydı. Özellikle SSCB, Doğu Bloğu'nun sınırları açısından Avrupa'da güvenliğin sağlanmasını

---

[119] Kongre üyesi Thomas Jeferson'un 4 Temmuz 1776'da kaleme aldığı "Bağımsızlık Bildirisi" ile bağımsızlığını ilan eden ABD, Amerika kıtasının kuzeyinde bulunmaktadır. Yüzölçümü 9.629.091 km^2, nüfusuysa 300 milyondur. 72 milletin bir araya gelmesiyle oluşan ve etnik bakımdan tam bir mozaik görünümünde olan Amerikan toplumunda; birbirinden çok farklı dil, din, ırktan gelen insanların birlikteliği hem bir zenginlik kaynağı, hem de bir sorun olarak kabul edilmektedir. İdari bakımdan 50 eyalete ayrılan ABD'nin başkenti Washington DC'dir. Yasama organı 100 üyeli Senato ve 435 üyeli Temsilciler Meclisi'nden oluşan ABD, federal bir yapıya dayanmaktadır. Dünyanın ilk yazılı anayasası olan ABD Anayasası, 1787'de Philadelphia'da hazırlandı. 200 yılı aşkın süredir yürürlükte olan anayasa, çok büyük bir saygınlık taşımakta ve demokrasinin simgesi olarak düşünülmektedir. **Bkz**. "The World Factbook: United States", **CIA**, "http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/us.html" (07.03.2008); Çağrı Erhan, **ABD Dış Politikası**, Ankara, Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde 7 Ekim 2008-13 Ocak 2009 tarihlerinde yapılan seminer, s. 3-7.

[120] Burcu Bostancıoğlu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 2001, s. 21.

[121] Demokratlar Demokrat Parti, Cumhuriyetçiler ise Cumhuriyetçi Parti yelpazesi altındadır.

[122] Tayyar Arı, **Amerika'da Siyasal Yapı: Lobiler ve Dış Politika**, İstanbul, ALFA Yayınevi, 2000, s. 22-24.

istemekteydi. Diğer taraftan ABD de güvenliğin ancak demokrasi ve insan haklarıyla sağlanacağı düşüncesini ileri sürmekteydi. Bunlar da, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) ve Helsinki Belgesi ile sonuçlandı.[123]

1975'te imzalanan Helsinki Belgesi'nden sonra 1977-1980 döneminde görev yapan Demokrat Başkan Jimmy Carter, ABD etkisindeki azgelişmiş devletlerde görülen işkenceleri dikkate almadan, SSCB'yi yumuşak karnından vurmak için uluslararası çapta bir insan hakları kampanyası başlattı. Arkasından danışmanı Zbigniew Brzezinski aracılığıyla, SSCB etrafında "ılımlı İslam" anlayışı çerçevesinde bir "Yeşil Kuşak" ilan etti. Jimmy Carter'ın bundaki amacı, SSCB'ye karşı bir İslam kalkanı oluşturmaktı. Bunun yanı sıra, "ılımlı İslam" anlayışıyla Hizbullah gibi radikal akımların ve İran'ın da "çevrelenmesi"ni amaçladı.[124] Ardından Jimmy Carter, Afganistan'ın işgal edilmesini, "SSCB'nin dünya petrol kaynaklarının büyük bölümünü kontrol altına alma amaçlarında bir basamak"[125] olarak değerlendirdi ve 23 Ocak 1980'de kendi adıyla anılan doktrini ilan etti. Bu doktrinle ABD'nin Basra Körfezi'ndeki çıkarlarının tehdit edilmesi durumunda güç kullanacağı ve bölgenin ABD için hayati önem taşıdığı mesajı SSCB'ye iletildi.[126]

"Modern dünyanın kötülük odağı SSCB'dir." diyen Ronald Reagan, 20 Ocak 1981'de başkanlığı Jimmy Carter'dan devraldı.[127] Ronald Reagan, komünizmle sert bir mücadeleye başladı ve ABD'nin kaybolan prestijini yeniden kazandırmaya çalıştı. Afganistan ve İran'ın ABD etkisinden çıktığı, Suriye'ye Sovyet füzelerinin yerleştirildiği, Yunanistan'da Andreas Papandreu'nun Amerikan karşıtı tutum sergilediği bir dönemde Ronald Reagan'ın SSCB'ye karşı açtığı "İkinci Soğuk Savaş"ın en önemli eylemi, Temmuz 1982'de Ulusal Uzay Programı'nı, Mart 1983'teyse "Yıldız Savaşları"[128] diye anılan çok büyük bütçeli projeyi başlatmak oldu.[129] 1985'ten itibaren

---

[123] Oral Sander, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, 7. B., Ankara, İmge Kitapevi, 1998, s. 408-413.
[124] Baskın Oran, "Uluslararası Ortam ve Dinamikler", **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, ed. Baskın Oran, C. II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 11.
[125] Stephen Ambrose, **Dünyaya Açılım 1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası**, çev. Ruhica Tul, Ankara, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, 1992, s. 253-269.
[126] Tayyar Arı, **2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi**, İstanbul, ALFA Yayınevi, 1999, s. 169-170.
[127] Ambrose, **op. cit.**, s. 283.
[128] Yıldız Savaşları olarak anılan Stratejik Savunma Girişimi (*Strategic Defense Initiative*-SDI): ABD, uzayda kuracağı bu sistemle Sovyet balistik füzelerini havada etkisiz hale getirmeyi amaçladı ve böylelikle caydırıcılığın artacağını ileri sürdü. Her ne kadar silahlanma yarışının bir aşaması olarak görülse de SDI, 1980'lerde ekonomik zorluklar çekmeye başlayan SSCB'yi benzeri bir girişime zorlayarak bu devletin yıkılmasını hızlandırmak amacını da taşıyordu. **Bkz**. İlhan Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, ed. Baskın Oran, C. II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 36.

SSCB'de yaşanan değişim, Ronald Reagan'ın başkanlığının ikinci döneminde iki blok lideri arasında uzlaşma sürecini başlattı. Ronald Reagan, SSCB'ye "Kötülük İmparatorluğu" demekten vazgeçerek masaya oturmaya razı oldu. Artık dünyadaki yeni sürecin, Mikail Gorbaçov tarafından dile getirilip George Bush tarafından sahiplenilen "Yeni Dünya Düzeni"nin ilk adımları atılmaya başlandı.[130]

1988'de Ronald Reagan'ın yardımcısı George Bush başkan seçildi. George Bush'un 1989-1992 başkanlığı döneminde SSCB dağıldı ve dünyada yeni dengeler aranmaya başlandı. İşte bu dönemde, Yeni Dünya Düzeni'yle ilgili ABD'de iki yaklaşımdan söz edilebilir. İlki, ABD'nin dünya egemenliğine karşı çıkacak devlet ve güçlere karşı gerektiğinde askeri müdahalede bulunmasını içeren yaklaşımdır.[131] George Bush döneminde, ABD'nin dış politikasında bu yaklaşım uygulandı ve ABD'nin Körfez krizinde inisiyatif almasını gerektirdi. Fakat bu yaklaşımın uygulanmasıyla bütçe açıklarının ve askeri masrafların hızla artması, ülke içinde tepkilere neden oldu.[132] Daha 1988'de yazdıkları bir makalede Cyrus Vance ve Henry Kissinger: "Ekonomik güç; bundan böyle hem ABD'nin dostlarının, hem de rakiplerinin yüreğinde yaşayacaktır. Fakat devletin bütçe açıklarındaki artışın, Amerikan ekonomisine duyulan güvenin azalmasına neden olacağından ABD, dünya liderliğini sürdüremeyecektir."[133] diyerek durumu açıkça ortaya koydular ve gelecekle ilgili bir öngörüde bulundular. İkincisiyse bütün sorunlara rağmen ABD'nin çeşitli devletlerle ittifaka girmesini ve bölgesel örgütlerle dayanışma içinde bulunmasını öne çıkaran yaklaşımdır.[134] Bu yaklaşım, maliyetin büyük ölçüde paylaşılmasını, kârınsa biraz paylaşılmasını içermektedir.[135] ABD Savunma Bakanlığı'nın 1994-1999 dönemi askeri programına bakıldığında ikinci yaklaşımın geçerli olduğunu söylemek mümkündür.[136]

Kendini "yeni demokrat" olarak tanımlayan ve Ocak 1993'te başkanlığı devralan Bill Clinton, 1996'daki seçimleri de kazandı. Dış politikaya ağırlık veren başkanlardan

---

[129] Oran, **op. cit.**, s. 12.
[130] Joseph Nye, **Le Leadership Americain Quand les Regles du Jeu Changent**, Nancy, Presses Universitaires de Nancy, 1992, s. 105.
[131] Daniel Calleo, "Le Role des Etats-Unis dans la Nouvelle Europe", **Relations Internationales et Strategiques**, C. I, No. 7 (1992), s. 194-195.
[132] Howard Wiarda, **American Foreign Policy, Actors and Process**, New York, Harper Collins College Publishers, 1996, s. 263-282.
[133] Pascal Boniface, **Güçsüzlük İsteği**, çev. Murat Tümertekin, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997, s. 149.
[134] William Hyland, "The Case for Pragmatism", **Foreign Affairs**, No. 1 (1992), s. 38.
[135] Calleo, **op. cit.**, s. 195.
[136] Wiarda, **op. cit.**, s. 293.

biri olan Bill Clinton, süper güçler arasındaki rekabetin artık sona erdiğini ve bunun yerini her alanda işbirliğinin aldığını, dünyadaki sorunlarla ilgili çatışmaları engelleyerek uzlaşmacı ve aktif politikalarını sürdüreceğini söyledi.[137] ABD'nin öncelikle ekonomik sorunlarını gidermesi gerekliliğinden yola çıkan Bill Clinton, dünyada istikrarla barışın sağlanması için mücadele edeceğini vurguladı ve "…yasaların dışına çıkan devletlere artan baskılar yapılacak bir dünya yaratmak istiyoruz; ancak böyle bir dünyada uluslararası hukuka riayet eden devletler arasında serbest ticaret gerçekleşebilir."[138] dedi.

Bill Clinton döneminde ABD'nin dış politikasında siyasi coğrafyanın önemi artmış, bölgesel yaklaşımlar önemli bir yer tutmuş ve sürekli gözden geçirilmiştir. İşte bu çerçevede ABD'nin Avrasya'ya olan ilgisi de artmıştır. ABD'ye göre bu bölgede beş stratejik aktör bulunmaktadır.[139] Bunlar; Fransa, Almanya, Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan'dır. İngiltere, Japonya ve Endonezya da önemli devletlerdendir. Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore, Türkiye ve İran da jeopolitik öneme sahip güçleri oluşturur.[140] Zbigniew Brzezinski, Avrasya bölgesinin evrenselliğini ve ABD açısından önemini şu şekilde ifade etmiştir:

"Dünyanın politik olarak etkili ve dinamik devletlerinin çoğu Avrasya bölgesinde bulunmaktadır. Küresel güç olmayı hedeflemiş tüm devletler Avrasya'dadır. Dünyanın bölgesel güç adayı ve en kalabalık devletleri olan Çin Halk Cumhuriyeti ile Hindistan gibi ABD'nin üstünlüğüne ekonomik ve politik açıdan meydan okuyabilen potansiyel güçler de keza bu bölgedir. ABD'den sonra dünyanın altı büyük ekonomisi, askeri gücü ve bir tanesi hariç olmak üzere tüm nükleer güçler buradadır. Genel olarak değerlendirildiğinde bu bölge, ABD gücünü bile gölgede bırakabilecek bir potansiyele sahiptir. Avrasya'ya hâkim herhangi bir güç, dünyanın ekonomik açıdan en verimli üç bölgesinden ikisi olan Batı Avrupa ve Doğu Asya'nın üzerinde güçlü bir nüfuz kurabilecektir. Jeopolitik bir satranç tahtası konumundaki Avrasya ekseninde ayrı ayrı Asya ve Avrupa politikası geliştirmek mümkün değildir. Avrasya eksenindeki güç

[137] Uzgel, **op. cit.**, s. 244-245.
[138] William Clinton, "La Fin de la Guerre Froide n'a pas Elimine les Perils", **Relations Internationales et Strategiques**, C. I, No. 11 (1993), s. 11.
[139] Arı (1999), **op. cit.**, s. 301-303.
[140] Brzezinski (Kış 1989-1990), **op. cit.**, s. 11-14.

dengelerinde oluşabilecek herhangi bir değişikliğin ABD'nin küresel üstünlüğü ve tarihi mirası üzerinde can alıcı etkileri olabilecektir."[141]

ABD'nin Avrasya'daki hedeflerini etkileyen üç önemli aktör vardır: Henüz ABD'yi tek başına zorlamaktan çok uzak olan bu üç aktör; AB, Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Ancak üçünün ya da ikisinin arasında oluşabilecek bir ittifak ABD açısından önemli bir tehdittir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kalabalık nüfusu ve ekonomik rekabet gücüyle askeri kapasitesi; Rusya Federasyonu'nda yönetimin güç kazanması; Şanghay Antlaşması'yla oluşan Çin Halk Cumhuriyeti-Rusya Federasyonu yakınlaşması ve AB'nin ekonomik güç olarak yükselmesi gibi nedenlerle ABD, manevralar yapmaya zorunlu kalmıştır.[142] Aksi durumda ABD, Avrasya'da hâkimiyetini kaybedebilecektir. Fakat ABD'nin manevralarının büyük güç odaklarıyla açık bir savaşa dönüşme ihtimali giderek zayıflamıştır. Mücadeleler, daha çok üçüncü devletler ve bölgesel aktörler üzerinden gerçekleştirilmektedir. ABD için önemli olan nokta, müdahale yeteneğini kaybetmemektir. Başka bir deyişle, gerektiğinde hem müdahale etmek için ihtiyaç duyulan gerekçeyi yaratabilmek, hem de buna uygun ve yeterli güç vasıtalarını devreye sokabilmektir.

2. ABD'nin 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi

Bu başlık altında öncelikle ABD'nin dış politikasını yeniden yapılandırarak Azerbaycan'a yönelik politikasını değiştiren ve tarihe "Bush Doktrini" olarak geçen 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi incelenecektir. İncelemenin ardından bu stratejinin Barack Obama döneminde sürdürülebilirliği ele alınacaktır.

a. ABD'nin 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi: Bush Doktrini

1986'da kabul edilen "Goldwater-Nichols Yasası"na göre Başkan, Kongre'ye her yıl ABD'nin stratejisini sunmak zorundadır. Ulusal Güvenlik Stratejisi; ABD'nin askeri, politik, ekonomik öncelikleriyle bu çerçevede dış politikasına etki eden faktörleri gözler önüne seren önemli bir belge niteliği taşımaktadır.[143]

"Ulusal güvenlik" kavramı, ABD'nin dış politikasının oluşturulması sürecinde dayanak alınan temel faktörlerden biridir. SSCB'nin dağılmasından sonra ABD'nin ulusal güvenlik stratejileri bir evrim sürecine girmiştir. Bu süreçte ABD; dış politika

[141] Zbigniew Brzezinski, "Bir Avrasya Stratejisi", **Türkiye Günlüğü**, No. 35 (Eylül-Ekim 1997), s. 47.
[142] Mert Gökırmak, "Avrasya Jeopolitiğinde Türkiye", **Uludağ Üniversitesi**, "http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/11/12-mert/12-mert.html" (12.12.2009).
[143] Yasemin Çongar, "Bir Başka MGK…", **Milliyet**, 06.03.2000.

önceliklerini, tehdit tanımlarını ve savunma politikalarını yeniden yapılandırmıştır. 1995'ten itibaren ABD'nin ulusal güvenlik anlayışında, "küreselleşme"nin devam etmesi ve buna yönelik tüm engellerin kaldırılması temel ilkeler olarak benimsenmiştir.[144]

ABD yönetimi küreselleşmeye özel bir önem vermiştir; bu, küreselleşmeyi algılama ve tanımlama şeklinden kaynaklanmaktadır: "…küreselleşme; ekonomik, teknolojik, kültürel ve politik bütünleşmeyi hızlandıran; tüm kıtalardan insanları birbirlerine yakınlaştıran; fikirlerini, mallarını ve bilgilerini paylaşmalarına imkân sağlayan bir süreçtir."[145] Kuruluşundan itibaren dış politikasını ticaret politikasıyla ayrılmaz biçimde ilişkilendiren ABD, 1997'den itibaren küreselleşmeyi Amerikan toplumunun çıkarlarına yönelik bir araç olarak görmeye başlamıştır. Dolayısıyla ABD'nin iki kutuplu dünya sisteminde Doğu Bloğu'na karşı yürüttüğü mücadelenin yerini, küreselleşmeye karşı olan ya da bu eğilime zarar verebilecek faktörlerle mücadele almıştır. Bu faktörler; bazen ABD'ye meydan okuyan Irak, İran ve Kuzey Kore gibi devletler; bazen de başta ABD olmak üzere küreselleşmeye destek veren devletleri hedef alan suç örgütleri olarak ortaya çıkmıştır.[146]

Bu faktörlere karşı yapılacak "ilk müdahale hakkı"na meşruiyet kazandıran başkan George Walker Bush'tur. George Walker Bush, dış politika stratejisinin belirlenmesine yönelik ilk demeci Temmuz 2002'de, West Point'te askerlere hitaben yaptığı konuşmada verdi. Yurtdışında "örtülü operasyonlar" yapması için Merkezi Haber Alma Örgütü'ne (*Central Intelligence Agency*: CIA) yetki verdiğini de açıkladığı konuşmasında George Walker Bush, potansiyel tehdidin harekete geçmesini beklemeyeceklerini vurguladı ve şunları söyledi: "Düşmanla savaşı göze almalı, onun planlarını bozmalı ve ortaya çıkmadan kötü emellerin önünü kesmeliyiz."[147]

George Walker Bush'un konuşmasından sonra Eylül 2002'de yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi, giriş ve dokuz ana başlıktan oluşan otuz bir sayfalık bir belgedir.[148] "Öncelikli üstünlük" olarak da tanımlanan[149] belgenin içeriği ve ana hatları girişte

---

[144] Erhan, **op. cit.**, s. 78-79.
[145] "Transcript: Clinton's State of the Union Speech", **CNN**, 19.01.1999, "http://www.cnn.com/ALLPOLITICS/stories/1999/01/19/sotu.transcript/" (12.01.2004).
[146] Erhan, **op. cit.**, s. 87-88.
[147] Mehmet Yılmaz, "ABD'nin Yeni Stratejisi Kaos mu Vaat Ediyor", **Zaman**, 01.10.2002.
[148] "The National Security Strategy of the United States of America", **White House (2002)**, Washington DC, "http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html" (12.01.2007).
[149] John Dickerson, "A Man with a Mandate", **Time**, 16.12.2002, s. 80.

belirtilmiştir. 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi; ABD'nin yeni yılda karşı karşıya kalacağı tehditleri açıkça ortaya koyan bir analiz olarak görülürken barışçıl dış politika geleneğinden ürkütücü ve köklü biçimde ayrılan bir belge olarak da nitelendirilmiştir. Dolayısıyla 1990'larda ABD dış politikasında aşırı vurgu yapılan demokratikleşme, insani müdahale, çok taraflı işbirliği, stratejik ortaklık gibi kavramlar yerine ittifaklar, ortaklıklar veya kurallarla sınırlanmadan tüm gücünü çekinmeden kullanacak bir ABD öngörülmüştür.[150] 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde şunlar yer almıştır:

"Ulusumuzun karşı karşıya kaldığı en önemli tehlike, radikalizmle teknolojinin kesişme noktasıdır. ABD'nin harekete geçme kararlılığını göstermesi gerekmektedir… Dolayısıyla hedefimiz, küresel çapta harekete geçebilen terörist örgütler ve her terörist veya terörizmi destekleyen ve kitle imha silahlarını ele geçirip kullanmak isteyen devletler olacaktır… Hiç bıkmadan uluslararası birliğin desteğini isteyeceğiz; fakat savunma hakkımızı gerektiğinde önleyici bir saldırıyla tek başımıza kullanmaktan da geri durmayacağız… Uluslararası hukuk yüzyıllardan beri ulusların kendilerine tehlike arz eden güçlere karşı savunmak için illa saldırıya uğramalarını beklemeden harekete geçmelerini bir hak olarak tanımaktadır."[151]

2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde üç önemli nokta dikkat çekmektedir. İlki, ABD'nin terörist örgütlerle terörizmi destekleyen ve kitle imha silahlarını ele geçirip kullanmak isteyen devletlere karşı saldırıda bulunabilmesidir.

Stratejide ikinci önemli nokta, ABD'nin terörist örgütlerle terörizmi destekleyen ve kitle imha silahlarını ele geçirip kullanmak isteyen devletlere karşı "önleyici saldırı"da bulunabilmesidir. Başka bir deyişle, ABD'ye yönelik doğrudan bir saldırı olmadan da tehdit olarak algıladığı hedefleri vurma hakkını kendinde görmesidir. Bu, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yürüttüğü doğrudan saldırıyla karşılaştığı durumlarda "karşı saldırı hakkı"nı kullanma stratejisinden kesin bir dönüşü temsil etmektedir. Ayrıca önleyici saldırı ile "caydırıcılık" ve "çevreleme" gibi iki kutuplu dünya sistemi politikalarının geçerliliğini yitirdiği söylenebilir.

Stratejide üçüncü önemli nokta ise "tek taraflı önlem"lerin, kitle imha silahlarının yayılmasını engellemek için uluslararası örgütler ve antlaşmalardan daha

[150] Mustafa Aydın, "Amerika Dünyadan Ne İstiyor?, ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası", **Stradigma**, No. 4 (Mayıs 2003), "http://www.stradigma.com/turkce/mayis2003/makale_06.html" (23.08.2005).
[151] "The National Security…, **loc. cit.**

etkili olduğu inancıdır. Dolayısıyla ABD'nin, uluslararası topluluğun geleneksel kurallarıyla kendisini kısıtlamayacağı söylenebilir. Nitekim ABD'nin ulusal güvenlik anlayışında, NATO'nun önemli olduğu kabul edilmiş ve NATO'yla işbirliği şarta bağlanmıştır. Öne sürülen şart; NATO üyelerinin önleyici saldırı konusunda ABD'yle hemfikir olmaları, ABD'nin istediği tarzda askeri ve istihbarat yeteneklerini geliştirmeleridir. Dolayısıyla ABD'nin, istediği desteği bulamadığı takdirde tek başına davranabileceği söylenebilir.

Ayrıca 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde, ABD'nin dünyada eşi benzeri olmayan bir güç olduğu belirtilmiştir. Bunun da ötesinde, hiçbir devletin ABD'nin askeri üstünlüğüne meydan okumasına izin verilmeyeceği vurgulanmıştır: "Kuvvetlerimiz; potansiyel rakiplerin, ABD'nin güç düzeyine ulaşmak ya da geçmek ümidiyle askeri yapılanmaya gitmelerinden alıkoyacak yetkinlikte olacaktır."[152] Böylece ABD'nin gücü görülünce rekabet yerine işbirliğine gidilecektir. Stratejiye göre, uluslararası toplumun eline ilk defa sürekli savaş için hazırlanmak yerine birbirleriyle barış içerisinde rekabet edebilecekleri bir fırsat geçmiştir. Terörle mücadele konusunda ise yoksulluğun teröre neden olmadığı savunulmuş, ABD'nin nihai amacının dünyada demokrasi ve insan haklarını yaymak olduğu belirtilmiştir.[153]

George Walker Bush döneminde yayınlanan 2006 Ulusal Güvenlik Stratejisi, 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne getirdiği yeni bakış açısı nedeniyle önemlidir. Stratejiye göre, küreselleşmenin getirdiği fırsatların yanında ABD'nin güvenliği için pek çok tehdit de söz konusu olmuştur. Küreselleşme, Amerikan değer ve çıkarlarına karşı eski tehditlere yenilerini de eklemiştir. Örneğin; AIDS ve kuş gribi gibi kamu sağlığı sorunları, insan ve kadın ticareti gibi yasa dışı ticaretler, uyuşturucu kullanımı ve ticareti, çevre tahribatı gibi faktörler de ABD'nin güvenliğini tehdit etmiştir. Bunların hiçbiri kitle imha silahları ve ordular gibi daha önceki tehditlere benzememiştir. Tedbirler ise bu tehditlere karşı çalışan organların çabalarında ve teknolojide aranmıştır.[154]

---

[152] **Idem.**

[153] Deniz Akşin, "Pax Americana'nın Prensipleri ve Amerikan Güvenlik Stratejisi: ABD'nin Emperyalist Yüzü", **Stratejik Analiz**, C. III, No. 32 (Aralık 2002), s. 52.

[154] "The National Security Strategy of the United States of America", **White House (2006)**, Washington DC, "http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html" (12.01.2007).

b. 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin Barack Obama Döneminde Sürdürülebilirliği

"Değişim" sloganıyla seçimi kazanan Barack Obama, 20 Ocak 2009'da başkanlığı George Walker Bush'tan devraldı.[155] Barack Obama'nın, George Walker Bush dönemi güvenlik politikalarıyla ilgili yapacağı değişiklikler konuşma ve icraatlarından anlaşılmıştır. Barack Obama, TBMM kürsüsünde ve Kahire Üniversitesi'ndeki konuşmasında, diyalog ve uzlaşıyla sorunları çözmenin kendisinin ve yönetimin öncelikli vazifesi olduğunu belirtmiştir. 4 Temmuz 2009'da Kahire Üniversitesi'ndeki konuşmasında, 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne de değinen Barack Obama; küresel ekonomik büyümenin serbest piyasa ve ticaretle sağlanması gerektiğini; Pakistan'a okul, hastane, yol yapımı için yılda 1,5 milyar dolar yatırım yapmayı planladığını ve Afganistan ekonomisinin geliştirilmesi için ise üç milyar dolar para temin etmeye çalıştığını belirtmiştir.[156]

Ayrıca konuşmasında Barack Obama, 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin üç önemli noktasından biri olan terörist örgütleri ve terörizmi destekleyen, kitle imha silahlarını ele geçirerek kullanmak isteyen devletleri vurgulamıştır. Barack Obama, dünyada hiçbir devlete yönelik terörün hoş görülemeyeceğini, El Kaide başta olmak üzere terörizmle mücadeleye devam edeceğini ve bunu yaparken ekonomik ve refah artırıcı önlemlere ağırlık vereceğini söylemiştir.[157] TBMM kürsüsündeki konuşmasında ise Barack Obama, kitle imha silahlarının gerek teröristlerce gerekse bu silahlardan çıkar sağlamak isteyen devletlerce kullanılmasının önüne geçilmesi gerektiğini vurgulamıştır.[158] Terörist örgütler, terörizmi destekleyen ve kitle imha silahlarını ele geçirip kullanmak isteyen devletler konusunda Barack Obama, George Walker Bush'la hemfikirdir. Kitle imha silahları ve özellikle nükleer silahlar konusunda hassas olan Barack Obama, Kahire Üniversitesi'ndeki konuşmasında, nükleer silahların

---

[155] "Http://www.whitehouse.gov/administration/President_Obama/." (22.07.2009).
[156] "Remarks by The President on a New Beginning", **White House (2009)**, Washington DC, "http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-at-Cairo-University-06-07-09/" (21.01.2010).
[157] **Idem.**
[158] "Remarks by President Obama To The Turkish Parliament, **White House (2009)**, Washington DC, "http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Obama-To-The-Turkish-Parliament/" (17.01.2010).

yaygınlaşmasının hiç kimseye yarar sağlamayacağını, diyalog ve uzlaşıyla bu silahların üretimi konusundaki sorunların çözülebileceğini belirtmiştir.[159]

ABD güvenliğinin şiddet ve çatışmadan geçmediği anlaşıldığı için Barack Obama'nın icraatlarından 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin uygulandığını söylemek oldukça güçtür. Bu, 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin tamamen rafa kaldırıldığı anlamına da gelmemiştir. ABD için kitle imha silahlarıyla özellikle de nükleer silahların yaygınlaşması ve terörizm, ekonomik kalkınmanın sağlanması halen birer güvenlik konularıdır. Ancak Barack Obama yönetimi, bu konuların çözümü için çalışırken George Walker Bush yönetiminin şiddet ve çatışma yöntemleri yerine diplomasi ve uzlaşmayı kullanmıştır. Bu çerçevede ABD'nin güvenliğini sağlamada benimsenen yöntemler, Barack Obama ile George Walker Bush yönetimleri arasında farklılık göstermiştir.

3. ABD'nin Kafkasya'ya Yönelik Dış Politika Hedefleri ve Azerbaycan

Bu başlık altında öncelikle SSCB'nin dağılmasından sonra ABD'nin Kafkasya'ya yönelik dış politika hedefleri incelenecektir. İncelemenin ardından ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikası ele alınacaktır.

a. SSCB'nin Dağılmasından Sonra ABD'nin Kafkasya'ya Yönelik Dış Politika Hedefleri

ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB'ye karşı Avrasya'da iki bölgeli bir çevreleme stratejisi izlemişti. Avrasya'nın bir ucunda Batı Avrupa stratejik bölgesi, diğer ucundaysa Japonya ve Güney Kore'yle bu çevrelemede denge sağlamak istemişti.[160] SSCB'nin Basra Körfezi ve Ortadoğu'da istikrarsızlıklar yaratabilecek bir güç kazanmasıyla bu politika Carter Doktrini[161] kapsamında genişletildi. Basra Körfezi ve çevresini kapsayan üçüncü stratejik bölge, enerji kaynaklarının emniyete alınmasını öngörmekteyse de Batı Avrupa ve Japonya'nın yoğun enerji bağımlılığından dolayı diğer iki bölgeyle stratejik olarak bağlantılıdır. Başkan Ronald Reagan yönetiminde oluşturulan ABD Merkez Komutanlığı (*Central Command*) vasıtasıyla üçüncü stratejik

[159] "Remarks by The President…, **loc. cit.**

[160] Abbas Piriyev, **Siyasi Strategiya ve Milli Tehlükesizlik Problemi**, Bakı, Bakı Dövlet Universiteti Neşriyyatı, 2002, s. 129-137.

[161] 23 Ocak 1980'de, ABD Başkanı Jimmy Carter Kongre'deki konuşmasında: "Basra Körfezi'nde denetimi ele geçirmek amacıyla herhangi bir yabancı güç tarafından yapılacak müdahale, ABD'nin yaşamsal çıkarlarına bir saldırı olarak dikkate alınacaktır. Böyle bir saldırıya askeri güç de dâhil olmak üzere gerekli her türlü araçla karşı konacaktır." dedi. **Bkz**. Arı (1999), **op. cit.**, s. 169.

bölgeye yönelik askeri müdahale gücü de oluşturuldu.[162] Bu arada, IMF, Dünya Bankası, AT, ikili güvenlik ve ticari işbirliği programları gibi faktörler de iki kutuplu dünya sisteminde çevreleme politikasının birer parçası oldular.

1991'de SSCB'nin dağılması, ABD'ye dünya politika sahnesinde büyük bir hareket serbestîsi kazandırdı. ABD, SSCB dağılmadan önce Ortadoğu ve Basra Körfezi'nde enerji kaynakları meselesiyle meşgulken; 1991'den itibaren Kafkasya, Orta Asya ve hatta Çin Halk Cumhuriyeti'ni de kapsayan bir yaklaşıma sahip oldu.[163] ABD; geçmişte SSCB'ye karşı çevreleme politikası izlediği gibi, 1991'den itibaren kendisiyle uyuşmayan ülkeleri "serseri devletler" diye adlandırarak onları uluslararası alanda yalıtmaya ve sıkıştırmaya dayalı "çifte çevreleme" (*dual containment*) politikası izledi. İran, Irak, Kuzey Kore'den başka Küba ve Libya gibi devletlere karşı ABD soyutlama, çevreleme, baskı uygulama, hatta onları uluslararası sistemin yapıcı üyeleri haline dönüştürme sorumluluğuna sahip olduğunu ileri sürdü. ABD, uluslararası normlara uymayan bu devletleri çevreleyerek yola getirmeliydi.[164]

1991'den itibaren Orta Asya ve Kafkasya devletleri, SSCB'nin etkisinden seri bir şekilde kurtuldu. Bu; bölge devletlerinde etnik milliyetçilik ve bağımsızlık mücadelesinin hızlanması, bağımsızlığını kazananlardaysa yeni yönetimlerini oluşturma çabalarıyla sürdü. Mevcut konjonktürde, bütün dünya gibi Kafkasya'da da en önemli güç ABD'dir. İki kutuplu dünya sisteminde SSCB'yi çevreleyerek hareket alanını sınırlamayı ve kontrol altına almayı temel politika edinen ve büyük oranda başarılı olan ABD, yeni dönemde de benzer politikalar izlemiştir. SSCB'yi mümkün olduğunca enerji bölgelerinden uzaklaştırarak güneye yayılmasını engellemeye çalışan ABD, bu politikasını yeni döneme de taşıyarak Rusya Federasyonu için uygulamıştır.[165] SSCB'nin dağılmasından sonra Ortadoğu'da meydana gelen boşluğu Körfez Savaşı'yla kendi lehine çevirerek dolduran ABD, Kafkasya'da meydana gelen jeopolitik boşluğu da doldurmaya çalışmıştır. ABD'nin dünya liderliğini devam ettirebilmesi için enerji bölgelerini kontrol altında bulundurması gerekmiştir.

---

[162] William Odom, "US Policy Toward Central Asia and the South Caucasus", **Caspian Crossroads**, "http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/311.html" (12.01.2008).
[163] **Kafkaslar, Ortadoğu ve Avrasya Perspektifinde Türkiye'nin Önemi**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1998, s. 235.
[164] Uzgel, **op. cit.**, s. 269-270.
[165] Emin Gürses, "Türkiye Kafkasya'da Rusya'yı Görmezden Gelmemeli", **Nokta**, 14-20 Mart 1999, s. 47.

SSCB'nin dağılmasından sonra ABD'nin Kafkasya politikasındaki temel yaklaşım, Dışişleri Bakanı Yardımcısı Strobe Talbott'un desteklediği "Rusya Federasyonu'na öncelik veren" bir politikaydı.[166] Bağımsızlıklarını korumak için ABD'den destek bekleyen Azerbaycan ve Gürcistan açısından bu politika iç acıcı değildi. Rusya Federasyonu'nu bölge istikrarının temel faktörü olarak değerlendiren[167] ABD'ye göre, enerji kaynaklarının Batı pazarlarına ulaştırılması için gerekli altyapının Rusya Federasyonu'ndan geçmesi nedeniyle ilişkilerin iyi tutulması zorunlu görünüyordu.[168] Fakat 1995'ten sonra ABD stratejisinde "çoklu boru hatları" (*multiple pipelines*) yaklaşımı ağırlık kazandı. Bu, Rusya Federasyonu'nu dışarıda bırakan bir politikaydı. Bu politikanın belirlenmesinde; Rusya Federasyonu'na yapılan ekonomik yardımların onu Batı'ya yakınlaştırmaması, yardımların önemli oranda İsviçre'deki özel hesaplara yönelmesi ve Rusya Federasyonu'nun SSCB dönemindeki yapısına tekrar kavuşmak için BDT'yi bir askeri pakta dönüştürme hesapları etkili oldu.[169]

Kafkasya üzerine çalışan bazı uzmanlar; ABD'nin bölge politikasının anlaşılmasını, öncelikle onun iki yönlü dengeye dayanan Rusya Federasyonu politikasının anlaşılmasına bağlamıştır. Dengenin bir yanını; Rusya Federasyonu'nun yeniden ABD ile Batı Avrupa devletleri için tehdit teşkil etmeyecek politik ve ekonomik yapıya dönüştürülmesi, kontrol edilebilir bir güç olarak korunması oluşturur. Dengenin diğer yanını ise Rusya Federasyonu'nun dağılmasını engellemek oluşturur. Zira Rusya Federasyonu'nun dağılması, ABD'nin beklentilerini karşılayamayacaktır. Ayrıca, bu büyüklükteki bir cenazeyi Batı dünyasının bile kaldıramayacağı tahmininde bulunulmaktadır. Bu dengenin 1995'e kadar ikinci yönüne, yani dağılmanın önlenmesine ağırlık verildiğine işaret eden uzmanlar, Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle dengenin birinci yöne kaydırılmasının doğal olacağını ifade etmiştir. ABD'nin Kafkasya politikasının yavaşlığının doğal kabul edilmesi gerektiğini savunan uzmanlar, buna rağmen Kafkasya'da Rusya Federasyonu etkisine ABD'nin müsamaha

---

[166] Strobe Talbott, "US Policy Toward the Caucasus", **US Department of State**, "http://www.state.gov/www/policy_remarks/1998/980331_talbott_caucasus.html" (18.04.2004).
[167] Jim Hoagland, "Security in the Neighborhood is the New Mission", **International Herald Tribune**, 26.10.1993.
[168] Roger Kangas, "The US Perspective on the Turkic Republics: From Economics to Geopolitics", **Bağımsızlıklarının Onuncu Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 214-215.
[169] Necdet Pamir, **Bakü-Ceyhan Boru Hattı (Orta Asya ve Kafkasya'da Bitmeyen Oyun)**, Ankara, ASAM Yayınları, 1999, s. 30.

göstermeyeceğini de vurgulamıştır.[170] Bu değerlendirmeye göre ABD'nin, hedeflerine ulaşabilmesi için kendisine bölgesel oyunculardan bir veya birden fazla güçlü müttefik bulması gerekmektedir. ABD, yakın ilişkiler kurduğu Gürcistan ve Azerbaycan'la güçlü müttefik olamayacaktır. ABD, aralarındaki politik anlayış ve davranış farklılıkları nedeniyle İran'la müttefik olamaz. ABD'de etkin Ermeni lobisine rağmen Ermenistan da Rusya Federasyonu'yla sıkı ilişkiler içerisinde olduğundan, ABD'nin aradığı müttefik olamayacaktır. Orta Asya devletlerinin ise ABD'ye müttefik olabilmesi için devlet yönetimi ve demokratik değerlerin yerleştirilmesi; yabancı yatırımların kabulü, işletilmesi ve mali düzenin buna uygun hale getirilmesi gibi nedenlerle uzunca bir sürenin geçmesi gerekmektedir. Bununla birlikte ABD'nin, bu bölgedeki düşünce özgürlüğüne izin vermeyen yönetimleri çok fazla önemsemediği bilinmektedir. Ancak ABD, bölgedeki zengin enerji kaynaklarından dolayı bu yönetimleri hoş görmektedir.

ABD'nin Kafkasya politikası üzerinde uzun süre çalışmış olan Svante Cornell'e göreyse durum sanıldığından biraz farklıdır. ABD'nin 1991'den itibaren Kafkasya'da uyguladığı politika, belirli bir düzen ve stratejiden yoksundur; kısa vadeli politik hedeflere dayalı geçici düzenlemeler olup stratejiden ziyade taktik karakterlidir.[171] Gerçi ABD, 1997'de Kafkasya'yı stratejik ve yaşamsal çıkar alanı ilan etmiştir;[172] fakat ne büyük bir başarı kazanmış, ne de büyük bir engelle karşılaşmıştır. ABD, bu politikayla Kafkas devletlerinin bağımsızlıklarını güçlendirmeye ve tekrar Rusya Federasyonu'nun etkisine girmelerini engellemeye çalışmıştır. Fakat ABD'nin Kafkasya politikasının uzun vadeli stratejilerden yoksun olması, 2000'den itibaren bölgedeki istikrarsızlıkların artmasına yol açmıştır.[173] Ermenistan'daki parlamento baskınları ve öldürmeler; Azerbaycan'daki Dağlık Karabağ sorunu; Gürcistan'daki Acaristan, Güney Osetya'yla Abhazya sorunları ve Rusya Federasyonu'nun politik ve askeri gücünü kullanarak müdahale etmesi Kafkasya'daki istikrarsızlıklara birer örnektir. Bütün bunlar dikkate alındığında ABD'nin Kafkasya'da uzun vadeli bir politik strateji geliştirmesi ve kaybedilmiş inisiyatifi tekrar elde etmesi kendi çıkarları için mutlak zorunluluktur.

---

[170] Kemal Yavuz, "Orta Asya'nın Batı'ya Açılan Kapısı: Kafkasya", **Ulusal Strateji**, No. 2 (2000), s. 76-77.
[171] Svante Cornell, "US Policy in Eurasia: The Imperative of Strategic Vision", **Biweekly Briefing**, "http://www.cacianalyst.org" (12.11.2008).
[172] Uzgel, **op. cit.**, s. 278-279.
[173] Jim Nichol, "Transcaucasus Newly Independent States: Political Developments and Implications for US Interests", **CRS Issue Brief**, "http://www.fas.org/man/crs/95-024.html" (18.12.2009).

Sonuç olarak Kafkasya'nın jeopolitik konumu dikkate alındığında, ABD'nin güvenlik politikasının stratejik önemi vardır. Bu bakımdan ABD, Kafkas devletlerini Batı güvenlik sistemine dâhil etme ve dengeleri koruyarak bağımsızlıklarını güçlendirme amacı taşımaktadır. Bu bağlamda NATO ve AGİT, Kafkas devletleriyle ilişkilerde önemli teşkilatlardır. Ayrıca doğu-batı boru hatları çerçevesinde Kafkasya'daki enerji kaynaklarının Batı'ya ulaştırılması ve bölgedeki sorunların barışçıl yollarla çözüme kavuşturulması ABD'nin temel güvenlik politikasını oluşturur.

b. ABD'nin Azerbaycan'a Yönelik Politikası

ABD, enerji kaynaklarının işletilmesinden taşınmasına ve dağıtılmasına kadar kendi etkisi altında olmasına çalışmıştır. Bu politika, ABD için Azerbaycan'ı öncelikli ilgi alanı haline getirmiştir.[174] ABD'nin stratejik değerlendirme raporlarına da Azerbaycan'ın önemi yansımıştır. Bu raporlarda, başka bir devletin Azerbaycan üzerinde bölgesel güç oluşturmasının ABD çıkarlarına darbe vurabileceği ve bu yöndeki gelişmelere karşı müdahaleye başvurabileceği belirtilmiştir.[175] ABD'nin Azerbaycan'daki politik öncelikleri; ABD ve Batı Avrupa devletleriyle yakınlaştırmak, istikrarını temin etmek, demokratikleşmesini ve serbest piyasa ekonomisine geçişini desteklemek, yatırımlar yapmak, kendisiyle ticaretin artırılmasını sağlamak temeline dayanmıştır.[176] ABD'nin Azerbaycan'a yönelik ekonomik politikasına bakıldığında ise ilişkilerini ikili ticaret anlaşmalarına dayandırdığı söylenebilir. Bu nedenle ABD, stratejik değerlendirme raporlarında önemi vurgulanan Azerbaycan'ın, Rusya Federasyonu ve İran gibi devletlerin işgali veya etkisi altına girmemesi için çalışmıştır. ABD; stratejik yaklaşımları çerçevesinde Azerbaycan'a güvenlik, tehdit ve işbirliği perspektifleri çizmiş; kendi belirlediği politikaların dışında politik, askeri ve ekonomik ilişkilerin ortaya çıkmasını önlemeye çalışmıştır.[177]

ABD'nin stratejik değerlendirme raporlarında da belirtildiği üzere Azerbaycan'daki çıkarları; istikrarın sağlanması ve Dağlık Karabağ sorununun çözümü doğrultusundadır. Dağlık Karabağ sorununun özellikle diplomatik yollarla çözümüne

---

[174] Suat İlhan, **Jeopolitik Duyarlılık**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1998, s. 96-97.
[175] "US Policy in the Caucasus and Sentral Asia", **The Heritage Foundation**, C. XI, No 32 (Temmuz 1997), s. 2.
[176] Michael Croissant, "ABD'nin Transkafkasya Politikası", **Zaman**, 01.09.1998.
[177] Yavuz Gökalp Yıldız, "Kafkas Toplumlarının Siyasi ve Ekonomik Yapıları ve Gelişmeleriyle Bunlar Üzerinde Güç ve Rekabet Mücadeleleri ve Türkiye'nin İzlemesi: Öngörülen Politikalar ve Etkinlikler", **Kafkaslar, Ortadoğu ve Avrasya Perspektifinde Türkiye'nin Önemi**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1998, s. 182.

öncelik vermiş ve taraflar arasında denge kurmaya çalışmıştır.[178] Aslında ABD, sorunun çözümünde Azerbaycan yanlısı bir politika izlemiştir. Fakat Ermeni lobisinin etkisindeki Kongre'de kabul edilen "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde nedeniyle Azerbaycan'a uzun süre ekonomik yardım yapamadı. Oysa Haydar Aliyev'in Temmuz-Ağustos 1997'de gerçekleştirdiği ABD ziyareti esnasında, Başkan Bill Clinton bu maddenin değiştirilmesi için gayret sarf edeceğini belirtti.[179] Ancak bu maddenin yürürlüğünün durdurulması George Walker Bush döneminde gerçekleşebildi. Şu bir gerçek ki ABD, dış politika çıkarlarını bir hiyerarşi içerisinde ele alır. Çıkarlarının bir hiyerarşisi olduğu gibi, her devlete bu çıkar ilişkisi içerisinde bir rol biçer. ABD'nin Azerbaycan politikasında da yönetimin diplomasi anlayışında küçük çıkarlar büyük çıkarlar adına feda edilebilir.[180]

Ermeni lobisinin etkisindeki Kongre'de kabul edilen "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeden cesaret alan Ermenistan, barış görüşmelerinde zorluk çıkarmıştır. Rusya Federasyonu ve İran da Ermenistan'ı desteklemiştir. Bu sorunlardan dolayı Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı için en kısa yol olan Ermenistan güzergâhı yerine Gürcistan güzergâhı ABD tarafından tercih edilir hale gelmiştir.[181] Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının transit ülkesi olan Gürcistan ise Abhazya ve Güney Osetya sorunları yaşamıştır. Yaşanan sorunlara rağmen ABD; hem yönetimin prestijini artırmak, hem de Rusya Federasyonu'nun etkisinden çıkarmak amacıyla Gürcistan'ı desteklemiştir.[182]

Senato'nun Dış İlişkiler Komitesi üyesi Sam Brownback, ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasını bazı temellere dayandırmıştır. Bunlar; Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının tercih edilmesi, Dağlık Karabağ sorununda AGİT vasıtasıyla aktif rol oynayarak barışçıl çözümler sağlanması, Rusya Federasyonu etkisinin azaltılarak Azerbaycan'ın bölgesel devletlerle işbirliğinin geliştirilmesi, sınır

[178] "US Policy in the…, **op. cit.**, s. 3.
[179] **Hürriyet**, 28.07.1997.
[180] Emin Gürses, "Kafkasya'da Uluslararası Rekabet", **Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)**, C. VII, No. 1 (İlkbahar 2001), s. 263.
[181] Nesrin Sarıahmetoğlu, "Hazar Petrol Boru Hattının Güzergâhı ve Güvenliği Meselesine Bir Bakış", **Avrasya Etüdleri**, C. VI, No. 1 (İlkbahar 2000), s. 74.
[182] Ariel Cohen, "Ethnic Conflicts Threaten US Interests in the Caucasus", **Heritage**, "http://www.heritage.org/library/backgrounder/1222es.html" (25.10.2009).

güvenliğinin temin edilmesi, demokrasi alanındaki reformların yaygınlaştırılması ve serbest piyasa ekonomisinin uygulanmasına yardımcı olunmasıdır.[183]

4. ABD'nin Hazar Bölgesiyle İlgili Petrol Stratejisi

Hazar bölgesindeki petrol rezervinin miktarı konusunda değişik tahmin ve açıklamalar yapılmakla birlikte, Uluslararası Enerji Ajansı'ndan alınan verilere göre bu bölgede belirlenmiş petrol rezervinin 15-40 milyar varil düzeyinde olduğu anlaşılmıştır. Buna, 70-150 milyar varil muhtemel rezerv de eklendiğinde yaklaşık 200 milyar varillik ciddi bir potansiyelden söz edilebilir.[184] Dünya petrol rezervinin 1009,3 milyar varil olarak belirlendiği göz önüne alınırsa, bu bölgedeki petrol kaynaklarının önemi daha iyi anlaşılır.[185] Verilen rakamlar birtakım değişiklikler gösterse bile Hazar bölgesindeki petrol rezervinin önemi her geçen gün daha da artmıştır. Aslında SSCB'nin dağılmasıyla boşalan coğrafyada yaşanan güç mücadelesinin temelini de bu oluşturmuştur.

1973'teki petrol şokuna hazırlıksız yakalanan Batı devletleri, benzer bir durumun yaşanmaması için gelişmeleri doğal seyrine bırakmak yerine; petrol bölgelerini kendi kontrolleri altında bulundurmaya azami dikkat göstermişlerdir. Batı devletlerinin bu konudaki hassasiyetleri, ABD önderliğindeki güçlerin 1991 Körfez Savaşı'nda Irak'a yaptığı müdahalede açık bir şekilde ortaya konmuştur. Nitekim dünyada tek süper güç olan ABD'nin bu konuya yaklaşımları oldukça nettir. Cumhuriyetçi eski başkan adayı Robert Dole'ın, Hazar bölgesi de dâhil olmak üzere "…uluslararası petrol ve doğalgaz kaynaklarının güvenliği, ABD ve müttefiklerinin en önemli stratejik çıkarları arasındadır."[186] şeklindeki açıklaması durumu izah etmiştir. Buna ek olarak, ABD Ortadoğu Sekreter Yardımcısı Robert Pelletreau Nisan 1994'teki konuşmasında; "ABD Başkanları, petrol kuyularına serbest girişi ulusal çıkar olarak tanımlamaktadırlar ve bu çıkarı korumak için gerekirse Çöl Fırtınası Operasyonu'nda

---

[183] Sam Brownback, "US Economic and Strategic Interests in the Caspian Sea Region: Policies and Implications", **Caspian Crossroads**, C. XIII, No. 2 (1996), "http://www.khazar.org/khazarintercenter/caspian/uswinterests.html" (12.12.2002).
[184] Cenk Pala, "21. Yüzyılda Dünya Enerji Dengesinde Petrolün ve Hazar Petrollerinin Yeri ve Önemi", **Petrogas**, C. I, No. 8 (Mart-Nisan 1999), s. 19-20.
[185] Graham Fuller, "Geopolitical Dynamics of the Caspian Region", **Caspian Crossroads**, "http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/322.html" (18.12.2009).
[186] Pala, **op. cit.**, s. 11.

yaptığımız gibi askeri güç kullanırız."[187] diyerek ABD'nin bu tutumunda ne kadar kararlı olduğunu göstermiştir.

Bu konuda hassas olan sadece ABD değildir. Batı Avrupa devletleri de hassasiyetlerini kendi güçleri ölçüsünde ortaya koyarak gelişmelere yansıtmışlardır. Hazar petrol kaynaklarının çıkarılması ve uluslararası pazarlara taşınması bu tür hassasiyetlerle şekillenmiştir. Bundan dolayı verilen mücadele de çok çetin olmuştur. Petrolün çıkarılması kadar önemli olan ve birçok stratejik hesaplar içeren başka bir sorun ise uluslararası pazarlara hangi güzergâhlardan taşınacağı olmuştur. Batı devletlerinin her biri, bu güzergâhların kendisi için en ekonomik ve hızlısını, daha da öncelikli olarak en güvenlisini istemiştir.

Dünyada tek süper güç olan ABD, Hazar bölgesindeki gelişmeleri büyük bir dikkatle izlemiştir. 1991'e kadar ABD, SSCB ve İran'ın etkin olduğu bölgede sadece seyirciydi. SSCB dağıldıktan sonra ABD'nin, Rusya Federasyonu'yla ilişkileri yumuşarken; İran'la olan anlaşmazlıkları devam etmiştir. 1991'den sonra ise ABD'nin bölgeye yönelik politikasının temel amacını ekonomik çıkarları oluşturmuştur. ABD, bölgedeki petrol kaynaklarının üretiminde ve pazarlanmasında, önemli miktarda pay sahibi olma amacı taşımıştır. Bununla birlikte, ABD şirketlerinin rahat çalışabilmeleri için politik ve hukuki zeminin uygun olması gerekmiştir. Bu ekonomik çıkarlar, ABD'nin uluslararası arenadaki konumu açısından da önemlidir. Gerald Robins'in "…boru hatlarını kontrol eden dünyayı da kontrol edecektir."[188] ifadesi de bunu açıkça ortaya koymuştur.

Petrol ve boru hatları politikasında ABD, hedeflerini belirlemiş ve gerçekleştirmeye yönelik çalışmalar da yapmıştır. Ulusal Güvenlik Konseyi danışmanı başkanlığında çeşitli kurumların başkan yardımcılarından oluşan komitenin (*The Deputies Committee*) hazırladığı raporda, ABD'nin hedefleri şu şekilde açıklanmıştır: Azerbaycan ile Hazar'a komşu diğer devletlerin bağımsızlıklarının güçlendirilmesi ve Rusya Federasyonu'nun bunlar üzerindeki etkisinin azaltılması; Azerbaycan ile Hazar'a komşu diğer devletlerin Batı'ya bağımlılığının ve ABD müttefiki Türkiye'yle olan işbirliğinin artırılması; Basra Körfezi'ne bağımlılığın azaltılması ve petrol kaynakları çeşitliliğinin artırılması; İran'ın bölgedeki ekonomik çıkarlarının engellenmesi; ABD

[187] Gouliev, **op. cit.**, s. 106.
[188] İdris Bal, "ABD'nin Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Politikası", **Bağımsızlıklarının Onuncu Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 231-232.

şirketlerinin Hazar bölgesindeki kar oranlarının artırılmasıdır.[189] Raporla açıklanan hedefler şu şekilde özetlenebilir: Bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerin egemenliğinin desteklenmesi; kendi şirketlerinin kar etmesi amacıyla bölgedeki petrolün üretimi ve ihracı için uygun koşulların düzenlenmesi; ABD ile Batı Avrupa devletlerinin gelecekteki petrol ihtiyaçlarının karşılanması ve Basra Körfezi'ne bağımlılığın azalması için bölgesel istikrarın desteklenmesidir.

ABD; petrolün üretimi, taşınması ve dağıtımı konusunda kendisi dışında başka bir devletin söz sahibi olmasını engellemeye çalışmıştır. Hazar bölgesindeki petrolün güvenli ve istikrarlı bir şekilde üretimi, taşınması ve dağıtımında tek seçeneğe bağlı kalmak istemeyen ABD, 1995'ten sonra çoklu boru hatları yaklaşımıyla birlikte bölgeye yönelik politikasını yeniden şekillendirmiştir.[190]

Hazar bölgesindeki sorunlar üzerine çalışmış olan Yavuz Gökalp Yıldız, ABD'nin ulusal çıkarları bağlamında kendisiyle tarihsel ilişkileri olmayan bölgeye SSCB'nin dağılmasından sonra önem verdiğini belirtmiştir. Yavuz Gökalp Yıldız; devlet merkezli politikaların yanı sıra uluslararası sermayeyi ve sivil toplum örgütleriyle uluslararası örgütleri kendi politikaları çerçevesinde yönlendiren ABD'nin, bu politikalarının bölgede etkinliğini artıracağını vurgulamıştır.[191] ABD dış politikasının en önemli özelliği, ulusal çıkar analizleri üzerine inşa edilmesidir. Bu analizler de politik amaçlar doğrultusunda yapılmaktadır. 18 Şubat 1970'teki dış politika raporunda yer almış ifadeler bu tespiti doğrulamaktadır. Raporda şu ifadelere yer verilmiştir:

"Bizim hedefimiz, her şeyden önce sağlam bir dış politikayla uzun vadeli çıkarlarımızı desteklemektir. Bu politika ne kadar çok bizim ve başkalarının çıkarlarının realist bir şekilde değerlendirilmesi üzerine dayanırsa, dünyadaki rolümüz de o kadar etkili olur. Dünyayla ilgilenmemizin nedeni yükümlülüklerimiz olması değildir; dünyayla ilgilendiğimizden dolayı yükümlülüklerimiz vardır. Çıkarlarımız yükümlülüklerimize şekil vermektedir. Yükümlülüklerimiz çıkarlarımıza değil."[192]

Görüldüğü gibi ABD için en önemli gerçek, kendi ulusal çıkarlarıdır. Küresel hedefler peşinde olan ABD'nin algılamasına göre dünyada tek süper güç olma

---

[189] Rosemarie Forsythe, **The Politics of Oil in the Caucasus and Central Asia**, Oxford, The International Institute For Strategic Studies, 1996, s. 18.
[190] Ertan Efegil, "Washington'da Hazar Havzası Politikası ve Türkiye", **Avrasya Dosyası (ABD Özel)**, C. VI, No. 2 (Yaz 2000), s. 190.
[191] Yıldız, **op. cit.**, s. 162.
[192] Henry Kissinger, **Diplomasi**, çev. İbrahim Kurt, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998, s. 675.

konumunu muhafaza edebilmesi için Hazar enerji kaynaklarının denetimini elinde bulundurması şarttır.

ABD'nin bölgeye yönelik politik stratejisi, 1997'den itibaren Bill Clinton'un ikinci başkanlık döneminde değişmiştir. Bu tarihten itibaren ABD yönetiminin bölgeye yönelik politik hedefleri, dört temel üzerine oturtulmuştur. İlk olarak, bölge devletlerinin demokratikleşmesi ve pazar ekonomisine geçiş süreçlerinin hızlandırılması amaçlanmıştır. İkincisi, Hazar enerji kaynaklarının güvenliği sağlanacak ve Rusya Federasyonu'nun kontrolü olmadan farklı güzergâhlarla dünya pazarlarına serbestçe ulaştırılması garanti altına alınacaktır. Üçüncüsü, bölgesel sorunların barışçıl yollarla çözüme kavuşturulması ve bölge devletlerinin önce kendi aralarında, daha sonra da demokratik devletlerle yakınlaşmasının sağlanmasıdır. Sonuncusu, ABD ve Batı Avrupa devletleri şirketlerinin, bölgedeki ticari faaliyetlerinin desteklenmesi gerekliliğidir.[193] George Walker Bush döneminde de bölgeye yönelik dış politika hedeflerinin gerçekleşmesi için, bölgede ABD askerinin varlığı önemli hale gelmiştir.[194]

ABD Azerbaycan petrolünü, Basra Körfezi'ne bağımlılığı azaltmak için kullanmayı amaçlamıştır. Bundan dolayı da ABD yönetimi; Amerikan şirketlerinin çıkarlarını, uzun vadede devletin çıkarlarıyla özdeş olarak gördüğünden, korumayı en önemli görev saymıştır. Bu amacın, ekonomiyle ilgisinin ötesinde stratejik yönü de vardır. ABD, bölgeye yerleşerek Rusya Federasyonu ve İran'ın nüfuzunu azaltmaya çalışmıştır.[195] Böylece Azerbaycan'ın ve diğer bölge devletlerinin ekonomik açıdan gelişmeleri, Rusya Federasyonu'ndan ekonomik ve politik açıdan uzaklaşmaları sağlanacak ki, bu da ABD'nin bölgedeki politikasına uygun düşecektir. Bölge devletlerinin içinde Azerbaycan'ın hedefleriyle ABD'nin bölgesel hedefleri arasında var olan paralellik, Azerbaycan için önemli bir avantajdır.[196] Azerbaycan, bağımsızlığını güçlendirmek için ABD'den yararlanma imkânı bulmuştur.

Hazar enerji kaynaklarının bulunduğu Avrasya bölgesinin jeopolitik konumu da oldukça önemlidir. Ünlü jeopolitikacılardan Halford Mackinder (1861-1947), Londra Üniversitesi'nde Coğrafya profesörlüğüyle birlikte İngiliz Kraliyet Coğrafya Cemiyeti

---

[193] Efegil, **op. cit.**, s. 191.
[194] "Http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html" (12.01.2007).
[195] Laurent Ruseckas, "Which Way Will Azerbaijan's Oil Flow? The Pipeline Debate Continues", **Caspian Crossroads**, "http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/136.html" (18.12.2009).
[196] Mahmud Mamedkuliyev, "Foreign Policy Priorities of Azerbaijan, 2006", **USACC**, "http://www.usacc.org/azerbaijan/govt-foreign.html" (08.01.2009).

İkinci Başkanlığı'nı yürütürken, dünya savaşlarının çıkmasına yol açan "Kara Hâkimiyet Kuramı"nı geliştirdi.[197] Halford Mackinder, görüşlerini 1919'da yayınladığı "Demokratik İdealler ve Gerçek" adlı eserinde belirtti. Görüşleri şu şekilde özetlenebilir:

"Kuzey Buz Denizi'nden İran ve Afganistan'a kadar uzanan bölge "Merkez Bölgesi" (*Heartland*); Merkez Bölgesi'nin çevresinde yer alan Almanya, Avusturya, Balkanlar, Türkiye, Hindistan ve Çin Halk Cumhuriyeti'nden oluşan kuşak ise "İç Kenar Ay" (*Rimland*); bunun dışında kalan İngiltere, Avustralya, Japonya, ABD ve Kanada'nın meydana getirdiği kuşak da "Dış Ay" veya "Adalar Ayı" ya da "Dünya Adasının Peykleri" olarak kabul edilir."[198]

Halford Mackinder, dünyayı bu şekilde tasnif ettikten sonra kuramını dile getirdi. Kuramda, Merkez Bölgesi'nin diğer bölgeler üzerindeki hâkimiyetini belirtti. Buna göre, Doğu Avrupa'ya hâkim olan güç Merkez Bölgesi'ni kontrol eder. Merkez Bölgesi'ne hâkim olan güç de Dünya Adası'nı kontrol eder. Dünya Adası'na hâkim olan güç ise dünyayı kontrol eder. Hazar bölgesi, Merkez Bölgesi içerisinde verilmişti.

Halford Mackinder'in bu kuramı dışında "Kenar Kuşak Kuramı", "Deniz Hâkimiyet Kuramı" ve "Hava Hâkimiyet Kuramı" ortaya atıldı. ABD Yale Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler Profesörü Nicholas Spykman (1893-1943), Halford Mackinder'in kuramına karşı Kenar Kuşak Kuramı'nı ileri sürdü. Bu kuramla, hâkim güç Merkez Bölgesi değil, Dış Ay üzerindeki devletlerdir. Bunların başında ABD gelir. Ancak Merkez Bölgesi'ne ulaşmak için, İç Kenar Ay'ın ele geçirilmesi şarttır.[199] Nicholas Spykman'dan başka ABD'de yaşamış olan Amiral Alfred Mahan (1840-1914) tarafından Deniz Hâkimiyet Kuramı, ABD'li Albay Hausy Scitaklian tarafından da Hava Hâkimiyet Kuramı geliştirilmişti. Genelde beşeri güç kaynağına dayanan bu kuramlar, ABD ve İngiltere tarafından benimsendi ve uygulamaya kondu. Uygulama, özellikle İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte başladı.[200] Ancak bugünlerde devam eden bölgesel savaşlarda bu algılamaların halen yürürlükte olduğu söylenebilir.

---

[197] Ramazan Özey, "Türk Dünyası'nın Jeopolitik Önemi ve Başlıca Problemleri", **TİKA**, "http://www.tika.gov.tr/pdf/etud/etud20.pdf" (04.10.2008).
[198] Yaşar Onay, "Hazar Enerji Kaynakları'nın Jeopolitik ve Jeoekonomik Dinamikleri", **Avrasya Etüdleri**, C. VIII, No. 3 (Sonbahar 2002), s. 51.
[199] Aleksandr Dugin, **Osnovı Geopolitiki**, Moskova, Arktogeya, 1997, s. 61-66.
[200] Özey, **loc. cit.**

20. yüzyılın başlarında ileri sürülen bu kuramların bugünlerde de etkili olduğu, Hazar bölgesi enerji kaynaklarının paylaşımı için verilen mücadele değerlendirildiğinde söylenebilir. Öyleyse; dünyada tek süper güç durumuna gelen ABD'nin, zengin enerji kaynaklarının yanında jeopolitik olarak da son derece önemli olan Hazar bölgesinden, konumunu devam ettirme kararlılığından dolayı vazgeçmesi mümkün değildir. Nitekim ABD'nin dış politika öncelikleri arasında; bu bölgenin Rusya Federasyonu, İran ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin etki alanına girmesini engellemek de yer almıştır.

5. İlişkileri Etkileyen Diğer Faktörler: Diaspora ve Lobi

İlişkileri etkileyen diğer faktörler başlığı altında ABD'deki Azerbaycan diasporası, lobicilik, ABD'nin karar alma mekanizmaları, Ermeni lobisinin Kongre'ye etkisi ve "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin kabulü incelenecektir.

a. ABD'deki Azerbaycan Diasporası

Diaspora[201]; halkın ya da etnik grubun, tarihi vatanının dışında yaşayan belirli bir kısmıdır. Diaspora; zorla göç ettirme, soykırım tehlikesi, politik, ideolojik, ekonomik, dini, bazen de coğrafi ve doğal etkenler yüzünden ortaya çıkmaktadır. Fakat vatanından uzak yaşamak zorunda kalan tüm toplulukları diaspora olarak görmek doğru değildir. Diasporaların oluşması uzun yıllar devam eden bir süreçtir. Bu düşünce daha çok toplulukların belirli bir amaç için birleşmesi ve örgütlü çalışmasını da içermektedir.[202]

ABD'de Azerbaycan toplumunun oluşması 20. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. ABD'ye Azerbaycan Türklerinin göçü dört aşamada gerçekleşti. İlk olarak 1920'de Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin sona ermesiyle zengin kesimin, muhalif politikacıların ve bilim insanlarının göçü gerçekleşmişti. İkinci aşama, İkinci Dünya Savaşı sonrası esir düşen Azerbaycan askerlerinin ABD'yi yaşam alanı olarak seçmesiyle ilişkiliydi. Üçüncü aşamada, 1950'den sonra İran'daki Azerbaycan Türklerinin ülkeden gönderilmesiyle ABD'ye göç gerçekleşti. Dördüncü aşamada ise

[201] Eski Yunanca "saçılma, tohum saçma, zerreler halinde dağılma" olan diaspora; uzun zamandan beri bir kavim veya milletin anavatanından çıkarak başka ülkelere dağılmasına verilen addır. Sözcük; hem dağılma eylemini, hem de dağılmış olarak yaşayan toplulukları ifade eder. **Bkz**. "Http://tr.wikipedia.org/wiki/Diaspora" (10.02.2011).

[202] Haleddin İbrahimli, "Azerbaycan Diasporası: Mevcut Durum ve Geleceği Konusunda Bazı Notlar", **Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)**, C. VII, No. 1 (İlkbahar 2001), s. 475.

1980'den sonra İran rejimine muhalif Azerbaycan Türklerinin ABD'ye göçü gerçekleşti.[203]

ABD'de yaklaşık 700 bin Azerbaycan Türkünün olduğu söylenmektedir ve genel olarak California, New Jersey, New York, Michigan, Pennsylvania eyaletinde ve Columbia federal bölgesinde yaşamaktadırlar. Güney California ve özellikle de Los Angeles'ta ikamet eden Azerbaycan Türkü daha fazladır. Bununla birlikte, dağınık olarak New Arc, Washington ve Chicago'da da Azerbaycan Türklerine rastlamak mümkündür. ABD'deki Azerbaycan Türkleri genellikle bankacılık sektöründe ve fabrikalarda çalışmaktadırlar. Üniversitelerde, politik ve yerel yönetim alanlarında az sayıda varlık göstermektedirler.[204]

ABD'de, Azerbaycan Türklerini birleştirmek amacıyla kurulan birtakım dernekler mevcuttur. Bu derneklerin en büyüğü, California'da faaliyet gösteren Amerikalı Azerbaycanlıların Milli Derneği'dir (*National Association of Azerbaijani Americans*). California eyaletindeki diğer derneklerden Kuzey California-Azerbaycan Kültür Derneği'yle (*Azerbaijan Cultural Society of Northern California*) Amerika-Azerbaycan Dostluk Derneği'nin (*American-Azerbaijani Friendship Society*) çalışmalarıysa eğitim ve kültür alanlarındadır.[205]

1993'te, Güney California eyaletindeki Azerbaycan Kültür Derneği (*Azerbaijan Cultural Association*), Los Angles'ta ilk defa Azerbaycan ile ilgili "Uluslararası Azerbaycan" (*Azerbaijan International*) isimli bir dergi yayınlamaya başladı.[206] Dergi; Azerbaycan'ın tarihini, kültürünü, ekonomik ve politik meselelerini Amerikan kamuoyu ile resmi yetkililere duyurmak için çalışmaktadır.[207] Washington'da da ABD-Azerbaycan Konseyi (*US-Azerbaijani Council*), Kafkasya konulu akademik çalışmalarla ilgilenen bir merkez niteliğindedir. Aynı zamanda bu konsey, Azerbaycan ile ABD arasında ekonomik, kültürel ve eğitim alanındaki ilişkilerin geliştirilmesini de amaç edinmiştir.[208] Bu amaçlarına yönelik olarak konsey, "Caspian Crossroad's" dergisini çıkarmıştır. Dergide, dünyaca ünlü politikacıların ve stratejistlerin makaleleri

---

[203] Nesirov, **op. cit.**, s. 25.
[204] **525-ci Qazet**, 18.01.2011.
[205] **525-ci Qazet**, 11.01.2011.
[206] **Xalq Qazeti**, 06.02.1993.
[207] "About Azerbaijan International Magazine", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/aboutai/aboutai.html" (13.01.2007).
[208] "Origins of the US-Azerbaijan Council", "http://www.usazerbaijancouncil.org/about1.html" (12.02.2007).

yayınlanmıştır.[209] Daha çok ticari amaç için kurulan buna benzer diğer dernekler[210] ise politika alanında önemli bir etkinlikte bulunmamışlardır.

ABD'deki Azerbaycan Türklerinin çoğunluğunu İran'dan göç edenler oluşturmaktadır. ABD'de Azerbaycan'la ilgili çok sayıda kuruluş olmasına rağmen, bu oluşumlar özel bir nitelik taşımamaktadır. Aralarında birlik olmayan bu dernekler, esasen sembolik bir değer taşımaktadırlar. Fakat ABD'nin New Jersey eyaletinde faaliyet gösteren Amerika-Azerbaycan Derneği (*Azerbaijan Society of America*-ASA), bazı politik konularda Azerbaycan'a destek olmaya çalışmaktadır. Ticari amaçlardan çok Azerbaycan'ın tanıtımıyla ilgilenen ASA, ABD yönetimine ve kamuoyuna Azerbaycan'la ilgili tarihi, politik, ekonomik ve kültürel konuların doğru şekilde aktarılması için çalışmaktadır.[211]

Haziran 1996'da Los Angeles'ta, "Dünya Azerbaycanlıları"nın birinci kurultayı gerçekleştirildi. Bu kurultaya ABD, Kanada ve Avrupa'da yaşayan Azerbaycanlı temsilciler katıldılar. Kurultayın amacı, bütün dünyadaki Azerbaycan Türklerinin haklarının savunulmasına hizmet etmekti.[212]

18 Nisan 1998'de; Pennsylvania, New Jersey, Delaware ve başka eyaletlerdeki Azerbaycan temsilcileri Kongre'nin Azerbaycan'a yönelik yaptırımlarının protesto edilmesi için miting gerçekleştirdiler. Bu miting; ASA, Azerbaycan-Türkiye Mescidi ve Azerbaycan'ın BM'deki temsilciliğinin yardımıyla düzenlendi. Amerikan kamuoyunun da ilgisini çeken bu itiraz gösterisine yüze yakın Azerbaycanlı ve Türk katıldı.[213]

8 Şubat 2000'de ASA Başkanı Tomiris Azeri, seçimlerden önce adaylardan George Walker Bush, Senatör John McCayne, Başkan Yardımcısı Al Gore ve Senatör William Bredley'ye mektuplarla müracaat ederek, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlükten kaldırılmasına yönelik çalışmalar yapılmasını istedi.[214] Eylül 2000'deyse, ABD'deki Azerbaycan Türklerini birlik altında toplamak amacıyla, Haydar Aliyev'in de katılımıyla "Azerbaycan Ticaret ve Kültür Merkezi"nin

---

[209] **Bibliographic Data**, "http://ssgdoc.bibliothek.uni-halle.de/vlib/ssgfi/infodata/002093.html" (17.02.2007).

[210] Diğer dernekler şunlardır: Azerbaycan Kültür Derneği (*Azerbaijan Cultural Association*; Washington), Azerbaycanlılar Derneği (*Azerbaijanis Society*; Shampane), Köroğlu Derneği (*Koroglu Association*; Boston), Azerbaycan Derneği (*Azerbaijan Society*; Selsbery) ve Azerbaycanlılar Derneği (*Azerbaijanis Society*; Philadelphia).

[211] "About Azerbaijan Society of America", **Azerbaijan Society of America (ASA)**, "http://www.usa.azeris.org/" (20.01.2009).

[212] **Azerbaycan**, 24.06.1996.

[213] **Azerbaycan**, 21.04.1998.

[214] **Azerbaycan**, 10.02.2000.

açılış töreni yapıldı. Bu merkezde Azerbaycan Türkleri, Azerbaycan'la ilgili sergiler açmakta ve bayramlarını birlikte kutlamaktadırlar.[215]

9-10 Kasım 2001'de Bakü'de, Dünya Azerbaycanlıları'nın ikinci kurultayı gerçekleştirildi. Üst düzeyde gerçekleştirilen kurultaya dünyadaki Azerbaycanlı temsilciler katıldı. Kurultayda, ABD'de yaşayan Azerbaycan Türklerini ASA'nın Başkanı Tomiris Azeri temsil etti.[216]

Azerbaycan-ABD dostluk ilişkilerinin oluşturulmasında, ABD'de öğrenim gören Azerbaycanlı öğrencilerin ve sivil toplum örgütlerinin de katkısı vardır. ABD'de öğrenim gören Azerbaycanlı öğrenciler, senatörlerle milletvekillerine imzalı mektuplar göndererek ve internet aracılığıyla Azerbaycan'ın çıkarlarını savunmaktadırlar.

Sivil toplum örgütlerinden en önemlisi ABD-Azerbaycan Ticaret Konseyi'dir (*US-Azerbaijan Chamber of Commerce*-USACC). Bu konsey; ABD'yle Azerbaycan arasında ticaret, kültür ve eğitim alanındaki ilişkileri geliştirmek amacıyla 1995'te Washington'da kuruldu. Bağımsız bir sivil toplum örgütü olan USACC'ın amaçları şöyle özetlenebilir: Enerji kaynakları yönünden zengin olan Azerbaycan'ı ve ekonomisini dünyaya tanıtarak yabancı sermayenin gelmesini teşvik etmek, Azerbaycan'ın serbest piyasa ekonomisine geçişi ve küresel ekonomiyle bütünleşmesini sağlamak, Azerbaycan'a eğitim ve kültür alanlarında yardım ederek desteklemektir.[217] Bakü'de de benzer amaçlarla Amerikan Ticaret Konseyi (*American Business Council*-ABC) faaliyet göstermektedir.[218] ABD-Azerbaycan arasındaki ekonomik ve ticari işbirliğine destek veren USACC, kültür ve ticaret alanlarıyla ilgili yayınlara da sponsorluk yapmaktadır. Ayrıca USACC, Azerbaycan toplumuna yönelik insani yardımlar yapılması ve bu yardımların artırılması için ABD'deki çeşitli kurumlarla işbirliği yapmaktadır.[219] USACC'a James Baker, Zbigniew Brzezinski, Henry Kissinger, Richard Cheney gibi Amerikalı ünlü isimler danışmanlık yapmaktadır. USACC yönetimi, ABD eski Savunma Bakan Yardımcısı Richard Armitage, eski Enerji Bakan Yardımcısı William Wait ve büyük petrol şirket başkanlarının da dâhil olduğu 12

---

[215] **Azerbaycan**, 08.10.2000.
[216] "First Congress of Azerbaijani Diaspora Representatives Opens in Baku", **Pravda**, "http://english.pravda.ru/cis/2001/11/09/20473.html" (17.11.2003).
[217] "History and Background", **USACC**, "http://www.usacc.org/chamber/prof-about.html" (23.11.2008).
[218] "The Role of the American Business Council in Azerbaijan", **US Embassy Baku**, "http://www.usembassybaku.org/commerce/biscons.html" (20.11.2008).
[219] "History and…, **loc. cit.**

kişilik bir heyetten oluşmaktadır. USACC, 55'ten fazla petrol şirketiyle işbirliği içerisindedir.[220]

18 Şubat 1997'de USACC'ın girişimleriyle Washington'da, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin çeşitli sektörlerde geliştirilmesini amaçlayan "Azerbaycan: Komünizmden Demokrasiye Geçiş" konulu sempozyum gerçekleştirildi.[221] Yaklaşık 500 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen sempozyumda, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin çeşitli sektörlerde geliştirilmesinin gerekliliği ve bunun iki devletin de çıkarlarına uygun olduğu sonucu çıktı. Sempozyumda SOCAR'ın başkan yardımcısı sıfatıyla bir konuşma yapan İlham Aliyev, Asrın Anlaşması'na değinerek en fazla payla katılan Amerikan şirketlerine teşekkür etti, Azerbaycan'ın ABD'yle bütün sektörlerde işbirliğine hazır olduğunu ve buna yönelik bütün engellerin ortadan kaldırılmasının gerekliliğini vurguladı.[222] Bu sempozyumla USACC ABD'de tanıtımını yaptı. 26 Mart 1997'de USACC; Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan Dışişleri Bakanlığı danışmanlarını da ABD'ye davet ederek Kafkasya'daki sorunlarla ilgili önemli bir seminer düzenledi. Zbigniew Brzezinski ve senatörlerin de katıldığı seminerde; Kafkasya'daki sorunların çözülememesinin, bölgenin ekonomik gelişimine de engel teşkil edeceği ve bu noktada tarafların uzlaşması gerektiği tezi savunuldu.[223]

USACC, ABD'de Azerbaycan'ın ekonomik çıkarlarının en önemli savunucusu olarak faaliyetini etkin bir şekilde devam ettirmektedir. USACC'ın ABD'de Azerbaycan lehine petrol lobiciliği yaptığı söylenebilir. ABD'nin Hazar petrolleri konusundaki hassasiyetiyle oluşan petrol lobisinin, Ermenilerin ABD'de oluşturduğu güçlü lobilerden baskın çıkması, Ermenistan'da Dağlık Karabağ sorunundaki inisiyatifi elinden kaçırma korkusunu doğurmuştur.

ABD'deki Azerbaycan topluluğunun diaspora olarak değerlendirilmesi tartışmaya açık bir konudur. Bununla ilgili olarak Ermenileri birleştiren ideolojik faktörlere değinmek yerinde olur. Ermeniler, 15. yüzyıldan itibaren büyük oranda diaspora halkıdır. Bugün dünyada yaklaşık yedi milyon Ermeni vardır. Bunlardan yaklaşık bir milyonu ABD'de yaşamaktadır.[224] Ermenilerin ABD'ye göçü 20. yüzyılın

[220] Aliyev (1997), **Müsteqilliyimiz…**, **op. cit.**, s. 460.
[221] **Xalq Qazeti**, 01.03.1997.
[222] **Azerbaycan**, 04.03.1997.
[223] **The Washington Post**, 06.04.1997.
[224] Mustafa Aydın, "Diaspora Mantalitesi", **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, C. II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 408.

başlarına dayanmaktadır. Ermeni toplumu esasen California, Massachusetts ve New York eyaletlerinde yaşamaktadır. Kongre'de 45 milletvekiliyle temsil edilen California eyaletinde, Ermeni diasporasının milletvekilleri üzerinde güçlü bir baskısı vardır.[225]

Ermeni diasporası sistemli bir teşkilat olarak çalışmaktadır. Taşnaksütyun ve Ramkavar gibi kuruluşu yüz yılı aşmış partilere üyelik, yaşadığı ülkeye bakmaksızın bütün Ermeniler için mümkündür. Birçok devlette bu partilerin şubeleri bulunmaktadır. Bu açıdan ABD'deki Ermeni Asamblesi, Ermeni Milli Yardım İttifakı, Ermeni-Amerikan Ekonomik Konseyi ve Ermeni Milli Komitesi özellikle dikkat çekmektedir. Diasporanın politik faaliyetlerinin mali açıdan finanse edilmesi konusuyla Ermeni Milli Yardım İttifakı ilgilenmektedir.[226] Ermeni diasporasının sosyal alanındaki faaliyetini de ABD'deki Ermeni Asamblesi ve Ermeni-Amerikan Ekonomik Konseyi yürütmektedir. ABD medyasıyla Ermeni Milli Komitesi birlikte çalışmaktadır. Komitenin içerisinde dünya genelinde ilişkiler geliştiren özel şube bulunmaktadır. Komitede, haftanın her günü ücretsiz hizmet veren özel telefon hattı da bulunmaktadır. Bu hatla ABD'de yaşayan herhangi bir Ermeni, Kuzey Amerika kıtasındaki istediği herhangi bir kanala bağlanabilir; kendi görüşünü dile getirebilir ve Ermeni çıkarlarına ters düşen görüşleri protesto edebilir.[227]

Ermeni diasporasını ABD'de başarılı kılan üç faktör vardır. İlki, Ermeni dilinde eğitim veren okulların ve kendi kiliselerinin olmasıdır. İkincisi, Ermeni dilinde çok sayıda kitap, dergi ve gazete yayınlanmasıdır. Üçüncüsü ise Ermeni dilinde televizyon yayını yapılmasıdır. Kısaca nerede yaşarlarsa yaşasınlar, her bir Ermeni ferdi Ermenistan için çalışmakta ve kendi devleti için mutlaka bir şeyler yapmaktadır.

Azerbaycan diasporası, Ermeni diasporası kadar başarılı değildir. Bunun beş nedeni olduğu söylenebilir. İlki, Azerbaycan diasporasının tarihi Ermeni diasporasının tarihine göre daha kısadır. İkincisi, Azerbaycan diasporası Ermeni diasporası kadar örgütlü değildir. Üçüncüsü, İran'dan ve Azerbaycan'dan gelen Azerbaycan Türklerinin birbirlerinden ayrı çalışmalarıdır. Dördüncüsü, İran'dan gelen Azerbaycan Türklerinin milli bilinçle ilgili ciddi sorunlarının olmasıdır. Beşincisiyse Azerbaycan toplumunun ortak milli çıkarlar çerçevesinde çalışmamasıdır.

---

[225] **Armenia Diaspora Conference Official Site**, "http://www.armeniadiaspora.com/home/index.html" (02.05.2003).
[226] Kamer Kasım, "Diasporanın Ermenistan'ın Dış Politikasına Etkisi", **Ermeni Araştırmaları**, "http://www.eraren.org/tur/makale/diasporakkasim.html" (14.11.2006).
[227] İbrahimli, **op. cit.**, s. 476.

b. Lobicilik

Lobicilik, hukuksal anlamıyla yasalar içerisinde yönetimin kararlar almasını sağlamak için yürütülen bilinçli çalışmaları ifade etmektedir. Lobiciliği basit olarak, bir görüş açısının bireyler ya da gruplar tarafından desteklenmesi olarak tanımlamak da mümkündür.[228]

ABD'de lobicilik, demokratik yönetimin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edildiği gibi aynı zamanda anayasayla korunan bir haktır. ABD'deki lobiler üç gruba ayrılır. Uluslararası kurum ve kuruluşların ABD'de yaptıkları lobi faaliyetleri, ABD lobicilik sisteminin ilk sırasında yer alır. ABD'nin uluslararası arenadaki konumu, bu tür lobiciliği etkin hale getirmiştir.[229]

Etnik grupların; hem ABD'nin ulusal politikalarını, hem de dış politikasını kendi anavatanları lehine çevirebilme çabalarının ikinci lobi türü olduğu söylenebilir. ABD toplumunun göçmenlerden oluşması ve bu göçmenlerin, anavatanlarının yönetimleri tarafından kendi çıkarları için lobi yapmakta kullanılmaları, bu tür lobiciliği etkin kılmıştır.[230]

Bu iki tür lobicilikte, ABD'nin dünya sisteminin en etkin gücü olmasının yanında lobiciliğin açık bir sistem olmasının ve dış politika kararları verilirken Kongre'yle Başkan'ın birlikte etkili olmasının payı büyüktür. ABD'deki etnik grupların eyalet yönetimlerine yönelik yaptıkları lobi faaliyetleri[231] ise üçüncü bir lobicilik türüdür.[232]

ABD'yle ilişkilerini geliştirmek isteyen demokratik devletler doğal olarak, kendi çıkarlarını savunacak lobi şirketleriyle işbirliği yapmaya çaba gösterirler. Azerbaycan'ın lobi şirketi uzun yıllar Türkiye'nin de çıkarlarını savunan *Capitoline/MS&L* şirketidir. Ermenistan'ın çıkarlarını ise Ermeni Asamblesi, Ermeni Milli Komitesi ve *David Kin and Association's* şirketleri savunmaktadırlar.[233]

---

[228] "Azerbaycan Lobbisi: Onu Nece Formalaştırmaq Olar?", **Azerbaycan**, 22.06.1993.
[229] Ferda Fındık, **Lobicilik, ABD ve AB Uygulamaları**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 42.
[230] Arı (2000), **op. cit.**, s. 207.
[231] ABD'de lobicilik faaliyetleri federal devlete karşı ya da eyalet yönetimlerine karşı yürütülebilir. Federal lobiciler, düzenli olarak politik süreçte verilen kararlara etkilemeye çalışmaktadırlar. Eyaletler bazında yapılan lobi faaliyetleriyse iki türlüdür. İlki, eyaletin politik erki vasıtasıyla federal hükümeti etkileme çabaları olarak tanımlanabilen dolaylı bir lobicilik; ikincisiyse doğrudan eyalet yönetimini ve eyaletin yasamayla yürütme faaliyetlerini etkilemeye yönelik etkinliklerdir. **Bkz.** Fındık, **op. cit.**, s. 44.
[232] **Ibid.**, s. 43.
[233] **Azerbaycan**, 22.06.1993.

Lobicilik sisteminde medyanın özel bir yeri vardır. Medya sadece iç kamuoyunu ya da dünya kamuoyunu değil, BM gibi büyük teşkilatların kararlarını da etkilemektedir. ABD'nin en önemli medya kuruluşlarında çok sayıda Ermeni asıllı çalışan vardır.

ABD'deki Ermeni lobisinin iki temel amaç doğrultusunda çalıştığı söylenebilir. Ermeni lobisinin ilk amacı, ABD'de politik ve ekonomik yönden önemli bir konuma sahip olmaktır. İkinci amaçları ise Ermenistan'ın sorunlu olduğu devletlerle ABD arasındaki ilişkileri bozmaktır. Ermeni lobisi, dünya kamuoyunda ve özellikle de ABD'de, Azerbaycan'ın tarihi, kültürü ve ekonomisiyle ilgili olumsuz bir algı oluşturmaya çalışmaktadır.[234]

Ermeni lobisinin faaliyetleri zaman zaman ABD'nin politik çıkarlarıyla çatışmaktadır. ABD'nin ulusal çıkarları, Kafkasya'da denge politikası izlemeyi gerektirdiği halde Ermeni lobisinin de etkisiyle Kongre'den Azerbaycan'a yönelik olumsuz kararlar çıkabilmektedir. Bununla birlikte Ermeni lobisinin; ABD'nin Ermenistan'a insani yardım programları, teknik yardım ve kalkınma yardımı konularında Kongre üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bütün bunlar dışında öncelikli olarak Azerbaycan'a ve Türkiye'ye yaptırım uygulanması konuları da bulunmaktadır. Ayrıca Ermeni lobisi, ABD'nin Dağlık Karabağ sorununda Ermenistan'ı desteklemesini ve Kongre üyelerinin Ermenistan'ı ziyaret etmelerini sağlamaya çalışmaktadır.[235] Bu amaçlar doğrultusunda hareket eden Ermeni lobisinin başarılı olduğu söylenebilir.

Azerbaycan diasporası dünyanın birçok yerinde yoğun olmasına rağmen, milli bilinç yeterince gelişmediği için ortak çıkarlar üzerine birlik sağlanamaması, Azerbaycan'ın lobicilik faaliyetlerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Hazar bölgesinin zengin enerji kaynakları, ABD'de Azerbaycan lehine lobicilik yapmak için geniş olanaklar sunmaktadır. Eğer bu potansiyelden yararlanılırsa, ABD'deki Azerbaycan lobisi, Ermeni lobisinden çok daha etkin olabilir. Bunun için de ciddi ve uzun soluklu çalışmalarda bulunulması gerekmektedir.

---

[234] Georgi Gayer, "Immigrant Power in a Cultural Vacuum", **The Washington Times**, 19.01.1995.
[235] Husein Baghirov, "Who Governs America?", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/84_folder/84_articles/84_quotes_baghirov.html" (28.01.2007).

c. ABD'nin Karar Alma Mekanizmaları

ABD'nin Azerbaycan'la ilgili politikasının nasıl belirlendiğini anlamak için karar alma mekanizmalarına göz atmak gerekmektedir. Burada, ABD Kongresi ve yönetiminin birbirinden ne kadar farklı çalıştığının ve Azerbaycan algısının her iki kesimde ne kadar farklı olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Aslında Kongre'nin yönetimden farklılaşan bu tutumu, yalnızca Azerbaycan'a yönelik değildir. Seçmen kitleleri, lobiler ve çıkar gruplarının baskısına son derece açık olan Kongre, pek çok konuda yönetimin de korkulu rüyası haline gelebilmektedir. Örneğin; ticari konularda diğer devletlerle müzakere konusunda Kongre'den yetki talep eden yönetim, bu isteğinin yerine getirilmesinde oldukça zorlanmaktadır.[236] Bu durum, Kongre üyelerinin seçimi esnasında yürürlükte olan uygulama biçiminden kaynaklanmaktadır. Özellikle Temsilciler Meclisi'ndeki üyelerin yürüttüğü kampanyaların finansmanı, birtakım özel ilişkilerin varlığını meşru kılarak sistemin içine entegre etmekte ve oy sayısı olarak her bir seçmenin değerini de artırmaktadır. Bu özellikler, çeşitli baskı gruplarının varlığıyla gücüne zemin hazırlamakta ve bu grupların Kongre üzerindeki etkisini artırmaktadır.[237] Kongre üyeleri, seçim bölgelerindeki etnik azınlıkların taleplerine ve bu azınlıkları temsil eden lobi gruplarına kayıtsız kalamamaktadırlar.

ABD'deki 2000 seçimleri esnasında pek çok seçim bölgesinde, Cumhuriyetçi ve Demokrat Parti adayları arasında birkaç oyun bile önemli olduğu yakın bir mücadele verildiği düşünülürse, politik açıdan lobilerin etkisi daha iyi anlaşılabilir. Kongre üyeleri için son derece masraflı bir şekilde yürütülen seçim kampanyalarında, lobilerin topladığı mali yardımların da geri çevrilebilmesi pek mümkün değildir. Dolayısıyla gündemin üst sıralarında pek yer tutmayan ve lobiler tarafından varlık mücadelesi olarak sunulan konularda, Kongre üyeleri bu lobiler lehine kararlar alabilmektedir.[238] ABD-Azerbaycan politik ilişkileri, insan hakları, Dağlık Karabağ sorunu ve Ermeni meselesi bu tür konulara örnek gösterilebilir.

Dışarıdan bu tür etkilere fazla açık olmayan ve politikaların uygulanmasıyla yükümlü olan yönetim birimlerinde stratejik çıkarlar ön plana çıkmaktadır. Ancak, stratejik çıkarlar tanımlanırken yönetimin bütün birimlerinin her konuda aynı fikirde

---

[236] Yakup Beriş ve Aslı Gürkan, **Türk-Amerikan İlişkilerine Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler**, Washington, TÜSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu, 2002, s. 10.
[237] Arı (2000), **op. cit.**, s. 160-174.
[238] Mehmet Barlas, "Geçmişten Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri", **Yeni Avrasya Stratejileri**, Yeni Avrasya Dergisi'nin Eki, s. 25-26.

olduğunu söylemek pek mümkün değildir.[239] Burada son karar ABD Başkanı'na ait olsa bile başındaki kişinin özellikleriyle paralel olarak Başkan Yardımcısı, Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı birimleri, Ulusal Güvenlik Konseyi (*National Security Council*-NSC), CIA, kamuoyu ve basın da dış politika konularıyla ilgili karar alma mekanizmalarında değişen ölçülerde etkiye sahiptirler.[240] Örneğin; Bill Clinton döneminde politikanın şekillendirilmesinde çok daha aktif bir role sahip olan NSC, George Walker Bush döneminde daha pasif bir hale geldi. George Walker Bush döneminde, dış politika konularında etkin kişiliğe sahip olan Başkan Yardımcısı Dick Cheney'nin ve Pentagon'un rolü arttı. Bu nedenle Irak ve Ortadoğu konuları başta olmak üzere Colin Powell önderliğindeki Dışişleri Bakanlığı ile yönetimin diğer birimleri arasında farklılaşan görüşler belirgin bir şekilde kendini gösterdi.

Yaklaşımlardaki bu farklılıklar, doğrudan olmasa bile Azerbaycan'a yönelik politikayı da etkileyebilmektedir. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte daha önce faal olan veya olmayan etnik gruplar, ABD'nin dış politikasında yeni roller üstlenmişlerdir. ABD'deki etnik grupların en etkinlerinden olan Ermeni lobisi, Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte ABD'nin Kafkasya ve özellikle Azerbaycan'a yönelik politikası üzerinde son derece kritik bir etkiye sahip olmuştur.[241] Ermenistan'la olan anlaşmazlıkları nedeniyle Azerbaycan'ın ABD'yle olan ilişkileri bu durumdan derin bir şekilde etkilenmiştir.

Dağlık Karabağ sorunundaki farklı yaklaşımlar, ABD ile Azerbaycan ilişkilerinde gerilim yaratma potansiyeline sahip konuların başında gelmiştir. Bu konuda, seçim kaygıları ön planda olan Kongre üyeleri, stratejik çıkarları ön plana alma eğilimi gösteren ABD yönetimine göre farklı bir yaklaşım sergilemiştir. ABD'deki etkin Ermeni lobisi, Kongre üyeleri üzerinde sağladıkları ciddi etki ile Dağlık Karabağ sorununu ve Ermeni meselesini sürekli gündemde tutarak Azerbaycan'la Türkiye'nin bu konuda başını ağrıtmayı başarabilmiştir.[242] Kongre'deki Cumhuriyetçilerle Demokratlar arasında geçen ve genelde küçük farklara dayanan çoğunluk sağlama mücadelesi de Ermeni lobisinin işini kolaylaştırmıştır.

---

[239] Piriyev, **op. cit.**, s. 58-73.
[240] Nasuh Uslu, **Türk-Amerikan İlişkileri**, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000, s. 70-79.
[241] Tony Smith, **The Power of Ethnic Groups in the Making of American Foreign Policy**, Boston, Harward University Press, 2000, s. 69.
[242] Morton Abramowitz, "Amerika'nın Türkiye Politikasının Belirlenmesi Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler", **Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası**, çev. Faruk Çakır ve Nasuh Uslu, Ankara, Liberte Yayınları, 2000, s. 240-242.

ç. Ermeni Lobisinin Kongre'ye Etkisi ve "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" Maddenin Kabulü

ABD, SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını yeni kazanan devletleri etki alanında tutabilmek için girişimlerde bulunmuştur. Demokrasinin gelişmesine katkıda bulunmak, serbest piyasa ekonomisinin uygulanmasını kolaylaştırmak ve bu devletlerin Batı'yla yakınlaşmasını sağlamak amacıyla ABD yönetimi, bu devletlere yardım yapılması için özel bir yasa çıkarılmasını kararlaştırdı. Yasayla ilgili hazırlıklar yapılırken Rusya Federasyonu ve diğer 11 eski Sovyet Cumhuriyeti'ne yardım yapılmasından bahsedilmekteydi. Fakat yaklaşan başkanlık seçimlerinin de etkisiyle görüşmelerde "Azerbaycan'ın, Ermenistan ile Dağlık Karabağ'a yönelik ambargo uygulaması ve saldırgan tavırları" nedeniyle,[243] Azerbaycan'a yönelik olarak yasaya özel sınırlama getirilebileceğinden bahsedilmeye başlandı.

ABD Kongresi 24 Ekim 1992'de 2532 sayılı "Özgürlükleri Destekleme Yasası"nı onayladı. ABD ile Azerbaycan ilişkilerine gölge düşüren sorunların en önemlisi; "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin 24 Ekim 1992'de ABD Kongresi'nin 102. dönem ikinci oturumunda kabul edilmesiydi. "Özgürlükleri Destekleme Yasası", bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlere yönelik demokrasilerinin gelişmesi ve serbest piyasa ekonomisine geçmeleri amacıyla 460 milyon dolar tutarında yardım yapılmasını öngörmüştür.[244] Azerbaycan'a yönelik her türlü ABD yardımının kısıtlanmasını amaçlayan "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" tasarı, Temmuz 1992'de Ermeni topluluğunun fazla ve nüfuzlu olduğu Massachusetts eyaletinden Senatör John Kerry tarafından hazırlanarak Kongre'ye sunuldu. Senatörlerden Paul Sarbones, Dennis de Concini ve birçok Kongre üyesi tarafından da savunulan tasarı karara bağlandı. Senatörlerden Richard Lugar, Mitch McConnel ve Nancy Kasseldaum bu karara karşı çıktılar.[245]

Azerbaycan'a yönelik her türlü ekonomik yardımı engelleyen yasa tasarısına göre Azerbaycan, Ermenistan'a ambargo uygulamakla suçlanmıştır. Ayrıca Dağlık Karabağ'la ilgili Azerbaycan'ın yaptırımlarının durdurulması gerekliliği de

---

[243] "Http://www.ehostvgw10.epnet.com/ehost.asp?key=204.179.122.141_8000_1873753590&site=ehost&return=n" (19.12.2007).

[244] "US Congress: Section 907 of the Freedom Support Act", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/62_folder/62_articles/62_section907.html" (19.12.2007).

[245] Sohrab Sobhani, "Denying Aid to Azerbaijan, Putting US Energy Sector at Peril", **Houston Chronicle**, 27.12.1992, s. 6-7.

vurgulanmıştır. İşgalci devlet olarak sunulan Azerbaycan'ın tutumundan vazgeçmediği sürece kararın yürürlükte kalacağı belirtilmiştir. Kararın ancak ABD Başkanı'nın, Azerbaycan yönetiminin Ermenistan ile Dağlık Karabağ'a yönelik tüm ambargoları ve her türlü kuvvet kullanımını sona erdirdiğini tespit ederek bu konuda Kongre'ye bilgi vermesi durumunda, yürürlükten kalkmasının mümkün olabileceği de bildirilmiştir.[246] Ayrıca yasa metninde daha önceki "Rusya Federasyonu ve diğer 11 eski Sovyet Cumhuriyeti" ifadesi yerine, "Rusya Federasyonu, Ukrayna, Ermenistan ve diğer yeni cumhuriyetler" tabiri kullanılmıştır. "Özgürlükleri Destekleme Yasası" ve "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde aynı gün ABD Başkanı George Bush tarafından imzalanarak yürürlüğe kondu.[247]

Bu maddenin kabul edilmesinde ABD'deki güçlü Ermeni lobisinin etkisi büyük oldu. Fakat Azerbaycan'da demokrasi ve insan hakları sorunlarıyla birlikte ülke genelinde rüşvetin yaygınlaşarak normal karşılanması, maddenin kabul edilmesini sağlayan faktörler arasında sayılabilir. Ayrıca, ABD'de yaşayan Azerbaycan Türklerinin örgütlü bir şekilde seslerini duyuramamasının da maddenin kabulünü kolaylaştırdığı söylenebilir. ABD yönetimi ile kamuoyunda Azerbaycan'la ilgili bilgilerin kısıtlılığı ve Ermeni lobisinin yaptığı ciddi çalışmalar sonucunda aktardığı yanlış bilgilerle oluşturulmuş olumsuz tavır, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddesinin çıkarılmasını mümkün kılan sebeplerdendi.[248] Bu dönemde Ermenistan'la savaş ortamında bulunan Azerbaycan, bir yandan da iç karışıklıklar yaşıyordu. Bununla birlikte Azerbaycan yönetiminin dış politikaya ağırlığını koyamaması, uluslararası ilişkilerde de başarısız sonuçlar almasına neden oldu.

SSCB'nin dağılmasından sonra demokrasi ve insan haklarının yaygınlaştırılması kavramları ABD'nin, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlere yönelik dış politikasının temel amacını oluşturmuştur. Fakat ABD'nin bölgeye yönelik dış politikasındaki bu amacıyla, bölge devletleri liderlerinin iktidarda kalma amacı birbiriyle çatıştı.[249] 1993'te bölgeyi ziyaretinde dönemin ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott, bölge devletlerine insan hakları performanslarını yükseltmelerini ve yapılacak yardımların

[246] "Http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/64_folder/64_articles/64_maresca.html" (20.12.2007).
[247] **Azadlıq**, 27.10.1992.
[248] Niyazi Mamedov, "Analysis of Section 907 of the Freedom Support Act", **University of Southern California (USC)**, "http://scf.usc.edu/mamaidov/azeri/sec907.html" (25.12.2007).
[249] Bal, **op. cit.**, s. 229.

buna göre belirleneceğini ifade etmişti.[250] Böylece ABD, bölgeye yapılacak yardımları demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesi şartına bağlamıştır. Bu yardımların ise bölge devletleri liderlerinin istekleriyle değil de kendi politik amaçlarının ön planda tutulmasıyla gerçekleştirilmesinin planlandığı söylenebilir.

[250] **Azerbaycan**, 14.09.1993.

BÖLÜM II
İKİLİ İLİŞKİLER

A. BELİRSİZLİK DÖNEMİ (1991-1994)

1. Politik İlişkiler

Politik ilişkiler başlığı altında ikili ilişkilerin tarihi, diplomatik ilişkilerin kurulması, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra ikili ilişkiler ve Dağlık Karabağ sorunu bağlamında Azerbaycan-ABD ilişkileri incelenecektir.

a. Azerbaycan-ABD İlişkilerinin Tarihi

1828'den sonra Rusya'nın bir parçası olan Azerbaycan'ın ABD'yle ilişkilerinin tarihi, 19. yüzyılın sonlarına dayandırılabilir. 19. yüzyılın son çeyreğinde, Bakü'de oluşan petrol sanayine ABD'nin büyük petrol şirketlerinin yoğun ilgisi olmuştu.[251] Bu dönemde, Rusya'daki petrol ve ürünlerinin pazarlanması Amerikan Standard Oil şirketinin denetimindeydi. Zamanla Rusya pazarından çıkarılan bu şirket, Bakü petrollerinin işletimini elinde tutan şirketlerle[252] görüşmek üzere temsilci gönderdi. Fakat Avrupa devletleriyle ABD arasındaki rekabet ve anlaşmazlıklar, Standard Oil'in Bakü'de daimi yerleşmesine imkân vermedi.[253] 20. yüzyıla gelindiğindeyse İngiltere'nin Azerbaycan bölgesindeki güçlü konumu ve ABD-İngiltere anlaşmazlığı, ABD'yle ekonomik ilişkiler kurulmasına engel oldu.

1918'de Kafkas devletleri bağımsızlıklarını ilan ettiler. Bundan sonra, Avrupa devletlerinin yanında ABD'nin de Kafkasya'yla ilgili yeni planları oluşmaya başladı. Buna yönelik olarak da 5 Temmuz 1918'de "Dörtler Konseyi", ABD'nin isteğiyle Albay William Haskell'i Ermenistan'a Yüksek Komiser tayin etti. Ermenistan, ABD aracılığıyla toprak iddialarına çözüm bulmak amacındaydı. Fakat bölgede yaptığı görüşmelerden sonra William Haskell, Dağlık Karabağ ve Zengezur'un Azerbaycan toprağı olduğunu tasdik etti. 24 Ekim 1918'de William Haskell, Nahçıvan'da ABD temsilciliği oluşturulmasıyla ilgili beyanat verdikten sonra Amerikalı Albay E. Delly'yi bu bölgeye temsilci olarak atadı. Fakat Azerbaycan yönetiminin çalışmaları ve Nahçıvan halkının itirazları nedeniyle ABD, Nahçıvan'da bu temsilciliği oluşturamadı.[254]

---

[251] Brownback, **loc. cit.**
[252] Bu dönemde Bakü petrolü, İngiltere ve diğer Batı devletlerinin şirketleri tarafından işletilmekteydi. **Bkz**. Bünyadov, **op. cit.**, s. 326.
[253] Aliyev (1997), **Azerbaycan…**, **op. cit.**, s. 51-63.
[254] İsmayılov, Hasanov ve Qaffarov, **op. cit.**, s. 47.

16 Kasım 1918'de Feteli Han Hoylu başkanlığında oluşturulan Milli Konsey,[255] Azerbaycan'ın bağımsızlığının tanınması için ABD'ye ve Avrupa devletlerine müracaatta bulundu. Bu müracaattan sonra Azerbaycan, ABD tarafından resmi olarak tanınmadı. Fakat İngiltere ve Fransa ile birlikte ABD temsilcileri de Azerbaycan'ın Paris Barış Konferansı'na katılmasını istediler.[256]

23 Aralık 1918'de İstanbul'da, Azerbaycan ile ABD temsilcileri arasında ilk görüşme gerçekleşti. Bu görüşme resmi nitelik taşımıyordu. Görüşmede Ali Merdan Topçubaşı[257] kendini Azerbaycan temsilcisi olarak takdim ettiğinde, ABD temsilcisinin "Azerbaycan-yani siz Ermeniler…" şeklinde başlayan sözleriyle[258] Azerbaycan'ı resmi olarak tanımadıklarını ve ABD'deki Ermeni algısının ne denli güçlü olduğunu vurgulamaktaydı.

2 Mayıs 1919'da, ABD Başkanı Woodrow Wilson'un teşebbüsüyle ilk defa Azerbaycan'la ilgili sorun ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya hükümet başkanlarından oluşan Dörtler Konseyi'nde görüşüldü. Woodrow Wilson konuşmasında, Azerbaycan heyetinin Paris Barış Konferansı'na alınmasının ve Ali Merdan Topçubaşı'nın Azerbaycan heyet başkanı olarak tanınmasının gerekli olduğunu belirtti.[259]

28 Mayıs 1919'da Paris'te, ABD-Azerbaycan arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına yönelik ilk teşebbüs gerçekleşti. Azerbaycan temsilcileri, Woodrow Wilson ve savaş döneminde Türkiye'de Büyükelçi olan Henry Morgenthau'yla görüştüler. Henry Morgenthau, Azerbaycan'ın doğal zenginlikleriyle ekonomik potansiyelinin değerlendirilmesi için ABD sermayesinin Azerbaycan'a yönlendirilerek yardım yapılmasının mümkün olabileceğini ifade etti. Woodrow Wilson'la yapılan görüşmedeyse Azerbaycan'ın Milletler Cemiyeti'ne (MC) kabul edilmesi, ABD'yle diplomatik ilişkiler kurulması ve bağımsızlığının güçlendirilmesiyle ilgili Azerbaycan yönetiminin resmi memorandumu ABD Başkanı'na iletildi.[260]

Kasım 1919'da, Ermenistan ve Azerbaycan temsilcileri, iki devlet arasındaki bütün anlaşmazlıkların diplomatik yollarla çözümüne yönelik anlaşma imzaladılar. Fakat ABD'deki Ermeni algısından dolayı Woodrow Wilson, Azerbaycan'la diplomatik ilişkiler kurmaya sıcak bakmadı.[261]

---

[255] Aralık 1919'da, Azerbaycan Parlamentosu açılana kadar fonksiyonunu Milli Konsey yapıyordu. Konsey'in Başkanı Mehmet Emin Resulzade, Başbakan ve Dışişleri Bakanı Feteli Han Hoylu'ydu. **Bkz**. Hasanlı (1998), **op. cit.**, s. 94.
[256] **Ibid.**, s. 95-97.
[257] Daha önce Azerbaycan'ın Osmanlı, Gürcistan ve Ermenistan'da olağanüstü Bakan elçisi olan Ali Merdan Topçubaşı, 7 Aralık 1919'da açılan Azerbaycan Parlamentosu'na başkan seçildi. **Bkz**. **Ibid.**, s. 111-112.
[258] **Ibid.**, s. 114.
[259] Cemil Hesenov, **Azerbaycan Beynalxalq Münasibetler Sisteminde (1918-1920)**, Bakı, Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, 1993, s. 190-191.
[260] **Ibid.**, s. 193-195; **Azerbaycan**, 29.05.1989.
[261] Qasımov (1997), **op. cit.**, s. 56.

Ocak 1920'de Avrupa'nın müttefik devletlerinin Yüksek Konseyi, Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıdı. İngiltere'nin Azerbaycan'da sahip olduğu güçlü konum, ABD'nin Azerbaycan'ı tanımasına ve politik ilişkiler kurmasına engel oldu. Azerbaycan'ın ekonomik potansiyelinden ve doğal zenginliklerinden vazgeçemeyen ABD, Azerbaycan'da Konsolosluk açarak ekonomik ilişkiler kurdu.[262]

Azerbaycan'ın Sovyet Rusya tarafından işgali, San Remo Konferansı'na katılan Azerbaycan temsilcileri tarafından, İtalya Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla ABD'ye bildirildi. Bunun üzerine ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Paris'teki İtalyan Büyükelçiliği'ne gönderdiği notada, ABD'nin Rusya'yı tek bir devlet olarak görmek istediği belirtildi. Azerbaycan temsilcileri, Amerikan Büyükelçiliği'ne bir nota vererek bu kararı protesto etti.[263]

Bu dönemde, Woodrow Wilson'un Azerbaycan'a karşı olumsuz tutumundan dolayı, Azerbaycan-ABD ilişkileri pek de önemli gelişmeler gösteremedi. Bundan sonra, Azerbaycan-ABD ilişkileri Azerbaycan'da Sovyet rejiminin oluşmasıyla kesildi ve SSCB dağılana kadar hiçbir resmi ilişki kurulmadı.

b. Diplomatik İlişkilerin Kurulması

SSCB'nin dağılmasından sonra Avrasya bölgesinde jeopolitik güç boşluğu oluştu. Güç boşluğunun doğduğu alanlardan biri de Azerbaycan'dır. Jeopolitik ve ekonomik potansiyele sahip olan Azerbaycan, uluslararası ilişkilerini yeni bir düzlemde oluşturma çabası içerisine girdi. Azerbaycan'ın bu konumu, ABD'nin yeni etkinlik alanı kazanmasına fırsat verdi.[264] Amerikan diplomasisi ve dış politika enstitüleri, Azerbaycan da dâhil olmak üzere bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerin stratejik, ekonomik ve politik durumlarını araştırmaya başladı.

Azerbaycan-ABD ilişkileri 1989'dan itibaren gelişme göstermeye başladı. 1989'dan sonra ABD'li akademisyenler, işadamları, gazeteciler ve sivil toplum örgüt üyeleri Azerbaycan'ı ziyaret etmeye başladılar. 27 Eylül 1990'da Bakü'de, ABD ile Azerbaycan'ın çeşitli kurumları ve şirketleri arasında işbirliğini sağlamak amacıyla "Azerbaycan-ABD" konulu sempozyum gerçekleştirildi. Sempozyumda, Bakü ve Houston illeri kardeş ilan edilerek kültürel ilişkilerin geliştirilmesi kararlaştırıldı. Buna yönelik olarak 22 Nisan 1991'de, Azerbaycan'ın ünlü kültür ve sanat adamları Houston'u ziyaret ettiler.[265]

---

[262] Eli Hesenov, **Azerbaycan-ABŞ: Anlaşılmaz Münasibetlerden Strateji Terefdaşlığa Doğru (Oktyabr 1991-Avqust 1997)**, Bakı, Azerbaycan Universiteti Neşriyyatı, 1997, s. 29-30.
[263] Cemil Hasanlı, "Azerbaycan-ABD İlişkileri (1918-1920)", **Azerbaycan**, No. 294 (Kasım-Aralık 1993), s. 10.
[264] Kaan Öğüt, "Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun, Avrasya'da Güç Dengeleri, Petrol-Doğalgaz", **Aydınlanma**, "http://www.aydinlanma1923.org/sayi/31/01-07.html" (22.11.2008).
[265] **Azerbaycan Müellimi**, 26.04.1991.

Aralık 1991'de, ABD'nin Moskova Büyükelçiliği'nin temsilcileri Nahçıvan'da incelemelerde bulunmak üzere Azerbaycan'a geldiler. Nahçıvan'da gerçekleştirilen görüşmelerde bu bölgenin coğrafi ve stratejik konumu değerlendirildi. Bu temsilciler, "Nahçıvan'ın ABD'nin dikkat merkezinde olacağını" ifade ettiler.[266]

Azerbaycan dış politikasını oluştururken ABD'ye önem vererek uluslararası ilişkilerini bu yönde geliştirdi. Azerbaycan'ın yönünü ABD'ye çeviren dış politikasına karşın, dönemin ABD Dışişleri Bakanı James Baker Azerbaycan'ı Ermenistan'a karşı savaş başlatmakla suçladı.

12 Aralık 1991'de Princeton Üniversitesi'nde James Baker, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlere yönelik olarak ABD'nin nasıl bir dış politika uygulayacağıyla ilgili ilk defa açıklama yaptı. James Baker'ın açıklamasına göre ABD, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerle kurulacak ilişkilerinde üç faktörü göz önünde bulunduracaktır. Birincisi, ABD bağımsızlıklarını güçlendirmeleri için bu devletlere çeşitli yardımlarda bulunarak eski SSCB silahlarının imhasına yardım edecektir. James Baker; bu silahların Avrupa için tehdit oluşturduğunu, Azerbaycan'ı da örnek göstererek bu devletlerden bazılarının savaşmak için silahlandığını ve böyle bir politika izleyenlerin Batı'dan hiçbir destek alamayacağını özellikle vurguladı. İkinci olarak ABD, politik çoğulculuğa dayanan demokratik rejimlerin oluşmasına ve gelişmesine yardım edecektir. Üçüncüsünde ise ABD, bu devletlerin serbest piyasa ekonomisine geçmelerine destek olacaktır.[267] Ayrıca James Baker; bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerin ABD'den yardım ve destek alabilmeleri için uymaları gereken beş ilkeyi de dile getirdi. Aynı zamanda ABD'nin, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlere yönelik resmi politikasının kriterleri haline gelen bu beş ilke şunlardır:[268]

Birincisi, ABD nükleer güce sahip olan yeni devletler istememektedir. Bu bağlamda bağımsızlıklarını yeni kazanan diğer devletler gibi Azerbaycan da 1968 Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nı imzalayarak nükleer silahı bulunmayan devlet statüsünün garantilerini liste halinde Uluslararası Nükleer Enerji Ajansı'na vermelidir. Ayrıca Azerbaycan, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nı[269] (AKKA) da imzalamalıdır.

---

[266] Seferov, **op. cit.**, s. 21.

[267] Nazim Cafersoy, **Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası (Haziran 1992-Haziran 1993)**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Yayınları, 2001, s. 134-135.

[268] Alik Rasizade, "ABŞ'nin Azerbaycan Siyaseti I", **Azadlıq**, 19.09.1992.

[269] AKKA; 19 Kasım 1990'da Paris'te, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve eski Varşova Paktı'na üye 22 devletin devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalandı. AKKA, Avrupa'nın güvenliğinin sağlanması için teknik silahların en aza indirilmesini amaçlayan bir antlaşmadır. Gürcistan, Azerbaycan, Rusya Federasyonu, Norveç, İzlanda, Ukrayna, Ermenistan, Moldova, Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan'ı kapsayan Kanat Antlaşması ise 15 Mayıs 1997'de yürürlüğe girdi. **Bkz**. **NATO El Kitabı**, Brüksel, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998, s. 148.

İkincisi; ABD, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerden sınırların dokunulmazlığına uymalarını istemektedir. Buna göre Azerbaycan da Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) çerçevesinde sınırların değiştirilemeyeceğini kabul ederek bütün sorunlarını Birleşmiş Milletler (BM), AGİK, Uluslararası Adalet Divanı (UAD) gibi kurumların yardımıyla çözmelidir. Bu ilkeyle ABD'nin, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne saygı duyduğu görülmektedir.

Üçüncüsü; ABD, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerden politik sistemlerinde reformlar yapmalarını ve demokrasiyi geliştirmek için çalışmalarda bulunmalarını istemektedir. Bu çerçevede, Azerbaycan yönetiminden de politik sisteminde reformlar yapması yönünde uluslararası hukuk normlarına uymasını ve demokrasiyi geliştirmek için çalışmalarda bulunmasını istemektedir.

Dördüncüsü; ABD, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerden insan haklarının korunmasını istemektedir. Bu çerçevede ABD, Azerbaycan'ın da bu alandaki bütün anlaşmaları imzalamasını istemektedir.

Beşincisi; ABD, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerin serbest piyasa ekonomisine geçmelerini istemektedir. Bu bağlamda Azerbaycan'ın da dünya ekonomisiyle bütünleşmek için serbest piyasa ekonomisine geçerek ekonomik reformlar yapması gerekmektedir.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan'ı ilk tanıyan devletlerden biri ABD olmuştur. 25 Aralık 1991'de George Bush, ABD'nin bağımsızlıklarını yeni kazanan devletleri tanıdığını; ancak bu devletlerden sadece Ukrayna, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan ve Kırgızistan'la diplomatik ilişkiler kuracağını; geri kalan Azerbaycan, Moldova, Gürcistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Özbekistan'la ABD'nin benimsediği güvenlik ve demokrasi ilkelerine uymaları durumunda diplomatik ilişkiler kurabileceğini belirtti.[270] Bundan sonra George Bush, Azerbaycan'a ve diğer beş devletin devlet başkanlarına birer mektup gönderdi. James Baker'ın daha önce açıkladığı beş ilkenin de yer aldığı mektupta; ilk aşamada bu devletlerle diplomatik ilişkiler kuramayacaklarını, ancak ilişkileri beş ilke çerçevesinde oluşturacaklarını ifade etti. Azerbaycan'ın ilk Devlet Başkanı Ayaz Mutallibov bu mektuba verdiği cevapta, yönetimin ilk dört ilkeye bağlı kaldığını, beşinci ilkede belirtilen serbest piyasa ekonomisine geçiş için çaba sarf ettiklerini ve yakın bir zamanda ABD'yle ilişkilerini geliştirme çabasında olduklarını bildirdi. Ayrıca Ayaz Mutallibov, ABD yönetiminin Ermenistan'la diplomatik ilişki kurmasının Azerbaycan tarafından kınandığını da dile getirdi.[271]

[270] Alec Rasizade, "Azerbaijan After a Decade of Independence: Less Oil, More Graft and Poverty", **Caspian Asian Survey**, 21 C., No. 4 (Aralık 2002), s. 349.
[271] **Azerbaycan**, 17.01.1992.

Böyle bir politikanın bölgede boşluk oluşturmasından ve bunun İran tarafından doldurulmasından endişe eden ABD yönetimi, 12 Şubat 1992'de Dışişleri Bakanı James Baker'ı Bakü'ye gönderdi. Resmi ziyareti sırasında James Baker, dönemin Devlet Başkanı Ayaz Mutallibov, devlet bakanları ve muhalefet partilerinin başkanlarıyla görüşmelerde bulundu. James Baker, Azerbaycan'ın iç ve dış politika hedeflerini ve Dağlık Karabağ sorununu ikili ilişkiler açısından değerlendirdi. Görüşmelerin ardından açıklama yapan James Baker, Başkan George Bush'a beş ilkeyle ilgili bazı eksiklikler olsa da Azerbaycan'la diplomatik ilişkiler kurmayı önereceğini bildirdi.[272]

17 Şubat 1992'de ABD, Büyükelçi Nicholas Sangoua'yı Bakü'ye gönderdi. Nicholas Sangoua, Bakü'de ABD Büyükelçiliği'nin açılmasıyla ilgili Azerbaycan'ın Devlet Bakanı Mithat Abbasov'la görüştü. Bundan sonra ABD, 23 Şubat 1992'de Azerbaycan'la diplomatik ilişkiler kurma ve 15 Mart 1992'de de büyükelçilik açma kararı aldı. 17 Mart 1992'de Bakü'de, görkemli bir törenle ABD Büyükelçiliği açıldı. Böylece Azerbaycan'la ABD arasında diplomatik ilişkiler 18 Mart 1992'de resmen kuruldu. Richard Miles, ABD'nin ilk Azerbaycan Büyükelçisi olarak atandı.[273]

Diplomatik ilişkiler kurulmasından sonra ABD'nin Azerbaycan'a ilgisi arttı. Nisan 1992'de, Senatör Dennis de Concini başkanlığındaki Kongre heyeti Bakü'yü ziyaret etti.[274] Ziyaretin amacı Azerbaycan hakkında geniş bilgi toplamak, Azerbaycan'ın iç ve dış politikasındaki tercihlerini belirlemek, Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili bilgi elde etmek, Azerbaycan'ın Rusya Federasyonu ve İran'la ilişkilerinin seviyesini saptamaktı.

c. SSCB'nin Dağılmasından Sonra İkili İlişkiler

Ayaz Mutallibov döneminde Azerbaycan yönetimi tam bağımsız politika yürütemedi. Bu dönemde Azerbaycan, diğer devletlerle ilişkilerini Rusya Federasyonu üzerinden gerçekleştirdi. Yönetim, Dağlık Karabağ sorununun Rusya Federasyonu vasıtasıyla çözüleceğine inandığından yeni oluşan dış politika stratejisini bu yönde belirledi. Yeni kurulan Azerbaycan-ABD ilişkileri de Rusya Federasyonu üzerinden gerçekleşti. Böyle bir politika yürütülmesinde ABD'nin Rusya Federasyonu'na öncelik veren yaklaşımı da etkili oldu. Rusya Federasyonu'nu bölgenin istikrar faktörü olarak değerlendiren bu yaklaşım,[275] Asrın Anlaşması imzalanana kadar devam etti. Enerji kaynaklarının Batı pazarlarına

[272] Rasizade, **op. cit.**, s. 350.
[273] Nesirov, **op. cit.**, s. 22-24.
[274] **Xalq Qazeti**, 15.04.1992.
[275] Jim Hoagland, "Security in the Neighborhood is the New Mission", **International Herald Tribune**, 26.10.1993.

ulaştırılmasında gerekli altyapının Rusya Federasyonu'nda bulunması, ABD'nin bu devletle ilişkilerini iyi tutmasını gerektiriyordu.[276] Bağımsızlığını güçlendirmeye çalışan Azerbaycan için, ABD'nin bu politikası engel teşkil etti.

16 Haziran 1992'de, Azerbaycan'da Ebülfez Elçibey dönemi başladı. Azerbaycan'daki iktidar değişikliğinden sonra ABD'nin bölgeye ilgisinin arttığı söylenebilir. 17 Haziran 1992'de ABD yönetiminin yaptığı açıklamayla, seçimin demokratik koşullarda gerçekleştiği ve Azerbaycan'ın uluslararası hukuk normlarına sadık kaldığı belirtildi.[277]

Ebülfez Elçibey döneminde Azerbaycan dış politikası, Rusya Federasyonu ve İran'ı dışlayarak ABD'ye öncelik veren bir politikaydı. Bu bağlamda Azerbaycan, bir yandan ABD'nin karşılıklı ilişkileri geliştirmede öne sürdüğü ilkeleri bir an önce yerine getirmek için adımlar atarken, öte yandan ABD petrol şirketlerinin Azerbaycan'a yatırım yapmasını sağlamaya çalıştı.[278] Batılı petrol şirketlerinin çağdaş teknolojiye ve yatırım yapacak mali güce sahip olmaları da bu çabanın ekonomik mantığını oluşturdu.

Temmuz 1992'de Helsinki'de yapılan AGİK toplantısı öncesi dönemin ABD Başkanı George Bush, Ebülfez Elçibey'e bir mektup gönderdi. Mektupta, ABD'nin Azerbaycan'la bütün alanlarda ilişki kurmaya ve dostluk ilişkilerini geliştirmeye hazır olduğu belirtilmekteydi.[279] Toplantıya katılan Ebülfez Elçibey konuşmasında, ülkede demokrasi ortamının oluşturulmasına yönelik reformlar yapılmasını ve serbest piyasa ekonomisine geçme şartlarını kabul ettiklerini belirtti. Ayrıca konuşmasında, Dağlık Karabağ sorununun diplomatik yollarla çözümünden yana olduklarını, AGİK'in faaliyetlerini desteklediklerini ve Ermenistan'ın değişmeyen tutumuna karşı AGİK'in daha somut karar alması gerektiğini dile getirdi. Bu toplantıda Ebülfez Elçibey, AKKA'yı da imzaladı.[280]

Ekim 1992'de Ebülfez Elçibey, Azerbaycan'ın bağımsızlığını korumak için uluslararası toplumun, özellikle de ABD'nin desteğine ihtiyaç duydu.[281] Fakat ABD yönetimi ve kamuoyunda Azerbaycan'la ilgili bilgi yetersizliğiyle Ermeni lobisinin etkisinden dolayı ABD'den beklediği desteği bulamadı.

20 Ocak 1993'te Nahçıvan'ın Parlamento Başkanı Haydar Aliyev, Bill Clinton'a tebrik mektubu gönderdi. Mektupta ayrıca Nahçıvan'ın zor durumda olduğunu, Ermenistan

[276] Nesirov, **op. cit.**, s. 43-45.
[277] Tahirzade, **op. cit.**, s. 80.
[278] **Ibid.**, s. 88.
[279] **Azadlıq**, 20.06.1992.
[280] **Xalq Qazeti**, 23.09.1992.
[281] **Azerbaycan**, 30.10.1992.

tarafından ablukaya alındığını ve sorunun çözümü için ABD'nin girişimlerde bulunmasını beklediklerini belirtti.[282] Bunun üzerine ABD, Azerbaycan'daki Büyükelçisi Richard Miles'i Nahçıvan'a gönderdi. Nahçıvan'da görüşmelerde ve incelemelerde bulunan büyükelçi, acilen Nahçıvan'a insani yardımda bulunulacağını belirttikten sonra ABD yönetiminin insani yardım programlarının sorumlusu Richard Armitage'ın mektubunu Haydar Aliyev'e verdi.[283] ABD yönetimi, Nahçıvan'a insani yardımda bulunarak Azerbaycan'la ilişkilerine yeni bir yön verdi.

Belirsizlik döneminde ikili ilişkilere; Azerbaycan'dan kaynaklanan sorunların yanında, ABD'nin Azerbaycan'a karşı ilgisizliğinin ve bununla birlikte ABD'deki Ermeni lobisinin olumsuz faaliyetlerinin etkisi büyük oldu. Bütün bunlara ek olarak ABD Kongresi'nin "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeyi kabul etmesi de ilişkilerin gelişmesine engel teşkil etti. ABD Kongresi'nde bu maddenin kabul edilmesi, Azerbaycan yönetimi ve kamuoyu tarafından kınandı. Çeşitli düzeydeki yetkililerin tepki dolu açıklamalarından sonra Azeri, Güneşli ve Çırak petrol yatakları için oluşturulmuş konsorsiyumda lider konumda olan ABD şirketi Amoco, yerini İngiltere şirketi BP'ye bırakmak zorunda kaldı.[284]

Nisan 1993'te, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin uygulanmasına rağmen, Washington'da Azerbaycan Büyükelçiliği açıldı. Hafız Paşayev, Azerbaycan'ın Washington Büyükelçisi olarak atandı.[285]

"Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeye rağmen ABD yönetiminin daha dengeli bir politika izlemeye çalıştığı söylenebilir. 1993'te Bill Clinton, bu maddenin ABD-Azerbaycan ilişkilerinin gelişmesine engel teşkil ettiğini belirtti.[286] Eylül 1993'te Haydar Aliyev; Bill Clinton'a, Başkan Yardımcısı Al Gore'a ve Kongre Başkanı Thomas Foly'ye birer mektup gönderdi. Mektuplarda, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin gelişmesine engel teşkil eden bu maddenin yürürlülüğünün durdurulmasının zaruri olduğu belirtilerek bununla ilgili somut adımlar atılması gerektiği vurgulandı.[287]

11 Eylül 1993'te ABD Özel Temsilcisi Strobe Talbott, Bakü'yü ziyaret ederek Bill Clinton'un mektubunu Haydar Aliyev'e sundu. Mektupta, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeden kaynaklanan zorlukların kısmen de olsa giderilmesi için ABD'nin

---

[282] **Xalq Qazeti**, 22.01.1993.
[283] Eli Hesenov, **Azerbaycan'ın Xarici Siyaseti: Avropa Dövletleri ve ABŞ (1991-1996)**, Bakı, Azerneşr, 1998, s. 150.
[284] Elmar Nesirov, "Azerbaycan-ABŞ Münasibetlerinin Anlaşma Terefleri: Kongres ve Onun Qanunvericilik Prosesinin Detayları", **Qanun**, 48 C., No. 8 (Kasım 2000), s. 48.
[285] Seferov, **loc. cit.**
[286] **Xalq Qazeti**, 06.09.1993.
[287] Aliyev (1997), **Müsteqilliyimiz…**, **op. cit.**, s. 125-126.

Azerbaycan'a sivil toplum örgütleri aracılığıyla yardım yapacağı belirtildi.[288] Eylül 1993'te Azerbaycan'ı ve Ermenistan'ı ziyaret eden ABD Göçmenler Komitesi (*US Committee for Refugees*-USCR), "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin kaldırılmasının gerekli olduğunu belirten bir rapor yayınladı. Raporda; bu maddenin, Azerbaycan'da zor durumdaki göçmenlere insani yardımı engellediği, bu nedenle Azerbaycan halkında ABD'ye karşı tepki oluştuğu ve bunun da ABD'nin uluslararası arenadaki algısını olumsuz etkilediği bildirildi. Ayrıca raporda; bu maddenin, uluslararası hukuk normlarına uymayan Ermenistan'ı desteklediği ve bunun da Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik objektif kararlar alınmasında Azerbaycan'ın ABD'ye karşı güvenini sarstığı ifade edildi.[289]

Belirsizlik döneminde ilişkiler genellikle karşılıklı ziyaretler[290] çerçevesinde yürütüldü. Ziyaretlerden sonra genellikle olumlu açıklamalar yapılsa da Azerbaycan-ABD ilişkilerinin gelişmesine yönelik somut adımlar atılamadı.

ç. Dağlık Karabağ Sorunu Bağlamında Azerbaycan-ABD İlişkileri

Bu başlık altında öncelikle Dağlık Karabağ sorunu ve bu sorunla ilgili ABD'nin tutumu incelenecektir. İncelemenin ardından ABD'nin AGİK Minsk Grubu çerçevesindeki faaliyetiyle BM çerçevesindeki girişimleri ele alınacaktır.

i. Dağlık Karabağ Sorunu

Dağlık Karabağ, Kür ve Aras ırmaklarıyla Göyçe gölü arasında bulunan dağlık bir bölgedir. 17. yüzyılın ortalarında burada Dağlık Karabağ Hanlığı kurulmuştu. Dağlık Karabağ, Azerbaycan'ın diğer bölgelerini, Ermenistan ve İran'ı kontrol edebilecek bir noktada bulunması nedeniyle jeopolitik öneme sahiptir.[291]

---

[288] **Azerbaycan**, 14.09.1993.

[289] Nesirov (1998), **op. cit.**, s. 32.

[290] 20 Ocak 1993'te dönemin İçişleri Bakanı İskender Hamidov, Bill Clinton'un başkanlık görevini devralma törenine katılmak için bir heyetle ABD'ye resmi ziyarette bulundu. İskender Hamidov ve heyetinin ziyareti esnasında yapılan davetle 11 Şubat 1993'te Senatör Greg Laflin başkanlığındaki heyet Azerbaycan'ı ziyaret etti. Greg Laflin ve beraberindeki heyet Azerbaycan'ın resmi yetkilileriyle ve Ebülfez Elçibey'le görüşmelerde bulundu. Bu görüşmelerde, Azerbaycan'ın içinde bulunduğu durum değerlendirilerek ABD-Azerbaycan ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik fikir alışverişinde bulunuldu. Mayıs 1993'te dönemin Parlamento Başkanı İsa Gamber, ABD'yi ziyaret etti. Kasım 1993'te ABD Enerji Bakan Yardımcısı William Watt, Bakü'yü ziyaret ederek üst düzey görüşmelerde bulundu; Azerbaycan-ABD ilişkileri değerlendirildi ve özellikle petrol alanındaki işbirliğinin geliştirilmesinin gerekli olduğu vurgulandı. Kasım 1993'te Beyaz Saray'ın Azerbaycan ve Ermenistan'la ilgili koordinatörü C. Bennet, Azerbaycan'ı ziyaret etti. Aynı dönemde Brüksel'de, politik ilişkileri geliştirmek amacıyla Azerbaycan Dışişleri Bakanı Hasan Hasanov'la ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher arasında bir görüşme gerçekleşti. Bu görüşme, iki devlet ilişkilerinin geliştirilmesinden çok Azerbaycan'daki ABD şirketlerinin çıkarlarına yönelikti. **Bkz**. **Azerbaycan**, 22.01.1993; **Azerbaycan**, 12.02.1993; **Azerbaycan**, 26.11.1993; **Xalq Qazeti**, 13.02.1993; Qasımov (1996), **op. cit.**, s. 63-66.

[291] Araz Aslanlı, "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", **Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)**, C. VII, No. 1 (İlkbahar 2001), s. 393.

Bütün devletler, bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü koruma amacı taşımaktadır. İç ya da dış savaşlarsa bir devletin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik büyük tehditlerdendir.[292] Bu bağlamda Dağlık Karabağ'daki savaş, Azerbaycan'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik en büyük tehdidi oluşturmuştur.

Dağlık Karabağ sorunu 1980'lerde ortaya çıkmıştı. 20 Şubat 1988'de, Azerbaycan'a bağlı olan Dağlık Karabağ Özerk Oblastı, Ermenistan'la birleşmeyi resmen talep etti. Azerbaycan, Dağlık Karabağ Özerk Oblastı'nın bu talebini ulusal çıkarlarına tecavüz olarak nitelendirdi. Sumgayıt'ta, iki Ermeni asıllı kişinin öldürülmesiyle tansiyon yükseldi.[293] 23 Mart 1988'de SSCB Komünist Partisi Merkez Komitesi, Dağlık Karabağ yönetiminin Ermenistan'a katılma talebini reddetti. Bundan sonra bölgede gerginlik daha da arttı. 1 Aralık 1989'da Ermenistan, Dağlık Karabağ'ı kendisine bağlama kararını dünyaya ilan etti. 23 Ağustos 1990'da Ermenistan, Dağlık Karabağ'ı da kendi toprağı olarak gösterip Bağımsızlık Deklarasyonu'nu açıkladı.[294] Bunun ardından Dağlık Karabağ Ermenileri, bölgenin Ermenistan'a dâhil edilmesi için politik faaliyetlerini hızlandırarak 2 Eylül 1991'de sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'ni ilan ettiler. Bu durum, SSCB'nin dağılmasından sonra imzalanan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kurucu antlaşmasıyla bütün üye devletlerin toprak bütünlüklerinin garanti altında olduğu ve sınırların kuvvet kullanılarak değiştirilemeyeceğini belirten BM Şartı'na aykırıdır. Dağlık Karabağ'ın adının Artsakh Ermenistan Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştirilmesi[295] üzerine Azerbaycan Parlamentosu, 27 Kasım 1991'de bölgenin özerklik statüsünü iptal etti. Ermenistan ise Azerbaycan Parlamentosu'nun bu kararını bir savaş ilanı olarak değerlendirdi.[296]

Bölgede bu gelişmeler olurken dünya kamuoyunun dikkati, Irak'ın Kuveyt'i işgali ve Körfez krizine yöneldiğinden Azerbaycan'la Ermenistan arasındaki sorun ikinci planda kaldı. Mart 1991'e kadar süren Körfez Savaşı, Ermenistan'ın silahlanmasını sağladı.[297] Bu süreçte Azerbaycan yönetimi, Dağlık Karabağ sorununu barışçıl yöntemlerle çözmek istedi. Fakat Ermenistan'ın savaş ilan etmesi nedeniyle Azerbaycan silahlı kuvvetleri harekete geçti. Böylece Dağlık Karabağ, Azerbaycan'ın iç politika sorunu iken Ermenistan'la çıkan savaş nedeniyle uluslararası bir boyut kazandı.

---

[292] Şule Kut, "Yeni Türk Cumhuriyetlerinin Dış Politikaları", **Bağımsızlığın İlk Yılları (Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, s. 246.
[293] Çiloğlu, **op. cit.**, s. 142-145.
[294] Devlet, **op. cit.**, s. 278.
[295] Kamer Kasım, "Başlangıcından Barış Sürecine Dağlık Karabağ Çatışması", **Ermeni Araştırmaları**, No. 2 (Yaz 2001) "http://www.eraren.org/tur/makale/ozet_kam_kasimbasbarsurdagkar.html" (14.11.2006).
[296] **Hürriyet**, 28.11.1991.
[297] Stefanos Yerasimos, **Milliyetler ve Sınırlar (Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu)**, çev. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995, s. 422-424.

1992'de, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'a taarruzları gittikçe şiddetlendi. Ocak 1992'de Azerbaycan'a ait bir helikopterin Ermeni roketiyle düşürülmesi gerilimi artırdı. 25-26 Şubat 1992'de Ermenistan, 600 kadar sivili öldürdüğü Hocalı[298] katliamını gerçekleştirdi.[299] 8 Mayıs 1992'de İran'da, Ermenistan'la Azerbaycan arasında bir ateşkes imzalandı. Fakat 9 Mayıs 1992'de Şuşa[300], 17 Mayıs 1992'de de Lâçin[301] Ermenistan tarafından işgal edildi. Böylece Dağlık Karabağ'la Ermenistan arasındaki koridor açıldı.[302]

Ebülfez Elçibey döneminde Azerbaycan silahlı kuvvetleri, karşı saldırıya geçerek önemli askeri başarılar kazandı. Dünya kamuoyu, bu başarıda Türkiye'nin desteğinin önemli bir faktör olduğunu belirtti.[303] 1993'e gelindiğinde ise bölgede durum Ermenistan lehine değişti. Ermenistan'ın askeri başarılarının, Ebülfez Elçibey iktidarının da sonunu hazırladığı söylenebilir.

Haydar Aliyev döneminde, Dağlık Karabağ'daki gelişmeler Azerbaycan'ın temel sorunu olmaya devam etti. Haydar Aliyev'in amacı, diplomatik yollarla bir ateşkes sağlayarak sıcak çatışmalar sona erdikten sonra soruna yeniden eğilmekti.[304]

Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili BM[305], AGİK, Avrupa Konseyi (AK), İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ve diğer uluslararası kuruluşlarda çok sayıda karar alınarak pek çok bildiri yayınlandı. Bunlar içerisinde en önemlisi BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararlardır. Nisan 1993'te, Kelbecer'i[306] Ermenistan'ın işgal etmesiyle ilgili BM Güvenlik Konseyi, 822 sayılı kararı kabul etti. Bu karardan sonra BM Güvenlik Konseyi, 853, 874 ve 884 sayılı kararları da kabul etti.[307] Bu kararlarda, Ermenistan'ın işgal ettiği tüm Azerbaycan topraklarından ivedilikle ve şartsız olarak çekilmesi talep edildi. Bu kararlara rağmen Ermenistan tutumundan vazgeçmedi.

12 Mayıs 1994'te, Rusya Federasyonu'nun arabuluculuğuyla taraflar arasında ateşkes sağlandı. Eylül 1994'e kadar Rusya Federasyonu bu sorunu tekelinde tutmaya çalıştı. Bundan

---

[298] Hocalı, stratejik açıdan önemli bir Azerbaycan ilidir.

[299] "Nagorno-Karabakh: The World's Forgotten Genocide?", **International Reports**, "http://www.internationalspecialreports.com/ciscentralasia/01/azerbaijan/nagornokarabagh.html" (14.01.2006).

[300] Dağlık Karabağ'ın eski başkenti olan Şuşa, Azerbaycan Türklerinin yoğunlukta olduğu bir ildi. Bu il, Dağlık Karabağ'ın başkenti Hankenti'ni kontrol edebilecek bir noktada bulunması nedeniyle de stratejik öneme sahiptir.

[301] Ermenistan'la Dağlık Karabağ Özerk Oblastı arasındaki 12 kilometrelik alanda bulunan Lâçin, Kürt nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir ildi.

[302] Yerasimos, **op. cit.**, s. 476.

[303] Elizabeth Fuller, "Azerbaijan After the Presidential Elections", **RFE/RL Research Report**, C. I, No 26 (Temmuz 1992), s. 7-8.

[304] Cornell, **op. cit.**, s. 59.

[305] 2 Mart 1992'de, Azerbaycan'ın BM'ye üyeliği kabul edildi.

[306] Dağlık Karabağ ve Ermenistan'ın işgal ettiği diğer Azerbaycan toprakları Ek'teki Harita 2'de görülmektedir.

[307] BM Güvenlik Konseyi'nin 822 sayılı kararı (30.04.1993), 853 sayılı kararı (29.07.1993), 874 sayılı kararı (14.10.1993) ve 884 sayılı kararı (12.11.1993). **Bkz**. **US Department of State**, "http://www.state.gov/p/eur/rls/or/13508.html" (22.12.2002).

sonraysa Dağlık Karabağ sorunu, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)[308] Minsk Grubu çerçevesinde ele alınmıştır.[309] Batılı devletlerin, özellikle ABD'nin katılımıyla barış görüşmeleri devam etmiş ve bugüne kadar sürdürülmüştür. Fakat bu barış görüşmelerinden çözüme yönelik olumlu bir sonuç alınamamıştır.

ii. ABD'nin Tutumu

Azerbaycan-ABD ilişkilerini belirleyen temel faktör Dağlık Karabağ sorunu olmuştur. Belirsizlik döneminde ABD'nin, Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili politikasında üç noktanın dikkat çektiği söylenebilir. Bunlar; sorunu görüşmeler yoluyla çözüme kavuşturmak, saldırgan tarafı belirlemede isteksiz davranmak ve Ermeni lobisinin etkisiyle Ermenistan yanlısı tavır almaktır.

12 Aralık 1991'de dönemin ABD Dışişleri Bakanı James Baker, Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili yaptığı ilk açıklamada, Azerbaycan gibi savaşmak için silahlanan bazı devletlerin Batı'dan hiçbir destek alamayacaklarını belirtti. 12 Şubat 1992'de Bakü ziyareti esnasında yaptığı konuşmasında ise James Baker, ABD'nin Dağlık Karabağ'daki etnik azınlıklarla ilgili garanti almadan Azerbaycan'a yardım yapmayacağını vurguladı.[310] 12 Mart 1992'de, Hocalı katliamıyla ilgili ABD yönetimi yaptığı açıklamayla Azerbaycan ve Ermenistan'ı ateşkes yaparak oluşan faciayı durdurmak için sorunu AGİK çerçevesinde çözmeye çağırdı. Fakat bu açıklamada katliamı yapanlarla ilgili herhangi bir bilgi yer almadı.[311]

ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasında, yönetimle Kongre arasında anlaşmazlıklar söz konusu olabilmektedir. Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili Ermeni lobisinin etkisinde kalan Kongre Azerbaycan'la ilişkilere karşı çıkarken, petrol şirketlerinin etkisindeki yönetim ise Azerbaycan'la ilişkileri geliştirmeye ve Ermenistan'ı çözüm için ikna etmeye çaba sarf etmektedir.[312]

1992'de ABD Kongresi, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeyle Azerbaycan'a ABD yardımı yapılmasını engelledi. Kongre'ye rağmen Bill Clinton yönetimi, bu maddenin yürürlükten kalkması için girişimlerde bulunarak Ermenistan'la Azerbaycan arasında dengeli bir politika izledi. Ermeni lobisinin etkisiyle oluşan eksik ve yanlış bilgilendirme Kongre'yi etkiledi. Kongre, bu maddeyle Azerbaycan'ı Ermenistan'a ambargo uygulamakla suçladı. Fakat Azerbaycan'dan Ermenistan'a giden demiryolunun Ermenistan

---

[308] AGİK, 1 Ağustos 1975'te Helsinki'de kuruldu. AGİK, iki blok üyesi devletlerin bir araya gelerek aralarındaki anlaşmazlıkları tartıştıkları ve bu anlaşmazlıklara çözüm aradıkları bir görüşme platformuydu. 20 Ocak 1992'de, Azerbaycan AGİK'e üye oldu. AGİK, 1994'te AGİT'e dönüştü. **Bkz**. Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Ankara, Turhan Kitapevi, 2002, s. 387-391; **Azerbaycan**, 23.01.1992.

[309] Ömer İşyar, "Ermenilerin Dağlık Karabağ Uyuşmazlığına İlişkin Tutumlarının İçsel Nedenleri", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No. 29 (Ekim 2003), s. 3-4.

[310] **Xalq Qazeti**, 13.02.1992.

[311] **Azadlıq**, 18.03.1992.

[312] Tellal (2000), **op. cit.**, s. 100-101.

tarafından bloke edilmesinden bahsedilmedi.[313] Bazı Kongre üyelerinin ise Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'ı işgali sona erene kadar ABD yardımı yapılmamasını istemeleri şaşırtıcıdır. Çünkü Azerbaycan, Dağlık Karabağ'ı kontrol edemediği gibi Dağlık Karabağ'ın dışında kalan Azerbaycan toprakları da Ermenistan işgali altındadır.

Belirsizlik döneminde ABD, Dağlık Karabağ sorununun çözümüyle ilgili üç aşamalı bir tutum sergiledi. Birincisi, Azerbaycan ve Ermenistan yönetimlerine sorunun çözümü için çağrıda bulunarak görüşmelerin başlatılmasını istedi. İkincisi, Türkiye aracılığıyla sorunun çözümüne katkıda bulunmak istedi. Üçüncüsüyse ABD'nin de üye olduğu uluslararası kuruluşlar aracılığıyla soruna müdahale etti.

Mart 1992'de eski ABD Dışişleri Bakanı Cyrus Vance'in başkanlığındaki BM inceleme heyeti, Dağlık Karabağ'ı ziyaret etti. Ziyaret sonrası yapılan değerlendirmelerle ABD, sorunun AGİK aracılığıyla çözümü üzerinde durdu.[314]

9 Mayıs 1992'de, Şuşa'nın işgal edilmesiyle daha açık ve kesin bir tutum takınan ABD yönetimi, Dağlık Karabağ ve Nahçıvan'ın statüsünün güç kullanılarak değiştirilmesinin mümkün olamayacağını belirtti. Ayrıca sorunun çözümünde AGİK kararlarının etkili olabileceğini vurguladı.[315]

17 Şubat 1993'te Michigan eyaletinden David Bonier'in teklifiyle Temsilciler Meclisi, Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili 86 sayılı kararı kabul etti. Azerbaycan aleyhindeki bu kararda ABD yönetiminden; Ermenistan'a insani yardımın artırılması, Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili BM ve AGİK çerçevesinde adil kararlar alınmasına destek olunması, Ermenistan ve Dağlık Karabağ'ın ablukaya alınmasının uluslararası hukuk normlarına uymadığı belirtilerek en kısa zamanda ablukanın kaldırılması ve Azerbaycan'a karşı kısıtlamaların devam ettirilmesi yönünde talepte bulunuldu.[316] Karar metniyle Azerbaycan, Ermenistan ve Dağlık Karabağ'ı ablukaya almakla suçlandı.

Kelbecer'i Ermenistan'ın işgal etmesi üzerine ABD'nin Dağlık Karabağ sorunundaki tutumu değişti. ABD Dışişleri Bakanlığı, Ermenistan'ın Kelbecer'e saldırısını kınayarak bu saldırıyla ilgili endişelerini Ermenistan yönetimiyle Dağlık Karabağ Ermenilerinin temsilcilerine ilettiklerini belirtti ve Ermenistan'ın Kelbecer'den hemen ve tamamen çıkmasını istedi.[317] ABD'nin bu tutumu, BM'nin 822 sayılı kararı kabulünde de etkili oldu.

---

[313] Elmira Amrahgızı ve Betty Blair, "Diplomatic Interview with Vefa Guluzade (Foreign Policy Advisor to Azerbaijan's President)", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/51_folder/51_articles/51_guluzade.html" (04.01.2008).
[314] "The White House-Office of the Press Secretary", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/32_folder/32_articles/32_clinton.html" (13.12.2007).
[315] **Xalq Qazeti**, 22.05.1992.
[316] Hays, **op. cit.**, s. 2-3.
[317] **Azerbaycan**, 15.05.1993.

Bu kararın kabulünün ardından ABD, Kelbecer'in boşaltılması için Rusya Federasyonu ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu bir plan önerdi. ABD, Dağlık Karabağ sorununun çözümünü, bölgedeki ticari ve ekonomik işbirliği açısından son derece önemli görmektedir.

"Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeyle Ermeni lobisi, Azerbaycan'a ABD yardımının yapılmasını engelleyerek Dağlık Karabağ sorununda Azerbaycan'ın saldırgan bir devlet olarak değerlendirilmesine neden oldu. Bu maddeyle Ermeni lobisinin, Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan dışında bir bölge olarak görülmesi ve Azerbaycan'ın işgalci olarak nitelenmesi de başka bir başarısı sayılabilir. Azerbaycan'a her türlü yardımın engellenmesine karşın Rusya Federasyonu ve İran'la sıkı işbirliği içerisindeki Ermenistan'ın her alanda desteklenmesi, ABD'nin anlaşılmaz politikası olarak değerlendirilebilir.

iii. ABD'nin AGİK Minsk Grubu Çerçevesindeki Faaliyeti

Dağlık Karabağ sorununun çözümü için önce bölge devletleri çerçevesinde çalışmalar yapıldı; ancak başarı sağlanamadı. Ocak 1992'de Azerbaycan ve Ermenistan AGİK'e üye olduktan sonra, Dağlık Karabağ sorunu AGİK'in gündemine getirildi. ABD, Dağlık Karabağ sorununun AGİK çerçevesinde çözümüne destek verdi. Mart 1992'de Helsinki'deki Yüksek Komiserler görüşmesinde, ABD iki taraflı tutum sergiledi. Burada ABD, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü desteklediğini belirtmesine rağmen saldırganın belirlenmesi konusuna karşı çıktı.[318]

24 Mart 1992'de Helsinki'de, Bakanlar Konseyi'nin kararıyla AGİK Minsk Grubu[319] oluşturuldu. AGİK Minsk Grubu'nun amacı, Dağlık Karabağ sorununa barışçıl ve kalıcı bir çözüm bulmaktır. AGİK Minsk Grubu oluşturulduktan sonra ABD, bu kurum çerçevesinde sorunun çözümüne yönelik girişimlerde bulundu. ABD'nin AGİK Minsk Grubu'ndaki ilk temsilcisi Büyükelçi Josef Pressel oldu.[320]

AGİK Minsk Grubu'nun Roma görüşmelerindeki Temsilciler Heyeti Başkanı ABD'li John Maresca; Rusya Federasyonu, Ermenistan ve Azerbaycan'da Devlet Başkanları ve Dışişleri Bakanlarıyla görüşmeler yaptı. Bu görüşmelerden sonra ABD, Rusya Federasyonu, Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan temsilcileri Cenevre'de bir araya gelerek alternatif çözüm yollarını görüştüler.[321]

Başkanlık seçimleri sonrasında ABD, taraflar arasında dengeli bir politika izledi. Ocak 1993'te Moskova'da, ABD Başkanı George Bush'la Rusya Federasyonu Başkanı Boris

---

[318] Neil Macfarlane, "The UN, the OSCE and the Southern Caucasus", **Caspian Crossroads**, "http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/234.html" (19.02.2008).
[319] AGİK Minsk Grubu'nun 11 üyesi vardır. Bunlar; Azerbaycan, Ermenistan, Türkiye, ABD, Rusya Federasyonu, Fransa, Beyaz Rusya, Çekoslovakya, Almanya, İtalya ve İsveç'tir.
[320] Claire Trean, "Karabakh: La OSCE Convoque Une Conference", **Le Monde**, 26.03.1992.
[321] Qasımov (1996), **op. cit.**, s. 105.

Yeltsin'in görüşmesinden sonra Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili ortak bir bildiri imzalandı. Ortak bildiride, ABD ve Rusya Federasyonu'nun Dağlık Karabağ'daki çatışmalardan rahatsız oldukları belirtilerek tarafların, AGİK çerçevesinde alınacak kararlara uymaları istendi.[322]

5 Mayıs 1993'te; Kelbecer'in 14 Mayıs'a kadar boşaltılmasına ve 17 Mayıs'ta AGİK barış görüşmelerinin tekrar başlatılmasına yönelik çözüm planı ABD, Rusya Federasyonu ve Türkiye tarafından hazırlanarak taraflara sunuldu. Bu çözüm planı, Azerbaycan ve Dağlık Karabağ'daki Azerbaycan Türkleri tarafından kabul edilmesine rağmen Ermenistan ve Dağlık Karabağ Ermenileri tarafından reddedildi.[323]

30 Kasım 1993'teki AGİK'in Roma toplantısında, ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher, Azerbaycan'ın Ermenistan tarafından işgaline değindi. Warren Christopher, Dağlık Karabağ'da yüz binlerce mültecinin zor durumda olduğunu ve buna yönelik olarak ABD'nin girişimlerini artıracağını belirtti.[324]

iv. ABD'nin BM Çerçevesindeki Girişimleri

3 Nisan 1993'te Kelbecer'in Ermenistan tarafından işgal edilmesinden sonra, Azerbaycan Devlet Başkanı Ebülfez Elçibey BM Genel Sekreteri Butros Gali'ye mektup gönderdi. Mektupta, BM'nin Dağlık Karabağ'daki duruma müdahale etmesini istedi. Ayrıca Ebülfez Elçibey, ABD Başkanı Bill Clinton'a ve Rusya Federasyonu Başkanı Boris Yeltsin'e de birer mektup gönderdi. Mektupta, Dağlık Karabağ'da durumun kötüye gittiğini belirtti. Bu gelişmelerden sonra BM Güvenlik Konseyi, Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili yedi beyanname ve 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararları kabul etti. ABD, bu kararların çıkarılmasında Azerbaycan lehine oy kullandı.[325]

3 Eylül 1994'te Bakü'de Haydar Aliyev, ABD'nin BM Büyükelçisi Madeleine Albright'la görüştü. Görüşmede; Azerbaycan-ABD ilişkileri değerlendirilerek ilişkilerin gelişmesine engel teşkil eden "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin önce yumuşatılması, daha sonra ise tamamen yürürlükten kaldırılması için somut adımlar atılacağı belirtildi. Ayrıca ABD'nin sivil toplum örgütleri aracılığıyla Azerbaycan'a insani yardımlarını artıracağı da bildirildi. Dağlık Karabağ sorununa da değinen Madeleine Albright, sorunun çözümünün uluslararası kuruluşlar aracılığıyla mümkün olabileceğini ve bu konuda ABD'nin girişimlerini artıracağını ifade etti.[326]

---

[322] **Azerbaycan**, 05.01.1993.
[323] **Azerbaycan**, 07.05.1993.
[324] **Azerbaycan**, 04.12.1993.
[325] Cafersoy, **op. cit.**, s. 86.
[326] **Azerbaycan**, 06.09.1994.

2. Ekonomik İlişkiler

a. Azerbaycan Ekonomisinde ABD'nin Yeri

Ekonomik ilişkiler bir devletin dünya devletleri arasındaki yerini belirleyen önemli faktörlerdendir. Bu ilişkilerin sağlam temeller üzerine kurulması, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletler açısından daha büyük bir önem arz etmektedir. SSCB döneminde dünya devletleriyle bağlantı kuramayan Azerbaycan, 1991'den itibaren ekonomik ilişkilerini oluşturma sürecine girdi. Coğrafi bakımından Azerbaycan'ın elverişli olması, hammadde kaynaklarının zenginliği ve büyük enerji tesislerine rağmen teknoloji potansiyelinin yetersizliği, üretimin istenilen düzeyde olamaması gibi faktörler ekonomik ilişkilerini yönlendiren temel etkenlerden oldu. Belirsizlik döneminde Azerbaycan'ın BDT devletleriyle ekonomik ilişkileri vardı. 20 Eylül 1994'ten sonra Azerbaycan, dünya devletleriyle de ekonomik ilişkiler kurdu. Bu bağlamda Azerbaycan'ın ekonomik ilişkileri; ticari anlaşmalar, yabancı yatırımlar, uluslararası finans kuruluşlarından alınan kredilerle birlikte gelişmekte olan bir sistem haline dönüştü.

Belirsizlik döneminde Ermenistan'la yapılan savaş Azerbaycan ekonomisini olumsuz etkiledi. Bu dönemde Azerbaycan yönetimi, ABD'yle ekonomik ilişkiler kurma çabasındaydı. Fakat Azerbaycan, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin uygulanmasıyla ABD yardımından mahrum bırakıldı.[327] Dağlık Karabağ savaşı ve iç karışıklıklarla birlikte bu maddenin uygulanması da Azerbaycan-ABD ilişkilerinin ticari ve ekonomik gelişimini olumsuz etkiledi.

Belirsizlik döneminde Azerbaycan-ABD arasında ekonomik ilişkiler kurulmasına yönelik üç anlaşma imzalandı: Eylül 1992'de, denizaşırı özel yatırım işbirliğiyle ilgili birincisi anlaşma; 12 Nisan 1993'te, ticari ilişkilerin geliştirilmesini amaçlayan ikinci anlaşma; 28 Eylül 1993'te, yatırımların teşviki için yardım yapılmasıyla ilgili üçüncü anlaşma imzalandı.[328] Bu anlaşmalarla ABD şirketlerinin Azerbaycan'da yatırım yapması için hukuki zemin oluşturularak şirketlerin teşvik edilmesi amaçlandı. 5 Nisan 1994'te, Azerbaycan-ABD ekonomik ilişkilerinin gelişmesinde Azerbaycan yönetiminin "Azerbaycan'da Dış Ticaretin Liberalleştirilmesi"yle ilgili yasayı onaylamasının da katkısı oldu.[329]

b. Ekonomik İlişkilerde Petrol Boyutu

Dünyanın en eski petrol yataklarına sahip olan Azerbaycan'ın petrol rezervinin 3,3 milyar varil olduğu; bunun 1,2 milyar varilinin karada, 2,1 milyar varilininse denizde bulunduğu bilinmektedir. Azerbaycan'ın eskiyen teknolojisini yenileyememesinden dolayı

[327] Karaca, **loc. cit.**
[328] Hays, **op. cit.**, s. 4.
[329] Ferhat Aliyev, "Azerbaycan'da Xarici İnvestisiyalar: Nailiyetler ve Problemler", **Xalq Qazeti**, 26.08.1999.

karada bulunan petrolü büyük oranda tükenmişse de bu bölgenin Azerbaycan'ın petrol üretimine katkısı günlük 200 bin varıl civarındadır. Ancak Hazar'da bulunan Neft Daşları ve Güneşli bölgeleri, ülkenin en önemli petrol yataklarıdır. Güneşli'nin kuzeyindeyse bir milyar varil petrol olduğu tespit edilen Karabağ bölgesi bulunmaktadır.[330]

Azerbaycan-ABD ilişkilerini oluşturan temel faktörler arasında Azerbaycan'daki zengin petrol kaynakları sayılabilir. Petrol üretiminde gerekli mali gücü ve teknolojisi bulunmayan Azerbaycan, bu zenginlikten daha çok faydalanmak için Batılı şirketlerle işbirliğine yöneldi. 1989'da, petrol şirketlerinin Azerbaycan'a ilgisi başlamıştı. İlk olarak İngiltere şirketi Ramco'nun başkanı Azerbaycan'a geldi. Azerbaycan petrolüne ilk ilgi gösteren ABD şirketiyse Amoco'dur.[331] Ocak 1991'de Amoco, Azeri yatağı için açılan ihaleyi kazandı. Temmuz 1991'de Azerbaycan yönetimi, Azeri yatağının işletilmesi için Amoco şirketinin başkanlığında bir konsorsiyum oluşturulmasına karar verdi. Bu konsorsiyuma ABD şirketi Unocal, BP/Statoil ortaklığı, Mcdermott ve Ramco da katıldı.[332]

Ebülfez Elçibey döneminde Batılı şirketlerin Azerbaycan'a yatırım yapmaları amacıyla çeşitli anlaşmalar imzalandı. Bu kapsamda 7 Eylül 1992'de, Çırak ve Şahdeniz yatakları için ABD şirketi Pennzoil ve İngiltere şirketi Ramco'yla anlaşmalar yapıldı.[333] Fakat anlaşmaya göre Haziran 1993'te Londra'da yürütülmesi gereken görüşmeler, Ebülfez Elçibey'in devrilmesi nedeniyle gerçekleşemedi. Ayrıca ABD Kongresi'nin "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeyi kabulü, Azerbaycan'daki ABD'li petrol şirketlerinin konumunu olumsuz etkiledi. Ekim 1992'de oluşturulan yeni konsorsiyumda, bir önceki konsorsiyuma başkanlık yapan Amoco yerini BP'ye bırakmak zorunda kaldı.[334]

c. ABD'nin Yardım Programı Çerçevesinde Faaliyetleri

ABD yönetimi, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddedeki istisnalardan faydalanarak Azerbaycan'daki faaliyetlerini yardım programları çerçevesinde yürüterek aralarındaki ilişkileri çeşitlendirmeye çalıştı. Bu çerçevede ABD, Azerbaycan'a sivil toplum örgütleri aracılığıyla yardımlar yaptı. *American Red Cross*, *Relief International*, *World Vision*, *International Rescue Committee*, *Save the Children* ve *Adventist Development*

---

[330] Michael Rotenberg ve Glen Howard, "Azerbaijan Oil Industry", **Russian Oil and Gas Guide**, C. II, No. 3 (Temmuz 1993), s. 33-34.
[331] **Mülkiyyet Qazeti**, 27.10.1998.
[332] N. Saheb ve M. Javadi, "Oil: Azerbaijan Economic Rebirth", **Azerbaijan International**, C. II, No. 2 (Yaz 1994), s. 12.
[333] Sabit Bagirov, "Azerbaijan Oil: Glimpses of a Long History", **Perceptions**, "http://www.mfa.gov.tr/grupa/percept/i2/12-3.html" (13.02.2005).
[334] Nesirov (1998), **op. cit.**, s. 93.

and Relief Agency gibi sivil toplum örgütleri, Azerbaycan'a insani yardımda bulundular. Ayrıca ABD, Azerbaycan'a Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (*United Nations Children's Fund*-UNICEF), BM Kalkınma Programı (*United Nations Development Programme*-UNDP), USCR, Dünya Gıda Programı (*World Food Programme*-WFD) ve Dünya Sağlık Örgütü (*World Health Organization*-WHO) gibi kurumlar aracılığıyla da yardımlar yaptı.[335]

10 Şubat 1992'de, ABD tarafından gönderilen 25 tonluk ilaç ve tıbbi malzemeden oluşan ilk insani yardım Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerine dağıtıldı. Bu yardım, BDT devletlerine yönelik "Umut Operasyonu" çerçevesinde gerçekleştirildi. ABD şirketi Amoco da Azerbaycan'a sekiz milyon dolarlık tıbbi yardımda bulundu. 1 Ekim 1993'te ABD yönetimi, Azerbaycan'daki mültecilere yönelik insani yardımda bulunmak amacıyla BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (*United Nations High Commissioner for Refugees*-UNHCR) iki milyon dolar ayırdı. ABD, 1993'te diğer kuruluşlar aracılığıyla toplam 25 milyon dolar, 1994'teyse diğer kuruluşlar aracılığıyla toplam 25,5 milyon dolar insani yardımda bulundu.[336]

B. İLİŞKİLERDE YAKINLAŞMA DÖNEMİ (1994-2001)

Azerbaycan-ABD ilişkilerinde yakınlaşma, 20 Eylül 1994'te imzalanan Asrın Anlaşması'yla başladı ve 11 Eylül 2001'e kadar devam etti.

1. Politik İlişkiler

a. ABD'nin Azerbaycan'a Yönelik Değişen Politikası

21 Haziran 1997'de John Hopkins Üniversitesi'nde ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott, ABD'nin Kafkasya ve özellikle Azerbaycan'a yönelik değişen politikasıyla ilgili yaptığı konuşmasında, Dağlık Karabağ sorununa da değinerek ABD'nin AGİT çerçevesindeki girişimlerini artıracağını bildirdi. Ayrıca Strobe Talbott, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin gelişmesini engelleyen "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlükte kalmasının, ABD'nin bölgede barış sağlanmasındaki rolünü azalttığını belirterek Azerbaycan'a yardım yapılmasını engelleyen bu maddenin, ABD'nin ulusal çıkarlarına uygun olmadığını vurguladı.[337]

22 Temmuz 1997'de Senato'nun Uluslararası İlişkiler Komitesi'nde, ABD Dışişleri Bakanı'nın ekonomik ve ticari meselelerle ilgili danışmanı Stuarte Aizeinstat, Azerbaycan'ı ABD için stratejik önemi büyük bir devlet olarak değerlendirdiği konuşmasında, ABD'nin Azerbaycan'daki çıkarlarından da bahsederek Azerbaycan'a yönelik temel hedeflerini belirtti. Bunlar; Azerbaycan'daki politik ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesine yardım etmek,

---

[335] Abdullayev, **op. cit.**, s. 325-332.
[336] Seferov, **op. cit.**, s. 22-23.
[337] "Http://www.state.gov/www/regions/nis/970621talbott.html" (21.01.2005).

Hazar bölgesinde ABD'nin etkinliğini sağlamak ve Azerbaycan'da İran'ın etkinliğini azaltmaktır. Konuşmasında, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeye de değinen Stuarte Aizeinstat, bu maddenin yürürlükte kalmasının Dağlık Karabağ sorununun çözümünde ABD'nin etkinliğini azalttığını vurguladı.[338]

1997'de Bill Clinton, Madeleine Albright'ı Dışişleri Bakanlığına atadı. Madeleine Albright'ın göreve gelmesiyle birlikte ABD'nin bölgede barış sağlanması için girişimleri arttı. Madeleine Albright Senato'nun Uluslararası İlişkiler Komitesi'ndeki konuşmasında, Ermenistan-Azerbaycan çatışmasına da yer vererek Dağlık Karabağ'ın hukuki statüsünün belirlenmesinin şart olduğunu ve iki yıldır devam eden ateşkesin önemli olduğunu vurguladı. Madeleine Albright ayrıca, AGİT çerçevesindeki girişimlerin çok yavaş ilerlediğini ve Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik somut adımlar atılmasında etkin rol oynamak istediklerini belirtti. Buna yönelik ilk adım olarak da Kongre'nin, Azerbaycan'a uygulanan kısıtlamaları kaldırması gerektiğini bildirdi.[339]

Bu dönemde ilişkilerin geliştirilmesi için ABD Kongresi'nden bazı üyeler, Azerbaycan'ı ziyaret ederek olumlu beyanatlar verdiler. Özellikle "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin ikili ilişkileri olumsuz etkilediğini ve bu maddenin değiştirilmesinin zaruri olduğunu belirttiler. 25 Temmuz 1997'de Kongre üyelerinden Lee Hamilton basına yaptığı açıklamada, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin kabulü yönünde oy kullandığı için pişman olduğunu, Azerbaycan'la ilişkilerin ABD'nin ulusal çıkarlarına uygun olması gerektiğini ve Azerbaycan'ın ABD'nin himaye ettiği devletler arasında olması gerektiğini belirtti.[340] Diğer bir Kongre üyesi Peter King, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlükten kalkması gerektiğini ve bu maddenin ABD'yle yakınlaşma içindeki Azerbaycan'a karşı adaletsiz bir yaptırım olduğunu vurguladı. Peter King, bu maddeyle ilgili bir yasa tasarısı hazırlayarak Kongre'ye sunduğunu da belirtti.[341]

Bu dönemde ABD'nin Azerbaycan'a yönelik değişen politikası; demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisinin gelişimini destekleme, ticari ilişkilerle yatırımların artırılmasını sağlama temeline dayanmaktadır. İkili Yatırım Antlaşmaları (*Bilateral Investment Treaties*-BIT) da bütün bunların göstergesi sayılabilir.

---

[338] "Http://www.state.gov/www/regions/nis/970722aizeinstat.html" (24.01.2005).
[339] Madeleine Albright, "US and Nagorno Karabakh", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/topics/quotes/quote_albright.html" (12.01.2008).
[340] James Macdougall, "A New Stage in US-Caspian Sea Basin Relations", **Central Asia**, No. 5 (1997), "http://www.ca-c.org/dataeng/st_04_dougall.shtml" (24.02.2008); **Azerbaycan**, 27.07.1997.
[341] **The Washington Post**, 06.07.1997.

b. Haydar Aliyev'in ABD'ye İlk Resmi Ziyareti ve İlişkilerin Gelişimi

i. Haydar Aliyev'in ABD'ye İlk Resmi Ziyareti

15 Mayıs 1997'de Haydar Aliyev, ABD'nin Bakü Büyükelçisi Richard Kauzlarich'i kabul etti ve Büyükelçi, Bill Clinton'un mektubunu sundu. Bu mektupla Bill Clinton, Haydar Aliyev'i resmi ziyaret için davet etmişti.[342] Bu davetle 27 Temmuz-7 Ağustos 1997'de Haydar Aliyev, ABD'ye ilk resmi ziyaretini gerçekleştirdi. Haydar Aliyev'in bu ilk resmi ziyareti, Hazar bölgesindeki petrollerin çıkarılması, işlenmesi ve dağıtımı konusunda uluslararası rekabetin kızıştığı bir döneme rastlamaktaydı.[343]

28 Temmuz 1997'de Haydar Aliyev, Henry Kissinger ve ABD Enerji Bakanı Bill Richardson'la görüştü. 29 Temmuz 1997'de BM Genel Sekreteri Kofi Annan'la görüşen Haydar Aliyev, kitle imha silahlarının tamamen ortadan kaldırılmasıyla ilgili anlaşmayı imzaladı. Bu görüşmelerde Azerbaycan'ın durumuyla ilgili bilgiler veren Haydar Aliyev, ABD'yle bütün alanlarda ilişkilerin geliştirilmesine açık olduklarını belirtti.[344]

30 Temmuz 1997'de Haydar Aliyev, Georgetown Üniversitesi'ndeki "ABD ve Ortaklık" başlıklı foruma katıldı. Bu forumda bir konuşma yapan Zbigniew Brzezinski, ABD'nin Azerbaycan'la ilişkilerindeki öncelikleri sıraladı: İlk olarak ABD, Dağlık Karabağ sorununun çözümü için çalışmalarını artırmalıdır. ABD'nin Azerbaycan'la ilişkilerinde objektif davranmadığını belirten Zbigniew Brzezinski, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin bir an önce kaldırılmasından sonra Azerbaycan'ın dünya devletleriyle de yakınlaşmasının sağlanması gerektiğini vurguladı. Zbigniew Brzezinski, Azerbaycan'ın özellikle ABD ve Batı Avrupa devletleriyle yakınlaşmasının sağlanması gerektiğini belirtti.[345]

31 Temmuz 1997'de Haydar Aliyev, Azerbaycan'ın Maliye Bakanlığı'yla Milli Bankası ve ABD'li Eximbank arasındaki işbirliği anlaşmasının imzalanması törenine katıldı. "Yatırımların Teşvikiyle İlgili Temel Anlaşma" olarak adlanan bu anlaşmayla Azerbaycan'a yatırım imkânlarının oluşturulması ve endüstrinin geliştirilmesi için yabancı sermayenin teşviki öngörülmüştür.[346] Bu anlaşma, Azerbaycan'a ABD yatırımlarının önünü açmış oldu. Ardından Haydar Aliyev, Dünya Bankası temsilcileriyle görüşerek Azerbaycan'la ilgili soruları cevapladı. Görüşmeden sonra Dünya Bankası'nın Azerbaycan'a 70 milyon dolar kredi ayırmasına yönelik senet imzalandı.[347]

---

[342] **Xalq Qazeti**, 16.05.1997.
[343] **Hürriyet**, 28.07.1997.
[344] **Xalq Qazeti**, 30.07.1997.
[345] **The Wall Street Journal**, 31.07.1997.
[346] Eldar Namazov **et al.**, **Birlikte Yeni Esre Doğru**, Bakı, Nurol Neşriyyatı, 1998, s. 89-90.
[347] Namazov **et al.**, **op. cit.**, s. 107.

Haydar Aliyev'in ziyaretindeki temel amaç, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde ABD'nin aktif rol almasını sağlamaktı. Buna yönelik olarak Haydar Aliyev 31 Temmuz 1997'de, AGİT Minsk Grubu'nun eş başkanı Strobe Talbott'la görüştü. Strobe Talbott, AGİT Lizbon Zirvesi'nde kabul edilen üç prensibin çözüm için en uygun yol olduğunu ve ABD'nin, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüyle dokunulmazlığını desteklediğini belirtti. Ayrıca Strobe Talbott, Dağlık Karabağ sorununun çözümü için girişimlerini artıracaklarını bildirdi.[348]

Bu ziyaretle Azerbaycan-ABD arasındaki yakınlaşmadan endişe eden Kongre, Haydar Aliyev'in insan haklarına karşı tutumunu kınadı. Buna rağmen ABD yönetimi, İran'ın etkisini sınırlamak ve petrol çıkarlarını korumak için Haydar Aliyev'i benzeri az görülür bir şekilde ağırladı. Yönetimle petrol şirketleri, ABD'yi ziyaret eden yabancı konuklardan çok azı için uygulanan bir karşılama töreni yaptılar.[349]

ii. Haydar Aliyev'le Bill Clinton'un Görüşmesi ve Anlaşmaların İmzalanması

1 Ağustos 1997'de Bill Clinton'la Haydar Aliyev arasında yapılan görüşmede, Azerbaycan'daki reformlardan ve bağımsızlığın korunması çalışmalarından söz edildi. Bill Clinton; Haydar Aliyev'in başardığı işlere, yürüttüğü politikaya büyük değer verdiğini söyleyerek ekonominin iyileşmesini, reformların başarıyla gerçekleştirilmesini, özelleştirme alanındaki geniş kapsamlı tedbirlerin uygulanmasını takdire şayan bulduğunu belirtti.[350] ABD'nin Azerbaycan'a müttefik bir devlet olarak büyük önem verdiğini de vurgulayan Bill Clinton, Azerbaycan'ın zengin doğal kaynaklarının yanında Haydar Aliyev'in yürüttüğü politikanın da önemli olduğunu ve bu politikanın bölge devletlerini etkileyeceğini ifade etti. Ayrıca Dağlık Karabağ sorununa da değinen Bill Clinton, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü desteklediğini, bu sorunun çözümü için ABD'nin etkin rol oynayacağını ve iki devlet arasındaki yakın ilişkilerin bölgesel barış için önemli olduğunu vurguladı. "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeye ilişkin görüşünün de değiştiğini belirten Bill Clinton, bu sorunun çözülebileceğini açıkça belirtti.[351]

Görüşmede Haydar Aliyev, Dağlık Karabağ sorununun çözümü için AGİT Minsk Grubu'nda yapılan çalışmaların büyük güven yarattığını ve bu sorunun en kısa zamanda ortadan kaldırılmasına yönelik gerekli şartların oluşturulacağından ümitli olduğunu bildirdi. Azerbaycan tarafının, Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yollarla çözümünden yana olduğunu belirten Haydar Aliyev, öncelikle Azerbaycan'ın altı ilinin işgalinden vazgeçilerek ardından Dağlık

[348] **Ibid.**, s. 90-91.
[349] **Cumhuriyet**, 01.08.1997.
[350] **Hürriyet**, 03.08.1997.
[351] Haydar Aliyev, **Dünya Siyasetinde Azerbaycan Petrolü**, der. İlham Aliyev ve Akif Muradverdiyev, çev. Abdullah Çiftçi ve Ergün Kocabıyık, C. V, İstanbul, Sabah Kitapçılık, 1998, s. 30-33.

Karabağ'ın statüsünün belirlenmesi gerektiğini vurguladı. Ayrıca Haydar Aliyev, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlükten kaldırılmasının ve Dağlık Karabağ'da çözüm sağlanmasının ABD'nin çıkarlarına uygun olduğunu da ifade etti.[352]

Görüşmede ayrıca Kafkasya'da mevcut güç dengesine, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (*North Atlantic Treaty Organization*-NATO) doğuya doğru genişlemesine, konvansiyonel silahlar hakkındaki Kanat Anlaşması'na ve diğer sorunlara da değinildi.[353] Görüşmeden sonra Haydar Aliyev'le Bill Clinton, iki devlet arasında ortaklık ilişkisinin genişletilmesini, bölgesel barışın sağlanmasını ve Azerbaycan'ın Avrupa güvenlik örgütlerinde gerekli rolünü oynamasını içeren ortak bildiri imzaladılar. Ortak bildirinin imzalanmasının ardından Azerbaycan'la ABD arasında Yatırımın Karşılıklı Korunması ve Teşvik Edilmesi Anlaşması imzalandı.[354] Bu anlaşma, ABD'yle Azerbaycan arasında sermayenin serbest dolaşımını garanti etmekte ve yatırımların güvenliğinin sağlanmasını amaçlamaktadır.

1 Ağustos 1997'de Beyaz Saray'da, Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi'nin (*State Oil Company of Azerbaijan Republic*-SOCAR) Başkanı Natig Aliyev'le ABD'li petrol şirketlerinin yöneticileri arasında anlaşmalar imzalandı. Bu anlaşmalar çerçevesinde Abşeron sahasının % 30'una Chevron, Nahçıvan sahasının % 50'sine Exxon ve Oğuz sahasının % 50'sine Mobil şirketi sahip oldu. Bunun ardından İnam sahasında 2,5 milyar dolarlık yatırım başlattığını açıklayan Amoco şirketiyle işbirliği anlaşması imzalandı.[355]

Başkanlar arasında oluşan yakınlık, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin yönünün belirlenmesinde ve gelişmesinde en önemli faktörlerden biri olmuştur. İkili ilişkilerin gelişimini içeren anlaşmalardan sonra Haydar Aliyev, ekonomik ilişkilerin gelişmesinin temellerini de attıklarını belirtti. Haydar Aliyev, bundan sonra atılacak adımın Azerbaycan'a yardımı engelleyen maddenin değişmesi olduğunu vurguladı.[356]

Resmi ziyareti çerçevesinde Haydar Aliyev, Houston'a da giderek Chevron, Pennzoil, Unocal, Frontera Resources, John Wing and Charlie Wilson, Conoca, Exxon, Arco, Shell, Mobil ve Texaco şirketlerinin başkanlarıyla görüştü. Burada Haydar Aliyev, Bill Clinton'la yaptığı görüşmenin ve imzalanan anlaşmaların ikili ilişkilerde yeni bir sayfa açtığını belirtti. Ayrıca Houston valisi Robert Lanyer'le görüşen Haydar Aliyev, Bakü'yle Houston'un kardeş iller olduğunu da ifade etti.[357]

---

[352] Namazov **et al.**, **op. cit.**, s. 12-15.
[353] Aliyev (1998), **op. cit.**, s. 34-35.
[354] **The Washington Post**, 02.08.1997.
[355] Yasemin Çongar, "Hazar'da Aslan Payı ABD'nin", **Milliyet**, 03.08.1997.
[356] **Radikal**, 03.08.1997.
[357] Aliyev (1998), **op. cit.**, s. 56-58.

4 Ağustos 1997'de Haydar Aliyev, Chicago'ya giderek Amoco, Caterpillar ve Motorola şirketlerinin temsilcileriyle görüştü. Zengin doğal kaynaklara sahip Azerbaycan'ın, ABD şirketleriyle işbirliğine hazır olduklarını belirten Haydar Aliyev, şirket başkanlarını Azerbaycan'a davet etti.[358]

iii. Haydar Aliyev Ziyaretinin İkili İlişkilere Katkısı

Haydar Aliyev'in ABD ziyareti, iki devlet ilişkilerinde yakınlaşma sağladı. Bu ziyaretle ABD yönetiminin ve iş adamlarının Azerbaycan'a ilgisi arttı. Ziyaret esnasında sekiz milyar dolarlık dört petrol anlaşması imzalandı. Bu anlaşmalarla Azerbaycan'a ABD yatırımının teşvik edilmesi sağlandı. Haydar Aliyev'in yüksek seviyede karşılanması ve önemli anlaşmalar imzalanması, ABD'nin Azerbaycan'a yönelik değişen politikası olarak değerlendirilebilir. ABD'nin bu politikasının Ermeni lobisinde hayal kırıklığı yarattığı söylenebilir. Ermeni lobisinin politik ve parasal gücünü iyi bilen Haydar Aliyev, demokratik mesajlarıyla ABD basınını etkiledi. Ayrıca Haydar Aliyev; Zbigniew Brzezinski, Dick Cheney, Alexander Haig, Casper Weinberger ve Henry Kissinger gibi isimlerle sesini duyuran bir Azerbaycan lobisi oluşturmayı başardı.[359] Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle ABD yönetimiyle kamuoyunda oluşan olumsuz Azerbaycan algısı, bu ziyaret sonrasında yerini doğru bilgilere bıraktı. Özellikle "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde hakkında Kongre üyeleriyle diyaloglar geliştirildi ve bu maddenin ikili ilişkilerin gelişmesine engel olduğu yönünde fikir birliğine varıldı. Bu maddenin yürürlükte kalmasının iki devletin ulusal çıkarlarına da ters düştüğü ifade edildi.[360]

2 Eylül 1997'de Haydar Aliyev, ABD'de oluşan olumlu Azerbaycan algısının devam etmesi açısından "Azerbaycan'la ABD Arasında Ortaklık İlişkilerinin Geliştirilmesi" adlı bir bildiri imzaladı. Yayınlanan bildiriyle Azerbaycan'ın ilgili kurumlarına, ikili ilişkilerin geliştirilmesine yönelik çalışmalarının artırılması yönünde talimatlar verildi.[361]

4 Aralık 1997'de Haydar Aliyev, ABD'nin Bakü Büyükelçisi Stanley Escudero'yu kabul etti. Dostluk havasında geçen görüşmede Haydar Aliyev, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin halen yürürlükte kalmasını, ABD yönetiminin acizliği olarak değerlendirdi ve ABD Kongresi'ni, değişmeyen bu tutumundan dolayı kınadı. Stanley Escudero, bu maddenin ortadan kaldırılması için ABD yönetiminin çalışmalarda bulunduğunu ve yakın bir zamanda yürürlükten kaldırılacağını belirtti.[362]

---

[358] **Chicago Tribune**, 05.08.1997.
[359] Namazov **et al.**, **op. cit.**, s. 243.
[360] **Le Monde**, 16.08.1997.
[361] Namazov **et al.**, **op. cit.**, s. 401.
[362] Stanley Escudero, "907-Lose, Lose, Lose", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/84_folder/84_articles/84_quotes_escudero.html" (21.02.2008); **Xalq Qazeti**, 05.12.1997.

Bu dönemde ikili ilişkiler incelendiğinde, Azerbaycan konusunda kamu bilincinin yükseldiği, ABD şirketlerinin Azerbaycan'a ticari bağlarının arttığı ve Ermeni lobisinin Kongre üzerindeki etkisinin giderek azaldığı görülmektedir. Bu dönemde ABD'nin Azerbaycan'daki stratejik ve ticari çıkarları büyük ölçüde arttı. Fakat "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde, ABD'nin Dağlık Karabağ sorununun çözümünde etkinliğini kısıtladı. Bill Clinton yönetimi, Kongre'yi Azerbaycan aleyhindeki yaptırımlarından ötürü defalarca eleştirdi. Bill Clinton yönetiminde Dışişleri Bakanlığı eski Sovyet cumhuriyetleri koordinatörü olan John Herbst; Kongre'nin ABD'nin Azerbaycan politikasını olumsuz etkilediğini belirtti.[363]

c. Dağlık Karabağ Sorunu

Dağlık Karabağ sorunu başlığı altında bu sorun bağlamında ABD'deki gelişmeler, ABD'nin AGİT Minsk Grubu çerçevesindeki faaliyeti ve Key-West görüşmelerinde ABD'nin girişimi incelenecektir.

i. Dağlık Karabağ Sorunu Bağlamında ABD'deki Gelişmeler

aa. "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" Maddeyle İlgili Kongre'deki Çalışmalar

"Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin kabulünden sonra Azerbaycan-ABD ilişkileri gerginleşmişti. Bu dönemde ikili ilişkiler, bu maddenin yaptırımlarının durdurulmasına yönelik görüşmelerle geçti. Azerbaycan-ABD ilişkilerinin önündeki en büyük engel olan bu maddenin değiştirilmesi için Senato tarafından Kongre'ye birtakım tasarılar sunuldu. Azerbaycan tarafı, bu maddenin yürürlükten kalkmasına yönelik çalışmalar da yaptı. Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı, Kongre üyelerine mektuplar göndererek diyalog kurmaya çalıştı ve onları Azerbaycan'a davet etti.[364]

Bu dönemde "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeyle ilgili ABD kamuoyunun ve Kongre üyelerinin tutumunda değişmeler görüldü. Daha önce bu maddenin kabulü yönünde oy kullanan bazı Kongre üyeleri, maddenin değiştirilmesi için girişimlerde bulunarak[365] yürürlüğünün durdurulmasına yönelik yasa tasarıları hazırlayıp Kongre'ye sundular. Fakat Ermeni yanlısı Kongre üyelerinin baskılarıyla bu yasa tasarıları kabul edilmedi.[366]

---

[363] Tabib Hüseynov, "Amerikan Dış Politikasının Etkilenmesi: Ulusal Çıkarlar Karşısında Etnik Çıkarlar", **Stradigma**, 2003, "http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/makale_04.html" (31.10.2007).

[364] **Azerbaycan**, 19.07.1994.

[365] 22 Kasım 1993'te Senatör Dennis de Concini, Kongre'ye müracaat ederek "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini belirtti. Richard Armitage tek taraflı kanun olarak adlandırdığı bu maddenin, zarara uğramış bir devlete baskı olduğunu, ABD şirketlerinin bölgedeki etkinliğini azalttığını ve bölgenin tekrar Rusya Federasyonu'nun kontrolüne girebileceğini belirtti. **Bkz**.

Genel olarak ABD dış politikasının yönünü Kasım 1994'te yapılan seçimler belirledi. Temsilciler Meclisi'nden 435, Senato'dan ise 34 üye yeniden seçildi.[367] Kongre'de Azerbaycan'ı savunan üyelerin tekrar seçilememeleri, Ermeni lobisinin Azerbaycan'a karşı başarısı olarak değerlendirildi.[368]

23 Ekim 1995'te Haydar Aliyev, BM'nin 50. kuruluş yıldönümü nedeniyle New York'a gitti. Burada Haydar Aliyev, ABD'nin önde gelen politikacılarıyla da görüştü. Üst düzey yetkililerle yapılan görüşmelerde "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasına yönelik girişimlerin artırılması gerektiği yönünde ortak kanaate varıldı.[369] Haydar Aliyev, özellikle Henry Kissinger'la yaptığı görüşmede, bu maddenin yürürlükten kaldırılması için kendi nüfuzunu kullanmasını istedi. Henry Kissinger, ABD'nin Azerbaycan'daki çıkarlarını koruması gerektiğini vurguladı.[370]

1997'de, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlükten kaldırılmasına yönelik geniş müzakereler yapıldı; fakat başarı sağlanamadı. Bunun nedeni, Ermeni lobisinin faaliyetleri ve ABD yönetiminin kararı önemsemeyerek gerekli çalışmaları yapmamasıydı. Kendisine uygulanan yaptırımlara rağmen Azerbaycan yönetimi, ABD eğilimli dış politikasından vazgeçmedi.[371] Bu sayede Kongre, ABD'nin Azerbaycan'a tıbbi yardım göndermesine izin veren tasarıyı onayladı.[372]

"Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlükte kalmasının, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesinin gerçekleşmesinde ABD'nin etkinliğini azaltabileceğini belirten Richard Morningstar, bu maddenin ABD çıkarlarına aykırı olduğunu vurguladı.

"Reconsidering the 'Freedom Support Act'", **Azerbaijan International**, C. II, No. 4 (Kış 1994), s. 46; Richard Armitage, "Russia's Bad Neighbor Policy", **Azerbaijan International**, C. II, No. 4 (Kış 1994), s. 38-39.

[366] 1994'te Kongre'nin Temsilciler Meclisi'nin Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Lee Hamilton, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasıyla ilgili yasa tasarısını oylamaya sundu. Fakat tasarı kabul edilmedi. 1994'te Senatör Paul Simon, Kongre'ye 218 sayılı yasa tasarısını sundu. Bu tasarıda, Ermenistan saldırgan devlet gösterildi ve ABD'nin bölgedeki politikasında değişiklik yapmasının zaruri olduğu vurgulandı. Paul Simon, bu maddenin yürürlükte kalmasının ABD çıkarlarına aykırı olduğunu belirtti. Bu yönde yeni bir tasarı da Patrick Leahy tarafından hazırlanarak Kongre'ye sunuldu; fakat yine kabul görmedi. Bu dönemde en önemli gelişmeyse Kongre üyesi Penny'nin yasa tasarısı oldu. Tasarıda, Azerbaycan topraklarının % 20'sinin işgal edildiği, bir milyondan fazla Azerbaycan Türkünün mülteci durumuna düşürüldüğü, halkın % 85'inin açlık sınırında yaşadığı, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin kabulünden sonraki dönemde bölgenin durumunun çok değiştiği ve bu maddenin yeniden gözden geçirilmesi gerektiği vurgulandı. Ayrıca Penny, özel mektuplarla milletvekillerine sunduğu tasarının öneminden bahsetti. Bu tasarı da kabul edilmedi. **Bkz**. **Azerbaycan**, 07.05.1994; **Azerbaycan**, 28.06.1994; **Bakinskiy Raboçiy**, 05.07.1994; **Azerbaycan**, 27.07.1994; **Azerbaycan**, 16.08.1994.

[367] **Azerbaycan**, 19.07.1994.

[368] **Le Monde**, 03.12.1994.

[369] Qasımov (1996), **op. cit.**, s. 64.

[370] **Azerbaycan**, 02.11.1995.

[371] Graham Fuller, "Geopolitical Dynamism of the Caspian Region", **Caspian Crossroads**, C. III, No. 2 (1997), s. 9.

[372] **Azerbaycan Müellimi**, 23.09.1997.

Richard Morningstar'ı destekleyen Senatör Sam Brownback, yönetimin Kongre'yi Azerbaycan'la ilişkilerin geliştirilmesinin ABD çıkarlarına uygun olduğuna inandırması gerektiğini belirtti.[373]

23 Nisan 1999'da Haydar Aliyev, NATO'nun 50. kuruluş yılı kutlamaları için Washington'a gitti. Burada Haydar Aliyev, ABD Başkanı Bill Clinton'la görüştü. Görüşmede Bill Clinton, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlükten kaldırılması için çalışmalar yapıldığını ve en kısa zamanda bu maddenin yürürlüğünün durdurulacağına inandığını belirtti.[374]

Azerbaycan, ABD'yle ilişkilerinde "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeyle uğraşırken ABD, Ermenistan'a yönelik yardımlarını artırdı. Ermenistan'ın ABD'de oluşan mazlum ve işgale uğramış algısı, yardımların artmasında etkili oldu. ABD'nin Azerbaycan'a uyguladığı yaptırımlar, Azerbaycan'ın uluslararası arenadaki algısını olumsuz yönde etkiledi. İçinde bulunduğu durum itibariyle Azerbaycan her türlü yardıma ve dış desteğe ihtiyaç duymaktaydı. Ayrıca bu madde, Dağlık Karabağ sorununda barışın sağlanması yolundaki engellerden biri oldu. Üstelik Kongre'nin bu yaklaşımı, ABD'nin uluslararası arenadaki algısına da aykırıydı.

bb. "Wilson Önerisi"

25 Ocak 1996'da ABD Kongresi, Azerbaycan'a insani yardım yapılmasını öngören yasa tasarısını kabul etti. Kongre üyesi Charles Wilson'un sunduğu tasarı, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeyi düzeltme niteliği taşımaktadır. Bu tarihe kadar ABD; Azerbaycan'a, yukarıda da açıklandığı üzere, çeşitli sivil toplum örgütleri aracılığıyla yardım yapmaktaydı. "Wilson Önerisi" olarak anılan tasarıya göre, sivil toplum örgütleri tarafından yapılan yardımların Azerbaycan'daki mültecilerin ihtiyaçlarını karşılayamadığı yönündeki fikrin ABD Başkanı tarafından Kongre'ye sunulması durumunda, ABD'nin Azerbaycan'a insani yardım yapması mümkün olabilecektir. Bu tasarı, ABD Başkanı Bill Clinton tarafından imzalandı.[375]

"Wilson Önerisi", Azerbaycan-ABD ilişkilerini olumlu yönde etkileyerek iki taraflı görüşmelerin artmasını sağladı. Bununla ilgili olarak Haydar Aliyev'in Al Gore'la, Strobe Talbott'la, ABD'nin bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerle ilgili temsilcisi James Collins'le, ulusal güvenlik danışmanı Sandy Berger'le ve Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili ABD'nin temsilcisi Joseph Pressel'le görüşmeleri oldu. Bu görüşmelerde, ikili ilişkiler değerlendirilerek geliştirmek amacıyla iki tarafın da çalışmalarına hız vermesi gerektiği sonucuna varıldı.[376] Nisan 1996'da "Wilson Önerisi"ni Kongre'ye sunan Charles Wilson, Bakü'yü ziyaret ederek görüşmelerde

[373] **The New York Times**, 09.05.1997.
[374] **Azerbaycan**, 29.04.1999.
[375] **Xalq Qazeti**, 02.02.1996.
[376] **Azerbaycan**, 29.03.1996.

bulundu. Görüşmelerde, bölgede barış sağlanmasının ve halkın refah düzeyinin yükseltilmesinin Azerbaycan'la ABD'nin çıkarlarına hizmet edeceği belirtildi.[377]

"Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeyle ilgili "Wilson Önerisi" kabul edildikten sonra Azerbaycan-ABD ilişkileri gelişti. 1996'dan sonra ikili diyaloglar arttı. Fakat bu maddenin yürürlükten kaldırılması yönündeki bütün girişimler olumsuz sonuçlandı. Azerbaycan'ın yakınlaşma isteğine karşın ABD kararlarında objektif davranmadı. Tony Smith'in belirttiği gibi, Ermeni lobisi yüzünden ABD'nin Azerbaycan politikası katı oldu.[378]

cc. "Porter İlavesi"

11 Haziran 1996'da Temsilciler Meclisi, 1997 için dış yatırımlarla ilgili yasa tasarısını kabul etti. Yasa tasarısında, Kongre üyesi John Porter'ın teklifi de ek madde olarak yer aldı. John Porter'ın ilavesinde, Azerbaycan'ın ve Dağlık Karabağ'ın mülteci durumuna düşen halkına yönelik insani yardım yapılması da yer aldı.[379] "Porter İlavesi" olarak anılan ek madde, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tehdit eden bir yasa niteliğindeydi. Maddeyle Azerbaycan'ın bir parçası olan Dağlık Karabağ, bağımsız bir devlet gibi değerlendirildi. Ayrıca bu maddede, Azerbaycan'a ve Dağlık Karabağ'a yapılacak yardımın tutarında farklılıklar öngörüldü ve iki farklı devlete yardım talebinde bulunuldu.[380]

Ek madde, Azerbaycan'ın çeşitli kurumları tarafından kınandı. 12 Haziran 1996'da yasa tasarısı, "Porter İlavesi"yle birlikte Beyaz Saray'da görüşüldü. Yasa tasarısıyla ilgili yapılan açıklamada, "Porter İlavesi"nin olduğu gibi kabul edilmesinin Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yollarla çözüm arayışlarını engelleyeceği belirtildi. Ayrıca açıklamada, Dağlık Karabağ ve Azerbaycan'a yapılacak insani yardımlarda nispet konulmasının bölgedeki ABD çıkarlarına aykırı olduğu da ifade edilerek ABD'nin Azerbaycan'daki bir milyona yakın mülteciye yardım girişimlerini artıracağı bildirildi.[381] Bu açıklama Ermenistan tarafından kınandı. Ayrıca ABD'deki Ermeni Asamblesi, ABD yönetiminin "Porter İlavesi"yle ilgili tutumunu eleştirdi.[382] Buna karşın Azerbaycan, Ermenistan'ın tutumunu kınadı. Haydar Aliyev, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne karşı olan "Porter İlavesi"ni tanımayacağını belirtti.[383] Böylece Azerbaycan'la ABD yönetimlerinin ve bazı senatörlerin ciddi çalışmalarıyla Kongre'nin "Porter İlavesi"ni kabul etmesi engellendi.[384]

---

[377] **Azerbaycan**, 13.04.1996.
[378] Smith, **op. cit.**, s. 78.
[379] **Xalq Qazeti**, 14.06.1996.
[380] **The Washington Post**, 01.08.1996.
[381] **Liberation**, 08.08.1996.
[382] **Azerbaycan**, 19.06.1996.
[383] Aliyev (1997), **Müsteqilliyimiz…**, **op. cit.**, s. 124.
[384] Qasımov (1997), **op. cit.**, s. 61.

Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü ve ulusal çıkarlarını tehdit eden "Porter İlavesi"nin reddedilmesi, Azerbaycan diplomasisinin ABD'deki zaferi olarak değerlendirilebilir.

ii. ABD'nin AGİT Minsk Grubu Çerçevesindeki Faaliyeti

12 Mayıs 1994'teki ateşkesin ardından ABD, Rusya Federasyonu ve Fransa, Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili girişimlerini artırdı. Azerbaycan, AGİT Minsk Grubu aracılığıyla sorunun adaletli çözümünü ABD temsilciliğinde gördü. Çünkü ABD'nin Azerbaycan vasıtasıyla Kafkasya ve Hazar bölgesinin doğal kaynakları üzerinde etkili olma hevesi, ABD'yi bu sorunun çözümünde Azerbaycan'ın haklarını savunmaya zorladı.

26 Eylül 1994'te New York'ta Bill Clinton'la görüşen Haydar Aliyev, Azerbaycan'ın içinde bulunduğu durumla ilgili bilgi verdi ve Dağlık Karabağ sorununa yönelik çeşitli politik girişimleri de değerlendirdi. Ayrıca Haydar Aliyev, harita üzerinde geniş bilgiler vererek sorunun çözümü için ABD'nin girişimlerini artırması gerektiğini vurguladı. Bill Clinton ise AGİT Minsk Grubu'nun barışı sağlama konusundaki çalışmalarını takdir ettiğini ve sorunun diplomatik yollarla çözüme kavuşması için ABD'nin girişimlerini artıracağını belirtti.[385]

25 Ekim 1994'te ABD'nin Bakü Büyükelçisi Richard Kauzlarich, Haydar Aliyev'le görüştü. Bu görüşmede Richard Kauzlarich, Dağlık Karabağ sorununun AGİT Minsk Grubu çerçevesinde çözüleceğine inandığını ve ABD'nin bölgedeki barışın sağlanmasında istekli olduğunu belirtti.[386]

Aralık 1994'te AGİT Budapeşte Zirvesi'nde, Dağlık Karabağ sorunu ilk defa özel bir mesele olarak gündeme getirildi. Konuşmasında Bill Clinton, Dağlık Karabağ'da barışın sağlanması için AGİT'in silahlı kuvvetlerinin bölgeye gönderilebileceğini belirtti. Ayrıca Bill Clinton, Dağlık Karabağ'da sağlanacak ateşkesin daimi olmasını ve tarafların güvenliğinin sağlanmasının gerekli olduğunu vurguladı.[387] Budapeşte Zirvesi'nde, ABD'nin BM temsilcisi Madeleine Albright'la bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerle ilgili temsilcisi James Collins'in girişimleriyle Azerbaycan ve Ermenistan başkanları da görüştü.[388] Zirvede, Dağlık Karabağ sorununun çözümünün AGİT'in sorumluluğuna verilmesi ve AGİT barış güçlerinin gerektiğinde kullanılması kararı alındı.[389]

Mart 1995'te ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher, Blumingon Üniversitesi'ndeki "ABD ve Kafkasya" başlıklı konferansa katıldı. Konferansta bir konuşma yapan Warren

---

[385] Betty Blair, "Oil Contract of the Century", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/24_folder/24_articles/24_aliyevinterview.html" (19.12.2007).
[386] Betty Blair, "Diplomatic Interview with Amerikan Embassy Richard Kauzlarich", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/34_folder/34_articles/34_americanembassy.html" (23.12.2007).
[387] Piriyev, **op. cit.**, s. 273-275.
[388] **Azerbaycan**, 13.12.1994.
[389] Piriyev, **op. cit.**, s. 276.

Christopher, Azerbaycan'ın ABD için çok önemli olduğunu ve bu nedenle ABD'nin Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik girişimlerini artırması gerektiğini belirtti.[390]

2 Aralık 1996'da AGİT Lizbon Zirvesi'nde, Dağlık Karabağ sorunu kapsamlı olarak gündeme getirildi. Zirvede; Azerbaycan ve Ermenistan'ın toprak bütünlüğünün güvence altına alınması, kendi kaderini tayin etme hakkına dayanarak Dağlık Karabağ'a yüksek yerel idare hakkının verilmesi ve Dağlık Karabağ statüsünün tamamına güvenlik garantisi verilmesi kararı alındı. Bu karar, toplantıya katılan 54 AGİT üyesinden sadece Ermenistan'ın karşı çıkmasıyla kabul edildi.[391] Bu zirveden sonra Azerbaycan, üç prensibi kabul ettiği için uluslararası arenada barışsever devlet kimliği kazandı.

1996, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin yakınlaşmasına yönelik çalışmaların yapıldığı bir yıl olarak değerlendirilebilir. Kongre'de "Wilson Önerisi" kabul edildi ve ikili ilişkilerin gelişmesine engel olan "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yumuşatılması sağlandı. Bununla birlikte Azerbaycan'ın ulusal çıkarlarını tehdit eden "Porter İlavesi" reddedildi. Ermeni lobisinin faaliyetleri sonucu ABD'de oluşan olumsuz Azerbaycan algısı, ikili diyalogların artırılmasıyla yerini doğru bilgilere bıraktı. Son olarak Lizbon Zirvesi'nde Dağlık Karabağ sorununun çözümü için ABD, Azerbaycan'la yakınlaşma içinde olduğunu gösterdi.

Lizbon Zirvesi'nden sonra ABD, Rusya Federasyonu ve Fransa ile birlikte AGİT Minsk Grubu'na eş başkanlık yapmaya başladı. 14 Şubat 1997'de de ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott, AGİT Minsk Grubu'na eş başkanlık görevine getirildi.[392]

20 Mart 1997'de Ermenistan Başkanı Levon Ter Petrosyan, Dağlık Karabağ Başkanı Robert Koçaryan'ı Ermenistan'a başbakan olarak atadı. Bunun ardından Azerbaycan-Ermenistan ilişkileri gerginleşti. 22 Mart 1997'de Beyaz Saray temsilcisi Nicholas Burns, konuyla ilgili bir açıklama yaparak ABD'nin Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan toprağı olarak kabul ettiğini ve Robert Koçaryan'la Ermenistan'ın başbakanı olarak çalışacaklarını belirtti. Ayrıca Nicholas Burns, ABD'nin Dağlık Karabağ'da barış sağlanması için iki devletle işbirliğinden yana olduğunu, AGİT Minsk Grubu'nda eş başkan olarak Rusya Federasyonu ve Fransa'yla birlikte sorunun çözümünde etkin rol oynayacağını bildirdi.[393]

8 Haziran 1997'de ABD Dış Politika Enstitüsü'nde, Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili bir konferans yapıldı. Konferansa ABD'den ünlü bilim adamları, muhabirler, petrol

[390] Hesenov (1997), **op. cit.**, s. 48.
[391] Hesenov (1998), **op. cit.**, s. 235-239.
[392] **Xalq Qazeti**, 24.02.1997.
[393] Nesirov (1998), **op. cit.**, s. 60-61.

uzmanlarıyla Azerbaycan'ın, Ermenistan'ın, Gürcistan'ın ve Ukrayna'nın Washington büyükelçileri katıldılar. Konferansta bir konuşma yapan Ohio eyaletinden Profesör Nazal Elaülmülki, ABD'nin Kafkasya'daki çıkarlarının Orta Doğu'daki çıkarları kadar önemli olduğunu ve bunun için girişimlerin artırılması gerektiğini belirtti.[394]

20 Haziran 1997'de Denver'de, AGİT Minsk Grubu eş başkanlarının devlet başkanları Bill Clinton, Jacques Chirac ve Boris Yeltsin, Dağlık Karabağ sorununu geniş bir şekilde müzakere ederek ortak beyanat imzaladılar. Beyanatta, Dağlık Karabağ sorununun halkın refah düzeyini etkilediği ve bir milyondan fazla insanın mülteci durumunda olduğu belirtildi. Ayrıca beyanatta, ateşkesin devam etmesinin sevindirici olduğu ve barışın sağlanması için AGİT Minsk Grubu'nun eş başkanlarıyla beraber iki tarafın çalışmalarını artırması gerektiği de vurgulandı. Beyanatta çözüme yönelik olarak yeni bir teklif de sunuldu. Teklifte, Azerbaycan'ın işgal edilen altı ilinin boşaltılması ve Şuşa'yla Lâçin'inse uluslararası gözlemciler nezaretinde Azerbaycan yönetimine bağlanması gerektiği belirtildi.[395] Bu beyanat, AGİT Minsk Grubu'nda ABD, Rusya Federasyonu ve Fransa'nın eş başkan olarak imzaladıkları ilk senet niteliğindedir.

1 Eylül 1997'de Dağlık Karabağ'da başkanlık seçimleri yapıldı ve Azerbaycan vatandaşı Arkadi Gukasyan seçildi. Arkadi Gukasyan verdiği ilk beyanatta, Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'ın parçası olmadığını belirtti. Buna karşın ABD'nin konuyla ilgili açıklamasında, seçimlerin uluslararası hukuk normlarına aykırı olduğu ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü bozduğu bildirildi.[396]

Dağlık Karabağ başkanlık seçimlerine yasallık kazandırabilmek için Ermeni yanlısı bazı senatörlerle bazı sivil toplum örgütlerinin temsilcileri seçimlere gözlemci olarak katıldılar. Bunlar, seçimlerin serbestçe ve usulsüzlük olmadan yapıldığına dair raporlar verdiler.[397] Oysa sorun seçimin serbestçe yapılıp yapılmadığında değil, bu seçimlerin yapılmaması gerektiği noktasındadır. Dağlık Karabağ'daki Ermeni yönetimi, Ermenistan da dâhil hiçbir devlet tarafından tanınmadığı için başkanlık seçimini meşru olarak görmek mümkün değildir.

2 Eylül 1997'de Bill Clinton, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde ABD'nin daha aktif rol alması için Büyükelçi Lynn Pascoe'yu özel temsilci olarak atadı.[398] Bu tarihten itibaren ikili görüşmeler sıklaştı; fakat çözüm için somut adımlar atılamadı.

26 Nisan 1999'da ABD'de, Bill Clinton'un girişimiyle Haydar Aliyev ile Robert Koçaryan, Dağlık Karabağ sorununu görüşmek üzere bir araya geldiler. Bu görüşme sonuçsuz kaldı.

---

[394] **Xalq Qazeti**, 11.06.1997.
[395] **Xalq Qazeti**, 23.06.1997.
[396] **Azerbaycan**, 03.09.1997.
[397] Ömer Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", **Ermeni Araştırmaları**, No. 6 (Yaz 2002), s. 20.
[398] **Xalq Qazeti**, 06.09.1997.

Temmuz 1999'dan Aralık 2000'e kadar Robert Koçaryan ve Haydar Aliyev, sorunu çözmek amacıyla 13 kez görüştüler. Bu görüşmeler de sonuçsuz kaldı.[399] Görüşmelerde birçok öneri üzerinde duruldu. Bunlardan en önemlisi ve ABD'nin de desteklediği toprak takasıydı. Buna göre Lâçin Ermenistan'a ve Megri de Azerbaycan'a bırakılacaktı.[400] Bu öneri, İran'la bağını kesecek olmasından dolayı Ermenistan tarafından reddedildi. Böyle bir çözümün kabul edilmesi, Ermenistan'ın kuzeyde Gürcistan, diğer sınırlarının da Türkiye ve Azerbaycan'la kapatılmasına neden olacaktı.

Bu dönemde AGİT tarafından Dağlık Karabağ sorununu çözmek amacıyla üç öneri sunuldu. Bunlar; Haziran 1997'de "çözüm paketi", Ekim 1997'de "aşamalı çözüm" ve Kasım 1998'de "ortak devlet" önerileridir.[401] Bu dönemde Ermenistan'ın uzlaşmaz tavrından dolayı diplomatik barış yolu tıkandı. AGİT Minsk Grubu'nca taraflara sunulan "çözüm paketi", "aşamalı çözüm" ve "ortak devlet" önerileri de sonuçsuz kaldı.

iii. Key-West Görüşmelerinde ABD'nin Girişimi

Azerbaycan'ın dış politikasını belirleyen en önemli etken olan Dağlık Karabağ sorununun çözümü için görüşmeler günümüze kadar devam etmiştir. 4-5 Mart 2001'de Paris'te, AGİT Minsk Grubu'nun eş başkanlarından Fransa'nın girişimiyle Haydar Aliyev ve Robert Koçaryan, Dağlık Karabağ sorununu görüşmek üzere bir araya geldiler.[402] Jacques Chirac'ın gözlemci sıfatıyla katıldığı bu buluşma, iki başkanın yaptığı 15. görüşme oldu.[403] Ermenistan'ın "ortak devlet" seçeneğinde ısrar etmesi nedeniyle bu görüşmeden de olumlu bir sonuç çıkmadı. "Ortak devlet" seçeneğinin kabul edilmesi, Azerbaycan'la Dağlık Karabağ'ın bir araya gelerek esnek bir konfederasyon oluşturması anlamına gelmektedir. Böylece Dağlık Karabağ, cumhuriyet statüsü alarak anayasaya, silahlı kuvvetlere ve Bakü'de çıkarılan kanunları veto etme hakkına sahip olacaktı.[404] Toprak bütünlüğünü ve ulusal güvenliğini tehdit etmesi nedeniyle bu seçenek, Azerbaycan tarafından reddedildi.

Bu görüşmeden sonra Ermenistan Parlamentosu bir bildiri kabul etti. Bildiride; Dağlık Karabağ'ın, Ermenistan'la birleşerek Azerbaycan'la sınırının güvenlik altına alınması, Ermenistan'la Dağlık Karabağ arasında ortak sınırın olması ve Dağlık Karabağ yönetiminin sorunun çözümü için nihai görüşmelere katılması istendi. Bildiriyi zamanında olarak nitelendiren Robert

---

[399] Aslanlı (2001), **op. cit.**, s. 424.
[400] "The Caucasus is a Settlement Possible?", **The Economist**, 24.06.2000, s. 36.
[401] Rövşen İbrahimov, "Dağlık Karabağ Sözde Cumhuriyetinin Bağımsızlığının Tanınması Durumunda Uluslararası Ortamda Ortaya Çıkabilecek Sorunlar", **Ermeni Araştırmaları**, No. 6 (Yaz 2002), s. 116.
[402] **Le Monde**, 07.03.2001.
[403] Araz Aslanlı, "Türk Dünyasının Kanayan Yarası: Dağlık Karabağ", **ABAD Azerbaycan**, "http://www.abadazerbaycan.org/dosye/dağlikqarabag.php?konu=1" (21.07.2009).
[404] Eyüp Zengin ve Ali Askerov, "Yukarı Karabağ Sorununda Yeni Aşama: Paris Görüşmesi ve Sorunun Kaynağının Genel Bir Değerlendirilmesi", **Azerbaycan: XX Esrden XXI Esre**, Bakü, Ali Diplomatiya Kolleci, 2002, s. 73-74.

Koçaryan, Ermenistan'ın savaşla kazandıklarını, barış masasında tescil ettirmek istemekteydi.[405] Bunlardan dolayı bildiri, Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yollarla çözümünü zorlaştırdı.

AGİT Minsk Grubu'nun eş başkanlarından biri olan ABD de Dağlık Karabağ sorununun çözümü için girişimlerini sürdürdü. Bill Clinton döneminde iki devlet başkanıyla yapılan görüşmeler ve başkanlara gönderilen mektuplar, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde atılan önemli adımlardı. Ocak 2001'de Bill Clinton, iki devlet yönetimine mektup yazarak tarafları bir an önce çözüme davet etti ve buna karşılık olarak da ekonomik yardım sözü verdi. George Walker Bush da göreve geldikten kısa süre sonra iki devlet başkanlarına birer mektup göndererek Dağlık Karabağ sorununun en kısa zamanda çözüleceğine inandığını ifade etti.[406] George Walker Bush'un mektubu, ABD'nin Dağlık Karabağ sorununun çözümünde Bill Clinton dönemine göre daha aktif olacağının habercisi oldu.

George Walker Bush göreve geldikten sonra ABD yönetimi, Dağlık Karabağ sorununun geçmişine yönelik bir rapor yayınladı. Raporda, ilk defa Ermenistan silahlı kuvvetlerinin Azerbaycan topraklarını işgal ettiğiyle ilgili ifadelere yer verildi.[407] Bu rapor, ABD'nin Ermenistan'a baskısı olarak yorumlanabilir.

Bu gelişmeler doğrultusunda 15 Mart 2001'de ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Haydar Aliyev ve Robert Koçaryan'ı Florida eyaletinin Key-West iline davet etti. Bu daveti iki taraf da olumlu karşıladı.[408] 3-7 Nisan 2001'de, Colin Powell'ın arabuluculuğuyla gerçekleştirilen görüşmelere Haydar Aliyev'le Robert Koçaryan'ın yanı sıra AGİT Minsk Grubu'nun eş başkanları ve konuyla ilgilenen çok sayıda uzman katıldı. Görüşmelerde bir açıklama yapan Colin Powell, "Benim burada ABD Dışişleri Bakanı olarak varlığım ve Başkan'ı temsil edişim, ABD'nin bölgeye ne kadar ilgi duyduğunu, Azerbaycan ve Ermenistan halkıyla başkanlarına, bu soruna son vermeleri yönünde verdiğimiz desteği gösteriyor." diye konuştu.[409]

Key-West'te, Paris'te yapılan görüşmeler esas alındı.[410] Paris'teki görüşmelerden sonra Ermenistan, "Paris ilkeleri"ni[411] kabul etti. Ermenistan Dışişleri Bakanı Vartan Oskanyan, görüşmeler için Paris'te mutabık kalınan prensiplere uyulması gerektiğini belirtti. Buna karşın Azerbaycan Dışişleri

---

[405] Ömer Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", **Azerbaycan**, 50 C., No. 341 (Mart-Nisan 2002), s. 5.
[406] Aslanlı (2001), **op. cit.**, s. 425.
[407] Ömer Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", **Ermeni Araştırmaları**, No. 1 (İlkbahar 2001), s. 30-31.
[408] Doğan Uluç, "Tatil Havası İşe Yaradı", **Hürriyet**, 08.04.2001.
[409] **Zaman Azerbaycan**, 05.04.2001.
[410] Aslanlı (2001), **op. cit.**, s. 426.
[411] "Paris ilkeleri"ne göre Lâçin koridorunun egemenliği Ermenistan'a ait olacaktı. Megri koridoru, bir süre uluslararası barış gücüyle Ermenistan'ın kontrolü altında kalacak ve karşılıklı güven sağlandıktan sonra Ermenistan denetimine geçecekti. Dağlık Karabağ, Ermenistan'la bir ortak devlet oluşturacaktı. Ayrıca Dağlık Karabağ, iç ve dış ilişkilerini kendisi yürütecek, kendisini savunacak silahlı kuvvetleri olacaktı. Bu konuda anlaşma yapıldıktan sonra Ermenistan silahlı kuvvetleri aşamalı olarak işgal ettikleri topraklardan çekilecekti. **Bkz**. Lütem (Yaz 2002), **op. cit.**, s. 19-20.

Bakanı Vilayet Guliyev, "Paris ilkeleri"nin Ermenistan'ın icadı olduğunu, Haydar Aliyev'le Robert Koçaryan'ın Paris'te sadece fikir alışverişinde bulunduklarını ve herhangi bir prensibe dair bir anlaşmaya varılmış olması durumunda iki tarafın da haberinin olması gerektiğini ifade etti.[412]

Görüşmeler tamamlandıktan sonra AGİT Minsk Grubu'nun eş başkanları tarafından ortak bildiri yayınlanarak Dağlık Karabağ sorununun çözümü konusunda çok mesafe katedildiği, bundan sonraki görüşmenin Cenevre'de gerçekleştirileceği ve bu görüşme için bir anlaşma taslağı üzerinde çalışılacağı açıklandı. Fakat Haziran 2001'deki Cenevre görüşmesi gerçekleştirilemedi.[413] Bunun nedeni, konuyla ilgili herhangi bir ilerlemenin sağlanamaması ve görüşmenin gerçekleşmesinin anlamsız olacağıydı.

Key-West görüşmelerinin ardından Haydar Aliyev, George Walker Bush'la görüştü. Görüşmede, ikili ilişkiler değerlendirilerek Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili fikir alışverişinde bulunuldu. George Walker Bush, ikili ilişkilerin çeşitlendirilmesinden yana olduğunu ve işbirliği çerçevesinde gelişmesini arzuladığını belirtti. "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeye de değinen George Walker Bush, ABD yönetiminin bu maddenin yürürlüğünün durdurulmasına yönelik girişimlerini artıracağını vurguladı. Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili olarak da George Walker Bush, sorunun çözümüne yönelik AGİT Minsk Grubu çerçevesinde gerçekleştirilen görüşmeleri desteklediğini belirtti.[414]

ç. Hazar'ın Hukuki Statüsü ve ABD

i. Hazar'ın Durumu ve Hukuki Statüsü

Hazar, 371 bin kilometrekarelik alanı kapsayan, nehirle kanal şebekesi dışında denizlere ve okyanuslara bağlantısı olmayan tuzlu bir göldür. Volga ve Don nehrinin kollarına eklenen kanallar aracılığıyla Karadeniz ve Baltık Denizi'ne bağlanmıştır.[415] Beş kıyı devleti tarafından çevrilen Hazar, doğal kaynaklar bakımından oldukça zengindir. Balıkçılık önemli bir gelir kaynağıdır ve bununla birlikte dünya havyar ihtiyacının % 80'i karşılanmaktadır. Ama Hazar'ı Hazar yapan petrolü ve doğalgazıdır. En verimli petrol ve doğalgaz yatakları, Türkmenistan'ın Per-Balkan bölgesine kadar uzanan dar bir şeritte keşfedilmiştir.[416] Ancak kıyı devletleri arasında en zengin petrol rezervine sahip devletler İran, Kazakistan ve Azerbaycan'dır.[417]

---

[412] Lütem (Mart-Nisan 2002), **op. cit.**, s. 6.
[413] Aslanlı (2001), **op. cit.**, s. 425.
[414] **The New York Times**, 10.04.2001.
[415] Selçuk Çolakoğlu, "Uluslararası Hukuk'ta Hazar'ın Statüsü Sorunu", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. LIII, No. 1-4 (Ocak-Aralık 1998), s. 107.
[416] Cynthia Croissant ve Michael Croissant, "Hazar Denizi Statüsü Sonucu: İçeriği ve Yansımalar", **Avrasya Etüdleri**, C. III, No. 4 (Kış 1997), s. 24.
[417] **Yeni Müsavat**, 22.07.2001.

Rusya'yla Kacar Hanedanlığı ve SSCB'yle İran arasında Hazar'la ilgili dört antlaşma yapıldı. Bunlar; 10 Şubat 1828'deki Türkmençay Antlaşması, 26 Şubat 1921'deki Moskova Dostluk Antlaşması, 27 Ağustos 1935'deki Antlaşma ve 25 Mart 1940'taki Tahran Antlaşması'dır. Türkmençay Antlaşması'na göre Hazar'da askeri birlik bulundurma hakkı yalnız Rusya'ya aitti. Moskova Dostluk Antlaşması, İran'ın Hazar'da donanma bulundurmasını engelleyen Türkmençay Antlaşması'nın yerine geçti. Bu antlaşmada, İran ve SSCB gemilerinin sefer hakkına sahip oldukları belirtildi; fakat Hazar üzerindeki egemenlik haklarına ilişkin hüküm yer almadı.[418] İran ve SSCB gemilerinin sefer hakkına sahip olduklarını tekrarlayan 1935'deki Antlaşmada, on millik balıkçılık bölgesi belirtildi. Ayrıca bu antlaşmada Hazar, SSCB ve İran denizi olarak zikredildi. Tahran Antlaşması'ndaysa Hazar'ın on mile kadar olan sularında balıkçılık haklarının kıyı devletlerinin bayrağını taşıyan gemilere ait olduğu belirtildi.[419]

BDT'yi kuran Almatı Deklarasyonu'nda, SSCB ve eski Sovyet cumhuriyetlerince imzalanan antlaşmaların geçerli olacağını belirten bir hüküm vardır. Bu durum, SSCB'yle İran arasında yapılan antlaşmaları geçerli kılmaktadır.[420] Görüldüğü gibi bu antlaşmalarda "ortak kullanım" ve "sınır belirleme" konusu yer almamaktadır. Sefer ve balıkçılık konularını düzenleyen bu antlaşmalar, Hazar'ın hukuki statüsünü belirlememektedir.

ii. Kıyısı Olan Devletlerin Hazar'ın Hukuki Statüsü Konusundaki Politikaları

aa. Rusya Federasyonu, Azerbaycan ve Kazakistan'ı Birleştiren Nokta

Hazar'ın hukuki statüsünün belirlenmesinde ağırlığı olan devlet Rusya Federasyonu'dur. Bu dönemde Rusya Federasyonu dört politika belirledi. Birincisi, kıyı devletlerinin egemenliği balıkçılık için tanınan on millik kıyı şeridinden ibaret olduğu ve on milin dışında kalan suların ortak kullanıma açık olduğudur. İkincisi, her kıyı devletinin 45 millik münhasır ekonomik bölgeye sahip olması ve 45 milin ötesindeki rezervin kıyı devletlerinin ortak kullanımına bırakılması yönündedir.[421] Üçüncüsü, Hazar'ın eşit şekilde bölünmesi konusundadır. 6 Temmuz 1998'de, Rusya Federasyonu ile Kazakistan arasında Moskova Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre Rusya Federasyonu, Hazar'ın eşit şekilde bölünmesini; fakat su kütlesiyle yüzeyinin ortak kullanılmasını kabul etti.[422] Dördüncüsüyse Hazar'ın ulusal sektörlere bölünmesi konusundadır. 2001'de Rusya Federasyonu Başkanı Vladimir Putin, Azerbaycan'ı ziyaret etti.

---

[418] Çolakoğlu, **op. cit.**, s. 108.
[419] Croissant ve Croissant, **op. cit.**, s. 27-28.
[420] **Idem.**
[421] Gülnar Nuğman, "Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsü", **Avrasya Etüdleri**, No. 13 (İlkbahar 1998), s. 86.
[422] Mensur Akgün, "Hazar'ın Statüsü", **Yeni Yüzyıl**, 09.07.1998.

Vladimir Putin, Hazar'ın ulusal sektörlere bölünmesi gerektiğini ve bunu ancak kıyı devletlerin sınırlarının uzantısı olarak belirlenebileceğini belirtti.[423]

1998'e kadar Kazakistan, Azerbaycan'la aynı görüşleri benimsedi. Hatta 1996'da Haydar Aliyev'le Nursultan Nazarbayev, ulusal sektörlere bölünmesi konusunda ortak bir bildiri yayınladı.[424] Fakat Kazakistan, Moskova Antlaşması'yla Azerbaycan'dan farklı bir tutum içine girdi. 2001'de, Rusya Federasyonu'nun Hazar'ın ulusal sektörlere bölünmesini kabul etmesiyle Kazakistan, Azerbaycan'ın görüşlerini tekrar destekledi.[425]

Azerbaycan, Hazar'ın beş ulusal sektöre bölünmesi gerektiğini savunmuştur.[426] Azerbaycan, Hazar sularının ve deniz tabanının tamamen egemenlik alanına bölünmesi ve her kıyı devletinin, bu alanlarda mülkiyet ve egemenlik haklarına dayanarak mevzuatının uygulanması gerektiği görüşündedir.[427] Bunun dışında Azerbaycan, 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (BMDHS) uygulanabileceğini de ileri sürmüştür. Buna göre kıyı devletleri 12 millik karasuları dışında 200 millik kıta sahanlığına ve münhasır ekonomik bölgeye sahip olacaktır.[428]

Rusya Federasyonu, Azerbaycan ve Kazakistan'ı birleştiren nokta; Hazar'ın tabanı ve su kütlesinin ulusal sektörlere bölünmesiydi. Bu, 2-4 Ağustos 2001'de Soçi Zirvesi'nde açıkça görüldü. Zirvede Vladimir Putin, Haydar Aliyev ve Nursultan Nazarbayev ortak görüşte olduklarını bildirerek İran'la Türkmenistan'a karşı tutum sergilediler.[429]

bb. İran ve Türkmenistan'ı Birleştiren Nokta

İran, Hazar'ın ulusal sektörlere bölünmesine karşı çıkmıştır. Temmuz 1998'de imzalanan Moskova Antlaşması'yla İran ve Rusya Federasyonu'nun Hazar'daki yolları ayrıldı. İran, Türkmenistan'la birlikte Rusya Federasyonu'nun bu politikasını eleştirdi. İran, bu konudaki kararın beş kıyı devlet tarafından alınması ve bu devletlerin SSCB'yle İran arasında yapılan antlaşmalara bağlı olması gerektiğini belirtti.[430] Hazar'ın ulusal sektörlere bölünmesine İran'ın karşı çıkmasının iki nedeni vardır. Birincisi, İran'ın Hazar'ın ulusal sektörlere bölünmesi sonucundaki payı diğer dört kıyı devletine göre azdır. Özellikle yüzölçümü bakımından küçük olan Azerbaycan'ın Hazar'da ulusal sektörlere bölünmesi sonucu payının çok olması nedeniyle

[423] **Yeni Azerbaycan**, 17.08.2001.
[424] Richard Dion, "Cutting up the Caspian", **The World Today**, C. X, No. 3 (Mart 1998), s. 81.
[425] **Azadlıq**, 07.08.2001.
[426] Hazar'ın beş ulusal sektöre bölünmesi gerektiğini savunan Azerbaycan'ın bu önerisi, Ek'teki Harita 3'te görülmektedir.
[427] Gökay, **op. cit.**, s. 57-58.
[428] Çolakoğlu, **op. cit.**, s. 110-111.
[429] **Azerbaycan**, 05.08.2001.
[430] Çolakoğlu, **op. cit.**, s. 112.

İran karşı çıkmıştır.[431] İkincisiyse, Azerbaycan'ın Hazar'da ulusal sektörlere bölünen payında diğer kıyı devletlere göre çok petrol olması ve İran'ın da bundan yararlanmak istemesidir.[432]

Türkmenistan, Hazar'ın ulusal sektörlere bölünmesini desteklemiştir. Fakat Hazar'da benzer bir tezi savunan Azerbaycan'la Türkmenistan arasında petrol sahaları yüzünden anlaşmazlık çıkmıştır. Ocak 1997'de Türkmenistan Başkanı Saparmurat Türkmenbaşı, Azeri ve Çırak petrol sahalarının Azerbaycan Türkçesi olan isimlerini değiştirdi. Nedeniyse bu petrol sahalarının, Azerbaycan'ın 45 millik kıyı şeridinin dışında yer almasıdır.[433] Türkmenistan, kıyılarından 110 km uzaklıktaki Serdar/Kepez petrol sahası üzerinde tek taraflı egemenlik iddiasından da vazgeçmiş değildir.[434] Temmuz 1998'de Türkmenistan, İran'la ortak bir bildiri yayınlayarak Hazar'ın hukuki statüsü konusunda uzlaşmaya varıncaya kadar İran'la SSCB arasındaki antlaşmaların geçerli olacağını belirttiler. Saparmurat Türkmenbaşı'nın amacı, Azerbaycan'ın Azeri'yle Çırak da dâhil Serdar/Kepez petrol sahalarını kullanmak ve Türkmenistan'ın ekonomisini düzeltmekti.[435]

iii. Hazar'ın Hukuki Statüsüyle İlgili ABD'nin Tutumu

Bu dönemde ABD, Hazar'dan uzak olmasına rağmen bölgede etkili olmaya çalıştı. ABD, Hazar'ın hukuki statüsünün acilen çözülmesini isteyerek çözüm yolunda Azerbaycan'ın tutumunu açık ve tam olarak destekledi.[436] Çünkü Hazar'ın sektörel olarak Azerbaycan'ın istediği tarzda bölünmesi, ABD'nin bölgedeki ekonomik çıkarlarıyla uzlaşmaktaydı.

Bölgedeki şirketlerinin güvenliğinin sağlanması için ABD, Azerbaycan'a destek verdi. ABD, Azerbaycan'a desteğini Rusya Federasyonu'nun ileri sürdüğü 45 millik anlaşma planını geri çevirdikten sonra gösterdi. ABD'nin Azerbaycan'a sağladığı diğer destekse 2001'de İran uçaklarının Azerbaycan hava sahasını ihlal etmesinden sonra oldu. Böylece ABD, Hazar bölgesinde kendisine yardımcı olabilme gücüne sahip Türkiye'yi de yanına alarak İran'ın etkisini azaltmaya çalıştı.[437] ABD ile Azerbaycan'ın Hazar bölgesindeki hedefleri arasındaki paralellik, Azerbaycan için önemli bir avantaj oldu.

2. Ekonomik İlişkiler

a. Ekonomik İlişkilerde Gelişmeler

5 Haziran 1996'da Haydar Aliyev, iki devlet arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirmek için ABD Enerji Bakan Yardımcısı Charles Curtis'ı kabul etti. Görüşmede, Azerbaycan-ABD ekonomik

---

[431] **Yeni Azerbaycan**, 28.07.2001.
[432] **Yeni Müsavat**, 24.07.2001.
[433] Nuğman, **op. cit.**, s. 88.
[434] Çolakoğlu, **op. cit.**, s. 113.
[435] **Azerbaycan**, 11.09.2001.
[436] **525-ci Qazet**, 03.08.2001.
[437] Http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/casp.html" (11.01.2007).

ilişkilerinin bütün sektörlerde gelişmesinin zaruri olduğu yönünde fikir birliğine varıldı ve ABD'nin Azerbaycan'daki rolünün artacağı vurgulandı. Charles Curtis, iki devlet arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinin Azerbaycan ekonomisine ve Azerbaycan'ın ABD'deki dostlarının artmasına katkı sağlayacağını belirtti.[438] 10 Haziran 1996'da Haydar Aliyev, Zbigniew Brzezinski'yi kabul etti. Görüşmede Zbigniew Brzezinski, Azerbaycan'ın dostu olduğunu ve iki devlet arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesinin ABD'nin bölge politikası açısından önemli olduğunu belirtti.[439]

18 Aralık 1996'da ABD, Bakü'de ticari ilişkilerini geliştirmek amacıyla Ticaret Odası açtı.[440] Açılış töreninde, ABD'nin bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerle ilgili ticari alandaki temsilcisi John Kalitski bir konuşma yaptı. Konuşmasında, ABD-Azerbaycan ilişkilerinin enerji sektöründeki yatırımlarla gelişme gösterdiğini ve bu ilişkilerin Azerbaycan ekonomisinin diğer alanlarındaki yatırımların da teşvik edilerek geliştirilmesi gerektiğini dile getirdi. Azerbaycan'daki ekonomik reformlara da değinen John Kalitski, bu gelişmelerin ABD çıkarlarına uygun olduğunu vurguladı.[441]

10 Aralık 1997'de ABD'nin Bakü Büyükelçisi Stanley Escudero, Azerbaycan'ın Sağlık Bakanı Ali İnsanov'la görüşerek ABD yönetiminin, Azerbaycan'da sağlık kuruluşları oluşturulmasına yönelik tıbbi malzeme ve ilaç yardımında bulunacağını bildirdi.[442] ABD, sağlık alanında Azerbaycan'a çeşitli sivil toplum örgütleri aracılığıyla yardımda bulunmuştu; fakat hiçbir aracı olmadan ilk defa yardımda bulundu.

Bu dönemde ABD ve ABD'nin etkin olduğu uluslararası ekonomik kuruluşlar, Azerbaycan'a yardımlarını üç aşamada gerçekleştirdiler. Birinci aşamada insani, ikinci aşamada ekonomik reformların gerçekleştirilmesi için mali ve üçüncü aşamada özel sektörlerin ticari alanlardaki yatırımların genişletilmesi için teknik yardımlar yapıldı. Bu çerçevede ABD, Azerbaycan'a insani yardımlar yaptı. Ayrıca Uluslararası Para Fonu (*International Monetary Found*-IMF), ekonomik reformların gerçekleştirilmesi için 700 milyon dolar kredi verdi. Dünya Bankası da özel sektörlerin ticari alanlardaki yatırımlarını genişletmesi için 600 milyon dolar kredi verdi.[443]

b. Azerbaycan'daki Yabancı Yatırımlar ve ABD

Belirsizlik döneminde Azerbaycan'a yeteri kadar yabancı sermaye gelmemişti. Bu dönemde Azerbaycan, yatırımlar yapılabilecek bir ülke konumuna geldi. Azerbaycan İstatistik

---

[438] Nesirov (1998), **op. cit.**, s. 48; **Azerbaycan**, 06.06.1996.
[439] **Azerbaycan**, 11.06.1996.
[440] **Xalq Qazeti**, 19.12.1996.
[441] John Kalitski, "ABŞ ile Azerbaycan Arasında Kommersiya Münasibetleri Haqqında", **Dirçeliş XXI Esr**, No. 21-22 (Kasım-Aralık 1999), s. 61-64.
[442] **Xalq Qazeti**, 12.12.1997.
[443] "Country Commercial Guide Azerbaijan-2001", **National Technical Information Service (NTIS)**, "http://www.bisnis.doc.gov" (28.05.2008).

Komitesi'nin verilerine göre bu dönemde ülke ekonomisine 7,6 milyar dolarlık yatırım yapıldı. Bu yatırımın 6,5 milyar doları yabancı sermaye girişiydi. Bu yabancı sermayenin de 4,3 milyar doları petrol sektörüne, 2,2 milyar dolarıysa diğer sektörlere yöneldi.[444] Bu dönemde Azerbaycan'a giren yabancı sermaye miktarı Tablo 1'de görülmektedir.

TABLO 1: 1994-2001 Döneminde Azerbaycan'daki Yabancı Yatırımlar (Milyon Dolar)

Sektör/Yıl	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Toplam
Sanayi	44	162	467	916	1.148	773	604	851,5	4.965,5
Petrol Sanayisi	22	140	417	780	994	553	574	820,5	4.300,5
İnşaat	25	20	32	104	154	29	31	7,1	402,1
Ticaret/Hizmet	45	---	23	74	100	55	17	26,1	340,1
Ulaşım/İletişim	4	21	6	21	37	38	17	7,5	151,5
Diğer	32	4	12	40	41	42	286	199,8	656,8

Kaynak: "Http://www.azstat.org" (17.07.2009).

Bu dönemde Azerbaycan'a gelen yabancı sermayenin % 90'ı Bakü ve yakın çevresine yöneldi. Azerbaycan'daki yabancı şirketlerin önemli kısmı petrol sanayisine yöneldi.[445] Yabancı sermayenin desteklenmesindeki yasal eksiklikler, keyfi uygulamalar ve buna benzer nedenler petrol sektörü dışındaki alanlara yabancı sermaye akışını önledi. Bu dönemde SOCAR, 15 devletten 33 yabancı petrol şirketiyle 21 petrol anlaşması imzaladı.[446]

Bu dönemde Azerbaycan'a en çok yabancı sermaye girişi ABD, İngiltere, Türkiye ve Norveç'ten oldu. Azerbaycan'a petrol sektörünün dışında en çok yabancı sermaye Türkiye'den geldi. Bu dönemde Azerbaycan'da kurulan 4430 yabancı şirketin; 2798'i petrol sektöründe, 1632'si de diğer sektörlerdeydi. ABD 1237 şirketle birinci, İngiltere 672 şirketle ikinci ve Türkiye 660 şirketle üçüncü sıradaydı.[447] Azerbaycan'ın petrol ve doğalgaz sahalarının gelişmesiyle yabancı yatırımın Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla'sındaki (GSYİH) payı % 15'ten % 59'a çıktı. Bu dönemde Azerbaycan'daki tüm yatırımların % 85'i yabancı sermayeydi.[448]

c. Azerbaycan'ın Dış Ticareti ve ABD

Azerbaycan dışa açık ekonomik büyüme modelini benimsedi. Bu bağlamda Azerbaycan, dış ticaretin serbestleştirilmesi ve genişletilmesi amacıyla ticaret mevzuatında düzenlemeler yaptı. Bu dönemde Azerbaycan'da, özel sektörle kamu kurum ve kuruluşları tarafından 128

[444] "Http://www.azstat.org" (17.07.2009).
[445] Fuat Hüseynov, "Azerbaycan'ın Jeopolitik Konumu, Enerji Kaynakları ve Dış Ekonomik İlişkiler Sistemi", **Dış Ticaret Müsteşarlığı**, "http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ocak2001/azerbaycan.html" (17.04.2008).
[446] Natig Aliyev, "Petrol Azerbaycan'ın Milli Serveti", **Diyalog Avrasya**, No. 1 (Şubat 2001), s. 81-82.
[447] "Country Commercial…, **loc. cit.**
[448] Meltem Duran, **Azerbaycan Ülke Etüdü**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınevi, 2002, s. 18-19.

devletle ticari ilişkiler kuruldu. 2001'de dış ticaret hacmi 3 milyar 834 milyon dolar düzeyinde gerçekleşti. Dış ticaretin 2 milyar 168 milyon doları ihracat payına, 1 milyar 666 milyon dolarıysa ithalat payına düştü. Dış ticaretin % 23,3'ü bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerle, % 48,5'i Avrupa devletleriyle, % 6,3'ü Türkiye'yle ve % 21,9'uysa diğer devletlerle yapıldı. Dış ticaret işlemlerinin % 55,4'ü özel sektör tarafından gerçekleştirildi.[449]

Bu dönemde Azerbaycan, daha çok bölge devletleriyle ihracat gerçekleştirdi. 2001'de İtalya, Azerbaycan'ın ihracat yaptığı devletler sıralamasında ilk sıraya yerleşti. 2001'de ABD, Azerbaycan'ın ithalatında altıncı sırada, ihracatındaysa dokuzuncu sırada yer aldı.[450]

ç. Enerji Kaynakları ve ABD

23 Haziran 1993'te Haydar Aliyev, yabancı şirketlerin Azerbaycan'daki faaliyetlerinin ve banka hesaplarının geçici olarak durdurulduğunu açıkladı.[451] Haydar Aliyev, Azerbaycan'da istikrar sağlandıktan sonra petrol şirketleriyle görüşmeleri tekrar başlattı. Uzun süren müzakerelerden sonra Azerbaycan'daki petrol kaynaklarının işletilmesini içeren Asrın Anlaşması imzalandı. ABD şirketleri, bu anlaşmayla % 40'lık bir paya sahip olmuştur. Bu anlaşmadan sonra denizdeki ve karadaki yataklarla ilgili 21 anlaşma daha imzalandı ve ABD'nin BMB Oil şirketiyle yapılan Karabağ-Çerkez-Unbaku Anlaşması iptal edildi.[452]

Asrın Anlaşması imzalandıktan sonra Azeri, Çırak ve Güneşli alanlarının derinlerdeki kısmının işletilmesi için sorumluluk alan Azerbaycan Uluslararası Operasyon Şirketi (*Azerbaijan International Operation Company*-AIOC) kuruldu. ABD, bu şirket aracılığıyla Azerbaycan petrol endüstrisinin altyapısının Batı standartlarına göre kurulmasını sağladı ve şirket Çırak bölgesinden "erken petrol" çıkardı.[453]

ABD'li petrol şirketlerinin ve diğer yabancı şirketlerin Azerbaycan petrolüne ilgi göstermelerinin dört nedeni vardır. Bunlar; Hazar bölgesinin üretim potansiyelinin büyük olması,

---

[449] İhracatın % 88,9'unu mineral mahsuller, % 3,1'ini gıda ürünleri, % 1,7'sini kimyasal ürünler, % 1,4'ünü makinelerle mekanik cihazlar, % 1,2'sini tekstil ve % 3,7'sini diğer ürünler oluşturdu. İthalatın % 23,8'ini makineler ve elektronik eşyalar, % 19,5'ini mineral mahsuller, % 16,9'unu az kıymetli metaller ve ondan hazırlanan ürünler, % 14,3'ünü gıda ve gıda ürünleri, % 7,4'ünü ulaşım araçları, % 5'ini kimyasal ürünler, % 2,4'ünü plastik kitle ve bunlardan hazırlanmış mamuller, % 2,1'ini kâğıt-karton ve bunlardan hazırlanmış mamuller, % 1,7'sini tıbbi cihazlar ve % 6,9'unu diğer ürünler oluşturdu. **Bkz**. "Bakü Ticaret Müşavirliği, Yıllık Ekonomik Rapor-2001", **Dış Ticaret Müsteşarlığı**, "http://www.foreigntrade.gov.tr/pazaragiriş/ulkeler/aze/aze-rap-dig-yi3.doc" (14.04.2008).

[450] ABD'nin Azerbaycan'a ihracatı gıda sanayisi, alkollü içecekler, tütün, organik kimyasal ürünler, hayvan ve bitki yağları, değerli metaller, tekstil, makineler, mekanik cihazlar ve sanayide kullanım için çeşitli kimyasal mamullerdir. 2001'de, ABD'nin Azerbaycan'a ihracatı 100 milyon dolar civarındaydı. Azerbaycan'ın ABD'ye ihracatı et ve balık ürünleri, sebze ve meyveler, mineral yakıtlar, petrol ve türevleri, resim ve antik koleksiyonlar, çay, baharat ve organik kimyasal ürünlerdir. 2001'de, ABD'nin Azerbaycan'dan ithalatı yaklaşık sekiz milyon dolardı. **Bkz**. "US Exports to Azerbaijan from 1994 to 2001; US Imports to Azerbaijan from 1994 to 2001", **US Census Bureau**, "http://www.census.gov/foreigntrade/statistics/product/enduse.html" (19.05.2002).

[451] **Azerbaycan**, 25.06.1993.

[452] "Azerbaijan: New Source of Energy", **Central Intelligence Agency (CIA)**, "http://www.cia.org/azerbaijan newsourceofenergy.html" (11.12.2007).

[453] **Azerbaycan**, 14.01.2001.

geçmişte mümkün olmayan yatırımın cezbedici özelliği, gerçek potansiyelin tespit edilebilme imkânının katılımla mümkün olabilmesi ve üretilecek petrolün dünya piyasalarına arz edilecek olmasıdır.[454]

Azerbaycan petrolünün ihracına yönelik üç anlaşma imzalandı ve yedi konsorsiyum oluşturuldu.[455] AIOC'deki yüzdelerden anlaşıldığı üzere imzalanan anlaşmalarla Azerbaycan petrollerinin denetimi daha çok ABD'li Amoco, Exxon, Unocal ve Pennzoil petrol şirketlerinin elindedir.[456] Yani Azerbaycan petrolüyle ilgili anlaşmalara ABD'li şirketler büyük ilgi gösterdiler. Fakat ABD yönetimi, eğer İran şirketi anlaşmada bulunursa ABD'li şirketlerin yer almasını yasakladığı için, ABD'li şirketler Şahdeniz Anlaşması'na katılamamıştır. 4 Temmuz 1996'da imzalanan Şahdeniz Anlaşması'nda, İran şirketi OIEC % 10'luk payla konsorsiyumda yer aldı.[457]

1997'de Haydar Aliyev'in ABD'ye ilk resmi ziyareti, enerji sektöründe ikili ilişkilerin gelişmesini sağladı. 1 Ağustos 1997'de Beyaz Saray'da, enerji sektöründe iki devlet arasında diyalog oluşturulması, Azerbaycan petrolünün çıkarılması ve işletilmesiyle ilgili anlaşmalar imzalandı.[458]

Asrın Anlaşması'nda BP/Amoco'nun payı % 34,1'dir. Diğer ABD şirketleriyse Unocal, Exxon ve Pennzoil'dir. BP/Amoco'nun Şahdeniz ve İmam'da da önemli payı vardır. Oğuz, Nahçıvan, Abik, Lerikdeniz, Zafer ve Meşel sahalarında Exxon'la Mobil; Abşeron'da Chevron büyük hisse sahipleri olarak yatırımlarda öne çıkmıştır.[459] "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin Azerbaycan'a yapılacak ABD yardımlarını engellemesi, enerji sektörünün gelişim hızını kesti. ABD, bu maddenin kapsamı dışındaki alanlarda yardım yaptı. Ayrıca Eximbank, Deniz Ötesi Özel Yatırım Şirketi (*Overseas Private Investment Corporation*-OPIC) ve ABD Ticareti Geliştirme Ajansı (*United States Trade and Development Agency*-USTDA) ekonomik yardım programları dâhilinde bazı katkılar sağladı. Ekim 1999'da USTDA, Azerbaycan'ın doğalgaz sektörünün yeniden yapılandırılması, üretim ve ihraç potansiyelinin ortaya konması için SOCAR'la 425 milyon dolarlık anlaşma imzaladı.[460]

Azerbaycan'ın, petrol şirketleriyle imzaladığı anlaşmalardan sonra petrol rezerviyle ilgili nüfuz mücadelesi sona erdi. Büyük güçlerin rekabet ettiği diğer alan ise petrolün uluslararası pazarlara taşınmasında izlenecek yollar oldu.

---

[454] Aras (2001), **op. cit.**, s. 35.

[455] Asrın Anlaşması'na uygun olarak Azeri, Güneşli, Çırak, Karabağ, Şahdeniz, Dan Ulduzu ve Eşrefi, Lenkeran ve Talışdeniz, İmam, Zeynelabidin Tağıyev, Oğuz D-39 ve D-8'le D-9 yataklarında kurulan konsorsiyumların pay dağılımında ABD % 27, Rusya Federasyonu % 23, İngiltere % 13 ve Fransa % 5'le önde bulunmaktadır. **Bkz. Neft Müqavileleri**, Bakı, Azerbaycan Statistika Komitesi, 2000, s. 37-40.

[456] "Http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/62_folder/62_articles/62_socar_aioc.html" (23.02.2008).

[457] **Yeni Azerbaycan**, 06.07.1996.

[458] **Radikal**, 02.08.1997.

[459] **Neft Müqavileleri**, **op. cit.**, s. 47-51.

[460] Necdet Pamir, "Hazar Bölgesinde Enerji Politikaları: Avrupa'nın ve ABD'nin Konseptleri", **Avrupa'nın ve Türkiye'nin Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu'da Ortak İlgi Alanları**, Ankara, 2000, "http://yusufsen.sitemynet.com/hazar.html" (09.11.2007).

d. Bölgesel Boru Hatları ve ABD

i. ABD'nin Desteklediği Projeler

9 Ekim 1995'te, Azerbaycan yataklarından çıkarılacak erken petrolün uluslararası pazarlara ulaştırılması için iki güzergâh belirlendi. Bunlar; Bakü-Novorosisk[461] ve Bakü-Supsa[462] petrol boru hattıdır. Azerbaycan'ın erken petrolünün taşınmasında bu iki hat kullanıldı. Bu iki boru hattının kapasitesi günlük 100 bin varildir. AIOC, günlük petrol üretimini 700 bin varile çıkarmayı hedefledi. Geriye kalan petrolün taşınması için yeni hatta ihtiyaç duyuldu.[463]

Azerbaycan petrolünün uluslararası pazarlara ihracı için ABD'nin teklif ettiği ilk proje Bakü-Erivan-Ceyhan hattıydı. Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili görüşmelerde başarı sağlanamaması nedeniyle bu güzergâha daha sonra karşı çıktı.[464]

Senato'da, Hazar bölgesindeki projelerde etkin bir rol oynayan Conoco petrol şirketinin başkanı Mike Stinson, önerilen boru hatları içerisinde Bakü-Basra petrol boru hattının daha ekonomik ve tercih edilebilir olduğunu belirtti.[465] Azerbaycan petrolünde en büyük payı elinde bulunduran BP/Amoco şirketi de İran seçeneğinin ekonomik açıdan daha uygun olduğunu açıkladı.[466] ABD; İran'ı teröre destek vermek, İslami radikal akımları bölgede yaymak ve kitle imha silahları üretmekle suçlamıştır. Bu nedenlerden dolayı ABD, İran'dan geçecek petrol boru hattı projesini desteklemedi.[467] ABD'nin Hazar bölgesiyle ilgili özel danışmanı Büyükelçi Richard Morningstar'ın, "İran seçeneği daha ekonomik gözükebilir. Ancak bu hat sadece ekonomik göstergelerle belirlenmemelidir. Biz, Hazar petrolünün doğu-batı güzergâhıyla taşınmasından yanayız."[468] açıklaması ve ABD'nin bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerle ilgili özel danışmanı Stephen Sestanovich'in, "İran üzerinden boru hattı fikri hatalı bir tutumdur. Terörizmi destekleyen ve kitle imha silahları üreten bir devlete böyle bir avantaj verilmesi durumunda yeni problemler ortaya çıkaracaktır. ABD için en uygun güzergâh doğu-batı enerji koridorudur."[469] açıklaması ABD'nin İran güzergâhıyla ilgili tavrını ortaya koymaktadır.

---

[461] Azerbaycan'dan başlayarak Rusya Federasyonu'na kadar uzanan bu petrol boru hattının uzunluğu 1560 km ve yatırım maliyeti iki milyar dolardır. **Bkz**. Ender Şenkaya, "Hazar: Paylaşılamayan Sular Isınıyor", **Yapı World**, "http://www.yapiworld.com/ozel/hazar.html" (12.01.2009).

[462] Azerbaycan'dan başlayarak Gürcistan'a kadar uzanan bu petrol boru hattının uzunluğu 885 km ve yatırım maliyeti 1,8 milyar dolardır. **Bkz**. Şenkaya, **loc. cit.**

[463] "Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları", **Dış Ticaret Müsteşarlığı**, "http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi%2011/pdgb.html" (27.10.2009).

[464] John Maresca, "Peace Pipeline to End the Nagorne Karabakh Conflict", **Caspian Crossroads**, No. 1 (1995), s. 17.

[465] Robert Lyle, "Caspian: Views Differ on Viability of Oil Pipelines", **RFE/RL**, 04.03.1999.

[466] Michael Lelyveld, "Turkey: US Urges Solution to Caspian Pipeline", **RFE/RL**, 23.09.1999.

[467] Patrick Clawson, "Enerji Güvenliği, İran Körfezi ve Hazar Havzası", **Stratejik Analiz**, C. I, No 2 (Haziran 2000), s. 71-75.

[468] Charles Recknagel, "Central Asia: US Supports Multiple Pipelines from Caspian Sea", **RFE/RL**, 13.11.1999.

[469] Sonia Winter, "Central Asia/Caucasus: A Mission to Deter Iranian Connection", **RFE/RL**, 11.12.1997.

ABD, Şahdeniz[470] doğalgazının ihracı için Bakü-Erzurum ve Azerbaycan petrolünün ihracı içinse Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projelerini destekledi.[471]

ii. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi

Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesiyle Azerbaycan ve Kazakistan petrolünün uluslararası pazarlara arzı hedeflendi. Bu proje, Azerbaycan ve Kazakistan'dan yılda çıkarılacak 45 milyon ton petrolün pazarlanmasını amaçlar.[472]

Azerbaycan, topraklarını korumak için Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesinin gerçekleşmesine önem verdi.[473] Petrol boru hattı için ilk girişim Ebülfez Elçibey döneminde oldu. 9 Mart 1993'te Bakü'de, imzalanan anlaşmayla Azerbaycan petrolünün ihraç edileceği boru hattının Türkiye'den geçmesi kararlaştırıldı.[474] Bu anlaşma daha sonra Haydar Aliyev yönetimi tarafından geçersiz sayılsa da AIOC'nin oluşturulmasıyla birlikte Türkiye güzergâhı tekrar gündeme geldi. İran'da yapılan Ekonomik İşbirliği Örgütü (*Economic Cooperation Organization*-ECO) toplantısında Haydar Aliyev, Hazar petrolünün taşınması için Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının faydalı olduğunu; ancak enerjinin uluslararası pazarlara ulaşabilmesi için başka güzergâhlar da öngörülebileceğini belirtti.[475] Haydar Aliyev, Azerbaycan petrolünü birkaç değişik boru hattıyla taşımak istemekteydi.

Türkiye, Azerbaycan yataklarından çıkarılacak petrolün uluslararası pazarlara ulaştırılması için Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı[476] projesini önerdi. 18 Kasım 1999'da bu projenin gerçekleşmesi için Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasında anlaşma imzalanarak 10 Eylül 2000'de yürürlüğe girdi.[477] 3 Ekim 2000'de Azerbaycan, projeyi desteklemek amacıyla bir sponsor grup oluşturdu. Sekiz şirketten oluşan grubun üyeleri "Ana İhraç Boru Hattı Katılımcıları" olarak anılmaktadır. Grubun üyeleri, Sponsor Grup Finansman ve İşbirliği Anlaşması'nı imzaladılar.[478] TotalFinaElf şirketinin gruba katılımıyla yeniden belirlenen pay dağılımı Tablo 2'de görülmektedir.

---

[470] Derinliği 50'yle 600 metre arasında değişen ve 860 kilometrekare alanı kapsayan Şahdeniz yatağı, Bakü'nün 70 km güney-batısında bulunmaktadır. Şahdeniz yatağının operatörlüğünü BP/Amoco şirketi yapmaktadır. 6 Şubat 2002'de, doğalgazın nakline ilişkin anlaşma protokolü imzalandı. **Bkz**. "Http://www.turan.tc/haber/2002subat.html" (21.03.2008).
[471] Petrol ve doğalgaz boru hatları Ek'teki Harita 4'te görülmektedir.
[472] Pamir (1999), **op. cit.**, s. 18.
[473] Gani Gönüllü, "Petrol Azerbaycan'ı Koruyabilecek mi?", **Yeni Düşünce**, No. 652 (Ekim 1999), "http://www.geocities.com/ganigonullu/azerbaycan.html" (18.12.2009).
[474] Turan Aydın, "Rusya'nın Petrol ve Doğalgaz Politikası", **Avrasya Etüdleri**, C. I, No. 4 (Kış 1995), s. 59.
[475] **Azerbaycan**, 13.06.2000.
[476] Hattın uzunluğu 1730 km'dir. Bunun 468 km'si Azerbaycan, 225 km'si Gürcistan ve 1037 km'siyse Türkiye'den geçmektedir. **Bkz**. "21. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Enerji Stratejisinin Değerlendirilmesi", **TUSİAD**, "http://www.tusiad.org/turkish/rapor/enerji/html/sec12.html" (01.02.2010).
[477] "Enerji", **Dışişleri Güncesi**, Ankara, Dışişleri Bakanlığı, 2000, s. 173.
[478] Cenk Pala, "Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesinin Hazar Bölgesi ve Türkiye Açısından Önemi", **METU**, "http://www.ir.metu.edu.tr/conf2002/papers/pala.pdf" (24.04.2007).

TABLO 2: Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesinde Şirketlerin Pay Dağılımı

BP Exploration (Caspian Sea) Ltd. (İngiltere)	% 34.76
SOCAR (Azerbaycan)	% 25.00
Unocal BTC Pipeline Ltd. (ABD)	% 8.90
Statoil BTC Caspian As (Norveç)	% 8.71
TPAO (Türkiye)	% 6.87
ENI (İtalya)	% 5.00
TotalFinaElf	% 5.00
Itochu Oil Exploration (Azerbaijan) Inc. (Japonya)	% 3.40
Delta-Hess (BTC) Ltd. (Suudi Arabistan-ABD)	% 2.36

Kaynak: Bakı-Tiflis-Ceyhan Raporu, Bakı, Azerbaycan Statistika Komitesi, 2002.

Anlaşmalarla hukuki zemin oluşturulduktan sonra Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesinin gerçekleştirilmesinin önündeki tüm engeller ortadan kalktı. 18 Eylül 2002'de Bakü'de Haydar Aliyev, Eduard Şevardnadze ve Ahmet Necdet Sezer'in katılmış olduğu bir törenle Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının temeli atıldı. 2005'te bu hat tamamlandı ve hizmete açıldı.[479]

e. ABD'nin Yardım Programı Çerçevesinde Faaliyetleri

1995'te ABD, Azerbaycan'a çeşitli sivil toplum örgütleri aracılığıyla 27,5 milyon dolar yardımda bulundu.[480] 1996'da ABD, Azerbaycan'a *Save The Children* aracılığıyla dokuz milyon dolar, *Adventist Development and Relief Agency* aracılığıyla 12 milyon dolar, iki devlet arasındaki eğitim programının uygulanmasıyla ilgili 1,5 milyon dolar ve uluslararası sivil toplum örgütleri aracılığıyla beş milyon dolar insani yardımda bulundu. Ayrıca ABD petrol şirketleri Amoco, Pennzoil ve Exxon, Azerbaycan'da demokrasinin gelişimi için toplam 600 milyon dolarlık yardımda bulundular.[481]

Temmuz 1999'da ABD Kongresi, "İpek Yolu Strateji Yasası"nı onayladı. Bu yasa, Kafkasya ve Orta Asya devletlerine yönelik İran'la Rusya Federasyonu'nun etkisini azaltmak için yapılan yardımların artırılmasını içermektedir.[482] Fakat Azerbaycan'a yapılması amaçlanan yardımlarla ilgili kısım, Ermeni lobisinin etkisiyle yasa metninden çıkarıldı. Yasa, İran'a karşı sert tavrın sürdürülmesini isteyen gruplar tarafından desteklendi.[483]

Bu dönemde Azerbaycan, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlükte kalması nedeniyle ABD'den gerekli ekonomik yardımı alamadı. ABD, Azerbaycan

[479] "Http://www.xeber.net" (19.12.2005).
[480] Seferov, **op. cit.**, s. 21.
[481] Nesirov (1998), **op. cit.**, s. 111.
[482] Çağrı Erhan, "ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları", **Stradigma**, No. 9 (Ekim 2003), "http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/vizyon_sayi_10.pdf" (18.04.2007).
[483] Seferov, **op. cit.**, s. 39.

ve Ermenistan'a yönelik yardımlarında objektif davranmamıştır. Ermenistan, İsrail'den sonra ABD'den en fazla yardım alan devlet olmuştur.

3. Askeri İlişkiler

Bu dönemde Azerbaycan-ABD askeri ilişkilerinin dört stratejik önceliği vardı. Bunlar; Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan'daki askeri varlığının engellenmesi, Dağlık Karabağ sorununun barış yoluyla çözülmesi, Azerbaycan petrolünün uluslararası pazarlara taşınmasında politik-ekonomik güvenliğin birlikte sağlanması ve askeri ilişkilerin NATO içinde "Barış İçin Ortaklık (BİO)"[484] programı çerçevesinde geliştirilmesidir.

4 Mayıs 1994'te NATO Konseyi toplantısında, Azerbaycan BİO programına katıldı. Bu toplantıda konuşma yapan Haydar Aliyev, Azerbaycan-ABD askeri ilişkilerinin BİO programı çerçevesinde gelişeceğini ve Azerbaycan'ın bu programa katılmasının Dağlık Karabağ sorununun çözümünde etkili olacağını belirtti.[485] BİO programına katılmasıyla Azerbaycan, dış politikasını çeşitlendirdi ve ABD'yle askeri ilişkilerini geliştirdi.

Azerbaycan'ın BİO programına katılmasından sonra ABD'nin bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerle ilgili temsilcisi James Collins'in başkanlığındaki heyet 3 Kasım 1995'te Bakü'yü ziyaret etti. Haydar Aliyev'le görüşmesinde James Collins, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunmasının ABD'nin ulusal çıkarlarına uygun olduğunu ve güvenlik alanında ilişkilerin geliştirilmesinin gerekliliğini belirtti.[486]

Bu ziyaretten sonra güvenlik alanında Azerbaycan-ABD ilişkilerinin geliştirilmesi amacıyla; 12 Mart 1997'de Bakü'de, güvenlik ve silahların kontrolüne ilişkin görüşmeler gerçekleştirildi. Görüşmelerde NATO'nun genişlemesi, Avrupa'daki güvenliğin durumu, sınırların güvenliği, BİO programının sunduğu imkânlar ve enerji kaynaklarının taşınma yollarındaki güvenlik sorunlarıyla ilgili fikir alışverişinde bulunuldu.[487] Ardından, Azerbaycan Dışişleri Bakan Yardımcısı Araz Azimov ve ABD Dışişleri Bakanının uluslararası güvenlikle ilgili yardımcısı Lynn Devis, 15 Mayıs 1997'de Kanat Anlaşması'yla ilgili ortak bildiri imzaladı. Ortak bildiri imzalandıktan sonra Lynn Devis, ABD'nin bölgedeki güvensizlikten kaygı duyduğunu ve

---

[484] BM'nin teşvikiyle Ocak 1994'te, NATO'nun Brüksel Zirvesi'nde ilan edilen Barış İçin Ortaklık programı, eski Doğu Bloğu devletlerinin uzun vadede NATO'ya üye olmaları ve barışa destek operasyonlarına NATO ile birlikte katılmalarını temin etmek amacıyla yardım yapılmasını içermektedir. Bu amaçla NATO koordinasyonunda düzenli olarak ortak çalışma kabiliyetini artırıcı askeri eğitim programları ve tatbikatlar düzenlenmekte, çeşitli politik-askeri çerçeveler geliştirilmektedir. Avrupa kıtasında güvenlik ve istikrara katkı sağlamayı amaçlayan bu program tüm devletlere açıktır. **Bkz**. **NATO El Kitabı**, **op. cit.**, s. 97.

[485] "Haydar Aliyev'in NATO Şurası'nın İclasında Çıxışı", **Azerbaycan**, 10.05.1994.

[486] **Xalq Qazeti**, 07.11.1995.

[487] **Azerbaycan**, 13.03.1997.

sorunların kısa zamanda çözülmesi gerektiğini belirtti.[488] İmzalanan ortak bildiriden sonra Bakü'de Haydar Aliyev'le görüşen Zbigniew Brzezinski, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin sadece iki taraflı ilişkilere dayanmadığını, bölgesel ve stratejik olarak da önemli olduğunu belirtti.[489]

ABD'ye ilk resmi ziyaretinde Haydar Aliyev, 30 Temmuz 1997'de askeri ilişkilerin gelişmesi için ABD Savunma Bakanı William Cohen'le de görüştü. Görüşmede William Cohen, askeri alanda işbirliğinin sağlanması için iki devlet arasında askeri eğitim programlarının oluşturulması gerektiğini belirtti. Görüşmeden sonra imzalanan ortak bildiride; Azerbaycan-ABD askeri ilişkilerinin geliştirilmesi, Azerbaycan'ın BİO programı çerçevesinde aktif rol oynaması ve Avrupa güvenlik kurumlarına yakınlaşmasının gerekliliği vurgulandı.[490] Bu görüşmeden sonra askeri ilişkiler, yetkililerin karşılıklı diyaloglarıyla ve güvenlik alanındaki eğitim programlarıyla gelişme gösterdi.

ABD Kongresi, Mayıs 1998'de "Ortak Komuta Yasası"nı onayladı. Bu yasada; Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova, Gürcistan'la Azerbaycan'ın, Avrupa Komutanlığı'nın ve bir yıl sonra da Orta Asya Merkezi Komutanlığı'nın görev bölgesine dâhil edileceği belirtildi.[491] Burada ABD'nin amacı bölgenin kontrolünü sağlamaktı. Bölgenin kontrolünün sağlanması amacıyla gerçekleştirilecek tatbikatlar için askeri yardımlar yapılması kararlaştırıldı. Fakat Azerbaycan'a yapılacak askeri yardımlar, Dağlık Karabağ sorununun çözümündeki ilerlemeye bağlandı. Bu yasanın onaylanmasının ardından Avrupa Komutanlığı'nın politik danışmanı Büyükelçi Peter Shavier, konuyla ilgili bilgi aktarmak ve Azerbaycan'daki askeri işbirliği alanlarının tespiti için Bakü'yü ziyaret etti.[492]

Güvenlik alanında Azerbaycan'la ABD arasındaki ilk anlaşma 28 Eylül 1999'da imzalandı. Azerbaycan Dışişleri Bakanı Tevfik Zülfügarov'un ve ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın imzaladığı anlaşmanın içeriğinde kitle imha silahlarının yayılmaması için güvenlik sisteminin oluşturulması vardır. Bu anlaşmadan sonra askeri alandaki ilişkiler gelişme gösterdi. Savunma Bakanlıkları arasındaki görüşmeler arttı ve Azerbaycan'dan bir grup subay eğitim için ABD'ye gönderildi. Ayrıca ABD, sınır güvenliğinin sağlanmasına yönelik teknolojik yardımlarda bulundu.[493]

Avrupa Komutanlığı'ndan Amiral Charles Abbotte, 21 Mart 2000'de Azerbaycan'ı ziyaret ederek Savunma Bakanı Sefer Ebiyev'le görüştü. Görüşmede Charles Abbotte, iki devlet silahlı kuvvetleri arasındaki işbirliğinin temel taşını koymak amacıyla ziyarette bulunduğunu belirtti. Ardından William Cohen'in davetiyle Sefer Ebiyev, Haziran 2000'de ABD'ye resmi ziyaret

[488] Nesirov (1998), **op. cit.**, s. 62-63.
[489] **Xalq Qazeti**, 22.07.1997.
[490] "Azerbaijan and the United States Have Become Close Allies", **Embassy of Azerbaijan**, Washington, 11.08.1997.
[491] Azer Azimli, **Azerbaycan-NATO Münasibetleri (1992-2000)**, Bakı, Adiloğlu Neşriyyatı, 2001, s. 164-165.
[492] **Azerbaycan**, 17.09.1998.
[493] Azimli, **op. cit.**, s. 166-167.

gerçekleştirdi. William Cohen'le Sefer Ebiyev arasındaki görüşmeden sonra askeri ve savunma alanlarıyla ilgili ortak bildiri imzalandı.[494] İmzalanan bu ortak bildiriden sonra ABD Silahlı Kuvvetleri Baş Komutan Yardımcısı General Robert Maier, 15 Kasım 2000'de Bakü'yü ziyaret ederek görüşmelerde bulundu. Görüşmelerden sonra Azerbaycan-ABD askeri ilişkilerinin gelişimine katkı sağlayan "2001 İçin Askeri İşbirliği Programı" imzalandı.[495] Bu anlaşmanın imzalanması, iki devlet arasındaki askeri ilişkilerde önemli bir gelişme olarak nitelenebilir.

Genel olarak Azerbaycan-ABD askeri ilişkileri, yıllık programlar çerçevesinde gelişme gösterdi. Bölgede Rusya Federasyonu-Ermenistan askeri işbirliğini dengelemek ve yeni oluşan ordusunu güçlendirmek amacıyla Azerbaycan, ABD'yle askeri ilişkilerini geliştirmeye yöneldi. Fakat Dağlık Karabağ sorununa bir çözüm bulunamaması ve "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlükte kalması, askeri alanda da ilişkilerin gelişmesine engel oldu.

C. İLİŞKİLERDE İŞBİRLİĞİ DÖNEMİ (2001-2010)

1. Politik İlişkiler

a. "Uluslararası Terörizme Karşı Ortak Mücadele"

Terörizmin dünya devletlerince kabul edilmiş ortak bir tanımı yoktur. Terörist eylemlerin; bir devlette özgürlük savaşı, bir başka devlette de suç unsuru olarak değerlendirilmesi nedeniyle terörizmin tanımı zorlaşmıştır.[496] Fakat konu uluslararası terörizm olduğunda sorun tanıma dayanmaktadır. Terörist eylemler, yabancılarla yabancılara ait hedeflere yönelirse ve yabancı devletlerle uluslararası örgütlerin politikalarını etkilemek için yapılırsa uluslararası nitelik kazanır.[497] Buna "uluslararası terörizm" denir.

11 Eylül 2001'de İkiz Kulelere ve Pentagon'a gerçekleştirilen terörist eylemler, ABD'nin askeri operasyonlar yapmasına imkân tanımıştır.[498] 11 Eylül 2001'den sonra ABD, süper güç olduğunu ve kavramları kendi çıkarları doğrultusunda yeniden tanımlama yeteneğini göstermiştir.

ABD, "teröre karşı savaş" adı altında kendi ulusal çıkarlarına engel gördüğü diğer alanlara yönelmeye, operasyonlarının çapını genişletmeye, yaşadığı trajediyi stratejik ve ekonomik kazanımlara dönüştürmeye başlamıştır.[499] 11 Eylül 2001 olaylarının ardından 7 Ekim 2001'de ABD; Uzakdoğu'yu, Ortadoğu'yu, Orta Asya ve Kafkasya'yı kontrol edecek bir konumda bulunan Afganistan'a müdahale etmiştir. Böylece ABD, nükleer güç sahibi devletleri kontrol

---

[494] **Azerbaycan**, 23.03.2000; **Azerbaycan**, 06.07.2000.
[495] Azimli, **op. cit.**, s. 168.
[496] Yılmaz Altuğ, **Terörün Anatomisi**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1995, s. 14-15.
[497] Sertaç Başaren, **Uluslararası Hukukta Terörizm**, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde 21 Eylül 2006-27 Ocak 2007 tarihlerinde yapılan seminer, s. 7-8.
[498] Damla Aras, "Minareyi Çalan Kılıfını Hazırladı: Bir Başka Açıdan 11 Eylül", **Stratejik Analiz**, C. III, No. 24 (Nisan 2002), s. 37.
[499] Âdem Arslan, "ABD Faciayı Fırsata Çevirdi", **Aksiyon**, "http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=2945" (17.11.2006).

etme imkânına sahip olması yanında "şer ekseni" olarak nitelendirdiği İran'ın yanı başında stratejik bir mevki de elde etmiştir.[500] Fakat ABD'nin Afganistan'a askeri müdahaleye yönelmesi, dünyada barışın ve istikrarın sağlanması fikrine aykırıdır. 11 Eylül 2001'den sonra birçok devlet gibi "terörizme karşı savaş"a destek veren Azerbaycan da ABD'yle işbirliğine yönelmiştir. Haydar Aliyev konuyla ilgili bir bildiri yayınlayarak hedefte ABD de olsa bu terör eylemlerinin tüm devletleri tehdit ettiğini; terörizmin acılarını uzun süre yaşayan Azerbaycan halkının, Amerikan halkının acılarını herkesten daha iyi anladığını ve devlet olarak terörizme karşı savaşta ABD'yi sonuna kadar destekleyeceklerini belirtmiştir.[501]

15 Aralık 2001'de Azerbaycan'ı ziyaret eden ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Haydar Aliyev'le görüşerek "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlülüğünün durdurulmasıyla ikili ilişkilerin daha da gelişeceğini belirtti.[502] Daha sonra Kasım 2002'de Azerbaycan yönetimi, teröre karşı savaş kapsamında hava sahasını ABD uçaklarına açtığını açıklayan bir bildiri yayınladı.[503] Ayrıca Azerbaycan, Afganistan'daki Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü'ne (*International Security Assistance Force*-ISAF) 30 asker göndererek destek verdi.[504]

11 Eylül 2001'den sonra oluşan teröre karşı savaş süreci, ikili ilişkilerde işbirliği için yeni olanaklar yaratmıştır. Azerbaycan'ın stratejik konumu ve teröre karşı savaşta verdiği destek, ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasında değişiklikler yapmasını sağlamıştır.[505] Bu değişikliklerin en önemlisi "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasıdır. Bir diğer önemli değişiklikse ABD yönetiminden yapılan resmi açıklamalarla Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün daha fazla desteklenmesidir. ABD, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü diplomatik ilişkiler kurulurken yapılan ikili anlaşmalarla daha önce tanımıştır. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi'nde Dağlık Karabağ sorunu için 1993'teki oylamada ve birçok uluslararası toplantıda, ABD'nin Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tanıdığı belirtilmiştir. Fakat ABD yönetimi 11 Eylül 2001'den önce, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne destek verme politikasında çoğu kez kararsız davrandı. Buna 15 Aralık 1999'daki BM Genel Kurulu'nun 54. toplantısında Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü oylanırken ABD'nin çekimser kalması örnek gösterilebilir. Ayrıca BM ve AGİT arasındaki işbirliği görüşmelerinde

---

[500] Cüneyt Özşahin, "11 Eylül Sonrası Yeniden Yapılandırılan Kavramlar ve Irak Müdahalesi: Mitler ve Gerçekler", **Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar**, No. 40 (Bahar 2003), s. 14-15.
[501] **Azerbaycan**, 13.09.2001.
[502] Xaqan Memmedov, "Soyuq Müharibe'den Sonra Beynalxalq Münaqişeler Fonunda Amerika-Azerbaycan Münasibetleri", **Dirçeliş XXI Esr**, No. 58 (Aralık 2002), s. 149-150.
[503] **Azerbaycan**, 09.11.2002.
[504] **Xalq Qazeti**, 12.11.2002.
[505] "Beynalxalq Terrorizme Qarşı", **US Embassy Baku**, "http://www.usembassybaku.org/pas/globalterraz.html" (13.12.2006).

ve Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili bir görüşmede, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü konusunda hala kararsız oldukları gerekçesiyle oy vermekten kaçındılar.[506] 11 Eylül 2001'den sonra ABD yönetiminden yapılan resmi açıklamalarda; ABD'nin, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü desteklediği ve Dağlık Karabağ'ın gelecekteki statüsünün AGİT Minsk Grubu görüşmeleri sürecinde belirlenmesinden yana olduğu belirtilmiştir.[507]

b. Haydar Aliyev'in ABD'ye İkinci Resmi Ziyareti ve İlişkilerde İşbirliği

İlk resmi ziyaretten sonra Haydar Aliyev 1999, 2000 ve 2001'de çeşitli vesilelerle ABD'yi ziyaret ederek bazı görüşmelerde bulundu. Bu görüşmelerdeki temel konu, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulması ve Dağlık Karabağ sorunuydu. Ziyaretlerden sonra iki taraftan olumlu açıklamalar yapılsa da iki devlet arasındaki sorunlarla ilgili somut adımlar atılamadı.[508]

11 Eylül 2001'den sonra ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasında olumlu gelişmeler görülmüştür. ABD'nin Azerbaycan'a yönelik değişen politikası; ABD'ye uluslararası terörizme karşı mücadelede hem devlet nezdinde, hem de uluslararası arenada tam destek veren Azerbaycan'a bir ödül olarak değerlendirilebilir.

George Walker Bush'un resmi davetiyle Haydar Aliyev, 23 Şubat 2003'te ABD'ye ikinci resmi ziyaretini gerçekleştirdi.[509] 24 Şubat 2003'te ABD Ticaret Bakanı Donald Ewans'la görüşerek Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesine değinen Haydar Aliyev, bu projenin gerçekleştirilmesinin önündeki engellerden söz etti ve ABD'den daha çok destek beklediklerini vurguladı. Donald Ewans; ABD yönetiminin Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesine tam destek verdiğini, Azerbaycan'la tüm sektörlerde ikili ilişkilerini güçlendireceğini ve buna yönelik olarak gemicilik, telekomünikasyonla ulaştırma alanlarında ilişkilerin genişletileceğini belirtti.[510] Görüşmenin ardından ABD'nin AGİT Minsk Grubu'ndaki temsilcisi Büyükelçi Rudolf Perina'yı kabul eden Haydar Aliyev, Dağlık Karabağ sorununun en yakın zamanda çözülmesi için girişimlerin artırılması gerektiğini belirtti.[511]

25 Şubat 2003'te Washington'da ABD-Azerbaycan Ticaret Konseyi, ABD-Gürcistan İş Konseyi ve ABD-Türkiye Konseyi'nin birlikte düzenlediği "Doğu-Batı Enerji Koridoru Bir Gerçektir" konulu uluslararası konferans gerçekleştirildi. Konferansta konuşma yapan Haydar Aliyev,

---

[506] Hüseynov, "Amerikan Dış…, **loc. cit.**
[507] Ross Wilson, "Policy of the United States and the Development of the Energy Sector in Azerbaijan", **Journal of Qafqaz University**, No. 11 (İlkbahar 2003), s. 206.
[508] **Azerbaycan**, 29.04.1999; **Azerbaycan Müellimi**, 01.03.2000; **The Washington Times**, 29.11.2001.
[509] **Azerbaycan**, 25.02.2003.
[510] **525-ci Qazet**, 26.02.2003.
[511] **Azerbaycan**, 26.02.2003.

Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesinin Azerbaycan'ın uyguladığı petrol stratejisinin bir parçası olduğunu ve bölgede güvenliğin sağlanacağını belirtti. Ayrıca Haydar Aliyev, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgal etmesinin ve çözüme yanaşmamasının bölgedeki işbirliğine engel olduğunu bildirdi.[512] Konferansın ardından Haydar Aliyev, ABD Enerji Bakanı Spencer Abraham'la görüştü. Görüşmede Spencer Abraham, Azerbaycan'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üyeliğini desteklediğini ve bununla ilgili olarak gerekli çalışmaların yapılacağını vurguladı. ABD, Azerbaycan'ın DTÖ'ye üyelik çalışmaları için bir milyon dolar yardım ayırdı.[513]

Haydar Aliyev, 26 Şubat 2003'te ABD Başkanı George Walker Bush'la görüştü. ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Ulusal Güvenlik Sekreteri Condoleezza Rice'ın da katıldığı görüşmede, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesinin mevcut durumundan, Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yollarla çözümünden, uluslararası terörizme karşı ortak mücadeleden ve bölgedeki durumdan söz edildi. George Walker Bush, Azerbaycan'la ilişkilere önem verdiklerini ve çeşitli sektörlerde ilişkilerin geliştirilmesine yönetim olarak hazır olduklarını belirtti.[514] Görüşmeden sonra ABD'yle Azerbaycan arasında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Roma Kriterleri'nin 98. maddesiyle ilgili anlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre, ABD ve Azerbaycan vatandaşlarının iki devlet sınırları içerisinde işledikleri suçlar nedeniyle Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne başvurulmayacaktır.[515]

Haydar Aliyev'le 27 Şubat 2003'te görüşen Merkezi Haber Alma Örgütü'nün (*Central Intelligence Agency*-CIA) Direktörü George Tennet, Azerbaycan'ın sınır güvenliğinin sağlanması için birlikte çalışmaya hazır olduklarını belirtti.[516] ABD'deki temaslarının ardından medya mensuplarının sorularını cevaplayan Haydar Aliyev, ziyaretini "ilişkilerde işbirliğine doğru giden faydalı görüşmeler"[517] olarak özetledi.

c. ABD'nin Irak'a Müdahalesi ve Azerbaycan'ın Tutumu

11 Eylül 2001 olaylarından sonra ABD'nin Ortadoğu politikasında stratejik ve ekonomik çıkarlarının yanında iki boyut daha ortaya çıkmıştır. Bunlar; Ortadoğu'nun kitle imha silahları deposu ve uluslararası terörizmin kaynağı haline gelmesini engellemektir.[518] Ayrıca ABD'nin 20 Mart 2003'teki Irak'a müdahalesi, Soğuk Savaş sonrasına yönelik benimsediği ve

[512] **Azerbaycan**, 28.02.2003.
[513] **İki Sahil**, 27.02.2003.
[514] **Xalq Qazeti**, 27.02.2003.
[515] **Azerbaycan**, 27.02.2003.
[516] **İki Sahil**, 01.03.2003.
[517] **Azerbaycan**, 01.03.2003.
[518] Armağan Kuloğlu, "11 Eylül Sonrası Değişen Dengeler Çerçevesinde Türkiye'nin Irak Politikası", **AVSAM**, "http://www.avsam.org/irak/analiz/5-analiz.html" (19.11.2006).

uygulamak istediği genel stratejinin küçük bir parçasını oluşturmuştur. Avrasya'ya odaklanan bu genel strateji, pazar ve piyasa etkinliğiyle doğal kaynak egemenliğine dayanmıştır.[519]

Bu dönemde Azerbaycan, ABD'yle işbirliğine girmesine rağmen Rusya Federasyonu'yla da ilişkilerine önem vermiştir. Her ne kadar Azerbaycan, ABD'nin Irak'ı silahtan arındırma müdahalesine destek verdiğini, hava sahasını ABD'nin kullanımına açtığını[520] açıklasa da bunu Rusya Federasyonu'yla ilişkilerini bozmayacak şekilde yapmaya gayret etmiştir.

Azerbaycan, Savunma Bakanı Sefer Ebiyev tarafından düzenlenen uğurlama töreniyle 150 kişilik barış gücünü Irak'a göndermiştir. Törende konuşma yapan Sefer Ebiyev, Haydar Aliyev'in direktiflerini yerine getirdiğini belirtti. Ayrıca Sefer Ebiyev, 7 Mayıs 2003'te barış gücünü gönderme meselesinin Milli Meclis'te oylandığını ve kararın hayata geçirildiğini ifade etti. ABD komutasında Irak'a giren barış gücü, devlet binalarının ve kültür merkezlerinin güvenliğini sağlamıştır.[521]

11 Eylül 2001'den sonra "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasıyla ABD'nin Azerbaycan'la askeri alandaki ilişkileri gelişme göstermiştir. Özellikle ABD'nin İran'a müdahale ve Avrasya'daki ABD birliklerinin yeniden konuşlandırılması tartışmalarında Azerbaycan öne çıkmıştır.

ç. Gürcistan'la Ukrayna'daki Devrimler ve Azerbaycan

Gürcistan'daki yönetimin değişmesine neden olan olaylara "Kadife Devrim", Ukrayna'dakilereyse "Turuncu Devrim" dendi. Her iki gelişmenin tetikleyicisi yönetime muhalif olan gazetecilerin öldürülmesiydi.[522] Ayrıca bu devletlerdeki ekonominin halk üzerinde yarattığı umutsuzluk, ABD'nin insan hakları ve demokrasi öncelikleriyle birleşince ortaya çıkan gelişmeler yönetimlerin değişmesi boyutuna ulaştı.

Kasım 2003'te olayların tırmandığı Gürcistan'da, Eduard Şevardnadze istifa etmek zorunda kaldı ve Ocak 2004'te, ABD'nin desteklediği Mihail Saakaşvili yapılan seçimlerle başkan oldu.[523] ABD, devrim esnasında ve sonrasında Gürcistan'daki gelişmelerde etkin olmuştur. Ukrayna'daki Kasım 2004 seçimlerinde Victor Yuşçenko'nun liderliğindeki muhalefet, Victor Yanukoviç'in aldığı oy oranına hile karıştırıldığını iddia etti. Bundan sonra yapılan protestolar ABD'den destek gördü. Victor Yanukoviç'in iktidarını sürdürmesi anlamına gelen seçim sonuçları Rusya Federasyonu; Victor Yuşçenko'nun itirazı da ABD tarafından desteklendi. Aralık 2004'te

---

[519] Yaşar Hacısalihoğlu, "Irak'tan Avrasya Jeopolitiğine Yansıyanlar ve Türkiye", **Jeopolitik**, "http://www.jeopolitik.org/editorden.asp" (21.11.2006).
[520] **Xalq Qazeti**, 14.05.2003.
[521] **Hürriyet**, 15.08.2003.
[522] Utku Yapıcı, **Yeni Soğuk Savaş (Putin, Rusya ve Avrasya)**, İstanbul, Başlık Yayın Grubu, 2007, s. 24.
[523] "Http://www.globalleaders.tv/arsiv/mihail_saakasvili.asp" (25.05.2009).

protestolardan dolayı tekrarlanan seçimleri, Victor Yuşçenko % 52 oy oranıyla kazandı. Gelişmelerde ABD'nin bizzat aktif olduğu ve Soros Vakfı'yla ona bağlı Açık Toplum Enstitüsü'nün yönlendirici rol oynadıkları görüldü.[524] ABD, bu sonuçlarla Rusya Federasyonu'nun arka bahçesi konumundaki bu devletlerde etkinlik sağlama mücadelesinde bir adım öne geçmiştir.

2005'te Azerbaycan'da, Elmar Hüseynov'un diğer devletlerdeki muhalif gazeteciler gibi öldürülmesinin, 2005'teki Milli Meclis ve 2008'deki başkanlık seçimlerinde yönetim değişikliğine neden olup olmayacağı ABD tarafından sorgulandı.[525] Fakat ABD için enerji kaynakları başta olmak üzere çıkarlarının korunması söz konusu oldu. Azerbaycan'ın ABD'yle işbirliği sürecinde olması, bununla birlikte jeopolitik konumunun yanında İran ve Rusya Federasyonu'na komşu olması da Gürcistan'la Ukrayna'daki devrimlerin Azerbaycan'da yaşanmasını engelleyen faktörler arasında sayılabilir.

d. Hillary Clinton'un Azerbaycan Ziyareti

2009'a kadar ilişkilerde işbirliği süreci devam etmiştir. Ancak Şubat 2009'dan itibaren uygulanmaya başlanan "modernleşme politikası", Azerbaycan'ın dış politikada daha dinamik ve faal olmasını sağlamıştır. Bu bağlamda ABD'nin çıkarlarının tehlikede olduğu kaygısıyla Hillary Clinton, Azerbaycan'a tarihi bir ziyaret gerçekleştirdi. Hillary Clinton'un Doğu Avrupa ve Kafkasya turunda Azerbaycan; Polonya ve Ukrayna'dan sonra dışişleri bakanının ziyaret ettiği üçüncü devlet oldu.

3 Temmuz 2010'da Hillary Clinton Azerbaycan'ı ziyaret etti.[526] 4 Temmuz 2010'da İlham Aliyev'le görüşen Hillary Clinton, Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yollarla çözümünden yana olduğunu, bu sorunun çözümünün tarafların elinde olduğunu ve tarafların anlaşmaları için ABD'nin yardımcı olacağını belirtti.[527] Ayrıca görüşmede; enerji güvenliğinden, bölgesel sorunlardan, askeri işbirliğinden, uluslararası terörizme karşı ortak mücadeleden, ekonomik işbirliğinden, savunma alanında işbirliğinden, Hazar'ın hukuki statüsünden, Azerbaycan'ın AB'yle yakınlaşmasından ve Azerbaycan'daki insan haklarıyla demokratikleşmeden söz edildi.[528] Hillary Clinton'un ziyaretinin en önemli amacı, ikili ilişkilerdeki gerginliği ortadan kaldırmaktı. Bir yıl boyunca Bakü'ye ABD büyükelçisinin gönderilmemesi, Nisan 2010'daki nükleer zirveye Azerbaycan davet edilmediği halde Dağlık Karabağ sorununun Ermenistan'la tek taraflı müzakere edilmesi ve ABD'nin Türkiye ile Ermenistan'ın diplomatik ilişkiler kurma sürecine verdiği destek; ilişkilerin Azerbaycan tarafından sorgulanmasına neden oldu.[529] Ayrıca Dağlık

[524] **Radikal**, 29.12.2004.
[525] **Xalq Qazeti**, 12.11.2008.
[526] **Azerbaycan**, 04.07.2010.
[527] "Http://www.whitehouse.gov" (12.07.2010).
[528] **Xalq Qazeti**, 06.07.2010.
[529] **525-ci Qazet**, 06.07.2010.

Karabağ'da yaşanan çatışmalar, bölgede gerginliğin arttığının sinyalini vermiştir. Yaşanan bu çatışmalar ve iki devlet yönetiminin de savaş yanlısı açıklamaları; ABD'nin, donmuş gibi düşündüğü Dağlık Karabağ sorununun aslında donmuş olmadığının farkına varmasını sağladı.

Hillary Clinton'un Azerbaycan'a ziyaretiyle ABD-Rusya Federasyonu yakınlaşmasının bu devleti Rusya Federasyonu'nun etki alanına bıraktığı anlamına gelmediği mesajı verildi. Azerbaycan'da muhalefetle görüşmeyen Hillary Clinton, ziyaretiyle daha fazla demokrasi için baskı yapmayı değil, ikili ilişkilerdeki işbirliğine verdiği önemi göstermiştir.

e. Dağlık Karabağ Sorunu

i. "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" Maddenin Yürürlüğünün Durdurulması

Azerbaycan-ABD ilişkilerinin gelişmesine engel olan "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlükten kaldırılması için ABD yönetimince sarf edilen çabalar, etnik grupların etkisine açık olan Kongre'nin direnmesi nedeniyle başarılı olamamıştı.[530] Bu maddeyle ABD Kongresi'nde iç politika hesapları, devletin dış politika çıkarlarından üstün tutulmuştu.

11 Eylül 2001 olaylarının ardından ABD yönetimi "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeyle ilgili adımlar atma olanağı buldu. Dünya çapında bütün devletlerin dikkati, uluslararası terörizme karşı mücadeleye yöneldi ve Azerbaycan da bunu tam olarak desteklediğini açıkladı. ABD yönetimi, Afganistan'daki operasyonlar ve genel olarak uluslararası terörizme karşı operasyonları kapsamında Azerbaycan'la işbirliği yapacağını açıkladı. Bu bağlamda Azerbaycan'a resmi kanallarla yardım yapılabilmesi için "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasına yönelik girişimler başlatıldı.[531]

9 Ekim 2001'de bu konudaki haberlerin yayılması üzerine Ermenistan Başkanı Robert Koçaryan, ABD Başkanı George Walker Bush'a bir mektup göndererek "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlükten kaldırılmasının veya karardaki hükümlerin hafifletilmesinin Dağlık Karabağ sorununun barışçıl çözümüne zarar vereceğini ifade etti.[532] Fakat Robert Koçaryan'ın bu girişimi etkili olmadı. 15 Ekim 2001'de ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Kongre'ye başkan adına bir mektup göndererek Azerbaycan'ın istihbarat bilgilerini paylaşmayı kabul ettiğini belirtti ve Azerbaycan'a ABD yardımını engelleyen "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasını

[530] Vefa Guluzade, "907-nin Leğvi ABŞ-a da Lazımdır", **Bizim Esr**, "http://bizimasr.media-az.com/arxiv_2001/new_okt/368/ic.html" (21.12.2002).
[531] Araz Aslanlı, "ABD'de Adaletsizliğe Verilen Ara: 907 Sayılı Ek Maddenin Uygulanmasının Durdurulması", **Stratejik Analiz**, C. II, No. 21 (Ocak 2002), s. 61.
[532] **The Wall Street Journal**, 10.10.2001.

talep etti.[533] Senato'da konuyla ilgili görüşmeler başlamadan önce ABD'deki Ermeni lobisi, maddenin değiştirilmemesi için yoğun bir kampanya düzenledi. Buna karşın Musevi asıllı tanınmış kişilerle önde gelen Musevi kuruluşları, bu maddenin kaldırılması veya yumuşatılması için çaba harcadılar. Böylece Azerbaycan'a yapılacak yardım konusunda ABD'deki iki önemli etnik lobi karşı karşıya geldi.[534] 25 Ekim 2001'de, Senatör Sam Brownback tarafından teklif edilen "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddede bazı değişikliklerin yapılmasını öngören yasa tasarısı Senato'da onaylandı. 14 Kasım 2001'de Kongre'nin iki kanadı arasındaki uzlaşma komisyonu ve 19 Aralık 2001'de de Temsilciler Meclisi, 2002'nin sonuna kadar "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasıyla ilgili ABD başkanına yetki veren yasa tasarısını onayladı. Buna göre ABD başkanı, devletin ulusal güvenliğiyle çıkarları açısından gerekli görürse bu maddeyi uygulamayabilecektir. Ancak ABD başkanının bu davranışı, Dağlık Karabağ sorununun barışçıl çözümünü engellemeyecek ve Ermenistan'a, karşı saldırı amacıyla kullanılmayacaktır. Bu değişiklik, 31 Aralık 2002'ye kadar geçerli olacak ve ABD başkanı, devletin ulusal güvenliğiyle çıkarları açısından gerekli gördüğü takdirde her yıl yeniden yürürlüğe koyabilecektir.[535] 25 Ocak 2002'de yasa, ABD Başkanı George Walker Bush tarafından imzalanarak yürürlüğe kondu.[536]

Senato, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasıyla birlikte Ermenistan'a 4,4 milyon dolar tutarında askeri yardım yapılmasını da onayladı.[537] Senato, bu maddenin yürürlüğünün durdurulmasıyla düş kırıklığı yaşayan Ermenistan'ı kısmen de olsa teselli etti. Bu maddenin yürürlüğünün durdurulmasıyla Azerbaycan, Ermenistan'a uygulamakta olduğu ekonomik ambargoyu kaldırmadan resmi yollarla ABD yardımı alma fırsatı bulmuştur.[538] 2002'de bu maddenin yürürlüğünün durdurulmasının ardından Azerbaycan, ABD'den 54,9 milyon dolar yardım aldı.[539] Bu yardımla ABD yönetimi, Azerbaycan'da demokrasinin gelişimini, insan haklarına saygı prensibinin ve hukukun üstünlüğünün yaygınlaştırılmasını, medya kuruluşlarının bağımsız şekilde çalışabilmesini ve serbest piyasa

---

[533] **The Washigton Post**, 17.10.2001.
[534] Ömer Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", **Ermeni Araştırmaları**, No. 4 (Kış 2002) "http://www.eraren.org/tur/eren.html" (23.11.2006).
[535] "Waiver of Section 907 of the Freedom Support Act with Respect to Assistance to the Government of Azerbaijan", **White House**, "http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020128-20.html" (12.01.2007).
[536] **525-ci Qazet**, 28.01.2002.
[537] "US Assistance to Armenia-Fiscal Year 2002", **US Department of State**, Washington, Bureau of European and Eurasian Affairs, 2003, "http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/11027.html" (14.01.2008).
[538] "ABŞ Prezidenti Corc Buş 907-ci Düzelişin Quvvesinin Dayandırılması Haqqında Senedleri İmzalamıştır", **Dirçeliş XXI Esr**, No. 47 (Ocak 2002), s. 63.
[539] "US Assistance to Azerbaijan-Fiscal Year 2002", **US Department of State**, Washington, Bureau of European and Eurasian Affairs, 2003, "http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/11028.html" (14.01.2008).

ekonomisini desteklemeyi amaçladı.[540] 2002'de Ermenistan, ABD'den 103 milyon dolar ve 2003'teyse 106,5 milyon dolar yardım aldı.[541]

30 Aralık 2003'te, 2004 için "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde, ABD Başkanı George Walker Bush tarafından verilen kararla bir sene olmak üzere tekrar durduruldu.[542] Bu maddenin yürürlüğünün durdurulması, ABD Başkanı Barack Obama döneminde de devam etmiştir.[543]

11 Eylül 2001'den sonra oluşan yeni durum, ABD Başkanı George Walker Bush'un "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasında büyük etken olmuştur. Bu bağlamda, 11 Eylül 2001'den sonra Azerbaycan'ın artan jeopolitik önemi ve ABD'nin ekonomik çıkarları nedeniyle George Walker Bush yönetimi, ikili ilişkilerdeki bu son engeli kaldırmak için uygun zamanı değerlendirdi. Azerbaycan, ABD'nin ticari çıkarları için gerekenleri yaparak ABD'deki diğer lobilerle yakın ilişkiler kurdu. Bu dönemde ABD'de, Azerbaycan'la ilgili anlayışın büyük ölçüde değiştiği görülmektedir. ABD Kongresi, Azerbaycan'la ilgili ulusal çıkarlarını ve ikili ilişkilerini yeniden gözden geçirdi. ABD'nin Ermenistan'a yönelik politikası, Azerbaycan'la ilişkilerine ciddi bir engel olarak görülmeye başlandı.[544] "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasıyla ilgili memnuniyetini dile getiren ABD'nin Bakü Büyükelçisi Ross Wilson, bu maddenin engel olduğu pek çok şeyi yapabilecek duruma geldiklerini ve zamanında yapamadıkları birçok şeyin, 11 Eylül 2001 olaylarının maliyetinin daha yüksek olmasına neden olduğunu belirtti.[545]

ii. Dağlık Karabağ Sorununa AGİT'in Yaklaşımı ve İnisiyatifi

Dağlık Karabağ, sahip olduğu çatışma potansiyeliyle eski SSCB coğrafyasının en riskli bölgelerinden biridir. Uzmanlar, Dağlık Karabağ'da yaşanan bu çatışmaları üç başlık altında toplamıştır. Bunlar; çeşitli güç odaklarının ve rakip grupların nüfuz mücadelesi, politik birimlerin statü yükseltme kavgası, devletlerle etnik gruplar arasında sınır ve toprak ihtilaflarıdır.[546] Dağlık Karabağ sorunu, öncelikle merkez eyalet sorunu olmaktan çıkmış, bir toprak işgali meselesine dönüşmüş ve uluslararası nitelik kazanmıştır. Bu sorun devlet içinde değil, iki devlet arasında cereyan etmiştir.

---

[540] "Azerbaijan", **US Embassy Baku**, "http://www.usembassybaku.org/post/hrsreport.html" (15.02.2008).
[541] "US Assistance to Armenia-Fiscal Year 2003", **US Department of State**, Washington, Bureau of European and Eurasian Affairs, 2004, "http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/29484.html" (19.10.2008).
[542] "Memorandum for the Secretary of State: Extension of Waiver of Section 907 of the Freedom Support Act with Respect to Assistance to the Government of Azerbaijan", **US Department of State**, Washington, Presidential Determination, 2003, "http://www.state.gov/p/eur/rls/prsrl/2003/27664.html" (14.10.2007).
[543] **The Washigton Post**, 07.02.2010.
[544] Hüseynov (2003), **loc. cit.**
[545] Tim Wall, "Bush Administration Uses Economic Levers to Encourage Anti-Terrorism Cooperation", **Eurasia Insight**, "http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav102201c.shtml" (25.12.2008).
[546] Vladimir Kozlov, "Nationalism National Separatism and the Russian Question", **Russian Politics and Law**, No. 1 (Ocak-Şubat 1995), s. 72.

26 Haziran 2010'da, Azerbaycan'la Ermenistan arasındaki sürecin tıkanma noktasına girdiği bir dönemde Toronto'da, AGİT Minsk Grubu eş başkanlarının devlet başkanları Barack Obama, Nicolas Sarkozy ve Dmitri Medvedev, Dağlık Karabağ sorununu geniş bir şekilde müzakere ederek ortak beyanat imzaladılar. Ortak beyanatta; Azerbaycan'la Ermenistan'ın Dağlık Karabağ konusunda yürüttüğü müzakere süreciyle kaydedilen aşamaya dikkat çekilerek barış anlaşmasının yazılmaya başlanması istendi.[547] 10 Temmuz 2010'da L'Aquila Zirvesi'nde, AGİT Minsk Grubu eş başkanı olan devlet başkanlarının yayınladıkları bildiride, anlaşma prensiplerinin çerçevesi belirlenerek taraflara önerildi. Bunlar; Dağlık Karabağ çevresinde işgal edilmiş bölgelerin boşaltılması, Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayan bir koridor oluşturulması, Dağlık Karabağ'ın güvenliğini temin edecek ve kendini yönetebilecek geçici bir yönetimin oluşturulması; uluslararası barış gücünü içine alan güvenlik garantileri verilmesi ve halkının iradesiyle bölgenin nihai statüsünün ileri tarihte belirlenmesidir.[548]

1992'de başlayarak bugüne kadar devam eden Minsk Grubu çerçevesindeki AGİT çalışmaları, çeşitli devletlerin işbirliğiyle yıllarca sürmüştür. Bu çalışmaların önleyici ve caydırıcı birtakım faydaları olmuştur. Fakat girişimlerin paralelinde devam eden işgallere, gelişmelerin seyrine ve çalışmaların toplam sonucuna bakıldığında AGİT, Dağlık Karabağ sorununda somut bir sonuca ulaşamamıştır. Bunun ilk nedeni, AGİT'in faaliyet ve karar alma mekanizmasındaki yapısal sorunlar, kalıcı çözüm getirmeyi engellemektedir. Kurumun, sorunun çözümünde temel inisiyatifi olan Minsk Grubu'nun kararlarını "ortak karar" yoluyla kabul etmesi başlıca örnektir. Dünyada da olduğu gibi bölgesel çatışmaların çözümünde bu ilkenin esas alınarak karar verilmesi girişimin ya zamanında sonuçlandırılamamasına, ya da başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. Minsk Grubu çalışmalarında da Ermenistan, yaptığı işgallere zemin oluşturmak ve bunu ortadan kaldırabilecek uluslararası olası bir kararın çıkarılmasını engellemek için bu durumdan yararlanmış, ortak karar kuralına dayanarak soruna kalıcı çözüm getirilmesini engellemiştir. AGİT'in Yugoslavya örneğinde olduğu gibi "ortak karar artı bir" uygulamasından istifade edebilme hakkının olmasına karşın buna başvurmaması çifte standart iddialarına neden olmuştur. AGİT'in Dağlık Karabağ sorununda sonuca ulaşamamasının bir diğer nedeni ise örgütün uluslararası hukuk ve normları ihlal eden tarafa yaptırım uygulayamamasıdır. Genel olarak etkili baskı araçlarının devreye sokulmaması, Ermenistan tarafını daha da cesaretlendirmiş; bu da yeni işgallerle sonuçlanmıştır. AGİT'in Dağlık Karabağ sorununda sonuca ulaşamamasının başka bir nedeni de diplomatik girişimleri destekleyici fiili müdahale unsurlarından yoksun olmasıdır. Bütün bunlardan dolayı AGİT, kalıcı ve etkili çözüm üretememiştir.

[547] **525-ci Qazet**, 28.06.2010.
[548] **Azerbaycan**, 14.07.2010.

2. Ekonomik İlişkiler

a. ABD'nin Azerbaycan'daki Ekonomik Çıkarları

ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasını belirleyen temel faktör ekonomik çıkarları olmuştur. Bu bağlamda ilginin odak noktasını, petrolün işletilmesi ve uluslararası pazarlara ihracı oluşturmuştur. ABD, dünyaya enerji arzının çeşitlendirilmesini ve Basra Körfezi'ndeki petrol yataklarıyla aynı anda Hazar bölgesi petrollerinin işletilmesini amaçlamıştır.[549] Hazar bölgesi, Ortadoğu'dan sonra ikinci petrol kaynağı konumundadır. Bu bağlamda bölge, 40 yıl süreyle Batı'ya petrol sağlayacaktır.[550]

Petrol arzının azalması veya petrol ihracının kesintiye uğraması dünya ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Bu durum ilk defa 1973'teki petrol ambargosuyla kendini göstermişti ve 1,7 dolar olan petrol fiyatları 11,6 dolara kadar yükselmişti. Aynı gelişme İran-Irak savaşıyla Irak'ın Kuveyt'i işgalinde de söz konusu olmuştu ve petrol fiyatları 13 dolardan 40 dolara kadar çıkmıştı.[551] Bu, ABD'nin ve diğer Batı devletlerinin bölgeye yönelik çıkarlarının hayati olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

ABD, enerji ihtiyacının % 40'ını petrolden karşılamaktadır. Bunun yarısı Basra Körfezi'nden ithal edilmektedir.[552] Dünyanın başka bölgelerinde petrol bulunması ABD'nin 1970'lerdeki Basra Körfezi'ne bağımlılığını 1980'lerde geçici olarak azaltmışsa da tüketim artışıyla birlikte bağımlılık kendini yeniden göstermiştir. Petrol tüketimindeki artış, ek kaynaklar üzerinde etkin olma politikasını beraberinde getirmiştir. ABD rezervinin azalması da yabancı petrole bağımlılığı artırmıştır.[553] ABD dışında ve Basra Körfezi'nden uzak petrol üretiminin geliştirilmesi politikası bağlamında yönetim, Azerbaycan'da petrol ve doğalgaz yataklarının işletilmesi ve geliştirilmesine katılmak isteyen ABD şirketlerini desteklemiştir. ABD yönetimi, devletin uzun dönemli çıkarlarıyla özdeşleşmesi nedeniyle şirketlerinin çıkarlarını korumayı önemli bir görev saymıştır. Böylece Azerbaycan petrolü, ABD'nin Basra Körfezi'ne bağımlılığını azaltma açısından önem arz etmiştir.

ABD, Azerbaycan'a yönelik ekonomi politikasında özel sektörü desteklemeyi, serbest piyasa ekonomisinin uygulanmasını ve ticareti artırmayı hedeflemiştir. Temel amaç, ABD'li şirketlerin rahat çalışabilmeleri için politik ve hukuki zeminin oluşturulmasını, serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaştırılmasını, petrol ve doğalgaz kaynaklarına rekabet girişimini ve serbest ticareti sağlamaktır.[554] Bunlardan dolayı Azerbaycan-ABD ekonomik ilişkileri petrole odaklanarak gelişme göstermiştir.

---

[549] Nesibli (2000), **Azerbaycan Geopolitikası…**, **op. cit.**, s. 65-66.
[550] Aras (2001), **loc. cit.**
[551] Arı (1999), **op. cit.**, s. 59.
[552] **Ibid.**, s. 60-61.
[553] Gouliev, **op. cit.**, s. 13-15.
[554] Bilgin Erdoğan, "ABD'nin Orta Asya Siyaseti", **Orta Asya Türk Cumhuriyetleri**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2006, s. 236.

b. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi ve ABD

i. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesiyle İlgili ABD'deki Farklı Yaklaşımlar

Bu dönemde ABD'li şirketler, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesinin aleyhinde açıklamalarda bulundu. Bu şirketler, petrol boru hattının ekonomik açıdan doğru olmadığını, Hazar bölgesinden nakledilecek petrolün Bakü-Novorosisk ve Bakü-Supsa petrol boru hattını dolduracak kadar olduğunu, bu petrol boru hattı için Kazakistan petrolüne de ihtiyaç olduğunu ve bunun için on yıl beklemek gerektiğini ileri sürdü. ABD'deki *Carnegie Endowment* kuruluşu, Hazar bölgesi enerji kaynaklarıyla ilgili rapor yayınladı. ABD yönetiminin Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesine politik destek vermesini eleştiren raporda, yönetimin farklı bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini, petrol boru hattının nereden geçeceğine piyasa koşullarına göre karar verilmesi gerektiğini ve petrol boru hattının Türkiye'den geçmesinin ABD yönetimine avantaj sağlamayacağını belirtti. ABD'nin Rusya Federasyonu'yla da işbirliği yapması gerektiğini belirten raporda, yönetimin petrol boru hattı projesine destek vereceği yolundaki beklentilerin bölgedeki enerjiyle ilgili gelişmelere zarar verdiği bildirildi.[555]

Bu dönemde ABD kamuoyunda, yönetimin petrol şirketlerini Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesine inandırmaya çalıştığı ve buna yönelik propagandaların başarısızlıkla sonuçlandığı yönünde yorumlar yapılmaya başlandı. Ayrıca kamuoyunda, Bakü-Supsa petrol boru hattının imkânlarının artırılarak Hazar bölgesi petrolünün uluslararası pazarlara ihracının mümkün olacağı fikri savunuldu.[556] Bu gelişmeler üzerine yönetim, ABD'nin Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesini desteklediğini ve Eximbank'ın petrol boru hattına yönelik çalışmalara destek olacağını açıkladı.[557]

ii. ABD'nin Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesiyle İlgili Tutumu

ABD, bölgeye yönelik olarak doğu-batı güzergâhı stratejisi çerçevesinde hareket etmiştir. Kendi petrol stratejisine uygun olarak Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesini destekledi.[558] Bu projenin gerçekleşebilmesi için bölge devletlerine ve petrol şirketlerine yönelik girişimlerini sürdürdü. ABD yönetimi, petrol şirketlerinin ticari çıkarlarının aksi yöndeki kulis faaliyetlerine rağmen, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesinin izlenmesi

---

[555] "ABD'de Bakü-Ceyhan Tereddüdü", **Evrensel**, "http://www.evrensel.net/01/01/04/ekonomi.html" (17.10.2006).
[556] **The New York Times**, 11.10.2002.
[557] Richard Boucher, "US Support for Caspian Pipeline", **US Department of State**, "http://www.secretary.state.gov/briefings/statement/2002/ps021214a.html" (12.01.2008).
[558] John Wolf, "Kazakhstan International Oil and Gas Exposition", **US Department of State**, "http://www.state.gov/policy_remarks/2002/021004_wolf_btcpipeline.html" (04.01.2008).

ve desteklenmesi için üst yönetimde önemli düzenlemeler yaptı. ABD, Ulusal Güvenlik Kurulu danışmanı başkanlığında bir komite kurarak konuyu yakından izleyen bir politika benimsedi.[559]

ABD'nin Hazar bölgesine yönelik stratejik hedefine ulaşmada en önemli yol Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesinin gerçekleşmesidir. Projenin hayata geçmesiyle petrol boru hattı herhangi bir devletin tekeline girmeyecek, bölge devletleri arasında ekonomik ilişkilerin gelişmesi sağlanacak ve bölgesel sorunlar giderilecektir.[560] ABD, petrol boru hattı projesiyle bölge devletlerinin Rusya Federasyonu ve İran'ın etkisine girmesini de önleyecektir. ABD, projeyi ekonomik nedenlerden çok stratejik hedeflerden dolayı destekledi. Bu projenin ekonomik yönü ikinci planda tutuldu.

Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesi, diğer projelere nazaran maliyeti yüksek bir projedir. Diğer önemli problemse projenin maliyetini karşılayacak petrolün bölgede bulunamaması ihtimalidir. Bu olumsuzluklara rağmen projenin gerçekleşmesini ABD yönetimi, ilk baştaki tereddütlerin ardından, sonuna kadar destekledi. Petrol şirketleri, projenin neredeyse yarısına mal olan Bakü-Supsa petrol boru hattını isteseler de söz konusu ABD'nin stratejik hedefleri olunca ikna oldular.[561]

Azerbaycan petrolünün uluslararası pazarlara ihracı için Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesinin Gürcistan ve Azerbaycan'ı kapsayan bölümündeki mühendislik çalışmalarını ABD'nin Betchel şirketi üstlendi. Bu projenin Türkiye bölümünde sürdürülen çalışmalarıysa Boru Hatlarıyla Petrol Taşıma Anonim Şirketi'nin (BOTAŞ) koordine etmesi kararlaştırıldı. Ancak ABD, politik olarak projeye destek vermiş olmasına rağmen mali yönden bir destek girişiminde bulunmadı.[562] 2002'de temeli atılan Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, 2005'te tamamlandı ve hizmete açıldı.[563]

c. ABD'nin Azerbaycan'a Yardım Programları

i. Güvenlik Alanındaki Programlar

Azerbaycan'ın iç ve dış politikada temel hedefi, toprak bütünlüğünün sağlanması ve bağımsızlığının korunmasıdır. Bu bağlamda Azerbaycan, diğer devletlerle işbirliği yaparak güvenliğini pekiştirmeye çalışmıştır. Azerbaycan, özellikle sınır güvenliğinin sağlanması konusunda ABD'den yardım almıştır. "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasından sonra ABD yönetimi, Azerbaycan'a güvenlik alanındaki programlarla destek vermiştir. Bu alandaki programlar genellikle eğitime yöneliktir.[564] Bu programlar çerçevesinde

---

[559] John Maresca, "It's All About Oil", **What Really Happened**, "http://whatreallyhappened.com/oil.html" (06.09.2008).
[560] "Http://www.trt.net.tr/dosya/petrol/metin/ulke_abdana.html" (23.02.2005).
[561] "Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı ve Emperyalizm", "http://www.kurtulusonline.com/eskisayilar/byolunda3/bakuceyhan.html" (19.10.2006).
[562] Bülent Alirıza, "The Clear and Present Danger in the Turkish Straits", **Caspian Energy Update**, "http://www.csis.org/turkey/CEU020203html" (23.10.2006).
[563] "Http://www.xeber.net" (19.12.2005).
[564] Eli Hesenov, "Azerbaycan Beynalxalq Münasibetler Sisteminde", **Journal of Qafqaz University**, No. 11 (İlkbahar 2003), s. 56.

Avrupa Komutanlığı'ndaki temsilciler Bakü'ye gelerek Azerbaycan'ın güvenlik konularını ele almışlardır.[565] Ayrıca Azerbaycan, Dışişleri'yle Savunma Bakanlığı ve Milli Meclis'ten seçilmiş bir grubu, "Marshall" adlı merkezin güvenlikle ilgili açtığı kurslara göndermiştir.[566]

Bu dönemde Azerbaycan yönetimi, ihraç mallarının denetiminin yapılarak sınırlarının güvenliğinin sağlanmasına yönelik tedbirleri uygulamaya koymuştur. Buna yönelik olarak sınır birliklerinden oluşan temsilci heyeti, kısa dönemli kurslara katılmak için ABD'ye gitmiştir. Ayrıca Azerbaycan, dört güvenlik uzmanını ABD'ye göndermiştir. Uzmanlar, California eyaletindeki atom laboratuarında gözlemler yaparak Kafkas devletleri için ayarlanmış olan kimyasal mamullerin ihracındaki güvenliğin sağlanmasıyla ilgili seminerlere katılmışlardır.[567] Bu dönemde ABD Deniz Kuvvetleri'nden bir grup, Bakü limanının güvenliğiyle ilgilenmek için Bakü'ye gelerek Azerbaycan Sınır Kuvvetleri'yle birlikte tatbikat yapmıştır. Bütün bunlara ek olarak ABD, Azerbaycan'ın kuzeyindeki sınır güvenliğinin sağlanması için oluşturulan güvenlik sistemine de mali kaynak sağlamıştır.[568]

Bu dönemde Azerbaycan Savunma Bakanlığı'yla ABD Savunma Bakanlığı arasında mayınların arındırılması için özel güvenlik programının uygulanması kararlaştırılmıştır. Program çerçevesinde 15 Azerbaycanlı teğmen, ABD'li uzmanlardan modern teknikleri kullanarak mayınların etkisiz hale getirilmesi konusunda eğitim almıştır. Kafkas devletleri için öngörülen bu eğitim programları Gürcistan'da gerçekleştirilmiştir. Kurslar bittikten sonra ABD'li uzman askerler, mayından arındırma için kullanılan birtakım teknik aletleri Azerbaycan'a bırakmışlardır.[569]

ii. Demokrasinin Gelişimi Programı

ABD yönetimi, demokrasinin gelişimi programı çerçevesinde Azerbaycan'da sivil toplum örgütlerinin oluşturulmasını ve çok partili sistemin güçlendirilmesini amaçlamıştır. Bu programla ABD'nin hedefi; enformasyon araçlarının modernleştirilmesi, basınla medya kuruluşlarının özgür bir şekilde çalışması, hukuk devleti içindeki politik gelişmelerin şeffaf bir şekilde oluşması, internet kullanımının yaygınlaştırılması ve halkın bu konuda bilinçlendirilmesidir.[570] Azerbaycan'da internet kullanımı eğitimi, ABD'nin Bakü Büyükelçiliği'nin teşebbüsüyle sivil toplum örgütü *International Research and Exchanges Board* (IREX) tarafından gerçekleştirilmiştir.[571]

ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (*US Agency for International Development*-USAID), *Internews* kanalının haftada bir yayınlanan *Space Bridge* programına kredi ayırmıştır. USAID, bu

[565] **Azerbaycan**, 21.07.2003.
[566] **Xalq Qazeti**, 12.09.2003.
[567] **Azerbaycan**, 27.04.2003.
[568] **525-ci Qazet**, 28.10.2004.
[569] **Xalq Qazeti**, 23.12.2007.
[570] Hidayet Orujov, **Heydar Aliyev and National Policy in Azerbaijan**, Baku, Sharg-Garb, 2006, s. 154-160.
[571] "Internet Access and Training Program", **IREX**, "http://www.irex.org/programs/iatp/index.asp" (29.11.2009).

programla Azerbaycan ve Ermenistan halkının birbirlerine karşı savaştan sonra oluşan olumsuz tutumlarının yumuşatılmasını amaçlamıştır.[572] Ayrıca USAID, bölgedeki temsilcileri aracılığıyla "Bölgedeki Sivil Toplum Örgütlerinin Öncüsü Kadınlardır" isimli projeyi gerçekleştirmiştir. Bu proje kapsamında 16 Azerbaycanlı kadın Ermenistan'a, 16 Ermenistanlı kadın da Azerbaycan'a gönderilmiştir.[573]

Bu dönemde ABD'deki Ulusal Demokrasi Enstitüsü (*National Democracy Institute*-NDI) ve seçim sistemlerine göre oluşturulmuş uluslararası fon gibi sivil toplum örgütleri, Azerbaycan yönetimiyle işbirliği yapmak için Bakü'ye gelmiştir. "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasından sonra NDI, 2003'teki başkanlık seçimleri için Yüksek Seçim Kurulu'na (YSK) teknik konularda yardım etmiştir.[574] Ayrıca USAID, seçmenlerin ve adayların görevleriyle ilgili halkın bilgilendirilmesine yönelik birtakım seminerler hazırlamıştır. USAID, 2003'teki başkanlık seçimlerinden önce YSK için yardım programları ayarlamış ve seçimlerin demokratik bir şekilde geçmesini amaçlamıştır. USAID, özel medya kuruluşlarına yardım amacıyla da birtakım programlar oluşturmuştur. *Internews*, USAID'in yardımıyla yerli gazeteciler, fotoğrafçılar ve kameramanlar için "iletişimin temelleri" konusunda kısa dönemli kurslar açmıştır. Aynı zamanda USAID, Güzgü dergisinin 104. sayısının, *Perekrestok* programının 93. serisinin ve *Biznes Nedelya* programının 26. dizisinin yayınlanmasına yardım etmiştir. Bununla birlikte USAID, 2003'teki başkanlık seçimlerinde basın merkezi oluşturulmasına ve 2005'teki parlamento seçimlerinde ise basın bülteni yayınlanmasına sponsor olmuştur.[575]

USAID'in mali yardımıyla Azerbaycan'ın yedi büyük ilinde "Sosyal Faaliyet için Teşebbüs ve Avrasya'nın Berpası" adlı sivil toplum örgütü faaliyetini devam ettirmiştir. Bu sivil toplum örgütü, yerli sivil toplum örgütlerinin oluşturulmasına yönelik mali yardımda bulunmuştur.[576]

ABD Hukukçular Birliği ve USAID tarafından desteklenen Merkezi ve Doğu Avrupa Kanun Verici Teşebbüs Örgütü, Azerbaycan'a teknik yardıma başlamıştır. Bu örgüt, Azerbaycan Adalet Bakanlığı'nda hâkimlerin eğitimi programını düzenlemiştir. Ayrıca örgüt; hukukçular, öğrenciler ve sivil toplum örgütleri için hukuki kaynak merkezi oluşturmuş ve yardımda bulunmuştur. 2003'te örgüt, Bakü Devlet Üniversitesi'ne bağlı suç olaylarını öğrenmek için Hukuk Enstitüsü oluşturmuştur.[577]

Bu dönemde USAID, Azerbaycan'daki sendikaların ve ticari kurumların gelişimini destekleyerek mali yardımda bulunmuştur. USAID Avrasya Fonu'nun "Güney Kafkasya'da

---

[572] Rauf Nasirov, "Television Journalists are More Dependant on Their Management", **Internews Azerbaijan**, "http://www.internews.az/eng/articles/20030916.shtml" (19.01.2007).
[573] **Azerbaycan**, 18.04.2004.
[574] **Xalq Qazeti**, 16.08.2003.
[575] "Azerbaijan", **USAID**, "http://www.usaid.gov/pubs/cbj2005/ee/az" (04.01.2007).
[576] **Xalq Qazeti**, 12.07.2003.
[577] "NIS Multi-Country Partnerships Program", **Azer Web**, "http://www.azerweb.com" (21.12.2008).

İşbirliği" projesi çerçevesinde Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan sivil toplum örgütlerinin birbirleriyle görüşmeleri olmuştur. Aynı zamanda USAID, Azerbaycan'da insan hakları alanında hukuki zeminin oluşturulması yönünde girişimlerde bulunmuştur.[578]

iii. Ticaret ve Tarım Programları

Bu dönemde USTDA, Azerbaycan'da özel mülkiyeti desteklemek amacıyla iki proje uygulamaya koymuştur. İlki doğal afetlere karşı tedbirler alınmasıyla ilgili eğitimi geliştirme projesidir. İkincisiyse Azerbaycan'da çevre kontrolüyle ilgili güvenlik sisteminin oluşturulması projesidir.[579] Aynı zamanda USTDA, Azerbaycan'daki petrol mamullerinin birlikte işletilmesi için 17 bin, kardiyoloji merkezinin inşası için 375 bin ve Hazar bölgesindeki Azerbaycan sektörünün araştırılması için 425 bin dolarlık kredi ayırmıştır. Ayrıca Azerbaycan'dan bir grup işadamı, ticaret yöntemlerini öğrenmek ve inşaat sektöründe uzmanların tecrübesinden faydalanmak amacıyla ABD'ye gönderilmiştir.[580]

Bu dönemde ABD yönetimi, Azerbaycan'da tarımın gelişmesi için çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Özel tarım işletmeciliğinin gelişimine katkı sağlamak amacıyla ilçelerde banka sisteminin oluşturulmasına yönelik krediler ayrılmıştır. ABD'li gönüllü çiftçilerin Azerbaycanlı çiftçilere tarım alanındaki modern işletmecilik yöntemlerini öğretmesi için Azerbaycan'a gelmeleri sağlanmıştır.[581] Tarım alanına ayrılan kredilerle tarım sektörünün güçlü bir şekilde gelişmesi amaçlanmıştır.

iv. Eğitim Alanındaki Reformların Desteği Programı

Bu dönemde ABD-Azerbaycan Fonu'nun eğitim programıyla Azerbaycan'dan bir grup öğrenci, öğrenimlerine devam etmek için burslu olarak Washington eyaletinin Seattle kentindeki *Edmund Community College*'e gönderilmiştir. Ayrıca ABD'li bilim adamlarının davetiyle Azerbaycanlı bilim adamları, ABD'nin çeşitli üniversitelerinde derslere girmiştir.[582] Azerbaycan üzerine araştırma yapan Tadeush Svyatokovskiy, bu devletin ABD'de tanınmasına katkı sağlamıştır. Aynı zamanda Tadeush Svyatokovskiy, Uluslararası Azerbaycan Araştırmaları Derneği'nin kurucularından birisidir.[583] Başka bir ABD'li uzman Michael Smith, birkaç defa Azerbaycan'a gelerek araştırmalar yapmıştır. Ayrıca Michael Smith, Azerbaycan'la ilgili bir eser yazmıştır.[584]

Bu dönemde Azerbaycan-ABD arasında eğitim alanındaki ilişkiler gelişme göstermiştir. 1300 Azerbaycanlı öğrenci, ABD'nin çeşitli liselerinde ve üniversitelerinde burslu olarak

---

[578] **Azerbaycan Müellimi**, 24.03.2005.
[579] "US Agency Projects in Azerbaijan: USTDA", **Embassy of Azerbaijan**, "http://www.azembassy.com/economy/usagencies.html" (23.02.2008).
[580] **Azerbaycan**, 28.07.2004.
[581] **Xalq Qazeti**, 23.08.2005.
[582] **Azerbaycan Müellimi**, 12.09.2004.
[583] "Azerbaijan History", **USACC**, "http://www.usacc.org/azerbaijan/intro-history.html" (23.11.2007).
[584] **Azerbaycan**, 21.06.2003.

öğrenim görmüştür. 200 öğrenci, ABD yönetimi tarafından oluşturulan "Sosyal Alanda Diplomasi" programıyla üniversitelerde doktora öğrenimine devam etmiştir. 55 öğrenci, "Geleceğin Liderleri" programıyla ABD'nin çeşitli liselerinde öğrenim görmüştür. 1045 öğrenci de "Edward Maskey" programıyla ABD üniversitelerinde lisans ve yüksek lisans öğrenimlerine devam etmiştir.[585] Ayrıca Georgia eyaletinin okullarıyla Azerbaycan Petrol Akademisi arasında ilişkiler kurulmuştur. Azerbaycan'daki Gerb ile Bakü Devlet Üniversitesi ve Alabama Üniversitesi arasında çeşitli alanlarda işbirliği yapılmıştır. Aynı zamanda Azerbaycan'ın dört devlet lisesiyle Florida eyaletindeki okullar arasında öğrenci değişimi programı gerçekleştirilmiştir.[586]

v. Sosyal ve İnsani Yardım Programları

Bu dönemde ABD Tarım Bakanlığı, "Gelişim İçin Erzak" projesi kapsamında erzak yardımında bulunmuştur. Azerbaycan, ABD'den 96 tonluk erzak yardımı almıştır. Aynı zamanda Azerbaycan, GSM-102 programı çerçevesinde ihraç için beş milyon dolarlık kredi garantisi almıştır. Ayrıca ABD merkezli sivil toplum örgütleri, Azerbaycan'daki 170 bin mülteciye psikolojik tedavi için mali yardımda bulunmuştur. *Care* ile *Save the Children Foundation*, ekonomik durumun ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik yardım yapmıştır. Bu dönemde USAID, mültecilere yönelik sağlık hizmetlerinin sağlanması için yardım göndermiştir. Aynı zamanda USAID, Azerbaycan'daki sosyal gelişim için Sermaye Fonu'nun oluşturulmasına yönelik teknik yardımlarda bulunmuştur.[587]

Bu dönemde ABD yönetimi, "Hastaneler Arası Ortaklık" projesi altında Azerbaycan'daki mültecilere tıbbi yardımda bulunmuştur. ABD'deki hastanelerden *Baylor College of Medicine, Oregon Health Sciences University* ve *Virgina Common Health University* Azerbaycan'ın üç büyük devlet hastanesiyle işbirliği yapmıştır.[588]

Bu dönemde ABD Savunma Bakanlığı, insani yardımlarda bulunma imkânından faydalanarak Azerbaycan'ın çeşitli bakanlıklarının yetkililerine yönelik eğitim programları gerçekleştirmiştir. Ayrıca ABD Savunma Bakanlığı, *United Methodist Committee on Relief, International Relief and Development*, *Eaton-Hap*, *Counterpart Consortium* ve *Heart to Heart* aracılığıyla Azerbaycan'a yirmi milyon dolarlık insani yardım göndermiştir.[589]

3. Askeri İlişkiler

11 Eylül 2001 olaylarından sonra Azerbaycan, uluslararası terörizme karşı savaşa destek vererek ABD'yle askeri işbirliğine girmiştir. 2002'de Azerbaycan yönetimi, uluslararası terörizme

[585] **525-ci Qazet**, 28.07.2010.
[586] **Azerbaycan Müellimi**, 24.10.2008.
[587] **Xalq Qazeti**, 13.02.2009; **525-ci Qazet**, 18.01.2010.
[588] **Azerbaycan**, 26.03.2005.
[589] **Azerbaycan**, 14.12.2006.

karşı savaş kapsamında hava sahasını ABD askeri uçaklarına açmıştır. Ayrıca Azerbaycan, Afganistan'daki ISAF'a asker göndererek destek vermiştir.[590]

2003'te ABD'nin Irak'a müdahalesiyle Azerbaycan, bu devletle askeri işbirliğine girmiştir. Azerbaycan, ABD'nin Irak'ı silahtan arındırma müdahalesine destek vererek hava sahasını ABD'nin kullanımına açmıştır. Ayrıca Azerbaycan, barış gücünü de Irak'a göndermiştir. ABD komutasında Irak'a giren barış gücü, devlet binalarının ve kültür merkezlerinin güvenliğini sağlamıştır.[591]

27-28 Haziran 2004'te NATO'nun İstanbul Zirvesi'nde, Kafkasya ve Orta Asya bölgesine özel önem verilmiştir. Zirvede, bu bölgeye NATO Genel Sekreterinin Özel Temsilcisi atanması ve irtibat ofislerinin açılması kararlaştırılmıştır. Bu temsilcilikler sayesinde NATO, bölgede bulunan devletlerle ilişkilerini daha da kuvvetlendirmiştir. 15 Eylül 2004'te Robert Simmons, NATO Genel Sekreterinin Özel Temsilcisi olarak atandı.[592] Bundan sonra Azerbaycan, NATO'yla uluslararası terörizme karşı mücadele konusunda işbirliğini güçlendirmiştir. Ayrıca Azerbaycan, NATO güçlerinin transit geçişi için toprak sahasını açmıştır.[593]

Haziran 2010'da ABD Savunma Bakanı Robert Gates, Azerbaycan'ı ziyaret etti. İlham Aliyev'le görüşmesinde Robert Gates, NATO uçaklarının Azerbaycan'dan Afganistan'a uçmaya devam etmesi gerektiğini ve bu konuda ABD'nin Azerbaycan'a olan borçlarını ödeyeceğini belirtti.[594] Ayrıca Robert Gates, Azerbaycan Savunma Bakanı Sefer Ebiyev'le görüşerek uluslararası terörizm ve kaçakçılığa karşı mücadelede Azerbaycan'ın stratejik önemi olduğunu ve sınır güvenliği de dâhil her alanda askeri ilişkilerin işbirliği içinde sürmesi gerektiğini ifade etti.[595]

11 Eylül 2001 olaylarından sonra terörizme karşı mücadeleye tam destek veren Azerbaycan, uluslararası terörizme karşı ortak mücadele ve barışın tesisi için askerlerini Afganistan'la Irak'a göndermiştir. 2005'ten sonra iki devlet arasındaki askeri ilişkiler genellikle NATO çerçevesinde devam etmiştir. 11 Eylül 2001'den sonra ABD'ye hava sahasını açan Azerbaycan, 2005'ten itibaren NATO güçlerine toprak sahasını da açmıştır. Bu dönemde Azerbaycan, ABD ve NATO'yla askeri işbirliğini güçlendirmiştir.

Ç. İKİLİ İLİŞKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Azerbaycan'la ABD arasında ilk resmi ilişki, Aralık 1991'de ABD'nin Azerbaycan'ın bağımsızlığını resmen tanımasıyla kurulmuştur.[596] ABD tarafından bağımsızlığının tanınmasıyla Azerbaycan'ın dış politikasında bazı değişiklikler oldu. Bu döneme kadar kendi güvenliğini sağlamak için Rusya Federasyonu

[590] **Xalq Qazeti**, 19.08.2010.
[591] **525-ci Qazet**, 21.08.2010.
[592] Nurşin Ateşoğlu Güney, **Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri (AB-NATO-ABD)**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2006, s. 59.
[593] **Azerbaycan Müellimi**, 21.09.2005.
[594] **Azerbaycan**, 24.06.2010.
[595] **525-ci Qazet**, 26.06.2010.
[596] Rasizade, **op. cit.**, s. 349.

ve İran'la sıcak ilişkiler kurmak zorunda kalan Azerbaycan, artık Batı devletlerine yönelerek onlardan gelen politik desteğin güvenilir olmasına inanmak istiyordu. İşte bu süreçte 12 Şubat 1992'de, ABD Dışişleri Bakanı James Baker Bakü'ye geldi. Aslında ABD'li bakanın geliş amacı, Azerbaycan ekonomisiyle insan haklarının ve bağımsızlığını yeni ilan eden bu devletin Moskova'yla ilişkilerinin durumunu öğrenmekti.[597] Ardından ABD, 17 Mart 1992'de Azerbaycan'da resmi olarak büyükelçiliğini açtı.[598]

Azerbaycan'daki Haziran 1992 yönetim değişikliğinden sonra ABD'nin, bu devletle ilişkilerini geliştirerek buradaki tüm politik olaylarda etkin olmaya çalıştığı[599] söylenebilir. Fakat bu dönemde Azerbaycan yönetiminin ABD'yle ilişkileri ilk başlarda normal olmuşsa da sonraları ABD'deki Ermeni lobisinin Kongre'ye etkisiyle büyük ölçüde bozulduğu söylenebilir. 1994'ten itibaren ise ikili ilişkilerde yakınlaşma dönemi başladı. Bu yakınlaşma, aslında her iki devlet yönetiminin karşılıklı olumlu adımlarıyla oluştu. Önceleri ABD'yle politik ilişkiler bile kurmakta zorlanan Azerbaycan yönetimi, bu yakınlaşmayla sadece politik değil, ekonomik ve askeri ilişkiler de kurmaya başlamıştır. Gelişen bu ilişkiler çerçevesinde ABD, Azerbaycan'da kendi etkinliğini artırmak amacıyla Dağlık Karabağ sorununun çözümü için adımlar da atmıştır. Böylece ABD, Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan'daki etkinliğini azaltarak kendi şirketlerinin rahat çalışabilmesi için güvenliğin sağlanmasını hedefliyordu.

11 Eylül 2001'le başlayan teröre karşı savaş sürecinde Azerbaycan'ın terör karşıtı koalisyonda yer alması, ikili ilişkilerde işbirliği için yeni olanaklar sağlamıştır. Azerbaycan'ın stratejik konumuyla teröre karşı savaşta verdiği destek, ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasında değişiklikler yapmasını gerektirmiştir. Bu değişikliklerin en önemlisi, 2002'den itibaren her yıl için "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasıdır. Bir diğer önemli değişiklikse ABD yönetiminden yapılan resmi açıklamalarla Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün daha fazla desteklenmesidir.[600] Kısaca Azerbaycan'ın ABD'yle ilişkileri, 11 Eylül 2001'den sonra terörizmle mücadeleye yönelerek politik, ekonomik ve askeri alanda işbirliği dönemine girmiş ve bugüne kadar devam etmiştir.

Böylece Azerbaycan-ABD ilişkilerinde 1991-2010 döneminin değerlendirilmesi yapıldı. Gelinen sonuç kısaca şöyledir: Her ne kadar iki devlet arasındaki ilişkilerde ilk başlarda olumsuzluklar nedeniyle belirsizlik dönemi yaşanmışsa da 1994'ten itibaren yakınlaşma dönemi başlamış ve 2001'den itibaren de olumlu gelişmelerle işbirliği dönemine girilerek bugüne kadar devam etmiştir. İkili ilişkilerdeki bu sürecin, Azerbaycan yönetiminin yürüttüğü dış politikaya ve ABD'nin Azerbaycan'a artan ilgisine dayandığı söylenebilir.

---

[597] **Ibid.**, s. 350.
[598] Nesirov, **op. cit.**, s. 24.
[599] Tahirzade, **op. cit.**, s. 80.
[600] "Beynalxalq Terrorizme Qarşı", **US Embassy Baku**, "http://www.usembassybaku.org/pas/globalterraz.html" (13.12.2006).

BÖLÜM III

AZERBAYCAN'DA AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ALGISI

A. TEZ KAPSAMINDA YAPILAN ANKET VE MÜLAKATLARA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

2009'da yazdığı kitabında Azerbaycan Devlet Başkanlığı İdaresinin Genel Sekreteri Ramiz Mehdiyev: "Azerbaycan'da gerçekleştirilen demokratik ve ekonomik reformlar, Azerbaycan dış politikasında Batı devletleriyle ilişkilerin daha dinamik olmasını sağlayacaktır."[601] diyerek Azerbaycan'ın Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Batı Avrupa devletleri eğilimli dış politika yönelimini yansıtmaktadır. Yine 25 Şubat 2011'de Bakü'de, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı James Steinberg'le görüşmesinde Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev: "Biz, ABD'yle işbirliği sürecinin devam etmesinden yanayız."[602] diyerek Azerbaycan'ın ABD'yle ilişkilere verdiği önemi açıkça ortaya koymuştur. Bu bağlamda yönetim, kendi çıkarları doğrultusunda Azerbaycan'ın ABD'yle ilişkilerde işbirliğinin devam etmesini istemektedir. İşte anket ve mülakat çalışması; kamuoyunun, Azerbaycan'ın dış politikasındaki gelişmelerini ve ABD'yle ilişkilerini nasıl algıladığını ölçmek için hazırlanmıştır.

Anket ve mülakat çalışması, Azerbaycan'da ABD algısını konu almaktadır. Kamuoyu ve Azerbaycan'ın dış politikası arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Anket ve mülakat çalışmasıyla katılımcıların, Azerbaycan'daki ABD algısı araştırılmıştır.

Anket çalışması, 15 Ağustos-15 Ekim 2010'da Azerbaycan'da gerçekleştirilmiş ve toplam 2500 kişiye yapılmıştır. Katılımcılar; 500 sendikacı, 500 sivil toplum örgütü üyesi, 500 üniversite çalışanı, 500 özel sektör çalışanı ve 500 devlet memurudur ki bunların bir kısmı milletvekilidir. Katılımcılar 28 soru cevaplandırmıştır. Mülakat çalışmasıysa 15 Ağustos-15 Ekim 2010'da Azerbaycan'da gerçekleştirilerek iktidar, muhalefet ve tarafsızlardan oluşan toplam 12 kişiye yapılmıştır. Mülakata katılanlar, anket çalışmasından seçilen yedi soruyu cevaplandırmıştır.

Bu başlık altında öncelikle Azerbaycan'da yapılan anketin sonucu incelenerek 31 Ekim-31 Aralık 2009'da 1032 kişiyle gerçekleştirilen "Kamuoyu ve Türk Dış

[601] Mehdiyev (2009), **op. cit.**, s. 43.
[602] "Http://www.525.az/view.php?lang=az&menu=10&id=26960" (02.03.2011).

Politikası Anketi"[603] ve 23 Şubat-23 Nisan 2010'da 1764 kişiyle gerçekleştirilen "Azerbaycan Dış Politikası Anketi"[604] ile karşılaştırılacaktır. Arkasından Azerbaycan'da gerçekleştirilen mülakatların sonucu incelenecektir. Ardından Azerbaycan'da ABD algısı değerlendirilecektir.

1. Azerbaycan'da Yapılan Anketin Başlıca Sonuçları

ABD'yle ilişkiler Azerbaycan'ın dış politikasında önemli bir yer tutmaktadır. 15 Ağustos-15 Ekim 2010'da 2500 kişiyle gerçekleştirilen anket çalışması da bu ilişkilerin kamuoyu tarafından ne şekilde algılandığını dikkat çekici sonuçlarla sunmaktadır.

Azerbaycan'ın genel dış politikasından ABD'yle ilişkilerine, Dağlık Karabağ sorunundan ABD'nin bu sorunla ilgili tutumuna, Hazar'ın hukuki statüsünden ABD'nin bu statüyle ilgili tutumuna, ABD'nin enerji ve İran politikasından askeri operasyonlarına kadar toplam 28 soru katılımcılar tarafından cevaplandırılmıştır. Anket soruları Ek I'de görülmektedir. Anketin analiz kısmında sorulara ilişkin farklı dağılımlar ayrı ayrı incelenecektir. Ayrıca katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim, meslek ve gelir durumuna göre dağılımı sunulacaktır.

% 47'si kadın ve % 53'ü erkek olan anket katılımcılarının; % 27'si 36-50, % 24'ü 51-65, % 23'ü 26-35 ve % 21'i 18-25 yaş aralığındadır. Cinsiyet ve yaş durumuna göre anket katılımcıları dengeli bir dağılım göstermektedir. Ankete katılanların % 69'unun eğitimi üniversite düzeyindedir. Lisansüstü eğitim düzeyindeki katılımcılarla birlikte % 88'i, lisans ve lisansüstü eğitim düzeyinde bir profil ortaya koymaktadır. Ankete katılanların % 31'i özel sektör çalışanı, % 25'i devlet memuru, % 14'ü akademisyen, % 7'si öğrenci ve % 4'ü milletvekilidir. Katılımcıların % 19'unu da diğer meslek grupları oluşturmaktadır. Gelir durumuna göreyse katılımcıların % 59'u, 201 ile 500 dolar arasında gelire sahiptir. Bu durum Azerbaycan'da gelir düzeyinin normal olmasıyla ilgilidir. Katılımcıların % 22'si 501 ile 1000, % 7'si de 1001 ile 5000 dolar arasında gelire sahiptir. Katılımcıların % 10'u da 200 dolardan az gelire sahiptir. Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim, meslek ve gelir durumuna göre dağılımı Ek II'deki Tablo 1, Grafik 1, Tablo 2, Grafik 2, Tablo 3, Grafik 3, Tablo 4, Grafik 4 ve Tablo 5 ile Grafik 5'te görülmektedir.

[603] Çağrı Erhan **et al.**, **Kamuoyu ve Türk Dış Politikası Anketi**, Ankara, Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATAUM), 2010, **passim.**
[604] Lider TV, **Azerbaycan Dış Politikası Anketi**, Bakü, Lider Neşriyyatı, 2010, **passim.**

Cinsiyet, yaş, eğitim, meslek ve gelir durumu değerlendirildiğinde anket katılımcıları; Azerbaycan nüfusuna göre de dengeli bir dağılım göstermektedir. 2010 verilerine göre % 52'si kadın ve % 48'i erkek olan Azerbaycan nüfusu; % 24'ü 36-50, % 21'i 51-65, % 21'i 26-35 ve % 17'si 18-25 yaş aralığındadır. Azerbaycan nüfusunun % 73'ünün eğitimi üniversite, % 19'unun da eğitimi lisansüstü düzeyindedir. Bu bağlamda Azerbaycan nüfusunun toplamda % 92'si, lisans ve lisansüstü eğitim düzeyindedir. Azerbaycan nüfusunun % 33'ü özel sektör çalışanı, % 25'i devlet memuru, % 11'i akademisyen, % 13'ü öğrenci ve % 18'i diğer meslek gruplarındandır. Gelir durumuna göreyse Azerbaycan nüfusunun % 60'ı, 201 ile 500 dolar arasında gelire sahipken % 24'ü 501 ile 1000, % 7'si 1001 ile 5000 ve % 7'si de 0 ile 200 dolar arasında gelire sahiptir. Azerbaycan nüfusunun cinsiyet, yaş, eğitim, meslek ve gelir durumuna göre dağılımı Ek II'deki Tablo 6, 7, 8, 9 ve 10'da görülmektedir. Anket sonuçları, bütün bu veriler göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir.

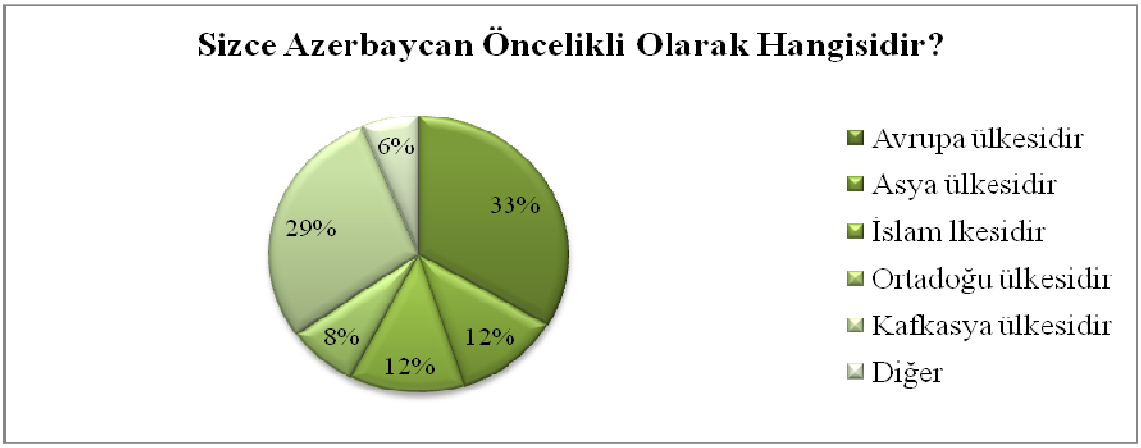
a. Azerbaycan Halkı ve Dış Politika

Soru 1: "Sizce Azerbaycan öncelikli olarak hangisidir?" sorusuna katılımcıların % 33'ü Azerbaycan'ın Avrupa ülkesi, % 29'u Kafkasya ülkesi, % 12'si Asya ülkesi, % 12'si İslam ülkesi ve % 8'i Ortadoğu ülkesi olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 3 ve Grafik 1'de görülmektedir.

TABLO 3: Sizce Azerbaycan Öncelikli Olarak Hangisidir?

	Frekans	**Yüzde**
Avrupa ülkesidir	837	% 33
Asya ülkesidir	289	% 12
İslam ülkesidir	312	% 12
Ortadoğu ülkesidir	193	% 8
Kafkasya ülkesidir	716	% 29
Diğer	153	% 6
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 1: Sizce Azerbaycan Öncelikli Olarak Hangisidir?



Soruya "Azerbaycan Avrupa ülkesidir" cevabını veren katılımcıların % 30'u milletvekili, % 24'ü devlet memuru, % 28'i özel sektör çalışanı ve % 13'ü akademisyendir. "Kafkasya ülkesidir" diyenlerin % 28'i milletvekili, % 23'ü devlet memuru, % 21'i özel sektör çalışanı ve % 17'si akademisyendir. Dağılım Ek II'deki Tablo 11'de görülmektedir.

"Azerbaycan Avrupa ülkesidir" cevabını veren katılımcıların ise % 78'i lisans ve lisansüstü eğitim düzeyindedir. "Azerbaycan Kafkasya ülkesidir" cevabını veren katılımcıların da % 69'u lisans ve lisansüstü eğitim düzeyindedir. Dağılım Ek II'deki Tablo 12'de görülmektedir.

Soruya "Azerbaycan Avrupa ülkesidir" cevabını verenlerin % 79'u, 18 ile 50 yaş aralığındadır. "Azerbaycan Kafkasya ülkesidir" cevabını verenlerin % 75'iyse 18 ile 50 yaş aralığındadır. Dağılım Ek II'deki Tablo 13'te görülmektedir.

"Azerbaycan Avrupa ülkesidir" cevabını veren katılımcıların da % 64'ü, 201 ile 1000 dolar arasında gelire sahip olanlardır. "Azerbaycan Kafkasya ülkesidir" cevabını veren katılımcılarınsa % 60'ı, 201 ile 1000 dolar arasında gelire sahip olanlardır. Dağılım Ek II'deki Tablo 14'te görülmektedir.

31 Ekim-31 Aralık 2009'da 1032 kişiyle gerçekleştirilen "Kamuoyu ve Türk Dış Politikası Anketi"ndeki "Sizce Türkiye öncelikli olarak hangisidir?" sorusuna anket katılımcılarının % 29'u Türkiye'nin Avrupa ülkesi, % 23'ü Türk Cumhuriyetlerinden biri, % 16'sı İslam ülkesi, % 12'si Ortadoğu ülkesi, % 9'u Akdeniz ülkesi ve % 9'u da Asya ülkesi olduğu yönünde görüş bildirmiştir.[605] Bu bağlamda Azerbaycan halkıyla

[605] Erhan **et al.** (2010), **op. cit.**, s. 29-30.

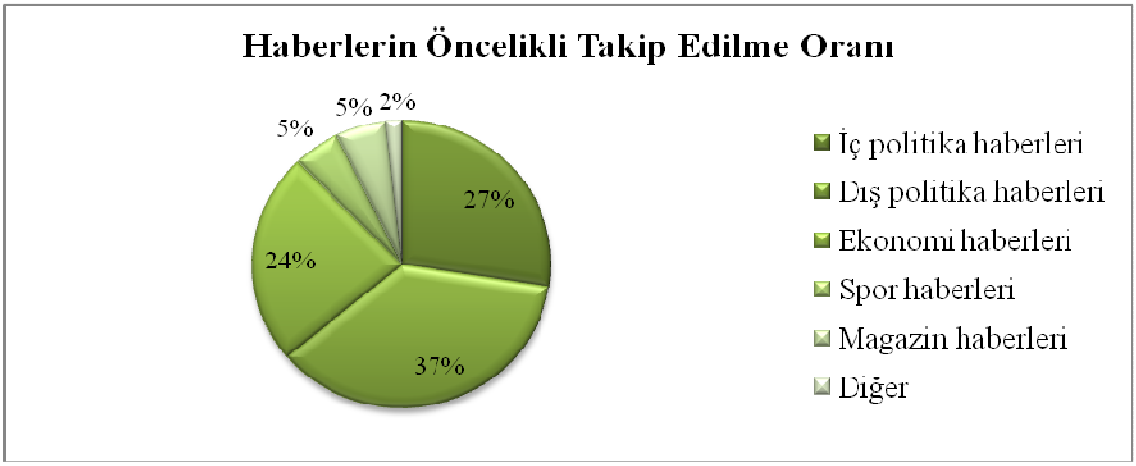
Türk halkı, anket çalışmaları farklı tarihlerde yapılmış olmasına rağmen kendi devletlerinin Avrupa ülkesi olduğu yönünde ortak görüşte oldukları söylenebilir.

Soru 2: "Hangisini öncelikle takip edersiniz?" sorusuna katılımcıların % 37'si, öncelikli olarak dış politika haberlerini takip ettikleri cevabını vermiştir. Katılımcıların % 27'si iç politika haberlerini ve % 24'ü ekonomi haberlerini takip etmektedir. Katılımcıların dış politika haberlerini iç politika ve ekonomi haberlerine göre daha fazla takip ettikleri görülmektedir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 4 ve Grafik 2'dedir.

TABLO 4: Haberlerin Öncelikli Takip Edilme Oranı

	Frekans	**Yüzde**
İç politika haberleri	687	% 27
Dış politika haberleri	913	% 37
Ekonomi haberleri	592	% 24
Spor haberleri	128	% 5
Magazin haberleri	136	% 5
Diğer	44	% 2
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 2: Haberlerin Öncelikli Takip Edilme Oranı



23 Şubat-23 Nisan 2010'da 1764 kişiyle gerçekleştirilen "Azerbaycan Dış Politikası Anketi"nde de "Hangi haberleri öncelikli olarak takip edersiniz?" sorusuna katılımcıların % 39'u öncelikli olarak dış politika haberlerini takip ettiklerini belirtmiştir.[606] Bu bağlamda Azerbaycan halkının, anket çalışmaları farklı tarihlerde

[606] Lider TV, **op. cit.**, s. 3.

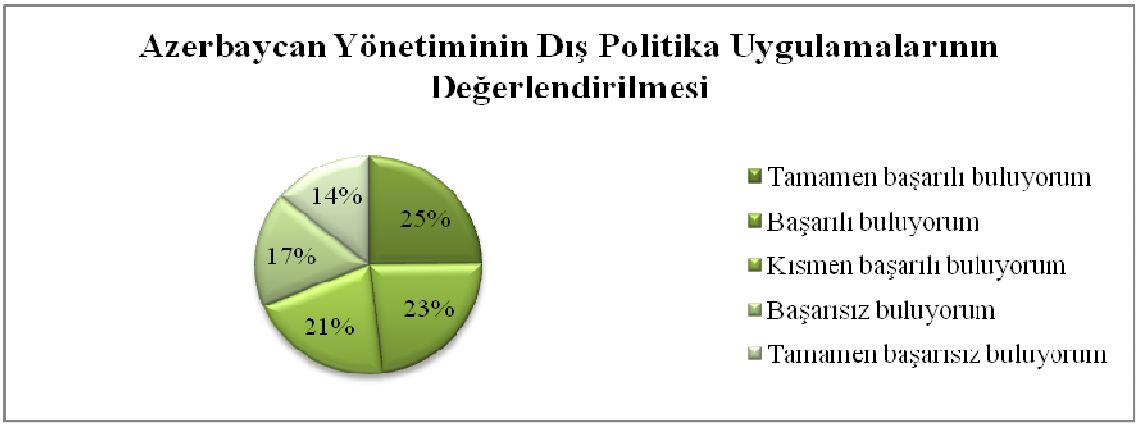
yapılmış olmasına rağmen öncelikli olarak dış politika haberlerini takip ettikleri bu iki anket sonucundaki paralellikle de görülmektedir.

Soru 3: "Azerbaycan yönetiminin dış politika uygulamalarını başarılı buluyor musunuz?" sorusuna katılımcıların % 48'i, Azerbaycan yönetiminin dış politika uygulamalarını "tamamen başarılı" ve "başarılı" bulmaktadır. Katılımcıların % 31'i de mevcut uygulamaları "başarısız" ve "tamamen başarısız" olarak değerlendirmiştir. Azerbaycan yönetiminin uygulamalarını "kısmen başarılı" bulanların oranıysa % 21'dir. Bu bağlamda Azerbaycan halkının, yönetimin dış politika uygulamalarını başarılı bulduğu görülmektedir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 5 ve Grafik 3'tedir.

TABLO 5: Azerbaycan Yönetiminin Dış Politika Uygulamalarının Değerlendirilmesi

	Frekans	**Yüzde**
Tamamen başarılı buluyorum	621	% 25
Başarılı buluyorum	583	% 23
Kısmen başarılı buluyorum	517	% 21
Başarısız buluyorum	424	% 17
Tamamen başarısız buluyorum	355	% 14
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 3: Azerbaycan Yönetiminin Dış Politika Uygulamalarının Değerlendirilmesi



31 Ekim-31 Aralık 2009'da 1032 kişiyle gerçekleştirilen "Kamuoyu ve Türk Dış Politikası Anketi"ndeki "Mevcut hükümetin dış politika uygulamalarını başarılı buluyor musunuz?" sorusuna verilen cevaplara göre anket katılımcılarının % 23'ü, dış politika uygulamalarını "tamamen başarılı" ve "başarılı" bulmaktadır.[607] Bu bağlamda

[607] Erhan **et al.** (2010), **op. cit.**, s. 22.

Azerbaycan halkının dış politika alanında yönetimine olan güveninin, Türk halkının dış politika alanında yönetimine olan güveninden daha fazla olduğu söylenebilir.

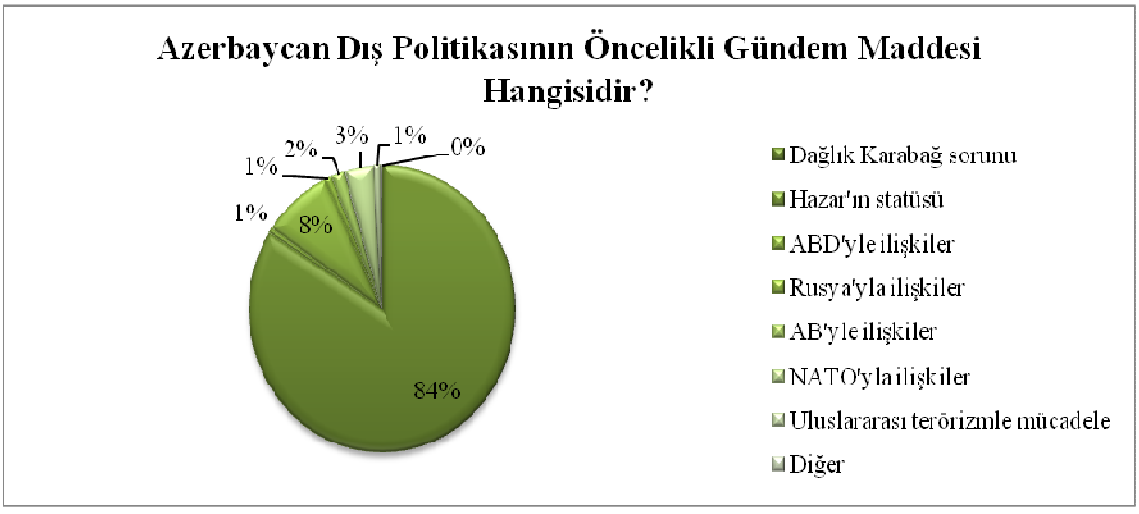
b. Azerbaycan'ın Genel Dış Politikasına Bakış

Soru 7: "Sizce Azerbaycan dış politikasının öncelikli gündem maddesi hangisidir?" sorusuna katılımcıların % 84'ü, Azerbaycan dış politikasının öncelikli gündem maddesinin "Dağlık Karabağ sorunu" olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların % 11'iyse Azerbaycan dış politikasının öncelikli gündem maddesinin "ABD ve NATO'yla ilişkiler" olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Azerbaycan halkı, Dağlık Karabağ sorununu Azerbaycan dış politikasının temel gündem maddesi olarak görmektedir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 6 ve Grafik 4'tedir.

TABLO 6: Azerbaycan Dış Politikasının Öncelikli Gündem Maddesi Hangisidir?

	Frekans	Yüzde
Dağlık Karabağ sorunu	2097	% 84
Hazar'ın hukuki statüsü	16	% 1
ABD'yle ilişkiler	211	% 8
Rusya Federasyonu'yla ilişkiler	23	% 1
AB'yle ilişkiler	41	% 2
NATO'yla ilişkiler	87	% 3
Uluslararası terörizmle mücadele	23	% 1
Diğer	2	% 0
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 4: Azerbaycan Dış Politikasının Öncelikli Gündem Maddesi Hangisidir?



23 Şubat-23 Nisan 2010'da 1764 kişiyle gerçekleştirilen "Azerbaycan Dış Politikası Anketi"nde de "Sizce Azerbaycan dış politikasını belirleyen en önemli etken hangisidir?" sorusuna katılımcıların % 91'i "Dağlık Karabağ sorunu" cevabını vermiştir.[608] Bu bağlamda Azerbaycan halkı, anket çalışmaları farklı tarihlerde yapılmış olmasına rağmen Dağlık Karabağ sorununu Azerbaycan dış politikasını belirleyen en önemli etken ve temel gündem maddesi olarak görmektedir.

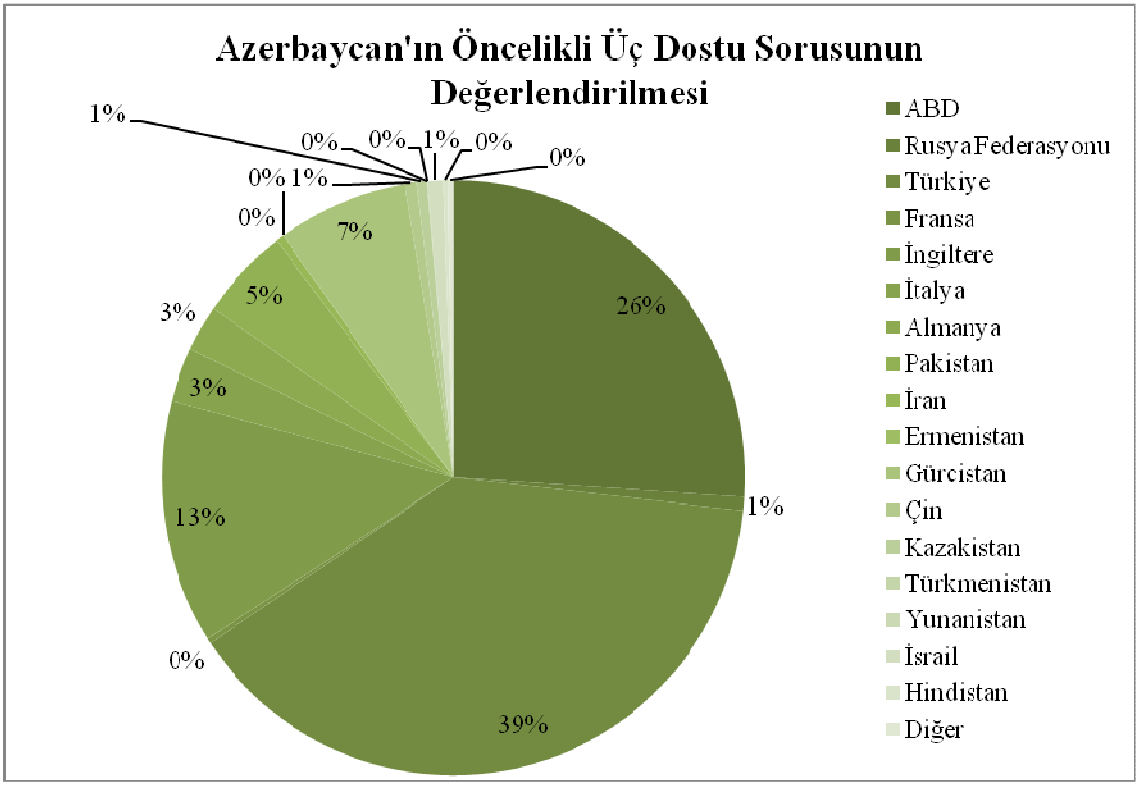
Soru 8: "Azerbaycan'ın size göre öncelikli üç dostunu belirtiniz." sorusuna katılımcıların % 39'u, dost olarak görülen devletler arasında Türkiye'yi ilk sırada; % 26'sıysa ABD'yi ikinci sırada belirtmiştir. İngiltere % 13'lük oranla üçüncü, Gürcistan % 7'lik oranla dördüncü ve Pakistan % 5'lik oranla beşinci sırada belirtilmiştir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 7 ve Grafik 5'te görülmektedir.

TABLO 7: Azerbaycan'ın Öncelikli Üç Dostu Sorusunun Değerlendirilmesi

	Frekans	**Yüzde**
ABD	651	% 26
Rusya Federasyonu	18	% 1
Türkiye	973	% 39
Fransa	7	% 0
İngiltere	329	% 13
İtalya	74	% 3
Almanya	63	% 3
Pakistan	126	% 5
İran	11	% 0
Ermenistan	0	% 0
Gürcistan	182	% 7
Çin Halk Cumhuriyeti	16	% 1
Kazakistan	14	% 1
Türkmenistan	1	% 0
Yunanistan	0	% 0
İsrail	21	% 1
Hindistan	6	% 0
Diğer	8	% 0
Toplam	2500	% 100

[608] Lider TV, **op. cit.**, s. 4.

GRAFİK 5: Azerbaycan'ın Öncelikli Üç Dostu Sorusunun Değerlendirilmesi



31 Ekim-31 Aralık 2009'da 1032 kişiyle gerçekleştirilen "Kamuoyu ve Türk Dış Politikası Anketi"ndeki "Türkiye'nin size göre en öncelikli üç 'dostunu' sıralayınız." sorusuna anket katılımcılarının % 30'u, Azerbaycan'ı dost devletler sıralamasında ilk sırada belirtmiştir.[609] Bu bağlamda Azerbaycan halkıyla Türk halkı, anket çalışmaları farklı tarihlerde yapılmış olmasına rağmen birbirlerini dost devlet olarak görmektedir.

Soru 9: "Azerbaycan'ın size göre öncelikli üç düşmanını belirtiniz." sorusuna katılımcıların % 40'ı, düşman olarak görülen devletler sıralamasında Ermenistan'ı ilk sırada belirtmiştir. Ardından % 21'lik oranla İran, % 16'lık oranla Fransa, % 10'luk oranla Rusya Federasyonu, % 5'lik oranla Yunanistan ve % 4'lük oranla Türkmenistan cevapları verilmiştir. Katılımcılar arasındaki dokuz kişi ise ABD ve İngiltere'yi düşman olarak değerlendirmiştir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 8 ve Grafik 6'da görülmektedir.

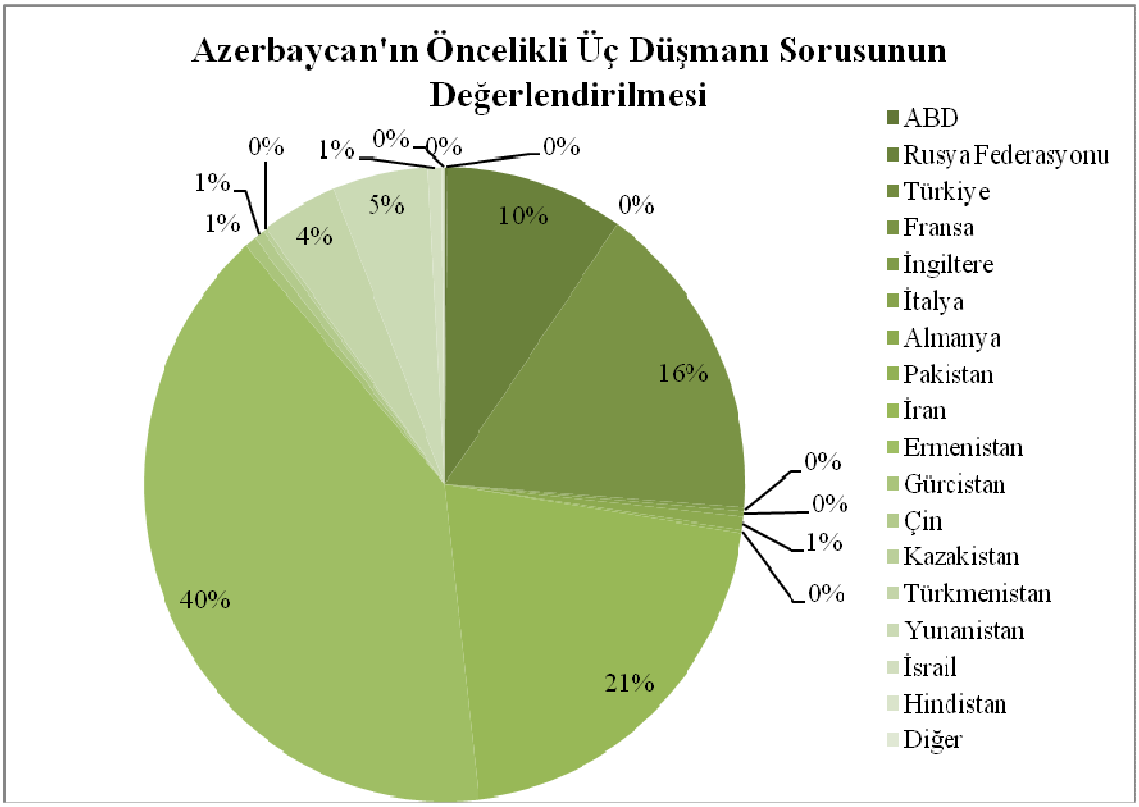
TABLO 8: Azerbaycan'ın Öncelikli Üç Düşmanı Sorusunun Değerlendirilmesi

	Frekans	**Yüzde**
ABD	4	% 0
Rusya Federasyonu	239	% 10

[609] Erhan **et al.** (2010), **op. cit.**, s. 34-35.

Türkiye	0	% 0
Fransa	412	% 16
İngiltere	5	% 0
İtalya	7	% 0
Almanya	16	% 1
Pakistan	4	% 0
İran	518	% 21
Ermenistan	1008	% 40
Gürcistan	15	% 1
Çin Halk Cumhuriyeti	14	% 1
Kazakistan	6	% 0
Türkmenistan	102	% 4
Yunanistan	128	% 5
İsrail	18	% 1
Hindistan	4	% 0
Diğer	0	% 0
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 6: Azerbaycan'ın Öncelikli Üç Düşmanı Sorusunun Değerlendirilmesi



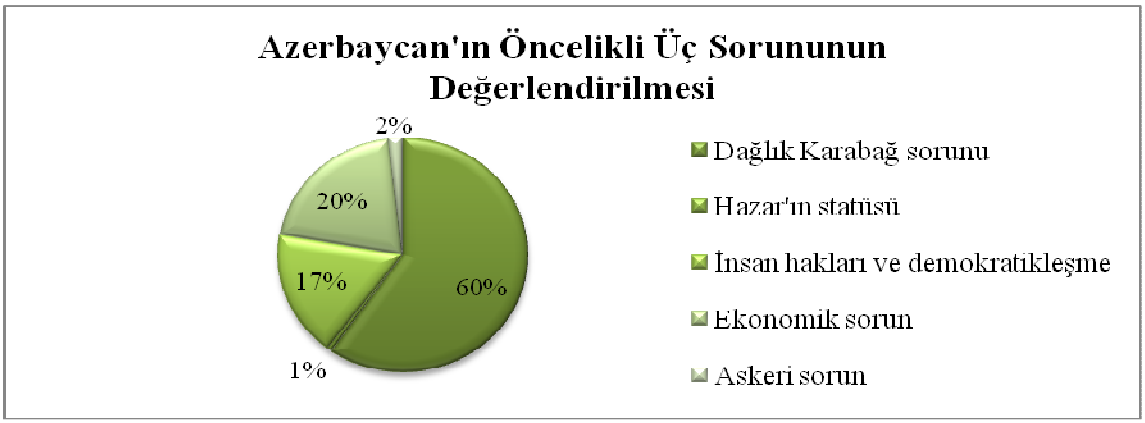
31 Ekim-31 Aralık 2009'da 1032 kişiyle gerçekleştirilen "Kamuoyu ve Türk Dış Politikası Anketi"ndeki "Türkiye'nin size göre en öncelikli üç 'düşmanını' sıralayınız." sorusuna anket katılımcılarının % 38'i düşman olarak görülen devletler sıralamasında ABD'yi ilk sırada belirtmiştir. Ardından % 11'le Ermenistan, % 11'le İsrail, % 6'yla Yunanistan ve % 5'le Fransa belirtilmiştir.[610] Azerbaycan halkı düşman devletler sıralamasında Ermenistan'ı birinci, Fransa'yı üçüncü ve Yunanistan'ı beşinci sırada belirtirken Türk halkı da düşman devletler sıralamasında Ermenistan'ı ikinci, Yunanistan'ı dördüncü ve Fransa'yı beşinci sırada belirtmiştir. Bu bağlamda Azerbaycan halkıyla Türk halkının, anket çalışmaları farklı tarihlerde yapılmış olmasına rağmen düşman devletler algısının hemen hemen aynı olduğu görülmektedir.

Soru 14: "Sizce Azerbaycan'ın öncelikli üç sorunu nedir?" sorusuna katılımcıların % 60'ı, "Dağlık Karabağ sorunu"; % 20'si ise "ekonomik sorunlar" ve % 17'si de "insan hakları ile demokratikleşme" sorunları olduğu cevabını vermiştir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 9 ve Grafik 7'de görülmektedir.

TABLO 9: Azerbaycan'ın Öncelikli Üç Sorununun Değerlendirilmesi

	Frekans	**Yüzde**
Dağlık Karabağ sorunu	1492	% 60
Hazar'ın hukuki statüsü	16	% 1
İnsan hakları ve demokratikleşme	436	% 17
Ekonomik sorun	511	% 20
Askeri sorun	45	% 2
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 7: Azerbaycan'ın Öncelikli Üç Sorununun Değerlendirilmesi



[610] **Ibid.**, s. 32-33.

23 Şubat-23 Nisan 2010'da 1764 kişiyle gerçekleştirilen "Azerbaycan Dış Politikası Anketi"nde de "Azerbaycan dış politikasını etkileyen öncelikli sorun nedir?" sorusuna katılımcıların % 66'sı "Dağlık Karabağ sorunu" cevabını vermiştir.[611] Bu bağlamda Azerbaycan halkı, Dağlık Karabağ'ı öncelikli sorun olarak görmektedir.

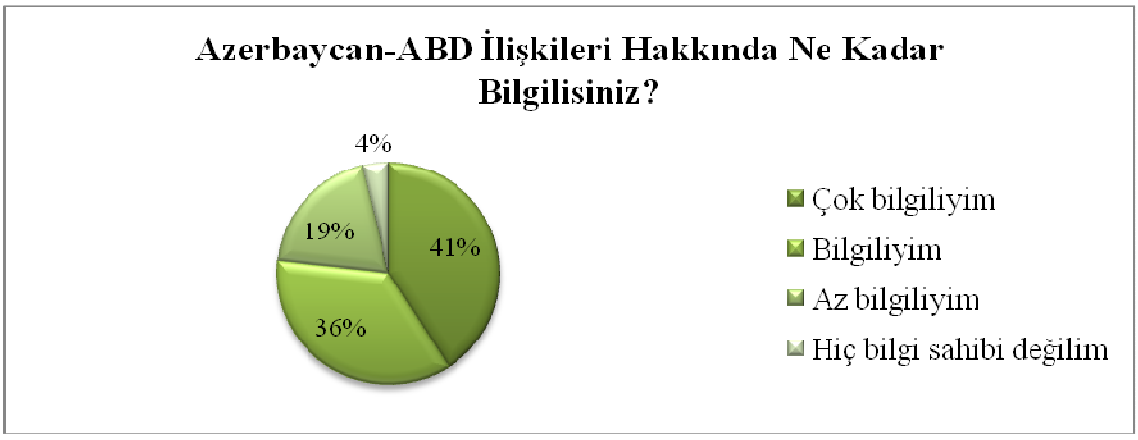
c. Azerbaycan'ın ABD'yle İlişkilerine Bakış

Soru 4: "Azerbaycan-ABD ilişkileri hakkında ne kadar bilgilisiniz?" sorusuna verdikleri cevaplara göre katılımcıların % 41'i Azerbaycan-ABD ilişkileri hakkında "çok bilgili", % 36'sı "bilgili" ve % 19'unun da "az bilgili" oldukları görülmektedir. Katılımcıların % 4'üyse Azerbaycan-ABD ilişkileri hakkında bilgi sahibi değildir. Bu bağlamda Azerbaycan halkının, büyük ölçüde Azerbaycan-ABD ilişkileri hakkında bilgi sahibi olduğunu düşündüğü görülmektedir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 10 ve Grafik 8'dedir.

TABLO 10: Azerbaycan-ABD İlişkileri Hakkında Ne Kadar Bilgilisiniz?

	Frekans	**Yüzde**
Çok bilgiliyim	1023	% 41
Bilgiliyim	897	% 36
Az bilgiliyim	485	% 19
Hiç bilgi sahibi değilim	95	% 4
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 8: Azerbaycan-ABD İlişkileri Hakkında Ne Kadar Bilgilisiniz?



Soru 5: "Azerbaycan-ABD ilişkilerini nereden takip ediyorsunuz?" sorusuna verdikleri cevaplara göre katılımcıların % 33'ünün Azerbaycan-ABD ilişkilerini televizyon ve radyodan takip ettikleri görülmektedir. Televizyon ve radyoyu, % 29'luk

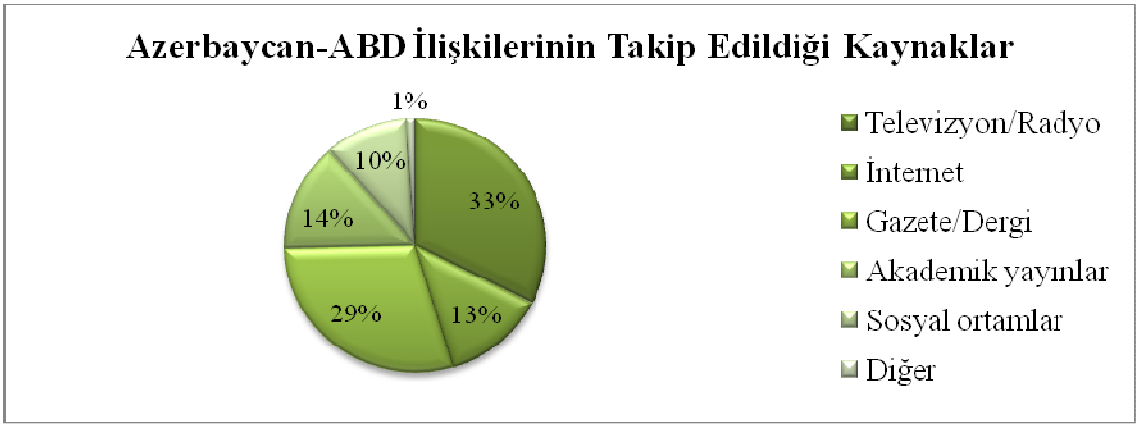
[611] Lider TV, **op. cit.**, s. 4-5.

oranla gazeteyle dergi ve % 14'lük oranla akademik yayınlar izlemektedir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 11 ve Grafik 9'dadır.

TABLO 11: Azerbaycan-ABD İlişkilerinin Takip Edildiği Kaynaklar

	Frekans	**Yüzde**
Televizyon/Radyo	812	% 33
İnternet	319	% 13
Gazete/Dergi	734	% 29
Akademik yayınlar	348	% 14
Sosyal ortamlar	258	% 10
Diğer	29	% 1
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 9: Azerbaycan-ABD İlişkilerinin Takip Edildiği Kaynaklar



31 Ekim-31 Aralık 2009'da 1032 kişiyle gerçekleştirilen "Kamuoyu ve Türk Dış Politikası Anketi"ndeki "Dış politika haberlerini nereden takip ediyorsunuz?" sorusuna anket katılımcılarının yarıdan fazlası (% 56), dış politika haberlerini televizyon ve radyodan takip ettiklerini belirtmiştir.[612] Burada Azerbaycan halkı, Azerbaycan-ABD ilişkilerini de içeren dış politikayı Türk halkı gibi televizyon ve radyodan takip etmektedir. Bu bağlamda Azerbaycan halkıyla Türk halkı arasında bir paralellik söz konusudur.

Soru 6: "Azerbaycan-ABD ilişkileri konusunda en doğru görüşleri kim dile getirmektedir?" sorusuna katılımcıların % 47'si hükümet, % 18'i öğretim üyeleri ve % 18'i medya yanıtını vermektedir. Bu sırayı muhalefet partileri ve sivil toplum

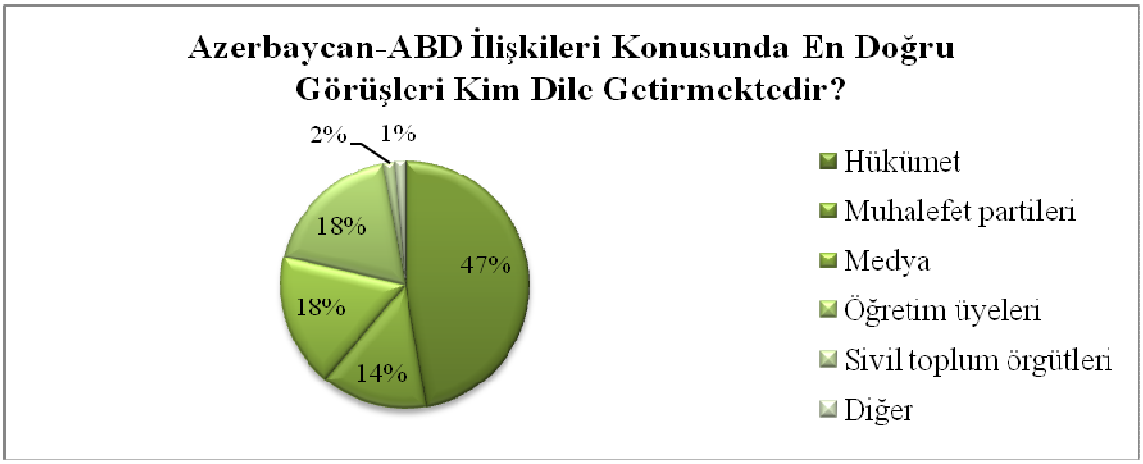
[612] Erhan **et al.** (2010), **op. cit.**, s. 20-21.

örgütleri takip etmektedir. Bu bağlamda Azerbaycan halkının hükümete olan inancı görülmektedir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 12 ve Grafik 10'dadır.

TABLO 12: Azerbaycan-ABD İlişkileri Konusunda En Doğru Görüşleri Kim Dile Getirmektedir?

	Frekans	Yüzde
Hükümet	1181	% 47
Muhalefet partileri	347	% 14
Medya	438	% 18
Öğretim üyeleri	462	% 18
Sivil toplum örgütleri	39	% 2
Diğer	33	% 1
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 10: Azerbaycan-ABD İlişkileri Konusunda En Doğru Görüşleri Kim Dile Getirmektedir?



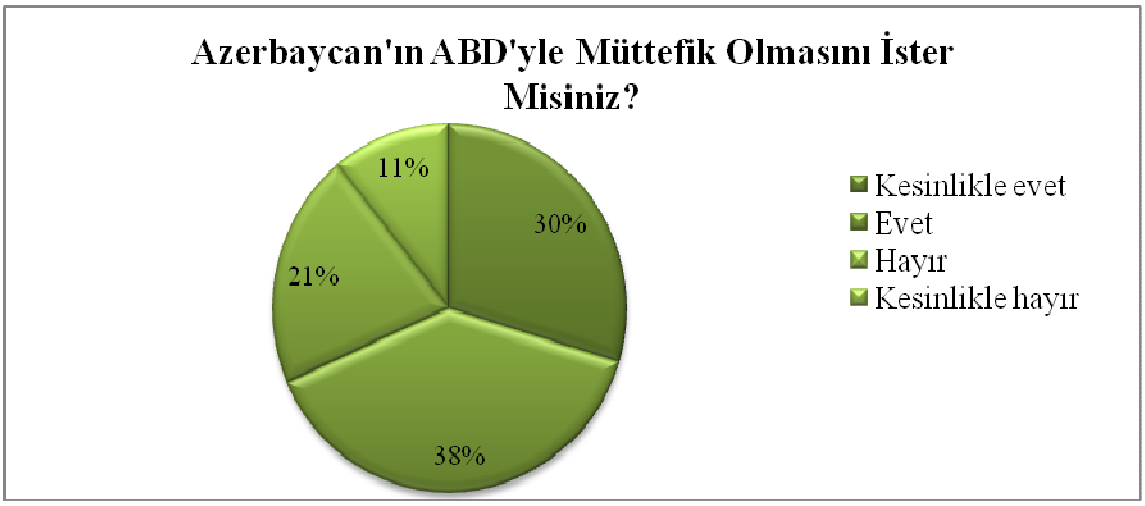
Soru 10: "Azerbaycan'ın ABD'yle müttefik olmasını ister misiniz?" sorusuna katılımcıların % 68'i genel olarak evet biçiminde cevap vermiştir. Bu oranın % 38'i sadece "evet", % 30'u da "kesinlikle evet" şeklindedir. Hayır yanıtları içerisinde sadece "hayır" yanıtının oranı % 21 iken, "kesinlikle hayır" yanıtının oranı % 11'dir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 13 ve Grafik 11'de görülmektedir.

TABLO 13: Azerbaycan'ın ABD'yle Müttefik Olmasını İster Misiniz?

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle evet	743	% 30

Evet	967	% 38
Hayır	518	% 21
Kesinlikle hayır	272	% 11
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 11: Azerbaycan'ın ABD'yle Müttefik Olmasını İster Misiniz?

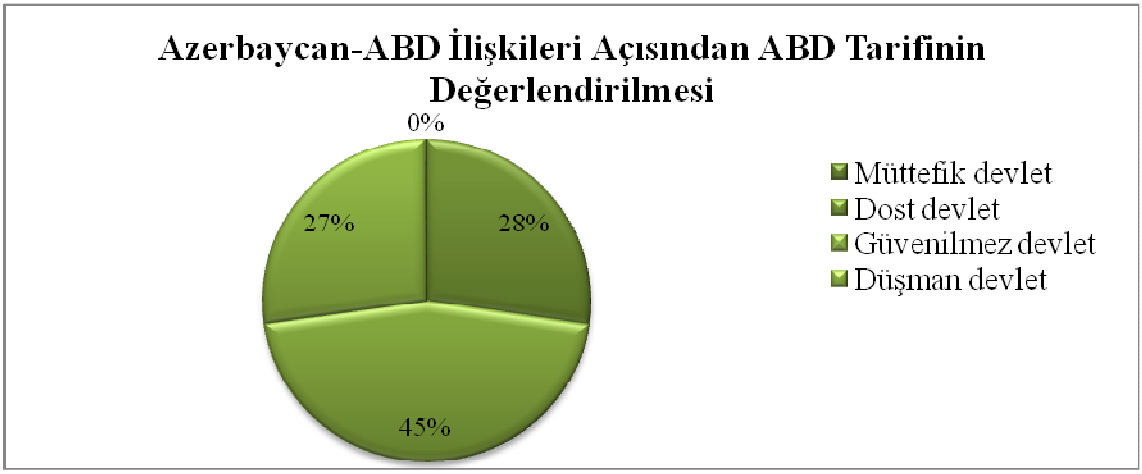


Soru 11: "Sizce aşağıdakilerden hangisi Azerbaycan-ABD ilişkileri açısından ABD'yi en iyi tarif eder?" sorusuna katılımcıların % 45'i ABD'yi "dost devlet" olarak tanımlamıştır. ABD'yi "müttefik devlet" olarak nitelendirenlerin oranıysa % 28'dir. ABD'yi "güvenilmez devlet" olarak değerlendirenlerin oranı da % 27'dir. Katılımcılar arasındaki dört kişi ise ABD'yi "düşman devlet" olarak nitelendirmiştir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 14 ve Grafik 12'de görülmektedir.

TABLO 14: Azerbaycan-ABD İlişkileri Açısından ABD Tarifinin Değerlendirilmesi

	Frekans	**Yüzde**
Müttefik devlet	686	% 28
Dost devlet	1131	% 45
Güvenilmez devlet	679	% 27
Düşman devlet	4	% 0
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 12: Azerbaycan-ABD İlişkileri Açısından ABD Tarifinin Değerlendirilmesi



Bu soruya "ABD müttefik devlettir" cevabını veren katılımcıların % 11'i milletvekili, % 13'ü devlet memuru, % 47'si özel sektör çalışanı ve % 8'i akademisyendir. "ABD dost devlettir" diyenlerin % 21'i milletvekili, % 39'u devlet memuru, % 22'si özel sektör çalışanı ve % 10'u akademisyendir. Dağılım Ek II'deki Tablo 15'te görülmektedir.

Aynı cevaplar katılımcıların eğitim durumuna göre değerlendirildiğinde ABD'yi "müttefik devlet" olarak nitelendirenlerin % 23'ü lisansüstü, % 36'sı üniversite ve % 26'sı lise mezunudur. "Dost devlet" cevabını veren katılımcıların % 41'i üniversite, % 30'u lisansüstü ve % 13'ü lise mezunudur. Dağılım Ek II'deki Tablo 16'da görülmektedir.

Bu soruya "müttefik devlet" cevabını veren katılımcıların % 71'i ve "dost devlet" diyenlerin % 91'i, 18 ile 50 yaş aralığındadır. Yine "müttefik devlet" cevabını veren katılımcıların % 65'i ve "dost devlet" cevabını verenlerin % 61'i, 201 ile 1000 dolar arasında gelire sahip olanlardır. Dağılım Ek II'deki Tablo 17 ve Tablo 18'de görülmektedir.

23 Şubat-23 Nisan 2010'da 1764 kişiyle gerçekleştirilen "Azerbaycan Dış Politikası Anketi"nde de "Sizce Azerbaycan, ABD'yle dost mudur?" sorusuna katılımcıların % 51'i genel olarak evet biçiminde yanıt vermiştir.[613] Bu bağlamda Azerbaycan halkı, anket çalışmaları farklı tarihlerde yapılmış olmasına rağmen ABD'yi dost devlet olarak değerlendirmektedir.

Soru 12: "Sizce ABD, Azerbaycan'a karşı güvenilir ve samimi davranıyor mu?" sorusuna katılımcıların % 73'ü, ABD'nin Azerbaycan'a karşı güvenilir ve samimi

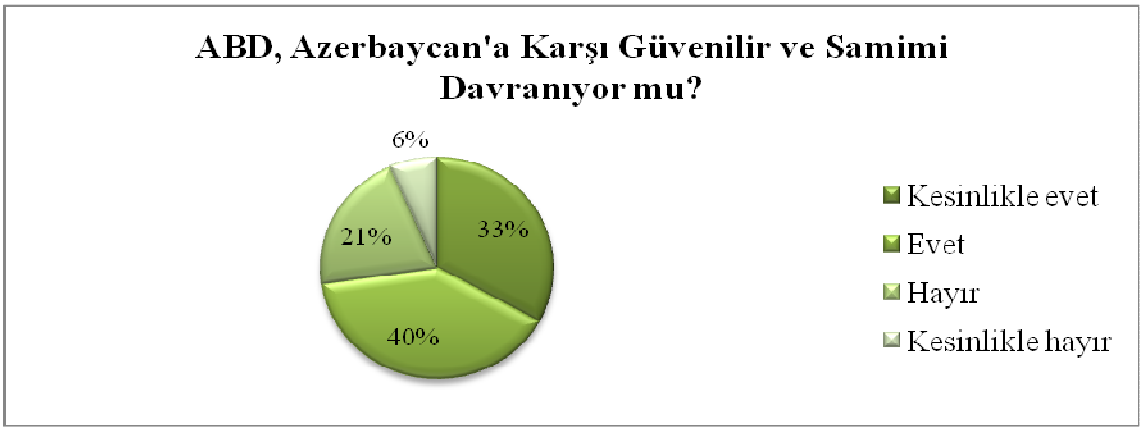
[613] Lider TV, **op. cit.**, s. 9.

davrandığı cevabını vermiştir. Katılımcıların % 27'siyse ABD'nin Azerbaycan'a karşı güvenilir ve samimi davranmadığını belirtmiştir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 15 ve Grafik 13'te görülmektedir.

TABLO 15: ABD, Azerbaycan'a Karşı Güvenilir ve Samimi Davranıyor mu?

	Frekans	**Yüzde**
Kesinlikle evet	827	% 33
Evet	990	% 40
Hayır	519	% 21
Kesinlikle hayır	164	% 6
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 13: ABD, Azerbaycan'a Karşı Güvenilir ve Samimi Davranıyor mu?

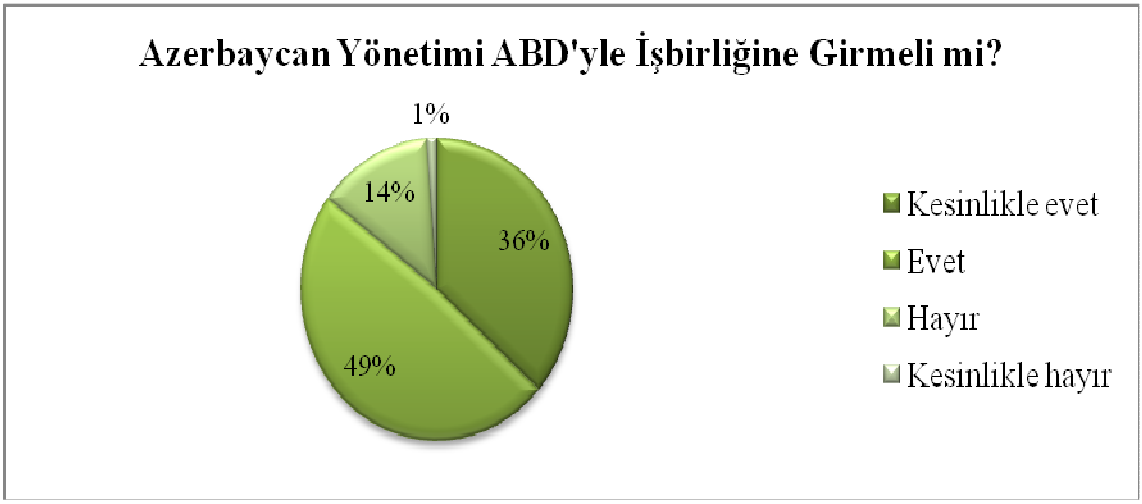


Soru 13: "Sizce Azerbaycan yönetimi ABD'yle işbirliğine girmeli mi?" sorusuna katılımcıların % 85'i, genellikle evet şeklinde cevap vermiştir. Bu oranın % 49'u sadece "evet", % 36'sı da "kesinlikle evet" şeklindedir. Hayır yanıtları içerisinde sadece "hayır" yanıtının oranı % 14 iken, "kesinlikle hayır" yanıtının oranı % 1'dir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 16 ve Grafik 14'te görülmektedir.

TABLO 16: Azerbaycan Yönetimi ABD'yle İşbirliğine Girmeli mi?

	Frekans	**Yüzde**
Kesinlikle evet	913	% 36
Evet	1217	% 49
Hayır	342	% 14
Kesinlikle hayır	28	% 1
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 14: Azerbaycan Yönetimi ABD'yle İşbirliğine Girmeli mi?

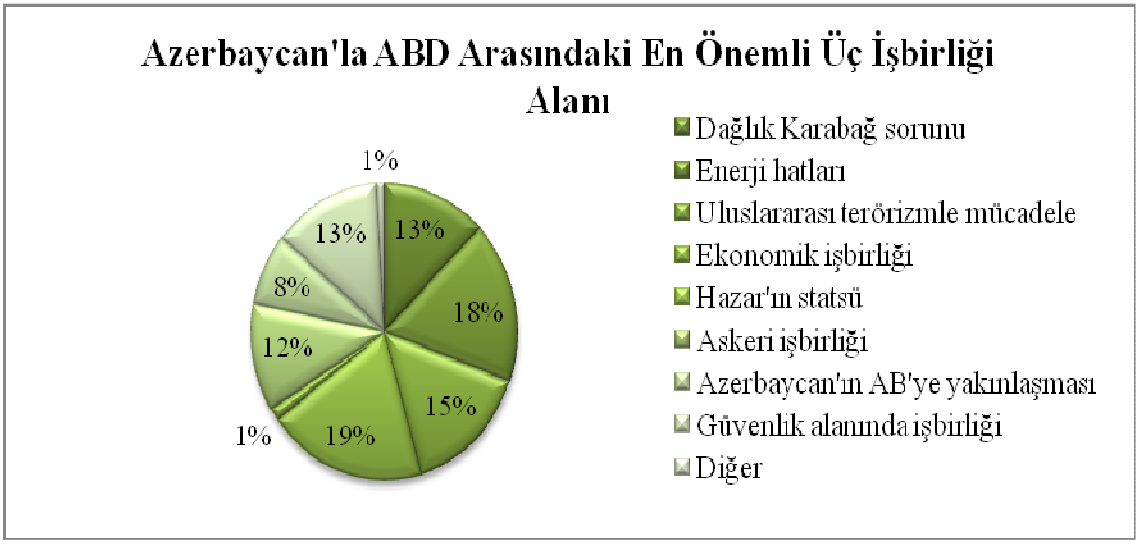


Soru 15: "Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki en önemli üç işbirliği alanı nedir?" sorusuna cevap veren katılımcıların % 19'u ekonomik işbirliği, % 18'i enerji hatları, % 15'i uluslararası terörizmle mücadele, % 13'ü güvenlik alanında işbirliği, % 13'ü Dağlık Karabağ sorunu, % 12'si askeri işbirliği ve % 8'i Azerbaycan'ın AB'ye yakınlaşması olduğunu belirtmiştir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 17 ve Grafik 15'te görülmektedir.

TABLO 17: Azerbaycan'la ABD Arasındaki En Önemli Üç İşbirliği Alanı

	Frekans	**Yüzde**
Dağlık Karabağ sorunu	317	% 13
Enerji hatları	445	% 18
Uluslararası terörizmle mücadele	377	% 15
Ekonomik işbirliği	483	% 19
Hazar'ın hukuki statüsü	36	% 1
Askeri işbirliği	293	% 12
Azerbaycan'ın AB'ye yakınlaşması	194	% 8
Güvenlik alanında işbirliği	331	% 13
Diğer	24	% 1
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 15: Azerbaycan'la ABD Arasındaki En Önemli Üç İşbirliği Alanı



Bu soruya "ekonomik işbirliği" cevabını veren katılımcıların % 75'i, "enerji hatları" cevabını verenlerin % 62'si ve "uluslararası terörizmle mücadele" cevabını verenlerin % 69'u lisans ve lisansüstü eğitim düzeyindedir. Dağılım Ek II'deki Tablo 19'da görülmektedir.

Aynı soruya "ekonomik işbirliği" cevabını veren katılımcıların % 26'sı milletvekili, % 27'si devlet memuru, % 21'i özel sektör çalışanı ve % 18'i akademisyendir. "Enerji hatları" diyenlerin % 25'i milletvekili, % 26'sı devlet memuru, % 22'si özel sektör çalışanı ve % 18'i akademisyendir. "Uluslararası terörizmle mücadele" diyenlerin % 28'i milletvekili, % 31'i devlet memuru, % 14'ü özel sektör çalışanı ve % 21'i akademisyendir. Dağılım Ek II'deki Tablo 20'de görülmektedir.

Soruya "ekonomik işbirliği" cevabını veren katılımcıların % 67'si, "enerji hatları" cevabını verenlerin % 66'sı ve "uluslararası terörizmle mücadele" cevabını verenlerin % 76'sı 18 ile 50 yaş aralığındadır. Dağılım Ek II'deki Tablo 21'de görülmektedir.

Soruya "ekonomik işbirliği" cevabını veren katılımcıların % 78'i, "enerji hatları" cevabını verenlerin % 76'sı ve "uluslararası terörizmle mücadele" cevabını verenlerin % 76'sı 201 ile 1000 dolar arasında gelire sahip olanlardır. Dağılım Ek II'deki Tablo 22'de görülmektedir.

31 Ekim-31 Aralık 2009'da 1032 kişiyle gerçekleştirilen "Kamuoyu ve Türk Dış Politikası Anketi"ndeki "Sizce Türkiye ile ABD arasındaki en önemli üç işbirliği alanı

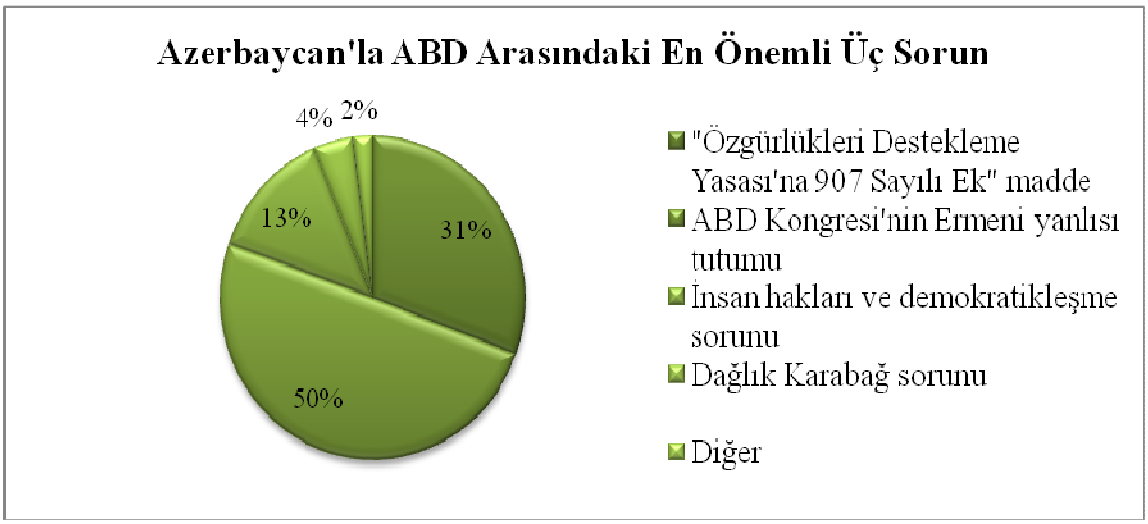
nedir?" sorusunu ankete katılanların % 33'ü "askeri işbirliği", % 24'ü "ekonomik işbirliği" ve % 9'u "terörle mücadele" şeklinde cevaplandırmıştır.[614] Azerbaycan halkı "ekonomik işbirliği"ni birinci, "uluslararası terörizmle mücadele"yi üçüncü sırada belirtirken Türk halkıysa "ekonomik işbirliği"ni ikinci, "terörle mücadele"yi üçüncü sırada belirtmiştir. Bu bağlamda Azerbaycan halkıyla Türk halkının, anket çalışmaları farklı tarihlerde yapılmış olmasına rağmen devletlerinin ABD'yle işbirliğini hemen hemen aynı alanlarda değerlendirdikleri söylenebilir.

Soru 16: "Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki en önemli üç sorun nedir?" sorusuna cevap veren katılımcıların % 50'si ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu, % 31'i "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde ve % 13'ü insan haklarıyla demokratikleşme sorunu olduğunu belirtmiştir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 18 ve Grafik 16'da görülmektedir.

TABLO 18: Azerbaycan'la ABD Arasındaki En Önemli Üç Sorun

	Frekans	**Yüzde**
"Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde	767	% 31
ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu	1244	% 50
İnsan hakları ve demokratikleşme sorunu	332	% 13
Dağlık Karabağ sorunu	105	% 4
Diğer	52	% 2
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 16: Azerbaycan'la ABD Arasındaki En Önemli Üç Sorun



[614] Erhan **et al.** (2010), **op. cit.**, s. 52.

Bu soruya "ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu" cevabını veren katılımcıların % 84'ü, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde cevabını verenlerin % 78'iyle "insan hakları ve demokratikleşme sorunu" cevabını verenlerin % 72'si lisans ve lisansüstü eğitim düzeyindedir. Dağılım Ek II'deki Tablo 23'te görülmektedir.

Aynı soruya "ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu" cevabını veren katılımcıların % 7'si milletvekili, % 25'i devlet memuru, % 33'ü özel sektör çalışanı ve % 13'ü akademisyendir. "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde diyenlerin % 11'i milletvekili, % 23'ü devlet memuru, % 28'i özel sektör çalışanı ve % 17'si akademisyendir. "İnsan hakları ve demokratikleşme sorunu" diyenlerin % 3'ü milletvekili, % 18'i devlet memuru, % 39'u özel sektör çalışanı ve % 21'i akademisyendir. Dağılım Ek II'deki Tablo 24'te görülmektedir.

Soruya "ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu" cevabını veren katılımcıların % 72'si, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde cevabını verenlerin % 77'si ile "insan hakları ve demokratikleşme sorunu" cevabını verenlerin % 68'i 18 ile 50 yaş aralığındadır. Dağılım Ek II'deki Tablo 25'te görülmektedir.

Soruya "ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu" cevabını veren katılımcıların % 85'i, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde cevabını verenlerin % 80'iyle "insan hakları ve demokratikleşme sorunu" cevabını verenlerin % 82'si 201 ile 1000 dolar arasında gelire sahip olanlardır. Dağılım Ek II'deki Tablo 26'da görülmektedir.

31 Ekim-31 Aralık 2009'da 1032 kişiyle gerçekleştirilen "Kamuoyu ve Türk Dış Politikası Anketi"ndeki "Sizce Türkiye ile ABD arasındaki en önemli üç sorun nedir?" sorusunu ankete katılanların % 28'i "terörle mücadele", % 20'si "İncirlik üssünün kullanımı" ve % 16'sı da "Irak'ın geleceği" şeklinde cevaplandırmıştır.[615] Bu bağlamda Azerbaycan halkıyla Türk halkının, devletlerinin ABD'yle sorunlarını dış politikalarına uygun olarak farklı değerlendirdikleri söylenebilir.

i. Dağlık Karabağ ve ABD

Soru 17: "Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan açısından nasıl nitelendirirsiniz?" sorusuna cevap veren katılımcıların % 88'i, Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan açısından

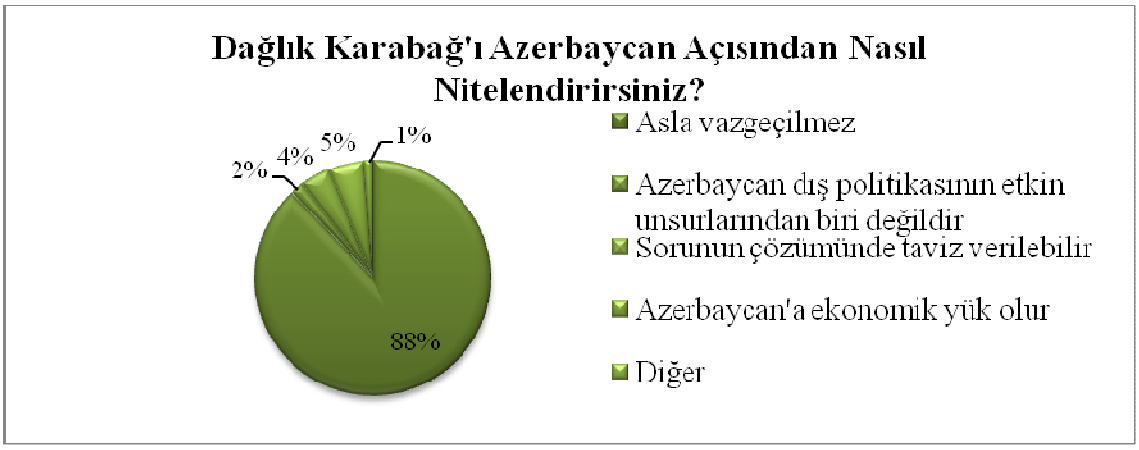
[615] **Ibid.**, s. 53-54.

“asla vazgeçilmez” olarak nitelendirmiştir. Dağlık Karabağ’ı Azerbaycan açısından “ekonomik yük” olarak nitelendirenlerin oranıysa % 5’tir. Katılımcıların % 4’ü de Dağlık Karabağ’ı Azerbaycan açısından “sorunun çözümünde taviz verilebilir” olarak nitelendirmiştir. Bu bağlamda Azerbaycan halkı açısından Dağlık Karabağ asla vazgeçilmezdir ve Azerbaycan dış politikasının da en temel sorunudur. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 19 ve Grafik 17’de görülmektedir.

TABLO 19: Dağlık Karabağ’ı Azerbaycan Açısından Nasıl Nitelendirirsiniz?

	Frekans	**Yüzde**
Asla vazgeçilmez	2198	% 88
Azerbaycan dış politikasının etkin unsurlarından biri değildir	46	% 2
Sorunun çözümünde taviz verilebilir	102	% 4
Azerbaycan’a ekonomik yük olur	123	% 5
Diğer	31	% 1
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 17: Dağlık Karabağ’ı Azerbaycan Açısından Nasıl Nitelendirirsiniz?

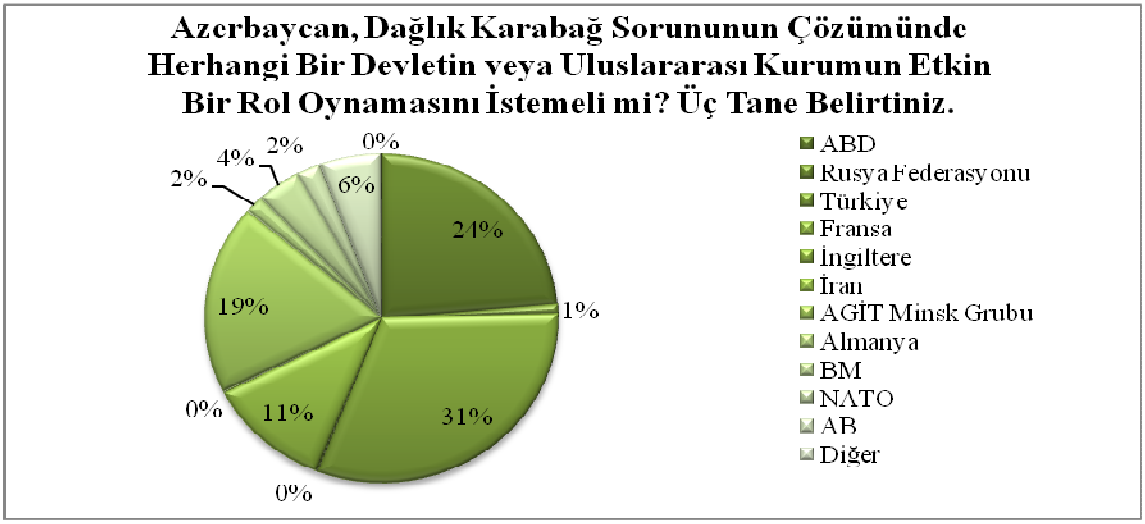


Soru 18: “Sizce Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde herhangi bir devletin veya uluslararası kurumun etkin bir rol oynamasını istemeli mi? Üç tane belirtiniz.” sorusuna cevap veren katılımcıların % 31’i, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde Türkiye’nin etkin bir rol oynamasını istediklerini belirtmiştir. Dağlık Karabağ sorununun çözümünde ABD’nin etkin bir rol oynamasını isteyenlerin oranıysa % 24’tür. Katılımcıların % 19’u da Dağlık Karabağ sorununun çözümünde AGİT Minsk Grubu’nun etkin bir rol oynamasını istemiştir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 20 ve Grafik 18’de görülmektedir.

TABLO 20: Azerbaycan, Dağlık Karabağ Sorununun Çözümünde Herhangi Bir Devletin veya Uluslararası Kurumun Etkin Bir Rol Oynamasını İstemeli mi? Üç Tane Belirtiniz.

	Frekans	Yüzde
ABD	592	% 24
Rusya Federasyonu	23	% 1
Türkiye	783	% 31
Fransa	4	% 0
İngiltere	286	% 11
İran	3	% 0
AGİT Minsk Grubu	467	% 19
Almanya	42	% 2
BM	103	% 4
NATO	56	% 2
AB	139	% 6
Diğer	2	% 0
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 18: Azerbaycan, Dağlık Karabağ Sorununun Çözümünde Herhangi Bir Devletin veya Uluslararası Kurumun Etkin Bir Rol Oynamasını İstemeli mi? Üç Tane Belirtiniz.



23 Şubat-23 Nisan 2010'da 1764 kişiyle gerçekleştirilen "Azerbaycan Dış Politikası Anketi"nde de "Dağlık Karabağ sorununun çözümünde hangi devletin etkin

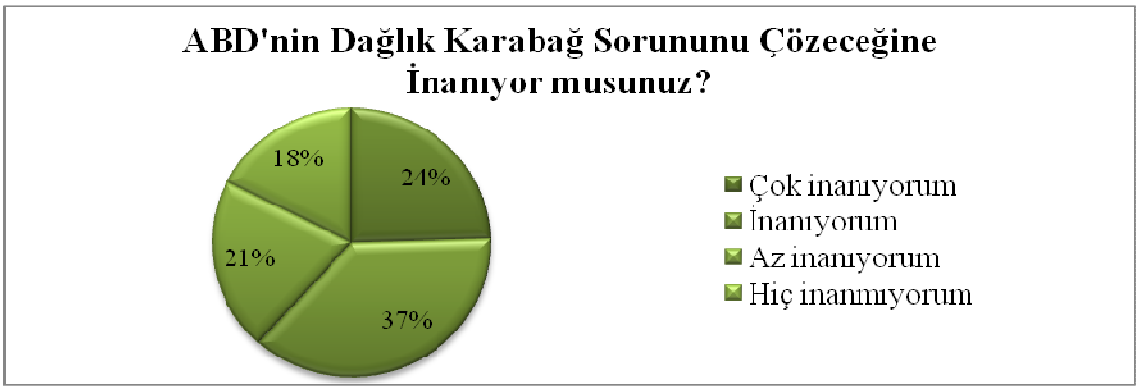
bir rol oynamasını istersiniz?" sorusuna cevap veren katılımcıların % 30'u Türkiye'nin ve % 26'sı da ABD'nin etkin bir rol oynamasını istediklerini belirtmiştir.[616] Bu bağlamda Azerbaycan halkının, anket çalışmaları farklı tarihlerde yapılmış olmasına rağmen Dağlık Karabağ sorununun çözümünde Türkiye ve ABD'nin etkin bir rol oynamasını istedikleri bu iki anket sonucundaki paralellikle de görülmektedir.

Soru 22: "Sizce ABD'nin Dağlık Karabağ sorununu çözeceğine inanıyor musunuz?" sorusuna katılımcıların % 82'si genel olarak inanıyorum biçiminde cevap vermiştir. Bu oranın % 24'ü "çok inanıyorum", % 37'si "inanıyorum" ve % 21'i "az inanıyorum" şeklindedir. "Hiç inanmıyorum" yanıtının oranıysa % 18'dir. Bu bağlamda Azerbaycan halkının, ABD'nin Dağlık Karabağ sorununu çözeceğine olan inancı görülmektedir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 21 ve Grafik 19'dadır.

TABLO 21: ABD'nin Dağlık Karabağ Sorununu Çözeceğine İnanıyor musunuz?

	Frekans	**Yüzde**
Çok inanıyorum	613	% 24
İnanıyorum	928	% 37
Az inanıyorum	521	% 21
Hiç inanmıyorum	438	% 18
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 19: ABD'nin Dağlık Karabağ Sorununu Çözeceğine İnanıyor musunuz?



Soru 23: "Sizce ABD, Dağlık Karabağ sorununda Azerbaycan'ı destekler mi?" sorusuna katılımcıların % 57'si, genel olarak evet biçiminde cevap vermiştir. Bu oranın % 30'u sadece "evet", % 27'si de "kesinlikle evet" şeklindedir. Hayır yanıtları içerisinde sadece "hayır" yanıtının oranı % 23 iken, "kesinlikle hayır" yanıtının oranı

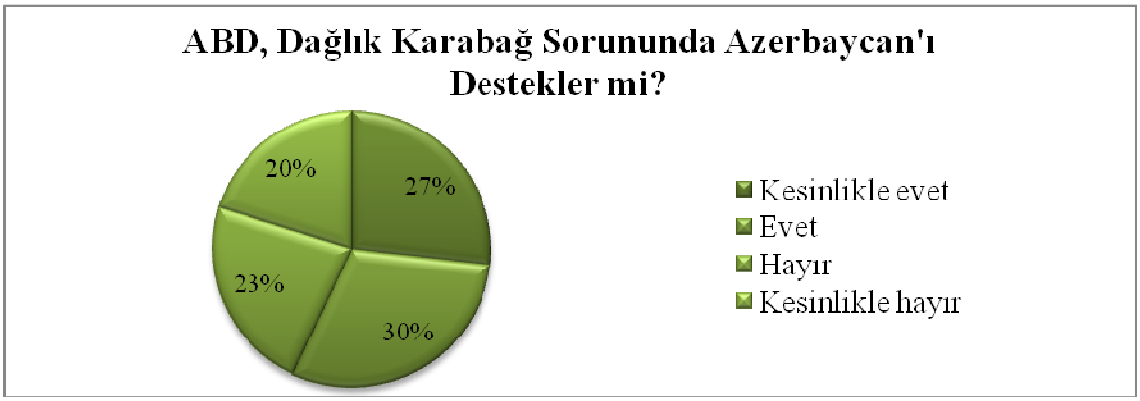
[616] Lider TV, **op. cit.**, s. 13-14.

% 20'dir. Bu bağlamda Azerbaycan halkı, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde ABD'nin Azerbaycan'ı destekleyeceğini düşünmektedir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 22 ve Grafik 20'dedir.

TABLO 22: ABD, Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan'ı Destekler mi?

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle evet	671	% 27
Evet	753	% 30
Hayır	574	% 23
Kesinlikle hayır	502	% 20
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 20: ABD, Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan'ı Destekler mi?

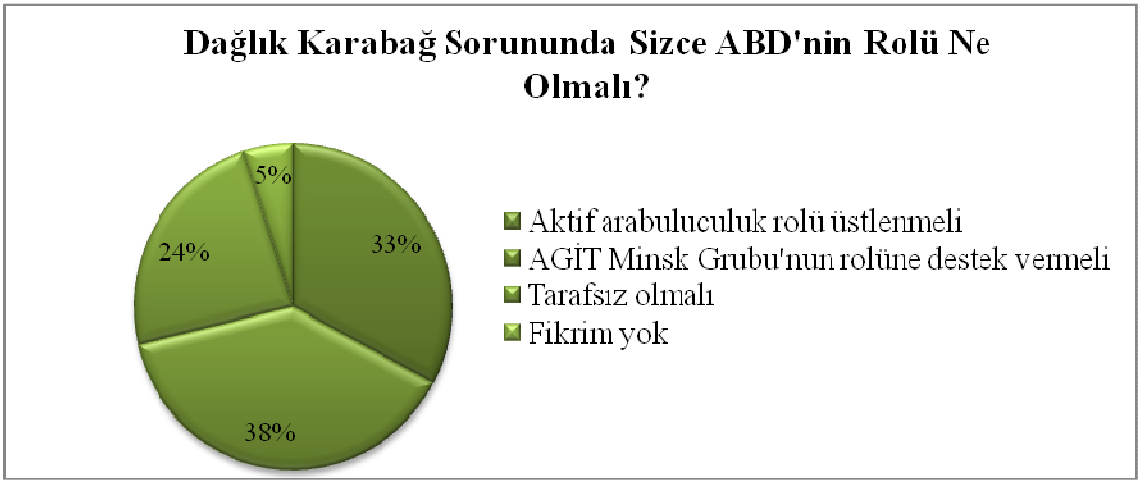


Soru 24: "Dağlık Karabağ sorununda sizce ABD'nin rolü ne olmalı?" sorusuna "AGİT Minsk Grubu'nun rolüne destek vermeli" şeklinde yanıt verenlerin oranı % 38'dir. "Aktif arabuluculuk rolü üstlenmeli" görüşünü savunanların oranı % 33 iken, "tarafsız olmalı" diyenlerin oranı % 24'tür. Soruya "fikrim yok" diye cevap verenlerin oranıysa % 5'tir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 23 ve Grafik 21'de görülmektedir.

TABLO 23: Dağlık Karabağ Sorununda Sizce ABD'nin Rolü Ne Olmalı?

	Frekans	Yüzde
Aktif arabuluculuk rolü üstlenmeli	819	% 33
AGİT Minsk Grubu'nun rolüne destek vermeli	963	% 38
Tarafsız olmalı	592	% 24
Fikrim yok	126	% 5
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 21: Dağlık Karabağ Sorununda Sizce ABD'nin Rolü Ne Olmalı?



Bu soruya "aktif arabuluculuk rolü üstlenmeli" cevabını veren katılımcıların % 79'u, "AGİT Minsk Grubu'nun rolüne destek vermeli" diyenlerin % 88'i, "tarafsız olmalı" diyenlerin % 79'u lisans ve lisansüstü eğitim düzeyindedir. Dağılım Ek II'deki Tablo 27'de görülmektedir.

Soruya "aktif arabuluculuk rolü üstlenmeli" cevabını veren katılımcıların % 6'sı milletvekili, % 23'ü devlet memuru, % 38'i özel sektör çalışanı ve % 15'i akademisyendir. "AGİT Minsk Grubu'nun rolüne destek vermeli" cevabını verenlerin % 7'si milletvekili, % 28'i devlet memuru, % 32'si özel sektör çalışanı ve % 13'ü akademisyendir. "Tarafsız olmalı" diyenlerin % 4'ü milletvekili, % 26'sı devlet memuru, % 34'ü özel sektör çalışanı ve % 11'i akademisyendir. Dağılım Ek II'deki Tablo 28'de görülmektedir.

Aynı soruya "aktif arabuluculuk rolü üstlenmeli" cevabını veren katılımcıların % 80'i, "AGİT Minsk Grubu'nun rolüne destek vermeli" diyenlerin % 70'i ve "tarafsız olmalı" cevabını verenlerin % 76'sı, 18 ile 50 yaş aralığındadır. Dağılım Ek II'deki Tablo 29'da görülmektedir.

Yine aynı soruya "aktif arabuluculuk rolü üstlenmeli" cevabını veren katılımcıların % 82'si, "AGİT Minsk Grubu'nun rolüne destek vermeli" diyenlerin % 85'i ve "tarafsız olmalı" cevabını verenlerin % 81'i, 201 ile 1000 dolar arasında gelire sahip olanlardır. Dağılım Ek II'deki Tablo 30'da görülmektedir.

23 Şubat-23 Nisan 2010'da 1764 kişiyle gerçekleştirilen "Azerbaycan Dış Politikası Anketi"nde de "ABD'nin, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde rolü nasıl olmalı?" sorusuna cevap veren katılımcıların % 39'u "AGİT Minsk Grubu'nun içinde

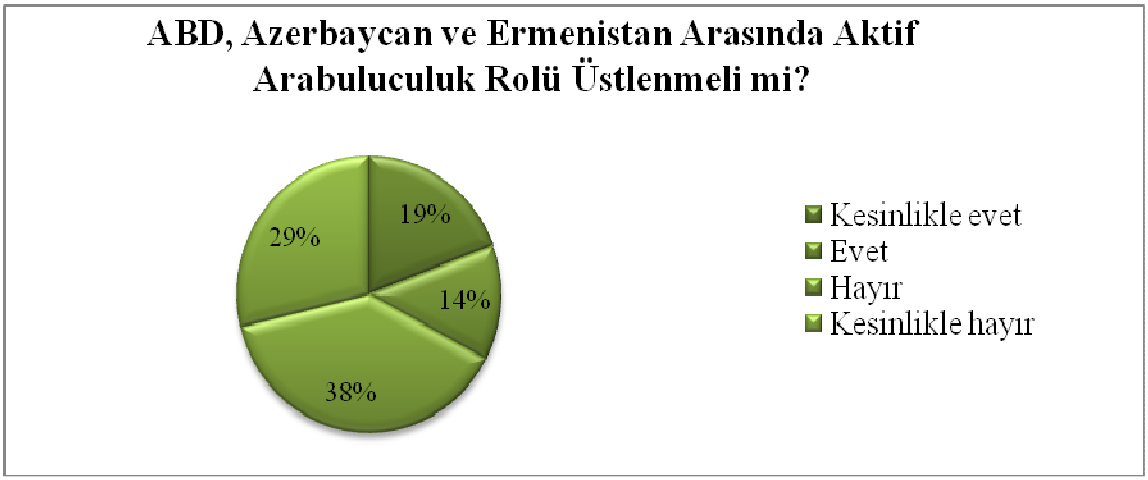
olmalı" ve % 37'si de "aktif arabuluculuk rolünde olmalı" şeklinde belirtmiştir.[617] Bu bağlamda Azerbaycan halkının, anket çalışmaları farklı tarihlerde yapılmış olmasına rağmen ABD'nin gerek kendisi ve gerekse AGİT Minsk Grubu'nda Dağlık Karabağ sorununu çözebileceğine dair inanç taşıdıkları söylenebilir.

Soru 25: "Sizce ABD, Azerbaycan ve Ermenistan arasında arabulucu rolü oynamalı mı?" sorusuna katılımcıların % 33'ü, genel olarak evet biçiminde yanıt vermiştir. Bu oranın % 19'u "kesinlikle evet", % 14'ü de sadece "evet" şeklindedir. Hayır yanıtları içerisinde sadece "hayır" yanıtının oranı % 38 iken, "kesinlikle hayır" yanıtının oranı % 29'dur. Bu bağlamda Azerbaycan halkının, ABD'nin Azerbaycan'la Ermenistan arasında arabulucu rolü oynamasını istemediği görülmektedir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 24 ve Grafik 22'dedir.

TABLO 24: ABD, Azerbaycan ve Ermenistan Arasında Aktif Arabuluculuk Rolü Üstlenmeli mi?

	Frekans	**Yüzde**
Kesinlikle evet	481	% 19
Evet	338	% 14
Hayır	961	% 38
Kesinlikle hayır	720	% 29
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 22: ABD, Azerbaycan ve Ermenistan Arasında Aktif Arabuluculuk Rolü Üstlenmeli mi?



[617] **Ibid.**, s. 19.

ii. Hazar'ın Hukuki Statüsü ve ABD

Soru 19: "Sizce Azerbaycan, Hazar'ın hukuki statüsü konusunda herhangi bir devletin veya uluslararası kurumun destek vermesini istemeli mi? Üç tane belirtiniz." sorusuna cevap veren katılımcıların % 23'ü, Hazar'ın hukuki statüsü konusunda Türkiye'nin destek vermesini istediklerini belirtmiştir. Hazar'ın hukuki statüsü konusunda ABD'nin destek vermesini isteyenlerin oranıysa % 20'dir. Katılımcıların % 18'i de Hazar'ın hukuki statüsü konusunda Kazakistan'ın destek vermesini istemiştir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 25 ve Grafik 23'tedir.

TABLO 25: Azerbaycan, Hazar'ın Hukuki Statüsü Konusunda Herhangi Bir Devletin veya Uluslararası Kurumun Destek Vermesini İstemeli mi? Üç Tane Belirtiniz.

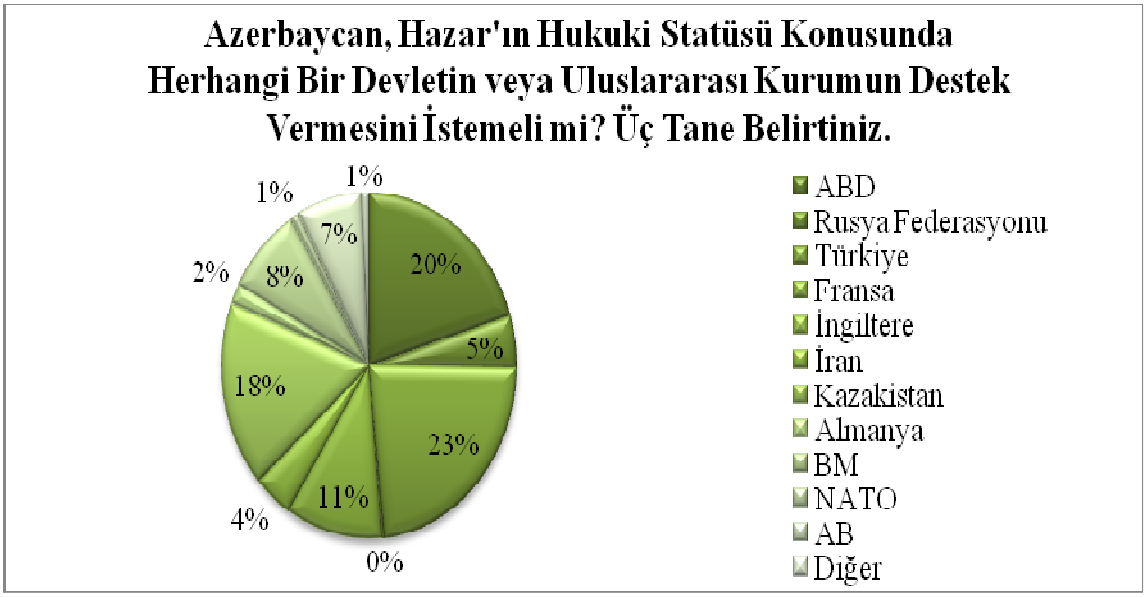
	Frekans	**Yüzde**
ABD	508	% 20
Rusya Federasyonu	123	% 5
Türkiye	577	% 23
Fransa	6	% 0
İngiltere	267	% 11
İran	106	% 4
Kazakistan	435	% 18
Almanya	48	% 2
BM	209	% 8
NATO	24	% 1
AB	177	% 7
Diğer	20	% 1
Toplam	2500	% 100

23 Şubat-23 Nisan 2010'da 1764 kişiyle gerçekleştirilen "Azerbaycan Dış Politikası Anketi"nde de "Hazar'ın hukuki statüsü konusunda hangi devletin destek vermesini istersiniz?" sorusuna cevap veren katılımcıların % 24'ü Türkiye'nin, % 23'ü ABD'nin ve % 21'i de Kazakistan'ın Hazar'ın hukuki statüsü konusunda destek vermesini istediklerini belirtmiştir.[618] Bu bağlamda Azerbaycan halkının, anket çalışmaları farklı tarihlerde yapılmış olmasına rağmen Hazar'ın hukuki statüsü

[618] **Ibid.**, s. 16.

konusunda Türkiye, ABD ve Kazakistan'ın destek vermesini istedikleri bu iki anket sonucundaki paralellikle de görülmektedir.

GRAFİK 23: Azerbaycan, Hazar'ın Hukuki Statüsü Konusunda Herhangi Bir Devletin veya Uluslararası Kurumun Destek Vermesini İstemeli mi? Üç Tane Belirtiniz.



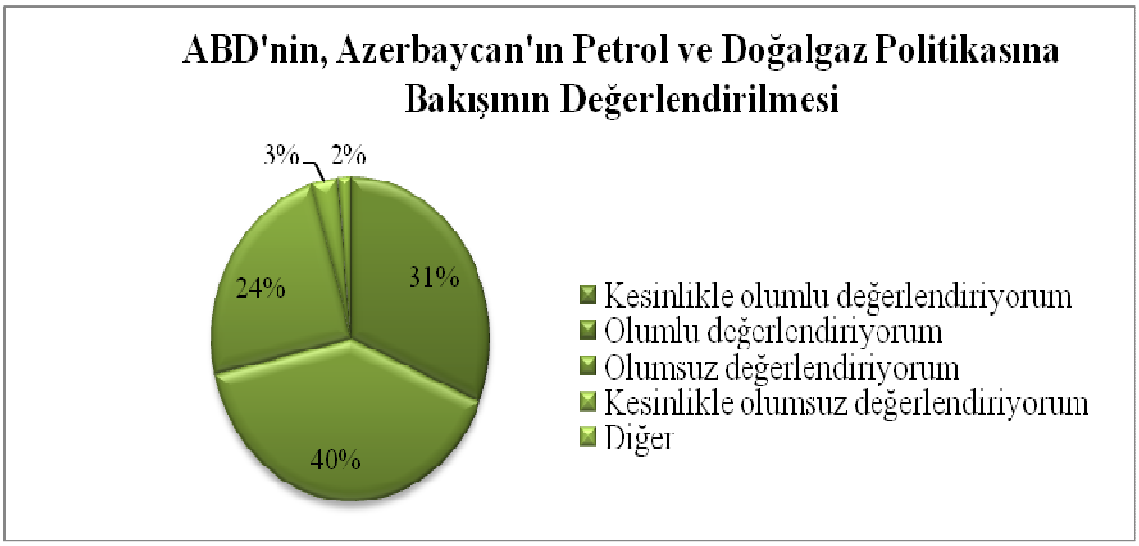
iii. Azerbaycan'ın Enerji Politikası ve ABD

Soru 27: "ABD'nin, Azerbaycan'ın petrol ve doğalgaz politikasına bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusuna cevap veren katılımcıların % 31'i "kesinlikle olumlu değerlendiriyorum", % 40'ı "olumlu değerlendiriyorum", % 24'ü "olumsuz değerlendiriyorum" ve % 3'ü "kesinlikle olumsuz değerlendiriyorum" biçiminde yanıt vermiştir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 26 ve Grafik 24'te görülmektedir.

TABLO 26: ABD'nin, Azerbaycan'ın Petrol ve Doğalgaz Politikasına Bakışının Değerlendirilmesi

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle olumlu değerlendiriyorum	784	% 31
Olumlu değerlendiriyorum	1003	% 40
Olumsuz değerlendiriyorum	597	% 24
Kesinlikle olumsuz değerlendiriyorum	75	% 3
Diğer	41	% 2
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 24: ABD'nin, Azerbaycan'ın Petrol ve Doğalgaz Politikasına Bakışının Değerlendirilmesi



23 Şubat-23 Nisan 2010'da 1764 kişiyle gerçekleştirilen "Azerbaycan Dış Politikası Anketi"nde de "Azerbaycan'ın enerji politikasını hangi devlet desteklemektedir?" sorusuna cevap veren katılımcıların % 41'i Türkiye'nin ve % 38'i de ABD'nin Azerbaycan'ın enerji politikasını desteklediğini belirtmiştir.[619] Bu bağlamda Azerbaycan halkı, anket çalışmaları farklı tarihlerde yapılmış olmasına rağmen Azerbaycan'ın enerji politikasını ABD'nin desteklediğini düşünmekte ve Azerbaycan'ın enerji politikasına ABD'nin bakışını olumlu değerlendirmektedir.

iv. ABD'nin Askeri Operasyonlarına Bakış

Soru 20: "Sizce Azerbaycan'ın Afganistan'daki askeri varlığının geleceği ne olmalıdır?" sorusuna katılımcıların % 31'i "asker sayısını artırmalıdır; ancak çatışma bölgesinden uzak durmalıdır", % 25'i "asker sayısı aynı kalmalıdır", % 21'i "asker sayısı azaltılmalıdır" ve % 18'i "Azerbaycan askeri tamamen çekilmelidir" biçiminde yanıt vermiştir. Bu soruya genel olarak "asker sayısını artırmalıdır" diyenlerin oranıysa % 36'dır. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 27 ve Grafik 25'te görülmektedir.

[619] **Ibid.**, s. 17.

TABLO 27: Azerbaycan'ın Afganistan'daki Askeri Varlığının Geleceği Ne Olmalıdır?

	Frekans	Yüzde
Asker sayısını artırmalıdır ve çatışma bölgelerine asker konuşlandırmalıdır	127	% 5
Asker sayısını artırmalıdır; ancak çatışma bölgesinden uzak durmalıdır	768	% 31
Asker sayısı aynı kalmalıdır	629	% 25
Asker sayısı azaltılmalıdır	514	% 21
Azerbaycan askeri tamamen çekilmelidir	462	% 18
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 25: Azerbaycan'ın Afganistan'daki Askeri Varlığının Geleceği Ne Olmalıdır?



31 Ekim-31 Aralık 2009'da 1032 kişiyle gerçekleştirilen "Kamuoyu ve Türk Dış Politikası Anketi"ndeki "Sizce Türkiye'nin Afganistan'daki askeri varlığının geleceği ne olmalıdır?" sorusunu ankete katılanların % 36'sı "Türk askeri tamamen çekilmelidir", % 28'i "asker sayısını artırmalıdır; ancak çatışma bölgesinden uzak durmalıdır", % 14'ü "asker sayısı aynı kalmalıdır" ve % 11'iyse "asker sayısı azaltılmalıdır" şeklinde cevaplandırmıştır.[620] Azerbaycan halkı "asker sayısını artırmalıdır; ancak çatışma bölgesinden uzak durmalıdır"ı birinci, "asker sayısı aynı kalmalıdır"ı ikinci ve "asker sayısı azaltılmalıdır"ı üçüncü sırada belirtirken Türk halkıysa "asker sayısını artırmalıdır; ancak çatışma bölgesinden uzak durmalıdır"ı ikinci, "asker sayısı aynı

[620] Erhan **et al.** (2010), **op. cit.**, s. 66.

kalmalıdır"ı üçüncü ve "asker sayısı azaltılmalıdır"ı dördüncü sırada belirtmiştir. Bu bağlamda Azerbaycan halkıyla Türk halkının, anket çalışmaları farklı tarihlerde yapılmış olmasına rağmen devletlerinin Afganistan'daki askeri varlığının geleceğini hemen hemen aynı değerlendirdikleri söylenebilir.

Soru 21: "Sizce Azerbaycan'ın Irak'taki askeri varlığının geleceği ne olmalıdır?" sorusuna katılımcıların % 30'u "asker sayısını artırmalıdır; ancak çatışma bölgesinden uzak durmalıdır", % 26'sı "asker sayısı aynı kalmalıdır", % 21'i "asker sayısı azaltılmalıdır" ve % 20'si "Azerbaycan askeri tamamen çekilmelidir" biçiminde yanıt vermiştir. Bu soruya genel olarak "asker sayısını artırmalıdır" diyenlerin oranıysa % 33'ür. Bu bağlamda Azerbaycan halkı, ABD'nin Afganistan ve Irak'taki askeri operasyonları çerçevesinde çatışma bölgelerinden uzak durmak şartıyla asker sayısının artırılmasını gerekli olarak görmektedir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 28 ve Grafik 26'dadır.

TABLO 28: Azerbaycan'ın Irak'taki Askeri Varlığının Geleceği Ne Olmalıdır?

	Frekans	**Yüzde**
Asker sayısını artırmalıdır ve çatışma bölgelerine asker konuşlandırmalıdır	72	% 3
Asker sayısını artırmalıdır; ancak çatışma bölgesinden uzak durmalıdır	743	% 30
Asker sayısı aynı kalmalıdır	644	% 26
Asker sayısı azaltılmalıdır	537	% 21
Azerbaycan askeri tamamen çekilmelidir	504	% 20
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 26: Azerbaycan'ın Irak'taki Askeri Varlığının Geleceği Ne Olmalıdır?



Soru 26: "Sizce ABD'nin isteği halinde Azerbaycan bu devlete bir askeri üs tahsis etmeli mi?" sorusuna cevap veren katılımcıların % 57'si genel olarak evet biçiminde yanıt vermiştir. Bu oranın % 30'u sadece "evet", % 27'si de "kesinlikle evet" şeklindedir. Hayır yanıtları içerisinde sadece "hayır" yanıtının oranı % 25 iken, "kesinlikle hayır" yanıtının oranı % 18'dir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 29 ve Grafik 27'de görülmektedir.

TABLO 29: ABD'nin İsteği Halinde Azerbaycan Bu Devlete Bir Askeri Üs Tahsis Etmeli mi?

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle evet	687	% 27
Evet	743	% 30
Hayır	619	% 25
Kesinlikle hayır	451	% 18
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 27: ABD'nin İsteği Halinde Azerbaycan Bu Devlete Bir Askeri Üs Tahsis Etmeli mi?



Bu soruya "kesinlikle evet" cevabını veren katılımcıların % 87'si, "evet" diyenlerin % 85'i, "hayır" diyenlerin % 86'sı ve "kesinlikle hayır" diyenlerin % 81'i lisans ve lisansüstü eğitim düzeyindedir. Dağılım Ek II'deki Tablo 31'de görülmektedir.

Soruya genel olarak evet cevabını veren katılımcıların % 13'ü milletvekili, % 44'ü devlet memuru, % 64'ü özel sektör çalışanı ve % 21'i akademisyendir. Genel olarak hayır diyenlerin % 5'i milletvekili, % 55'i devlet memuru, % 59'u özel sektör çalışanı ve % 28'i akademisyendir. Dağılım Ek II'deki Tablo 32'de görülmektedir.

Aynı soruya "kesinlikle evet" cevabını veren katılımcıların % 70'i, "evet" diyenlerin % 67'si, "hayır" diyenlerin % 70'i ve "kesinlikle hayır" cevabını verenlerin % 78'i, 18 ile 50 yaş aralığındadır. Dağılım Ek II'deki Tablo 33'te görülmektedir.

Yine aynı soruya "kesinlikle evet" cevabını veren katılımcıların % 82'si, "evet" diyenlerin % 81'i, "hayır" diyenlerin % 77'si ve "kesinlikle hayır" cevabını verenlerin % 87'si, 201 ile 1000 dolar arasında gelire sahip olanlardır. Dağılım Ek II'deki Tablo 34'te görülmektedir.

23 Şubat-23 Nisan 2010'da 1764 kişiyle gerçekleştirilen "Azerbaycan Dış Politikası Anketi"nde de "Azerbaycan hangi devlete veya uluslararası kuruma askeri üs tahsis edebilir?" sorusuna cevap veren katılımcıların % 47'si NATO'ya, % 29'u Türkiye'ye ve % 22'i de ABD'ye askeri üs tahsis edilebileceğini belirtmiştir.[621] Bu bağlamda Azerbaycan halkının, anket çalışmaları farklı tarihlerde yapılmış olmasına rağmen NATO şemsiyesi altında ABD'ye askeri üs tahsis edilebileceğine dair inanç taşıdıkları söylenebilir.

v. ABD'nin İran Politikasına Bakış

Soru 28: "İran'a yalnızca ABD veya ABD önderliğindeki uluslararası bir örgüt tarafından askeri bir müdahale yapılırsa Azerbaycan nasıl davranmalıdır?" sorusuna katılımcıların % 58'i "müdahaleye tarafsız olmalıdır", % 19'u "müdahaleyi desteklemelidir", % 13'ü "müdaheleye katılmalıdır" ve % 5'i "müdahaleye karşı çıkmalıdır" biçiminde yanıt vermiştir. Bu soruya ilişkin dağılım Tablo 30 ve Grafik 28'de görülmektedir.

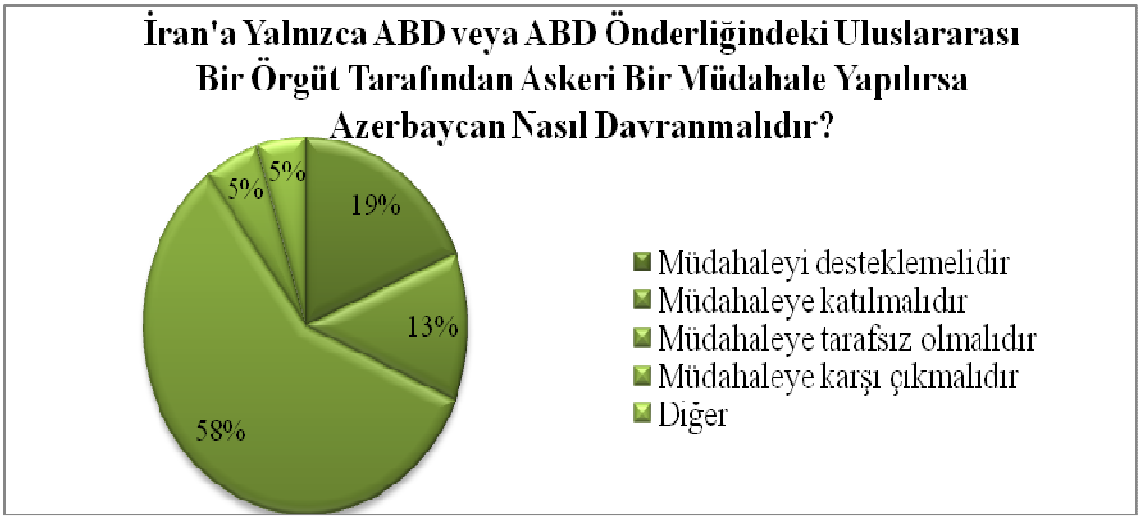
TABLO 30: İran'a Yalnızca ABD veya ABD Önderliğindeki Uluslararası Bir Örgüt Tarafından Askeri Bir Müdahale Yapılırsa Azerbaycan Nasıl Davranmalıdır?

	Frekans	**Yüzde**
Müdahaleyi desteklemelidir	469	% 19
Müdahaleye katılmalıdır	318	% 13

[621] Lider TV, **op. cit.**, s. 24-25.

Müdahaleye tarafsız olmalıdır	1456	% 58
Müdahaleye karşı çıkmalıdır	137	% 5
Diğer	120	% 5
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 28: İran'a Yalnızca ABD veya ABD Önderliğindeki Uluslararası Bir Örgüt Tarafından Askeri Bir Müdahale Yapılırsa Azerbaycan Nasıl Davranmalıdır?



Bu soruya "müdahaleye tarafsız olmalıdır" cevabını veren katılımcıların % 88'i, "müdahaleyi desteklemelidir" diyenlerin % 87'si ve "müdahaleye katılmalıdır" cevabını verenlerin % 78'i lisans ve lisansüstü eğitim düzeyindedir. Dağılım Ek II'deki Tablo 35'de görülmektedir.

Soruya "müdahaleye tarafsız olmalıdır" cevabını veren katılımcıların % 7'si milletvekili, % 26'sı devlet memuru, % 33'ü özel sektör çalışanı ve % 16'sı akademisyendir. "Müdahaleyi desteklemelidir" diyenlerin % 5'i milletvekili, % 27'si devlet memuru, % 28'i özel sektör çalışanı ve % 15'i akademisyendir. "Müdahaleye katılmalıdır" diyenlerin % 2'si milletvekili, % 23'ü devlet memuru, % 25'i özel sektör çalışanı ve % 11'i akademisyendir. Dağılım Ek II'deki Tablo 36'da görülmektedir.

Aynı soruya "müdahaleye tarafsız olmalıdır" cevabını veren katılımcıların % 73'ü, "müdahaleyi desteklemelidir" diyenlerin % 77'si ve "müdahaleye katılmalıdır" cevabını verenlerin % 78'i 18 ile 50 yaş aralığındadır. Dağılım Ek II'deki Tablo 37'de görülmektedir.

Yine aynı soruya "müdahaleye tarafsız olmalıdır" cevabını veren katılımcıların % 87'si, "müdahaleyi desteklemelidir" diyenlerin % 86'sı ve "müdahaleye katılmalıdır" cevabını verenlerin % 82'si, 201 ile 1000 dolar arasında gelire sahip olanlardır. Dağılım Ek II'deki Tablo 38'de görülmektedir.

23 Şubat-23 Nisan 2010'da 1764 kişiyle gerçekleştirilen "Azerbaycan Dış Politikası Anketi"nde de "İran'a askeri müdahale gerçekleşirse Azerbaycan nasıl davranmalıdır?" sorusuna katılımcıların % 55'i "tarafsız olmalıdır" şeklinde cevap belirtmiştir.[622] Bu bağlamda Azerbaycan halkının, anket çalışmaları farklı tarihlerde yapılmış olmasına rağmen İran'a herhangi bir askeri müdahale durumunda Azerbaycan'ın tarafsız olması gerektiği yönündeki düşünceleri bu iki anket sonucundaki paralellikle de görülmektedir.

2. Azerbaycan'da Yapılan Mülakatların Başlıca Sonuçları

Mülakat; iktidar, muhalefet ve tarafsızlardan oluşan toplam 12 kişiyle yapılmıştır. Mülakata katılanlar; Azerbaycan Devlet Başkanlığı İdaresinin Genel Sekreteri Ramiz Mehdiyev, Başbakan Artur Resulzade, Dışişleri Bakanı Eldar Memmedyarov, Milli Eğitim Bakanı Misir Merdanov, Yeni Azerbaycan Partisi (YAP) Genel Başkan Yardımcısı Ali Ahmedov, Musavat Parti (MP) Genel Başkanı İsa Kamber, Azerbaycan Halk Cephesi Partisi (AHCP) Genel Başkanı Ali Kerimli, Liberal Demokrat Parti (LDP) Genel Başkanı Lale Şövket, Azerbaycan Milli İstiklal Partisi (AMİP) Genel Başkanı Etibar Memmedov, Vefa Guluzade, Rasim Musabeyov ve Eldar Namazov'dur. Mülakata katılanlar, anket çalışmasından seçilen yedi soruyu cevaplandırmıştır. Mülakat soruları Ek III'te görülmektedir. Böylece cevaplanan yedi soruyla iktidar, muhalefet ve tarafsızların Azerbaycan'daki ABD imajı araştırılmıştır.

"Sizce Azerbaycan öncelikli olarak hangisidir?" sorusuna mülakata katılanların 10'u "Batı değerlerini taşıyan Kafkas ülkesidir." cevabını verirken tarafsızlardan Rasim Musabeyov, "Azerbaycan, Batı değerlerini taşıyan Asya ülkesidir."; yine tarafsızlardan Eldar Namazov, "Kafkas ülkesi olan Azerbaycan Batı ve İslam kültürüne sahiptir." cevabını vermiştir.

"Sizce Azerbaycan-ABD ilişkileri açısından ABD'yi en iyi hangisi tarif eder?" sorusunu Başbakan Artur Resulzade, Milli Eğitim Bakanı Misir Merdanov, YAP Genel Başkan Yardımcısı Ali Ahmedov ve Vefa Guluzade "müttefik devlet" olarak

[622] **Ibid.**, s. 23.

cevaplandırırken AMİP Genel Başkanı Etibar Memmedov ve Eldar Namazov "güvenilmez devlet" olarak; Azerbaycan Devlet Başkanlığı İdaresinin Genel Sekreteri Ramiz Mehdiyev, Dışişleri Bakanı Eldar Memmedyarov, MP Genel Başkanı İsa Kamber, AHCP Genel Başkanı Ali Kerimli, LDP Genel Başkanı Lale Şövket ve Rasim Musabeyov da "dost devlet" olarak cevaplandırmıştır.

"Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki işbirliği alanları nelerdir?" sorusunu Azerbaycan Devlet Başkanlığı İdaresinin Genel Sekreteri Ramiz Mehdiyev, Başbakan Artur Resulzade, Dışişleri Bakanı Eldar Memmedyarov "enerji sektöründe ve boru hatlarında işbirliği, uluslararası terörizmle mücadelede işbirliği, askeri işbirliği, Dağlık Karabağ sorununda ve güvenlik alanında işbirliği" şeklinde cevaplandırırken Milli Eğitim Bakanı Misir Merdanov, YAP Genel Başkan Yardımcısı Ali Ahmedov ve LDP Genel Başkanı Lale Şövket "enerji sektöründe işbirliği, uluslararası terörizmle mücadelede işbirliği ve güvenlik alanında işbirliği" olarak; MP Genel Başkanı İsa Kamber, AHCP Genel Başkanı Ali Kerimli, Vefa Guluzade, Eldar Namazov ise "ekonomik ve özellikle enerji sektöründe işbirliği, uluslararası terörizmle mücadelede işbirliği ve askeri işbirliği" şeklinde; AMİP Genel Başkanı Etibar Memmedov ve Rasim Musabeyov da "enerji sektöründe işbirliği" olarak cevaplandırmıştır.

"Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki sorunlar nelerdir?" sorusunu Azerbaycan Devlet Başkanlığı İdaresinin Genel Sekreteri Ramiz Mehdiyev, Başbakan Artur Resulzade, Dışişleri Bakanı Eldar Memmedyarov, YAP Genel Başkan Yardımcısı Ali Ahmedov, LDP Genel Başkanı Lale Şövket, Vefa Guluzade, Rasim Musabeyov ve Eldar Namazov "ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu ve "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde" şeklinde cevaplandırırken MP Genel Başkanı İsa Kamber, AHCP Genel Başkanı Ali Kerimli ve AMİP Genel Başkanı Etibar Memmedov ise "ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu ile insan hakları ve demokratikleşme sorunu" olarak; Milli Eğitim Bakanı Misir Merdanov da "ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu ve Dağlık Karabağ sorunu" şeklinde cevaplandırmıştır.

"Dağlık Karabağ sorununda sizce ABD'nin rolü ne olmalı?" sorusunu Azerbaycan Devlet Başkanlığı İdaresinin Genel Sekreteri Ramiz Mehdiyev, Başbakan Artur Resulzade, Dışişleri Bakanı Eldar Memmedyarov, AHCP Genel Başkanı Ali Kerimli, MP Genel Başkanı İsa Kamber ve Eldar Namazov "AGİT Minsk Grubu'nun rolüne destek vermeli" şeklinde cevaplandırırken YAP Genel Başkan Yardımcısı Ali

Ahmedov, Milli Eğitim Bakanı Misir Merdanov, LDP Genel Başkanı Lale Şövket, Vefa Guluzade ve Rasim Musabeyov ise "aktif arabuluculuk rolü üstlenmeli"; AMİP Genel Başkanı Etibar Memmedov da "tarafsız olmalı" şeklinde cevaplandırmıştır.

"Sizce ABD'nin isteği halinde Azerbaycan bu devlete bir askeri üs tahsis etmeli mi?" sorusunu Azerbaycan Devlet Başkanlığı İdaresinin Genel Sekreteri Ramiz Mehdiyev, Başbakan Artur Resulzade, Dışişleri Bakanı Eldar Memmedyarov, YAP Genel Başkan Yardımcısı Ali Ahmedov, LDP Genel Başkanı Lale Şövket, Vefa Guluzade ve Rasim Musabeyov "evet" olarak; Milli Eğitim Bakanı Misir Merdanov, MP Genel Başkanı İsa Kamber, AHCP Genel Başkanı Ali Kerimli, AMİP Genel Başkanı Etibar Memmedov ve Eldar Namazov ise "hayır" şeklinde cevaplandırmıştır.

"İran'a yalnızca ABD veya ABD önderliğindeki uluslararası bir örgüt tarafından askeri bir müdahale yapılırsa Azerbaycan nasıl davranmalıdır?" sorusunu Azerbaycan Devlet Başkanlığı İdaresinin Genel Sekreteri Ramiz Mehdiyev, Başbakan Artur Resulzade, Dışişleri Bakanı Eldar Memmedyarov, Milli Eğitim Bakanı Misir Merdanov, MP Genel Başkanı İsa Kamber, AHCP Genel Başkanı Ali Kerimli, AMİP Genel Başkanı Etibar Memmedov, Eldar Namazov ve Rasim Musabeyov "müdahaleye tarafsız olmalı" seklinde cevaplandırırken YAP Genel Başkan Yardımcısı Ali Ahmedov ve Vefa Guluzade ise "müdahaleyi desteklemeli"; LDP Genel Başkanı Lale Şövket de "müdahaleye katılmalıdır" şeklinde cevaplandırmıştır. Mülakata katılanların yedi soruya verdiği cevaplar Tablo 31'de görülmektedir.

TABLO 31: Mülakata Katılanların Yedi Soruya Verdiği Cevaplar

	İktidar					**Muhalefet**				**Tarafsızlar**		
Sorular ve Cevaplar	**R. Me**	**A. R.**	**El M.**	**M. M.**	**A. A.**	**İ. K**	**A. K.**	**L. Ş.**	**Et M.**	**V. G.**	**R. Mu**	**E. N.**
Soru 1: Sizce Azerbaycan öncelikli olarak hangisidir?												
Kafkasya ülkesidir	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X
Asya ülkesidir											X	
Soru 11: Sizce Azerbaycan-ABD ilişkileri açısından ABD'yi en iyi hangisi tarif eder?												
Müttefik devlet		X		X	X					X		
Dost devlet	X		X			X	X	X			X	

Güvenilmez devlet									X			X
Soru 15: Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki işbirliği alanları nelerdir?												
Dağlık Karabağ sorunu	X	X	X									
Enerji hatları	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Uluslararası terörizmle mücadele	X	X	X	X	X	X	X	X		X		X
Ekonomik işbirliği						X	X			X		X
Askeri işbirliği	X	X	X			X	X			X		X
Güvenlik alanında işbirliği	X	X	X	X	X			X				
Soru 16: Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki sorunlar nelerdir?												
"Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde	X	X	X		X			X		X	X	X
ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
İnsan hakları ve demokratikleşme sorunu						X	X		X			
Dağlık Karabağ sorunu				X								
Soru 24: Dağlık Karabağ sorununda sizce ABD'nin rolü ne olmalı?												
Aktif arabuluculuk rolü üstlenmeli				X	X			X		X	X	
AGİT Minsk Grubu'nun rolüne destek vermeli	X	X	X			X	X					X
Tarafsız olmalı									X			
Soru 26: Sizce ABD'nin isteği halinde Azerbaycan bu devlete bir askeri üs tahsis etmeli mi?												
Evet	X	X	X		X			X		X	X	
Hayır				X		X	X		X			X
Soru 28: İran'a yalnızca ABD veya ABD önderliğindeki uluslararası bir örgüt tarafından askeri bir müdahale yapılırsa Azerbaycan nasıl davranmalıdır?												

Müdahaleyi desteklemelidir					X					X		
Müdahaleye katılmalıdır								X				
Müdahaleye tarafsız olmalıdır	X	X	X	X		X	X		X		X	X

Kısaltmalar: R.Me.: Ramiz Mehdiyev; A.R.: Artur Resulzade; El.M.: Eldar Memmedyarov; M.M.: Misir Merdanov; A.A.: Ali Ahmedov; İ.K.: İsa Kamber; A.K.: Ali Kerimli; L.Ş.: Lale Şövket; Et.M.: Etibar Memmedov; V.G.: Vefa Guluzade; R.Mu.: Rasim Musabeyov; E.N.: Eldar Namazov.

3. Azerbaycan'da ABD Algısının Değerlendirilmesi

Azerbaycan'ın ABD'yle politik, ekonomik ve askeri ilişkiler içerisinde olduğu bilinmektedir. 2500 kişiyle gerçekleştirilen anket ve 12 kişiyle gerçekleştirilen mülakat çalışmaları, ikili ilişkilerin kamuoyu tarafından ne şekilde algılandığını ortaya koymaktadır. Azerbaycan'da ABD algısını konu alan anket ve mülakatların sonuçları, bekleneni teyit etmesinin yanında şaşırtıcı bir nitelik de taşımaktadır. Ancak özellikle aşağıdaki yedi sorunun sonuçlarının altının da çizilmesi önemli görülmektedir.

"Sizce Azerbaycan öncelikli olarak hangisidir?" sorusuna anket katılımcılarının % 33'ü Azerbaycan'ın "Avrupa ülkesi", % 29'u "Kafkasya ülkesi" olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Tarafsızlardan Rasim Musabeyov ve Eldar Namazov'un dışında mülakata katılanların 10'u da "Batı değerlerini taşıyan Kafkas ülkesidir." cevabını vermiştir. Anket katılımcılarının % 33'ünün Azerbaycan'ın Avrupa ülkesi olduğu yönünde görüş bildirmeleri, bu devletin Batı değerlerini taşımasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu bağlamda anket katılımcılarıyla mülakata katılanların ortak görüşte oldukları; Kafkas ülkesi olan Azerbaycan'ın Batı değerlerini taşıdığı ve Azerbaycan toplumunun kendini Avrupalı gördüğü söylenebilir. Bu da Azerbaycan'ın ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yöneliminin bir göstergesi sayılabilir.

"Sizce Azerbaycan-ABD ilişkileri açısından ABD'yi en iyi hangisi tarif eder?" sorusuna anket katılımcılarının % 45'i "dost devlet", % 28'i ise "müttefik devlet" olarak tanımlamıştır. Mülakata katılanların altısı "dost devlet"; dördü de "müttefik devlet" olarak cevap vermiştir. Ankete ve mülakata katılanların "dost devlet" veya "müttefik devlet" şeklindeki tanımlarıyla Azerbaycan-ABD arasındaki politik, ekonomik ve askeri ilişkilerin gelişimi arzusunu taşıdıkları söylenebilir.

"Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki işbirliği alanları nelerdir?" sorusuna anket katılımcılarının % 19'u "ekonomik işbirliği", % 18'i "enerji hatları", % 15'i "uluslararası terörizmle mücadele" ve % 13'ü "güvenlik alanında işbirliği" olarak cevap vermiştir. Mülakata katılanlar genel olarak "ekonomik ve özellikle enerji sektörüyle

boru hatlarında işbirliği" şeklinde görüş belirtmiştir. Bunlara ek olarak AMİP Genel Başkanı Etibar Memmedov ve Rasim Musabeyov'un dışında mülakata katılanların 10'u "uluslararası terörizmle mücadele"; altısı da "güvenlik alanında işbirliği" ve beşi ise "askeri işbirliği" şeklinde cevap vermiştir. Bu bağlamda verilen cevaplar ve belirtilen görüşlerin, Azerbaycan'la ABD arasındaki işbirliği alanlarının çeşitliliğinin birer göstergesi olduğu söylenebilir.

"Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki sorunlar nelerdir?" sorusunu anket katılımcılarının % 50'si "ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu", % 31'i "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde ve % 13'ü "insan haklarıyla demokratikleşme sorunu" olarak cevaplandırmıştır. Mülakata katılanların tamamı "ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu" şeklinde belirttikleri görüşlerine ek olarak sekizi "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde ve üçü de "insan haklarıyla demokratikleşme sorunu" diye cevaplar vermiştir. Bütün bunlar, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin geliştirilmesinde bazı faktörlerin engel teşkil ettiğini göstermektedir.

"Dağlık Karabağ sorununda sizce ABD'nin rolü ne olmalı?" sorusuna anket katılımcılarının % 38'i "AGİT Minsk Grubu'nun rolüne destek vermeli", % 33'ü "aktif arabuluculuk rolü üstlenmeli", % 24'ü de "tarafsız olmalı" cevabını verirken; mülakata katılanların altısı "AGİT Minsk Grubu'nun rolüne destek vermeli", beşi "aktif arabuluculuk rolü üstlenmeli" ve biri de "tarafsız olmalı" şeklinde görüş belirtmiştir. Bu bağlamda katılımcıların; Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili ABD'nin gerek kendisi, gerekse AGİT Minsk Grubu'nda Rusya Federasyonu'yla Fransa'ya göre daha tarafsız davranacağı ve bu sorunu çözebileceğine dair inanç taşıdıkları dikkat çekmektedir.

"Sizce ABD'nin isteği halinde Azerbaycan bu devlete bir askeri üs tahsis etmeli mi?" sorusunu anket katılımcılarının % 57'si genel olarak evet, % 43'de genel olarak hayır biçiminde; mülakata katılanların yedisi "evet", beşi de "hayır" şeklinde cevaplandırmıştır. Mülakatta "evet" diyenler, bu cevaplarına ek olarak NATO şemsiyesi altında ABD'ye askeri üs tahsis edilebileceğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda yapılan anket ve mülakatların sonuçlarının değerlendirilmesinde verilen "evet" cevabındaki paralellik, Azerbaycan-ABD askeri ilişkilerinde NATO'nun da önem arz ettiğini göstermektedir.

"İran'a yalnızca ABD veya ABD önderliğindeki uluslararası bir örgüt tarafından askeri bir müdahale yapılırsa Azerbaycan nasıl davranmalıdır?" sorusuna anket katılımcılarının % 58'i "müdahaleye tarafsız olmalıdır", % 19'u "müdahaleyi desteklemelidir" ve % 13'ü "müdahaleye katılmalıdır" biçiminde yanıt vermiştir. Mülakata katılanların dokuzu "müdahaleye tarafsız olmalıdır", ikisi "müdahaleyi desteklemelidir" ve biri de "müdahaleye katılmalıdır" şeklinde görüş belirtmiştir. Bu bağlamda, verilen cevaplar; "modernleşme politikası"yla Azerbaycan'ın ABD'yle ilişkilerinin daha dinamik ve faal olmasını sağlansa bile komşusu İran'la ilişkilerini korumakta özenli davrandığının bir göstergesidir. Azerbaycan'da yapılan anket ve mülakatlara ilişkin ortak yedi sorunun sonuçları Tablo 32'de görülmektedir.

TABLO 32: Azerbaycan'da Yapılan Anket ve Mülakatlara İlişkin Ortak Yedi Sorunun Sonuçları

Sorular ve Cevaplar	An-ket Kat.	İktidar					Muhalefet				Tarafsızlar		
		R. Me	A. R.	El M.	M. M.	A. A.	İ. K	A. K.	L. Ş.	Et M.	V. G.	R. Mu	E. N.
Soru 1: Sizce Azerbaycan öncelikli olarak hangisidir?													
Kafkasya ülkesidir	% 29	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X
Asya ülkesidir	% 12											X	
Soru 11: Sizce Azerbaycan-ABD ilişkileri açısından ABD'yi en iyi hangisi tarif eder?													
Müttefik devlet	% 28		X		X	X					X		
Dost devlet	% 45	X		X			X	X	X			X	
Güvenilmez devlet	% 27									X			X
Soru 15: Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki işbirliği alanları nelerdir?													
Dağlık Karabağ sorunu	% 13	X	X	X									
Enerji hatları	% 18	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Uluslararası terörizmle mücadele	% 15	X	X	X	X	X	X	X	X		X		X

Ekonomik işbirliği	% 19						X	X			X		X
Askeri işbirliği	% 12	X	X	X			X	X			X		X
Güvenlik alanında işbirliği	% 13	X	X	X	X	X			X				
Soru 16: Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki sorunlar nelerdir?													
"Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde	% 31	X	X	X		X			X		X	X	X
ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu	% 50	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
İnsan hakları ve demokratikleşme sorunu	% 13						X	X		X			
Dağlık Karabağ sorunu	% 4				X								
Soru 24: Dağlık Karabağ sorununda sizce ABD'nin rolü ne olmalı?													
Aktif arabuluculuk rolü üstlenmeli	% 33				X	X			X		X	X	
AGİT Minsk Grubu'nun rolüne destek vermeli	% 38	X	X	X			X	X					X
Tarafsız olmalı	% 24									X			
Soru 26: Sizce ABD'nin isteği halinde Azerbaycan bu devlete bir askeri üs tahsis etmeli mi?													
Evet (Genel Olarak)	% 57	X	X	X		X			X		X	X	
Hayır (Genel Olarak)	% 43				X		X	X		X			X
Soru 28: İran'a yalnızca ABD veya ABD önderliğindeki uluslararası bir örgüt tarafından askeri bir müdahale yapılırsa Azerbaycan nasıl davranmalıdır?													

Müdahaleyi desteklemelidir	% 19					X					X		
Müdahaleye katılmalıdır	% 13								X				
Müdahaleye tarafsız olmalı-dır	% 58	X	X	X	X		X	X		X		X	X

Kısaltmalar: Anket Kat.: Anket Katılımcıları; R.Me.: Ramiz Mehdiyev; A.R.: Artur Resulzade; El.M.: Eldar Memmedyarov; M.M.: Misir Merdanov; A.A.: Ali Ahmedov; İ.K.: İsa Kamber; A.K.: Ali Kerimli; L.Ş.: Lale Şövket; Et.M.: Etibar Memmedov; V.G.: Vefa Guluzade; R.Mu.: Rasim Musabeyov; E.N.: Eldar Namazov.

Azerbaycan'da; anket ve mülakat katılımcılarının iç politikadaki farklı yaklaşımlarını bir kenara bırakarak dış politikada ortak düşüncelere sahip oldukları ve birlikte hareket ettikleri görülmektedir. Azerbaycan kamuoyu, iktidarı, muhalefeti ve tarafsızların; ABD'yle ilişkilerde ortak yaklaşıma sahip oldukları ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi için hep beraber hareket ettikleri söylenebilir. Yapılan anket ve mülakatların değerlendirilmesi sonucunda Azerbaycan'da oluşan olumlu ABD algısının, Azerbaycan'ın ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yönelmesine ve ikili ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağladığı söylenebilir.

B. AZERBAYCAN YAZILI VE GÖRSEL MEDYASINDA ABD ALGISI

Bu başlık altında 15 Ağustos-15 Ekim 2010 döneminde Azerbaycan yazılı ve görsel medyasında ABD algısı incelenecektir. Özellikle 525-ci Gazet, Ayna, Azadlıq, İki Sahil, Odlar Yurdu, Xalq Gazeti, Yeni Azerbaycan, Adalet, Baku Today, Bizim Yol ve Yeni Çağ'ın köşe yazarlarının ABD hakkındaki görüşleri ile; ayrıca Azerbaycan Devlet Televizyonu (AzTV), İçtimai Televizyonu (İTV), Lider Televizyonu (LTV) ve Azerbaycan Televizyonu'ndaki (ATV) ABD algısı incelenecektir.

Feride Leman[623], Hüseynbala Selimov[624], Bextiyar Sadıqov[625] ve Ramil Maharramov[626] Hillary Clinton'un ziyaretinden sonra Azerbaycan-ABD ilişkilerini değerlendirdiler. İkili ilişkiler açısından ABD'yi dost devlet olarak tanımlayan bu köşe yazarları, Hillary Clinton'un ziyaretinin Azerbaycan'la ABD arasındaki politik, ekonomik ve askeri ilişkilerin gelişmesinde etkili olduğunu belirttiler. Ayrıca bu köşe yazarları, Hillary Clinton'un ziyaretinden sonra Azerbaycan'ın ABD'den Dağlık Karabağ konusunda beklentileri olduğunu ve bu sorunun çözümü için ABD'nin hem

[623] Feride Leman, "Azerbaycan-ABŞ Münasibetleri", **525-ci Qazet**, 17.08.2010.
[624] Hüseynbala Selimov, "Dostumuz ABŞ-a İnanmalıyıq", **Azadlıq**, 16.08.2010.
[625] Bextiyar Sadıqov, "Hilary Clinton'un Azerbaycan'a Seferinden Sonra ABŞ-la Münasibetler", **İki Sahil**, 19.08.2010.
[626] Ramil Maharramov, "US Economic and Strategic Interests in Azerbaijan", **Baku Today**, 16.08.2010.

kendisi, hem de AGİT Minsk Grubu'nda çalışmalarını devam ettirmesi gerektiğini de vurguladılar.

Enver Börüsov[627], Mehriban Elekberzade[628], Perviz Sadayoğlu[629] ve Babek Yusifoğlu[630] Dağlık Karabağ'da gerginliğin artması üzerine ABD yönetiminin Azerbaycan'ı ve halkını iyi okuması ve Azerbaycan gerçeklerine göre hareket etmesi gerektiğini belirttiler. ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumunun ikili ilişkilerin geliştirilmesine engel olmasına rağmen, Azerbaycan'la her alanda işbirliği içerisinde olan ABD yönetiminin de Azerbaycan'ı ve halkını iyi okuyarak gerçekçi bir şekilde hareket etmesi gerektiğini vurguladılar.

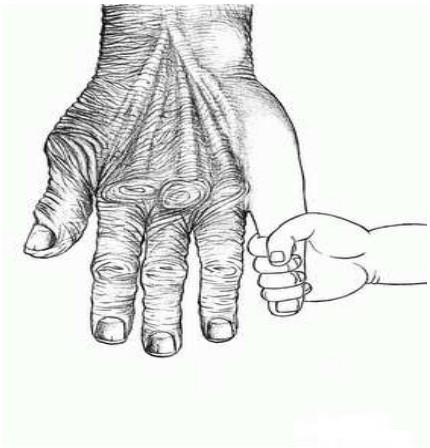
Elnur Astanbeyli[631], Bahaddin Haziyev[632], Ceyhun Bayramlı[633], Taleh Ziyadov[634] ve Ayaz Hamidoğlu[635] 11 Eylül 2001'deki terör saldırısının hedefte ABD bile olsa tüm devletleri tehdit ettiğini; terörizmin acılarını uzun süre yaşayan Azerbaycan halkının, Amerikan halkının acılarını herkesten daha iyi anladığını ve devlet olarak terörizme karşı savaşta ABD'yi sonuna kadar desteklediklerini; bu bağlamda Dağlık Karabağ'da teröristlerin yetiştirildiğini, Amerikan halkının da Azerbaycan halkının acılarını anlaması ve ABD'nin Dağlık Karabağ sorununda Azerbaycan'ı desteklemesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Seyfettin Altaylı[636], Ramil Velibeyov[637], Vaqif Yusifli[638] ve Elçin Xalidbeyli[639] Azerbaycan'ın ABD'yle "işbirliği" anlayışı üzerine inşa edilen ilişkilerin kurumsallaştırılması için olumlu adımlar atılması gerektiğini belirtmişlerdir. Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra ABD'yle imzaladığı anlaşmalarla protokollerin uygulanması ve kurumsal olarak yapılanmaya gidilmesi gerektiğini vurguladılar.

---

[627] Enver Börüsov, "ABŞ Bizi Başa Düşür mü?", **Ayna**, 27.08.2010.
[628] Mehriban Elekberzade, "Dağlığ Qarabağ-da Qerqinliq ve ABŞ", **Yeni Çağ**, 01.09.2010.
[629] Perviz Sadayoğlu, "ABŞ Qonqresi-nin Ermeniperest Tutumu ve Azerbaycan", **Yeni Azerbaycan**, 31.08.2010.
[630] Babek Yusifoğlu, "Obama-nın Azerbaycan'a Siyaseti", **Adalet**, 30.08.2010.
[631] Elnur Astanbeyli, "Terör Ehvalatlarının İl Dönümü", **Azadlıq**, 11.09.2010.
[632] Bahaddin Haziyev, "ABŞ-la Birlikte Terörizmle Mubarize", **Bizim Yol**, 13.09.2010.
[633] Ceyhun Bayramlı, "ABŞ Xalqının Acılarını Biz de Yaşadıq", **Yeni Çağ**, 12.09.2010.
[634] Taleh Ziyadov, "US and Nagorno Karabakh", **Baku Today**, 15.09.2010.
[635] Ayaz Hamidoğlu, "Terörizme Qarşı Birge Mübarize Dövrün Talebidir", **Xalq Qazeti**, 13.09.2010.
[636] Seyfettin Altaylı, "Dost Ölke ABŞ", **Adalet**, 29.09.2010.
[637] Ramil Velibeyov, "Azerbaycan'ın Nefti ABŞ-a da Lazımdır", **Yeni Azerbaycan**, 01.10.2010.
[638] Vaqif Yusifli, "Azerbaycan-ABŞ Münasibetlerinde Emekdaşlıq", **525-ci Qazet**, 04.10.2010.
[639] Elçin Xalidbeyli, "Heqiqeten ABŞ ile Azerbaycan'ın Emekdaşlığı Var mı?", **Odlar Yurdu**, 30.09.2010.

Melahet Ağacanqızı[640], Gaşqar Emirli[641] ve Adil Bagirov[642] ABD yönetiminin Kongre'ye karşı daha aktif roller üstlenerek Azerbaycan halkına kendini anlatması gerektiğini belirttiler. Zira ABD'nin Kafkasya'da daha etkin olabilmesi için Azerbaycan halkının desteğine ihtiyacı olduğunu ve bu desteği kazanabilmesi için de ABD'nin halka kendini tanıtmasının gerekli olduğunu vurguladılar.



3 Ekim 2010'da "World of Azerbaijan" dergisinde "Soğuk Savaş Sonrası Azerbaycan-ABD İlişkileri" başlıklı makalesinde 1991'den 2010'a kadar ikili ilişkileri değerlendiren Perviz Sadayoğlu, Azerbaycan'ın ABD eğilimli dış politikaya yönelmesinin ABD'yle arasındaki politik, ekonomik ve askeri ilişkilerin gelişmesinde etkili olduğunu belirtmiştir. Perviz Sadayoğlu, ABD'yle "işbirliği" anlayışı üzerine inşa edilen ilişkilerin aslında Azerbaycan'ın ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yönelmesinden kaynaklandığını vurgulamıştır.[643] Makalede Cevat Elizade'nin dikkat çeken karikatüründe küçük el, bağımsızlığını yeni kazanan Azerbaycan'ı; büyük el de dünyanın tek süper gücü ABD'yi temsil etmektedir. Bu karikatürde Azerbaycan ABD'yle ilişkileri geliştirmeyi isteyen taraf olarak görülmektedir.

16 Ağustos 2010'da AzTV[644], LTV[645] ve ATV[646] çatışmaların arttığı Dağlık Karabağ'da ABD'nin hem kendisi, hem de AGİT Minsk Grubu'nda Fransa ve Rusya Federasyonu'yla birlikte çalışmalarını devam ettirmesi gerektiğini; 26 Ağustos 2010'da da İTV[647] ve AzTV[648] Dağlık Karabağ'da ABD yönetiminin Azerbaycan'daki çıkarlarına göre hareket etmesi gerektiğini belirttiler.

---

[640] Melahet Ağacanqızı, "ABŞ-ın Qafqazya-da Reqabeti", **Azadlıq**, 13.10.2010.
[641] Gaşqar Emirli, "ABŞ ile Azerbaycan Arasında Münasibetlerin Qeleceği", **Yeni Çağ**, 15.10.2010.
[642] Adil Bagirov, "Caspian Energy and the Future of US-Azerbaijan Relations", **Baku Today**, 15.10.2010.
[643] Perviz Sadayoğlu, "Soyuq Müharibeden Sonra Azerbaycan-ABŞ Münasibetleri", **World of Azerbaijan**, C. XI, No. 9 (Ekim 2010), s. 43-47.
[644] "Http://www.aztv.az/news.php?lang=az" (16.08.2010).
[645] "Http://www.lidertv.com/az/news.html" (16.08.2010).
[646] "Http://www.atv.com.az/news.html" (16.08.2010).
[647] "Http://www.itv.az/xeberler.html" (26.08.2010).
[648] "Http://www.aztv.az/news.php?lang=az" (26.08.2010).

11 Eylül 2010'da AzTV[649], LTV[650], İTV[651] ve ATV[652] 11 Eylül 2001'deki terör eylemlerinin ABD'yi tehdit ettiğini; terörizmin acılarını yaşayan Azerbaycan halkının, Amerikan halkının acılarını herkesten daha iyi anladığını ve Azerbaycan olarak terörizme karşı savaşta ABD'yi sonuna kadar desteklediklerini ve bundan sonra da destekleyeceklerini belirttiler.

26 Eylül 2010'da İTV[653] ve LTV[654] Azerbaycan'ın ABD'yle "işbirliği" anlayışı üzerine inşa edilen ilişkilerin daha da geliştirilmesi gerektiğini; 7 Ekim 2010'da da AzTV[655], İTV[656] ve ATV[657] ABD askerlerinin Irak'tan çekildiğini ve bu bağlamda ABD komutasında Irak'a giren Azerbaycan askerlerinin de aşamalı olarak geri çekilebileceğini belirttiler.

Azerbaycan basını ve medyasının, iç politikadaki farklı yaklaşımları bir kenara bırakarak dış politikada ortak yaklaşıma sahip oldukları görülmektedir. Azerbaycan basını ve medyasının, ikili ilişkilerin geliştirilmesini istedikleri söylenebilir. Bu bağlamda Azerbaycan basını ve medyasında oluşan olumlu ABD algısının, Azerbaycan'ın ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yönelmesine ve ikili ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağladığı söylenebilir.

Azerbaycan basını ve medyasıyla yapılan anket ve mülakatların değerlendirilmesi sonucunda oluşan olumlu ABD algısı, Azerbaycan dış politikası bağlamında incelenecektir. Bu esnada ABD algısının, Azerbaycan dış politikasına uyumlu olup olmadığı da değerlendirilecektir.

C. ABD ALGISININ AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu başlık altında Azerbaycan'ın Avrupa Birliği (AB), Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, Türkiye ve İran'la ilişkileri incelenerek bu ilişkiler çerçevesinde Azerbaycan'daki ABD algısının değerlendirilmesi de yapılacaktır.

---

649 "Http://www.aztv.az/news.php?lang=az" (11.09.2010).
650 "Http://www.lidertv.com/az/news.html" (11.09.2010).
651 "Http://www.itv.az/xeberler.html" (11.09.2010).
652 "Http://www.atv.com.az/news.html" (11.09.2010).
653 "Http://www.itv.az/xeberler.html" (26.09.2010).
654 "Http://www.lidertv.com/az/news.html" (26.09.2010).
655 "Http://www.aztv.az/news.php?lang=az" (07.10.2010).
656 "Http://www.itv.az/xeberler.html" (07.10.2010).
657 "Http://www.atv.com.az/news.html" (07.10.2010).

1. Azerbaycan-AB İlişkileri Çerçevesinde ABD Algısının Değerlendirilmesi

Azerbaycan'la AB arasındaki ilişkiler dört farklı çerçevede kurulmuştur. Bunlar; Azerbaycan'la 1990 sonrası eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) devletleri olarak kurulan ilişkiler, bölgesel ilişkiler çerçevesinde Azerbaycan'la kurulan ilişkiler, AB üyesi devletlerin Azerbaycan'la kurduğu ikili ilişkiler ve Azerbaycan'la uluslararası örgütler çerçevesinde kurulan ilişkiler olarak belirtilebilir.

AB'nin dış politikası zaman zaman belirli bir coğrafya parçası üzerindeki devletlere yönelik olarak şekillenmektedir. Akdeniz devletleri, Balkan devletleri ve eski SSCB devletleri buna birer örnektir. AB, bu politikayı hem devletleri belirli kategoriler ve adlarla ayırarak bir özellik katmak, hem de çoğu kez bu kategorideki devletler arasında bir bağ veya ortak çıkar bulmak için tercih etmektedir.[658] Bu nedenle AB ile eski SSCB devletleri arasında imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları ve AB'nin bu devletlere yönelik gerçekleştirdiği *Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States* (TACIS) Programı[659], 1990 sonrası eski SSCB devletlerinden Azerbaycan'la kurulan ilişki türüne girmektedir. AB'nin bölgesel ilişkiler çerçevesinde Azerbaycan'la kurduğu ilişkilere örnek olarak da *Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia* (TRACECA) Programı[660], *Interstate Oil and Gas Transport to Europe* (INOGATE) Programı[661] ve "Yeni Komşuluk Politikası" gösterilebilir.

AB'nin Azerbaycan'la bir başka ilişki türü, AB üyesi devletlerin Azerbaycan'la kurduğu ikili ilişkilerdir. AB üyesi devletlerden İngiltere, Fransa ve Almanya Azerbaycan'la yakın ilişkiler kurmuşlardır. Ayrıca diğer AB üyesi devletlerin de Azerbaycan'la yakın ilişkileri mevcuttur.

AB'nin Azerbaycan'la son ilişki türü ise uluslararası örgütler çerçevesindeki ilişkileridir. Bu ilişki türünde taraflar oldukça yoğun ilişki içinde bulunabilmektedirler. Bu durumun en önemli nedeni Dağlık Karabağ sorunudur. Dağlık Karabağ sorunu

---

[658] Haydar Çakmak, "AB'nin Kafkasya Politikası", **Karadeniz Araştırmaları**, No. 3 (Güz 2004), s. 141.
[659] Avrupa Komisyonu, **TACIS**, Brüksel, TACIS Information Office, 1994; "TACIS Programı", **Güncel Avrupa**, C. I, No. 2-3 (Şubat-Mart 1996), s. 15-19; "http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/tacis/index.htm" (08.04.2006).
[660] "Http://igc.traceca-org.org/english/reports/statutes.pdf" (03.10.2008); "http://igc.traceca-org.org/english/reports/rules-procedure.pdf" (05.11.2008).
[661] AB, **INOGATE: 1996-2000**, Brüksel, 2001; Avrupa Komisyonu, **INOGATE Umbrella Agreement**, Brüksel, 2002; "http://www.inogate.org/brief2brief/htm" (18.01.2008); "http://www.inogate.org/brief3brief/htm" (18.01.2008).

nedeniyle Azerbaycan ve Ermenistan'ın AGİT ile yakın ilişkileri vardır. AB kurum olarak kendisinin değil, kendi üyelerinin ve Rusya Federasyonu'nun da mensubu olduğu AGİT'in, sorunun çözümünde rol almasını benimsemiştir. Özellikle Dağlık Karabağ sorununda AGİT bünyesinde oluşturulan Minsk Grubu çözüm için çalışmaktadır. Ayrıca Azerbaycan Avrupa Konseyi üyesidir. Demokrasi, insan hakları gibi konularda Azerbaycan'ın, Avrupa Konseyi'nin içindeki AB üyesi devletlerle yakın ilişkileri vardır.[662]

Azerbaycan'la AB arasındaki ilişkiler başlangıçta, Avrupa Topluluğu (AT) ile SSCB'nin 1989'da imzaladığı Ticaret ve İşbirliği Anlaşması esasında sürdürülmüştü. Bu dönemde AT, SSCB'ye yönelik ekonomik programlar geliştirmişti.[663] 14-15 Aralık 1990 Roma Zirvesi'nde, SSCB'nin ekonomik ve politik alanlarda reform girişimleri desteklenerek bunun teknik yardım programları şeklinde yapılması kararı alınmıştı. Temmuz 1991'de de Bakanlar Konseyi tarafından çıkartılan tüzükle program yasal olarak başlatılmıştı.[664] SSCB'nin dağılmasıyla AT, Azerbaycan'ı bağımsız ve egemen devlet olarak tanıdı.[665]

16 Aralık 1991'de yapılan AT üyesi devletlerin Dışişleri Bakanları toplantısıyla ortaya çıkan "Doğu Avrupa ve SSCB'deki Yeni Cumhuriyetlerin Tanınması Prensipleri" başlıklı belgede, eski SSCB devletlerinin AT'nin temel ilkeleriyle eski SSCB ve AT arasında imzalanan anlaşmanın ilgili hükümlerini kabul etmeleri gerekliliği açıklandı. Ayrıca belgede; Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması'na (AKKA) uyulması; SSCB'den kalan nükleer silahların etkin kontrolünün sağlanarak sınırlandırma getirilmesi; insan haklarıyla azınlık haklarına saygı gösterilmesi gibi hususlar da vurgulandı.[666] Buna karşılık olarak da Azerbaycan, AT'nin hassasiyet gösterdiği şartlara saygıyla yaklaşacağını ve uyum göstereceğini resmen açıkladı.[667]

Avrupa Birliği Konseyi, Mart 1994'ten itibaren bağımsızlıklarını yeni kazanan devletleri yakından tanımak ve gelecekteki ilişkileri anlaşma esasında yürütebilmek amacıyla bu devletlere yönelik politika oluşturmaya başladı. Konsey, Dağlık Karabağ

---

[662] Çakmak, **op. cit.**, s. 142.
[663] Hesenov (1998), **op. cit.**, s. 194-195.
[664] **Avrupa Birliği Kronolojisi 1946-2002**, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı, 2002, s. 102.
[665] S. Çernyavskiy, "Zapadnaya Aktivnost vı Zakavkaze", **Mejdunarodnaya Jizn**, No. 6 (1998), s. 11.
[666] **Ibid.**, s. 13-15.
[667] Hesenov (1998), **op. cit.**, s. 197-198.

sorunuyla ilgili olarak Azerbaycan'la Ermenistan arasında imzalanan ateşkes anlaşmasını memnuniyetle karşıladı ve Azerbaycan'la görüşmelere başlama kararı aldı.[668] AB'nin bu somut girişimi hem Azerbaycan'daki gergin durumun normale dönmesine, hem de Azerbaycan'a yönelik geliştirmeye başladığı politikaya önemli mesafe kazandırdı.

1995'te Avrupa Komisyonu, Azerbaycan'la karma toplantılar gerçekleştirdi. Komisyon, Azerbaycan'a diğer Avrupa devletleriyle de imzalanan Avrupa Enerji Şartı'na taraf olma tavsiyesinde bulundu. Diğer taraftan Avrupa Birliği Konseyi, 12 Haziran 1995'te Lüksemburg'daki Dışişleri Bakanları toplantısında Azerbaycan'a yönelik "ortak tutum" belirlenmesini öngören taslağı kabul etti. Bu taslakta, AB'nin demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine dayalı düzene geçiş sürecinde Azerbaycan'a yardım etmesi gerektiği vurgulandı. Ayrıca taslakta AB'nin Azerbaycan'daki ekonomik reformları destekleyeceği ve insani yardım sağlayacağı açıklandı.[669] Komisyon, AB'nin genel tavrını yansıtan biçimde, bu stratejinin uygulanmasını bazı kriterlere de bağladı. Bunlar; Azerbaycan'ın egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün tüm taraflarca tanınması, Dağlık Karabağ sorununun çözümü, insan haklarıyla demokratik kurumlara önem verilmesi, ekonomik reformların uygulanması ve Azerbaycan'ın AB'yle arasında politik diyalogun geliştirilmesidir.[670]

AB ile Azerbaycan arasında oluşturulan Ortak Komite toplantıları sonucunda Komisyon, Konsey'e diğer eski SSCB devletleriyle yapıldığı gibi Azerbaycan'la da Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması hazırlanması ve imzalanması tavsiyesinde bulundu. Komisyon'un bu tavsiyesi üzerine AB ile Azerbaycan arasında Karma Komisyonlar oluşturuldu.[671] Böylece Azerbaycan'la hukuksal ilişki temeli atıldı; bununla gelecek işbirliği olanaklarının ve alanlarının daha isabetli saptanmasına katkıda bulunulması hedeflendi.

---

[668] Çernyavskiy, **op. cit.**, s. 16-17.
[669] Irina Komissina, "Perspektivi İntegratsii Respublik Zakavkazya vı Evropeyskiy Soyuz", "http://www.ca-c.org/online/2003/journal_rus/cac-01/10.komisr.shtml" (17.02.2007).
[670] Ali Faik Demir, "AB'nin Güney Kafkasya Politikası", **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, der. Beril Dedeoğlu, İstanbul, Boyut Matbaacılık, 2003, s. 366.
[671] Komissina, **loc. cit.**

22 Nisan 1996'da Lüksemburg'da, AB ile Azerbaycan arasında Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması imzalandı.[672] Yine 1996'da Avrupa Parlamentosu'nda, Kafkasya ve özellikle Azerbaycan'la ilişkilerden sorumlu Özel Komisyon oluşturuldu. Komisyon Başkanlığı; Dış İlişkiler, Savunma ve Güvenlik Komitesi Başkanlığı görevinde bulunan Alexandros Alavanos'a verildi. Avrupa Parlamentosu, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nı Mart 1997'de onayladı.[673]

Eylül 1996'da Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler, Savunma ve Güvenlik Komitesi, AB'nin Kafkasya bölgesi içinde Azerbaycan stratejisini de içeren ve Birliğin temsilcilik açılmasını öngören karar önerisini onayladı. Bu inisiyatifin ardından Avrupa Komisyonu Ocak 1997'de, "AB'nin Kafkasya Bölgesi İçinde Azerbaycan'a da Yönelik Stratejisine Dair" öneriyi Avrupa Parlamentosu'na sundu. Söz konusu önerinin geliştirilmesindeki amaç; Azerbaycan'ın bağımsızlığının güçlendirilmesine katkıda bulunmak, Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yolla çözülmesini temin etmek, Azerbaycan'da demokrasi ve sivil toplum değerleriyle ekonomiyi geliştirmek olarak belirlendi. Bu belgeyle Azerbaycan, AB'nin stratejik çıkarları dâhilindeki bölge ilan edildi.[674]

Avrupa Komisyonu'nun Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması çerçevesinde Azerbaycan'la yürütülen ilişkiler konusunda hazırladığı 7 Haziran 1999 tarihli raporda, Dağlık Karabağ sorununu AB ile işbirliği ve yardımlaşma bağlamında değerlendirildi.[675]

20 Şubat 2001'de Erivan'da yapılan AB Bakanlar Troykası, Birliğin Azerbaycan'a olan ilgisini bir kez daha ortaya koydu. Görüşmelerde AB'nin Dağlık Karabağ sorununun çözümü ve çözüm sonrası rehabilitasyon çalışmalarına katılma isteği vurgulandı. Ayrıca Azerbaycan'la ilişkilerin durumu ve geleceği değerlendirildi.[676]

28 Şubat 2002'de Avrupa Parlamentosu, Kafkasya bölgesi içinde Azerbaycan raporunu da kabul etti. Raporda; AB'nin Azerbaycan'daki çıkarıyla politikaları, güvenlik ve ekonomi-politik başlıkları altında anlatıldı. Güvenlik başlığı kapsamında

---

[672] "Http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/pca/pca_azerbaijan.pdf" (05.01.2007).
[673] **İTAR-TASS Haber Ajansı**, 14 Mart 1997.
[674] Komissina, **loc. cit.**
[675] European Commission, "The European Union's Relations with the South Caucasus, Under the Partnership and Cooperation Agreements", **272 Final**, No 1 (June 1999), s. 8.
[676] Muzaffer Dartan ve Esra Hatipoğlu, "Avrupa Birliği Genişleme Sürecinin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesine Etkileri", **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, No. 2 (2001), s. 88-90.

Dağlık Karabağ, uyuşturucu trafiği, mülteci sorunlarından kaynaklanan tehditler üzerinde duruldu ve çözüm yolları arandı. Ekonomi-politik başlığı kapsamında ise kıtanın, Azerbaycan enerji kaynaklarına ihtiyacı ve bu kaynakların alternatif güzergâhlar geliştirilerek uluslararası pazarlara ulaştırılmasının önemi vurgulandı. Azerbaycan enerji kaynaklarının, özellikle hem mevcut Birliğin, hem de 1 Mayıs 2004'ten itibaren Birliğin tam üyesi olacak Doğu Avrupa devletlerinin Rusya Federasyonu'na enerji bağımlılığından kurtarılabileceği hususunun altı çizilmekteydi.[677] Ayrıca raporda; komşu devletlerden Rusya Federasyonu, İran ve Türkiye Azerbaycan'ın gelişmesine yapıcı biçimde katkıda bulunmaya davet edildi.[678]

Haziran 2003'teki Selanik Zirvesi'nde müzakere edilen Yeni Komşuluk Politikası'na Kafkasya bölgesi dâhil edilmedi. Fakat hemen sonrasında 7 Temmuz 2003'te Avrupa Birliği Konseyi, Birliğin Kafkasya bölgesi içinde Azerbaycan politikasını da aktif yürütebilmesi için Kafkasya'ya Özel Temsilci atanmasını kararlaştırarak Finlandiyalı diplomat Heikiki Talvitie AB'nin Kafkasya Özel Temsilcisi görevine getirildi.[679] 2004'te ise AB, Kafkasya bölgesi içinde Azerbaycan'ı da Yeni Komşuluk Politikası'na dâhil ederek bölgeyle birlikte Azerbaycan'a da yeni kapılar açtı. Birlikle Azerbaycan arasındaki ilişkilere farklı bir boyut kazandıran Yeni Komşuluk Politikası'yla AB, Azerbaycan'a ilgisinin derinleştiğini ve beklentilerinin arttığını göstermiştir.[680]

Yeni Komşuluk Politikası'nda Birliğin temel amacı, Kafkasya bölgesiyle birlikte Azerbaycan'ı da ekonomi-politik yörüngesinde tutmaktır. Birlik, yardımlarını belli koşullar dâhilinde göndererek Kafkasya bölgesiyle birlikte Azerbaycan'a da AB perspektifi kazandırmayı ve kendisinin bölgedeki çıkarlarını koruma altına almayı hedeflemektedir.[681]

---

[677] "EU Relations With Azerbaijan", **Avrupa Parlamentosu Önergesi**, No. P5_TAPROV(2002) 0085, "http://www.europarl.eu.int/meet-docs/delegations/caus/20020327/Gahrton%20resolutionen%20-en.pdf" (04.04.2007).
[678] Ümit Özdağ, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri (Jeopolitik İnceleme)**, Ankara, ASAM Yayınları, 2002, s. 65.
[679] Dov Lynch, "The EU: Towards a Strategy", **The South Caucasus: A Challenge for the EU**, Paris, Institute for Security Studies European Union, 2003, s. 186.
[680] Suat Özen, "Avrupa Birliği'nin "Yeni Komşuluk Politikası" Bağlamında Güney Kafkasya", **Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Ankara, ASAM Yayınları, 2004, s. 14.
[681] Bruno Coppieters, "An EU Special Representative to Azerbaijan New Periphery", "http://www.iss-eu.org/ challiot/chai65e.pdf" (18.12.2007).

Birlik, Yeni Komşuluk Politikası'na dâhil olan Kafkasya bölgesiyle birlikte Azerbaycan'a da yakın gelecekte üyelik sözü vermemekte, yakın gelecekte üyeliğin yalnızca Türkiye ve beş Batı Balkan devleti için mümkün olduğunu belirtmektedir. Ticari imtiyazlar ve yardımlar, Kafkasya bölgesiyle birlikte Azerbaycan'ı da demokrasiyle serbest piyasa ekonomisine yönlendirmede kullanılacak araçlar olarak tanımlanmaktadır.[682]

Yeni Komşuluk Politikası ile Kafkasya bölgesi içinde Azerbaycan'ın da "tek pazar"a dâhil edilmesi amaçlanmakta; fakat AB bazı konularda hassas davranmaktadır. Bu konulardan birisi hizmetlerin serbest dolaşımıdır. Birlik devletleri arasında serbest dolaşıma imkân veren Schengen vizesinin ancak beş Batı Balkan devleti için mümkün olduğu ifade edilmektedir. Diğer devletlere bu ayrıcalığın verilmemesinin nedeni, terörizm ve göç korkusu olarak belirtilmektedir. Kafkasya bölgesiyle birlikte Azerbaycan'ın ise tek pazarla bütünleşme sürecinde vize kolaylıklarından yararlanacağı ifade edilmektedir.[683] Ticaret konusunda Kafkasya bölgesiyle birlikte Azerbaycan'a da ayrıcalıklar verilmesi öngörülmekte; fakat bu konuda Azerbaycan'dan belli standartlara ulaşması beklenmektedir. Asıl büyük sorun ise tarım sektöründe yaşanmaktadır. AB üyesi devletler, tarım sektörünün dış rekabete açılmaması konusunda çok katı bir tutum sergilemektedir. Ekonomisi genel olarak tarıma dayalı olan Azerbaycan için bu sınırlama, gelişme ve kalkınma yolunda önemli bir engeldir.[684]

Kasım 2006'da AB, Yeni Komşuluk Politikası'nın uzantısı olarak Azerbaycan'la Daha Sıkı İşbirliği Anlaşması imzaladı.[685] Bu anlaşma, aynı zamanda süresi biten Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın da yerine geçmiştir. AB ile Azerbaycan arasında TACIS, TRACECA ve INOGATE Programları ile oluşan ekonomik ilişkiler, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması ve onun yerine geçen Daha Sıkı İşbirliği Anlaşması ile kurulan hukuki ilişkiler, Yeni Komşuluk Politikası ile oluşan politik ilişkiler gelişirken; ilişkilerin askeri boyutu ikinci planda kalmıştır. Bunun en önemli nedeni AB'nin Azerbaycan politikasının ekonomik temel üzerine kurulmuş

---

[682] "Http://www.europa.eu.int/en/agenda/euag.html" (13.12.2007).
[683] **Country Strategy Paper 2007-2010, National Indicative Programme 2007-2008 Azerbaijan**, European Commission, "http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/azerbaijan/intro/index.htm" (04.04.2011).
[684] Özen, **op. cit.**, s. 14-16.
[685] "Http://www.europa.eu.int/comm/azerbaijan/intro/index.htm" (05.06.2007).

olmasıdır. Diğer bir neden ise AB'nin kendi içinde askeri yapılanmasını tamamlayamamış olmasıdır. Bunlardan dolayı AB, Azerbaycan'la askeri konuda tam bağımsız hareket edememekte ve bu alandaki faaliyetlerini ABD'nin de üye olduğu NATO çerçevesinde yürütmektedir.

Azerbaycan'daki AB–ABD ilişkilerine bakıldığında ise kısa ve orta vadede iki tarafın ortak hareket ettiği söylenebilir. Azerbaycan'ın bağımsızlığından sonra uygulanan politikalar incelendiğinde Dağlık Karabağ sorununun çözülmesi, Azerbaycan'ın istikrara kavuşması, demokratikleşmesi, politik ve ekonomik reformlara gidilmesi gibi alanlarda AB ve ABD'nin aynı noktada buluştukları görülmektedir. Bu ortak duruş Rusya Federasyonu, İran ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Azerbaycan'da güç kazanabilme ihtimaline karşı da sergilenmiştir.[686] Genel bir değerlendirme yapılırsa, iki tarafın 1995'ten sonra alan paylaşımı yaptığı; ekonomik alanda AB, askeri alanda ABD, politik alanda ise her iki tarafın da söz sahibi olduğu söylenebilir.[687]

AB-ABD ilişkilerinin uzun vadede Azerbaycan'da nasıl gelişeceği; AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın oluşumunu nasıl tamamlayacağı, Birliğin Rusya Federasyonu'yla ortak mı olacağı, yoksa karşısında mı duracağı ve son üyelerin katılımıyla AB karar alma mekanizmasının ne ölçüde değişebileceği gibi konulara bağlı olacaktır. AB'nin Türkiye ve Hırvatistan'ın üye olmasıyla yaşayacağı genişleme, bu devletlere yakın olan ABD için bir avantaj oluşturabilecektir. 11 Eylül 2001 sonrasında bu devletler yeni güvenlik yapılanması içerisinde ABD'yle ilişkilerini hem politik ve ekonomik alanlarda, hem de askeri ve güvenlik alanlarında giderek artırmaktadır. Bu bakımdan AB içerisindeki müttefiklerinin artmasıyla ABD'nin, Birlik üzerindeki konumu güçlenebilecektir.[688] Bu durumda Fransa-Almanya ikilisinin etkinliğinin azalması da olasıdır. Ayrıca ABD-AB ilişkileri bakımından İngiltere faktörü de önemli etkenlerden biri olarak değerlendirilmelidir. Büyük yatırımlar yaparak enerji projelerinin başı konumundaki İngiltere'nin Azerbaycan'da; tarihi

[686] Dugin, **op. cit.**, s. 894-895.
[687] **Transatlantic Partnership On Political Cooperation**, Birmingham, ABD–AB Zirvesi, 18 Mayıs 1998, s. 3-4.
[688] Deniz Altınbaş Akgül, "...ve AB Devletini Kuruyor: Avrupa Anayasası Üzerine Değerlendirme", **Stratejik Analiz**, C. III, No. 32 (2003), s. 23.

müttefiki ABD ile birlikte mi, yoksa AB ile birlikte mi politikalarını sürdüreceği ilişkilerin geleceği açısından yön verici olabilecektir.[689]

Burada Azerbaycan-AB ilişkilerindeki gelişmeler belirtildi. Gelinen sonuç kısaca şöyledir: Azerbaycan-AB arasındaki ilişkiler, ilk başlarda TACIS Programı ile ekonomik boyut kazanmış; ancak 2004'ten itibaren Yeni Komşuluk Politikası ile politik boyuta da yönelmiştir. Bu durum; hem Azerbaycan'ın ABD, AB ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yönelmesiyle, hem de AB'nin Azerbaycan'a artan ekonomik ve politik ilgisiyle açıklanabilir. Azerbaycan'da oluşan olumlu ABD algısı, Azerbaycan-AB ilişkileri çerçevesinde değerlendirildiğinde; bu algının, Azerbaycan'ın Batı değerlerini taşıyan AB ile ilişkilerin gelişmesine de katkı sağladığı söylenebilir.

Azerbaycan'ın AB'yle ilişkilerinin ötesinde, Birlik üyesi devletlerle kurduğu ikili ilişkiler de mevcuttur. Azerbaycan, AB üyesi devletlerden İngiltere, Fransa ve Almanya'yla da yakın ilişkiler kurmuştur. Azerbaycan'ın bu devletlerle ilişkileri incelenerek ABD algısının, Azerbaycan dış politikasına uyumlu olup olmadığı da değerlendirilecektir.

ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yönelen Azerbaycan, AB üyelerinden İngiltere'yle politik, ekonomik ve kültürel ilişkiler kurmuştur. İngiltere aynı zamanda, Birleşmiş Milletler'in (BM) beş daimi üyesinden biridir. Azerbaycan için bu devletle ilişkilerini geliştirerek karşılıklı işbirliği yapmak, politik ve uluslararası önem taşımaktadır.[690] İngiltere'nin de Azerbaycan'da politik ve ekonomik çıkarları vardır. Azerbaycan'ın enerji kaynaklarına sahip olması, doğu-batı ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle stratejik bir konuma sahip olması, ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yönelmesi İngiltere'yle politik ve ekonomik ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır.

Azerbaycan'la İngiltere arasında ilk resmi ilişki 15 Temmuz 1992'de Brayn Foll'un Azerbaycan'a Büyükelçi tayin edilmesiyle kurulduktan sonra Azerbaycan-İngiltere arasında politik ve ekonomik ilişkiler gelişti. 23 Şubat 1994'te de iki devlet

[689] Hasan Koni, "Yeni Hegemonya ve Türkiye", **21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği**, Ankara, ASAM Yayınları, t. y., s. 15.
[690] Seferov, **op. cit.**, s. 17-18.

arasında dostluk, ekonomik, politik ve kültürel alanlarda anlaşmalar imzalandı.[691] Ayrıca 20 Eylül 1994'te imzalanan Asrın Anlaşması'na İngiliz petrol şirketi BP ve Ramco da katılarak büyük ölçüde pay sahibi oldular.[692] Bugün de Azerbaycan'daki İngiliz petrol şirketleri şunlardır: BP, Con Brown, Kayzer Incirining, Ci-Pi-Ti, Yord-Layd.[693]

SSCB'nin dağılması, yeni bağımsız devletler ortaya çıkardığı gibi bazı devletlerin de birleşmesini sağladı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı devletlerinden ABD, İngiltere ve Fransa ile SSCB arasında paylaşılan Almanya, 1990'da birleşerek "Almanya Federal Cumhuriyeti" adını aldı.[694] Azerbaycan'la AB üyelerinden ilk resmi ilişkileri de Almanya kurmuştur. 12 Aralık 1991'de Almanya, Azerbaycan'ı resmen tanımış ve her türlü işbirliğine hazır olduğunu açıklamıştır.[695] Şubat 1992'de Bakü'de Almanya Büyükelçiliği, Haziran 1992'de de Bonn'da Azerbaycan Büyükelçiliği açıldı.[696]

Azerbaycan'la politik ve ekonomik ilişkilerini geliştiren Almanya, Dağlık Karabağ sorununun çözümüyle de yakından ilgilenmiştir. Bu sorunla ilgili olarak Almanya *Bundestag*'ının Kafkasya bölgesiyle ilgili Komisyon Başkanı Willi Wimmer, Aralık 1993'te Haydar Aliyev'le görüşmesinde şunları söylemiştir: "Sınırları zorla değiştirmek isteyenler bilmelidir ki Almanya onları desteklemiyor."[697] Almanya, Azerbaycan'a politik desteğin yanında ekonomik destek de vermiştir. Bu bağlamda Almanya, Azerbaycan'a bugüne kadar en çok sosyal yardım yapan AB üyesi devlettir.[698]

Fransa, SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'ı 3 Ocak 1992'de resmen tanıyarak diplomatik ilişkiler kurdu. 20 Mart 1992'de Jean Perrin, Fransa'nın Azerbaycan'daki ilk resmi Büyükelçisi olarak atandı.[699] Fransa, Azerbaycan'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü de tanımıştır. Aralık 1996'daki AGİT Lizbon Zirvesi'nde, Dağlık Karabağ sorununun

---

[691] Elçin Süleymanov, "Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan-İngiltere İlişkileri", **Kafkas Üniversitesi**, "http://www.qafqaz.edu.az/journal/13/bagimsizlik%20sonrasi%20azerbaycan%20-ingiltere%20ilişkileri.pdf" (23.11.2010).
[692] Aliyev (1997), **Azerbaycan…**, **op. cit.**, s. 9.
[693] "Http://www.socar-aqs.com/?/az/links" (12.03.2011).
[694] "Http://tr.wikipedia.org/wiki/Alman_yeniden_birle%C5%9Fmesi" (17.03.2011).
[695] Abdullayev, **op. cit.**, s. 126.
[696] İsmayılov, Hasanov ve Qaffarov, **op. cit.**, s. 127.
[697] "Http://library.aliyev-heritage.org/tk/3406888.html" (16.03.2011).
[698] "Http://www.1news.com.tr/azerbaycan/siyaset/20110211045951150.html" (19.03.2011).
[699] Abdullayev, **op. cit.**, s. 142-143.

çözümü için kabul edilen belgeye destek veren devletler arasında Fransa da vardı.[700] Azerbaycan'ın Fransa'yla ilişkileri 1997'ye kadar olumlu bir gelişim göstermişse de bu tarihten sonra Ermeni diasporası etkisinin, ilişkilerin gelişimini engellediği söylenebilir. Buna rağmen Fransa, Azerbaycan'ın AB ile ilişkilerinde önemli bir yer tutmaktadır.[701] Bu devletin de diğer AB üyeleri gibi Azerbaycan'da politik ve ekonomik çıkarları vardır.

Burada Azerbaycan'ın, AB üyelerinden İngiltere, Almanya ve Fransa'yla ilişkilerindeki gelişmeler değerlendirildi. Kafkas devletlerinin İngiltere, Almanya ve Fransa'yla ilişkilerine genel olarak bakıldığında; enerji faktörü nedeniyle Azerbaycan'ın İngiltere'yle, Fransa'daki etkin Ermeni diasporası nedeniyle Ermenistan'ın Fransa'yla, Eduard Şevardnadze'nin SSCB Dışişleri Bakanı iken iki Almanya'nın birleşmesi yönünde oynadığı rol nedeniyle de Gürcistan'ın Almanya'yla yakın ilişkileri olduğu söylenebilir. Gelinen sonuçsa kısaca şöyledir: Azerbaycan; İngiltere, Almanya ve Fransa'yla politik, ekonomik ilişkiler kurmuş ve geliştirmiştir. Bu durum; hem Azerbaycan'ın ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yönelmesiyle, hem de bu devletlerin Azerbaycan'daki ekonomik ve politik çıkarlarının örtüşmesiyle açıklanabilir. Azerbaycan'da oluşan olumlu ABD algısı, Azerbaycan'ın İngiltere, Almanya ve Fransa'yla ilişkileri çerçevesinde değerlendirildiğinde; bu algının, İngiltere, Almanya ve Fransa'yla ilişkilerin gelişmesine de katkı sağlamakta olduğu söylenebilir.

2. Azerbaycan-Rusya Federasyonu İlişkileri Çerçevesinde ABD Algısının Değerlendirilmesi

1991'de Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmiş olsa da Ayaz Mutallibov yönetimi, Rusya Federasyonu yanlısı politika izlemeye devam etti. Bu politikanın en açık kanıtı, Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) üye olmak için imza atılmasıydı. Fakat Parlamento'da, Azerbaycan Halk Cephesi'nin (AHC) çoğunlukta olması nedeniyle bu karar onaylanmadı.[702]

Bu dönemde Rusya Federasyonu, diğer eski SSCB devletleri gibi Azerbaycan'ı da bağımsız devlet olarak tanımadı ve Azerbaycan'la hiçbir anlaşma imzalamadı. Şubat 1992'de, Rusya Federasyonu'nun Dağlık Karabağ'daki 366. alayının

[700] Hesenov (1998), **op. cit.**, s. 234.
[701] "Http://library.aliyev-heritage.org/tk/178352.html" (22.03.2011).
[702] İsmayılov, Hasanov ve Qaffarov, **op. cit.**, s. 127.

Ermenistan ordusuyla birlikte Hocalı ilinde katliam yapmasının, Ayaz Mutallibov'un istifasına da neden olduğu söylenebilir.[703]

Azerbaycan'da Rusya Federasyonu'na karşı nefretin arttığı bir dönemde Rusya Federasyonu, Azerbaycan'a karşı izlediği politikada değişiklikler yapmaya başladı. Öyle ki 4 Nisan 1992'de Bakü'ye resmi ziyarette bulunan Dışişleri Bakanı Andrey Kozırev, Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan'ı bağımsız bir devlet olarak resmen tanıdığını açıkladı.[704] Azerbaycan Dışişleri Bakanı Hasan Hasanov'la görüşmesinin ardından Dağlık Karabağ sorununa da değinen Andrey Kozırev: "Bu sorunun çözümü Boris Yeltsin için çok kolaydır." dedi.[705]

Rusya Federasyonu'nun bölgede etkisini artırdığı bir dönemde Ebülfez Elçibey, Azerbaycan'a başkan seçildi. Azerbaycan'ın bağımsızlığına daima önem veren Ebülfez Elçibey, bağımsızlığın tehdidi olarak da Rusya Federasyonu'nu görmekteydi.[706] Bu nedenle Ebülfez Elçibey başkan seçildikten sonra, Rusya Federasyonu'yla Azerbaycan'daki Rus üslerinin tasfiyesi için görüşmelere başladı. 7 Ağustos 1992'de Moskova'daki antlaşmayla Rus askerlerinin statüsü belirlendi. Bu antlaşmaya göre; iki yıl içinde Rus askerleri, silahlarını Azerbaycan'a bırakarak ülkeden çekilecekti.[707] 23 Mayıs 1993'te, belirlenen süreden daha önce Rus ordusu Azerbaycan'dan çekildi.[708]

Bu antlaşmadan sonra Azerbaycan'la Rusya Federasyonu arasındaki ilişkiler bozuldu. Ebülfez Elçibey yönetimi, Rusya Federasyonu'yla ilişkilerdeki bozulmayı ortadan kaldırmak için çaba sarf etse de başarılı olamadı. Ekim 1992'de Ebülfez Elçibey, Rusya Federasyonu'na resmi ziyarette bulunarak anlaşmalar imzaladı.[709] Bu ziyaret, iki devlet arasındaki ilişkilerde herhangi bir gelişme sağlayamadı. Ayrıca Rusya Federasyonu, Ebülfez Elçibey yönetimini iktidardan uzaklaştırmak için Suret Hüseynov tarafından başlatılan darbeye gizli de olsa tam destek verdi.[710]

---

[703] Kasım (2002), "Azerbaycan'ın…, **op. cit.**, s. 434.
[704] Abdullayev, **op. cit.**, s. 74.
[705] "Kozırev: Yeltsin Dağlıq Karabağ Münekeşesini Bir Neçe Günde Çözer", **Azadlıq**, 07.04.1992.
[706] Şıhaliyev, **op. cit.**, s. 61-64.
[707] **Azadlıq**, 13.08.1992.
[708] **Azadlıq**, 25.05.1993.
[709] Cafersoy, **op. cit.**, s. 102.
[710] Tahirzade, **op. cit.**, s. 97.

Haydar Aliyev, başkan olduktan sonra Azerbaycan'ın dış politikası değişti. Ebülfez Elçibey döneminde izlenen Türkiye ve Türkiye aracılığıyla Batı devletlerine yönelik politikanın yerini Rusya Federasyonu'yla yakınlaşma politikası aldı.[711] 1993'te Haydar Aliyev'in izlediği bu politikanın, hem Azerbaycan'da hem de Batı devletlerinde fazlasıyla eleştirildiği söylenebilir. Ama Haydar Aliyev'in başkan seçildiği 1993 yılı hatırlandığında bağımsızlığını yeni ilan eden, ekonomik ve askeri yönden çok zayıf olan bir Azerbaycan vardı. Diğer yandan Rusya Federasyonu'nun da Azerbaycan üzerinde baskıları söz konusuydu. Rusya Federasyonu'nun iç ve dış politikasını iyi bilen Haydar Aliyev, Azerbaycan'ın bu devletle bozulan ilişkilerini düzeltmeye çalıştı. Bu amaçla Haydar Aliyev, ilk resmi ziyaretini de Rusya Federasyonu'na yaparak Başkan Boris Yeltsin ve Başbakan Viktor Çernomirdin'le görüştü. Görüşmelerde Haydar Aliyev; Azerbaycan'ın dış politikasının değiştiğini, Rusya Federasyonu'yla ilişkilerini geliştireceğini ve BDT'ye üye olmak isteğini belirtti.[712] Fakat Azerbaycan'ın Rusya Federasyonu'yla yakınlaşma politikasının, Dağlık Karabağ'daki çatışmaları durduramaması nedeniyle Haydar Aliyev yönetiminin, ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yönelmesinde etkili olduğu söylenebilir. Bunun ardından Haydar Aliyev yönetimi, Batı şirketleriyle petrol anlaşmaları imzalamak için görüşmelere başladı. Görüşmelerdeki amaç ise bu şirketler vasıtasıyla Azerbaycan'ın ABD ve Batı Avrupa devletleriyle ilişkilerini geliştirmek ve Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan'daki etkisini azaltmaktı. Ama bu politikayı izlerken bile Azerbaycan'ın Rusya Federasyonu'yla ilişkilerini geliştirmeye çalışan Haydar Aliyev, 24 Eylül 1993'te Moskova'daki BDT Zirvesi'nde üyelik için imza attı.[713]

Haydar Aliyev döneminde Azerbaycan'la Rusya Federasyonu arasındaki ilişkileri olumlu ve olumsuz yönde etkileyen üç önemli faktör vardı. İlki, Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan'da askeri üs bulundurma talebiydi. Rusya Federasyonu'nun bu talebi, Azerbaycan yönetimi tarafından kabul edilmedi ve iki devlet arasındaki ilişkileri olumsuz etkiledi.[714] Azerbaycan'la Rusya Federasyonu arasındaki

[711] Seferov, **op. cit.**, s. 52.
[712] Nazim Cafersoy, "Bağımsızlığın Onuncu Yılında Azerbaycan-Rusya Federasyonu İlişkileri (1991-2001)", **Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)**, C. VII, No 1 (İlkbahar 2001), s. 309.
[713] Nesip Nesipli, "Azerbaycan ve Moskova-Erivan-Tahran İttifakının Jeopolitik Kuşatması", **Stratejik Analiz**, C. I, No. 4 (Ağustos 2000), s. 65.
[714] **Ibid.**, s. 66.

ilişkileri etkileyen ikinci faktör ise enerji kaynaklarıdır. Azerbaycan yönetimi, Ekim 1993'te imzalanan bir anlaşmayla Rus şirketi Lukoil'e Hazar'ın Azerbaycan sektöründe petrol çalışmaları yapma hakkı verdi. Ardından da Asrın Anlaşması'yla Lukoil'e % 10 oranında hisse verilmesi, iki devlet arasındaki ilişkilerin olumlu gelişmesine katkıda bulundu.[715] Azerbaycan'la Rusya Federasyonu arasındaki ilişkileri etkileyen üçüncü faktör de Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan'a müdahalesiydi. Rusya Federasyonu, Azerbaycan'ı Çeçenistan'a maddi ve askeri olarak destek vermekle suçladı. Hatta 1 Ekim 1999'da bir Rus askeri uçağının, Azerbaycan'ın Rusya Federasyonu sınırında bulunan Zakatala ilinin Gımır köyünü bombalaması iki devlet arasındaki ilişkileri olumsuz etkiledi.[716]

31 Aralık 1999'da Boris Yeltsin'in istifa etmesinin ardından devlet başkanı olan Vladimir Putin, 21 Nisan 2000'de "Yeni Güvenlik Doktrini"ni ilan etti. Bu doktrindeki amaç, BDT devletlerini Rusya Federasyonu'nun etkisi altında tutmaktı.[717] Vladimir Putin'in, 9-10 Ocak 2001'de Bakü'ye resmi ziyarette bulunarak Kafkasya'da zayıflayan Rusya Federasyonu etkisini artırmayı hedeflediği söylenebilir. Vladimir Putin'le görüşmesinde Haydar Aliyev, Azerbaycan'ın Rusya Federasyonu'yla ilişkilerin geliştirilmesi için adımlar atıldığını belirtti.[718]

2003'teki seçimlerde başkan olan İlham Aliyev, Rusya Federasyonu'yla ilişkilerini dengeli bir şekilde sürdürmüştür. Özellikle bu dönemde Azerbaycan'ın Rusya Federasyonu'yla ilişkileri, işbirliği sürecine yönelmiştir. Taraflar, bu konudaki kararlılıklarını Şubat 2004'te imzalanan Moskova Deklarasyonu[719] ve Şubat 2006'da imzalanan Bakü Deklarasyonu'yla[720] somutlaştırmıştır. Bu bildiriler; iki devlet arasında politik, ekonomik ve insani alanlarda işbirliğinin geliştirilmesini; en üst düzeyde düzenli ve yapıcı diyalogun derinleştirilmesini; politik, ekonomik ilişkilerde karşılıklı fikir alışverişlerinin artırılmasını ve yürütme makamları arasında tecrübe paylaşımının genişletilmesini içermiştir.

Ağustos 2008'de, Rusya Federasyonu'nun Gürcistan'a müdahalesinden sonra Azerbaycan'ın dış politikasında kritik bir süreç başlamıştır. Savaş, bölgeye güvenlik

---

[715] Aliyev (1997), **Azerbaycan Nefti…**, **op. cit.**, s. 9.
[716] **Şerq Qazeti**, 02.10.1999.
[717] Tellal (2001), **op. cit.**, s. 542.
[718] **Yeni Azerbaycan**, 13.01.2001.
[719] "Http://issuu.com/haberrus/docs/izvestiya-zaman?mode=a_p" (11.01.2006).
[720] "Http://www.sde.org.tr/tr/haberler/280/rus" (21.03.2009).

sorunlarının yanında ekonomik istikrarsızlık da getirmiş ve Rusya Federasyonu'nun Kafkasya'da etkisinin hala devam etmekte olduğunu bir kez daha göstermiştir. Azerbaycan da Rusya Federasyonu'yla ilişkilerini yeniden gözden geçirerek politik ve ekonomik alanda işbirliğinin geliştirilmesine devam etmiştir.[721] Bu bağlamda Azerbaycan, Rusya Federasyonu'yla ekonomi ve enerji alanındaki ilişkilerini kullanarak Dağlık Karabağ sorununun çözülmesini de hedeflemiştir. Zira İlham Aliyev yönetimi, bu sorunun çözümünün Rusya Federasyonu'nun elinde olduğunu iyi bilmektedir. Böylece Rusya Federasyonu'nun aracılığıyla başlatılan Azerbaycan-Ermenistan diyaloguna İlham Aliyev yönetimi olumlu yaklaşmıştır. Bu diyalog kapsamında ilk görüşme Kasım 2008'de Moskova'da yapıldıktan sonra taraflar, Dağlık Karabağ sorununun çözümüne dair Moskova Beyannamesi'ni imzalamıştır. İmzalanan beyannameden sonra taraflar bugüne kadar, sorunu çözmek amacıyla sekiz kez daha bir araya gelerek görüştüler.[722] Fakat bu görüşmelerden sorunun çözümüne dair olumlu bir sonuç çıkmamıştır.

Azerbaycan açısından Rusya Federasyonu'yla ABD ilişkilerine bakıldığında ise 2008'den itibaren iki tarafın, birbirinin çıkarlarına saygı gösterdiği, ihtilaflı konuları faydacı yaklaşımlarla değerlendirdiği ve işbirliğiyle hareket ettiği söylenebilir. Kafkasya, iki taraf arasında anlaşmazlıklara sebep olan bir bölgedir. Bölgenin sahip olduğu enerji kaynakları, bunların üretimi ve uluslararası pazarlara taşınmasındaki konumu da Azerbaycan'ı, Rusya Federasyonu'yla ABD ilişkilerinde önemli bir devlet haline getirmiştir. Bu nedenle Azerbaycan'da politik ve ekonomik istikrarın oluşması, ABD ve Batı Avrupa devletleri kadar Rusya Federasyonu'nun da güvenliği açısından önemlidir. Bu bakımdan Dağlık Karabağ sorununun çözülmesi, Azerbaycan'ın istikrara kavuşması, demokratikleşmesi, politik ve ekonomik reformlara gidilmesi gibi konularda Rusya Federasyonu ve ABD'nin aynı noktada buluştukları görülmektedir.

Burada Azerbaycan-Rusya Federasyonu ilişkilerinde 1991-2010 döneminin değerlendirilmesi yapıldı. Gelinen sonuç kısaca şöyledir: Her ne kadar iki devlet arasındaki ilişkiler ilk başlarda bozulmuşsa da 1993'ten itibaren ilişkiler gelişmeye başlamış ve 2004'ten itibaren de imzalanan bildirilerle işbirliği sürecine girilerek

[721] Anar Valiyev, "Azerbaijan's Foreign Policy Since The Russian-Georgian War", **Azerbaijan Diplomatic Academy**, C. III, No. 12 (Aralık 2008), s. 36-37.
[722] "Http://www.mfa.gov.az" (24.04.2011).

bugüne kadar devam etmiştir. Bu durum, hem Azerbaycan'ın Rusya Federasyonu'yla ilişkilerini geliştirirken dengede tutarak korumakta özenli davranmasıyla, hem de Rusya Federasyonu'nun Kafkasya ve özellikle Azerbaycan'da artan etkisiyle açıklanabilir. Azerbaycan'da oluşan olumlu ABD algısı, Azerbaycan'ın Rusya Federasyonu'yla ilişkileri çerçevesinde değerlendirildiğinde; bu algının, ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yönelen Azerbaycan'ın Rusya Federasyonu'yla ilişkilerini geliştirirken ihtiyatlı davranmasında etkisi olduğu söylenebilir.

3. Azerbaycan-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri Çerçevesinde ABD Algısının Değerlendirilmesi

Azerbaycan, Çin Halk Cumhuriyeti'yle politik ve ekonomik ilişkiler kurmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti aynı zamanda, BM'nin beş daimi üyesinden biridir. Azerbaycan için bu devletle ilişkilerini geliştirmek, politik ve uluslararası önem taşımaktadır.[723] Çin Halk Cumhuriyeti'nin de Azerbaycan'da politik ve ekonomik çıkarları vardır. Azerbaycan'ın enerji kaynakları ve doğu-batı ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle stratejik bir konuma sahip olması, Çin Halk Cumhuriyeti'yle politik ve ekonomik ilişkilerinin gelişmesini sağlamıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti, SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'ı 17 Ocak 1992'de resmen tanıyarak diplomatik ilişkiler kurdu. 1993'te Bakü'de Çin Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği, 1994'te de Pekin'de Azerbaycan Büyükelçiliği açıldı.[724] Çin Halk Cumhuriyeti, Azerbaycan'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü de tanımıştır. 1993'te Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararlarda Azerbaycan lehine oy veren devletler arasında Çin Halk Cumhuriyeti de vardı.[725] Azerbaycan-Çin Halk Cumhuriyeti politik ve ekonomik ilişkileri olumlu bir gelişim göstermiştir. Bu ilişkilerin gelişmesi için de karşılıklı ziyaretlerde bulunulmuştur. Ziyaretlerden sonra olumlu açıklamalar yapılarak Azerbaycan-Çin Halk Cumhuriyeti ilişkilerinin gelişmesine yönelik somut adımlar atılmıştır.[726]

---

[723] Seferov, **op. cit.**, s. 23-24.
[724] Abdullayev, **op. cit.**, s. 159-160.
[725] "Http://library.aliyev-heritage.org/tk/9229110.html" (24.03.2011).
[726] Seferov, **op. cit.**, s. 25.

Azerbaycan açısından Çin Halk Cumhuriyeti'yle ABD'nin politik ilişkilerine bakıldığında ise iki tarafın ortak hareket ettiği söylenebilir. Azerbaycan'da uygulanan politikalar incelendiğinde, Azerbaycan'ın bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün tanınmasında Çin Halk Cumhuriyeti'yle ABD'nin aynı noktada buluştukları görülmektedir.[727] 1993'te Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararlarda, ABD ile birlikte Çin Halk Cumhuriyeti de Azerbaycan lehine oy veren devletler arasındaydı.[728] Azerbaycan açısından Çin Halk Cumhuriyeti'yle ABD'nin ekonomik ilişkilerine bakıldığında da iki tarafın birbirine rakip olduğu söylenebilir. Büyüyen ekonomisinin artan enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla Çin Halk Cumhuriyeti, Azerbaycan petrolüne talip olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti yönetimi, enerji ihtiyacını karşılamak için Azerbaycan yönetimiyle görüşmeler yapmıştır.[729]

Burada Azerbaycan'ın, Çin Halk Cumhuriyeti'yle ilişkileri kısaca değerlendirildi. Gelinen sonuçsa şöyledir: Azerbaycan, Çin Halk Cumhuriyeti'yle politik ve ekonomik ilişkiler kurmuş ve bu ilişkileri dengeli bir şekilde geliştirmiştir. Bu durum; hem Azerbaycan'ın Çin Halk Cumhuriyeti'yle ilişkilerini dengeli bir şekilde geliştirmesiyle, hem de bu devletin Azerbaycan'daki ekonomik ve politik çıkarlarıyla açıklanabilir. Azerbaycan'da oluşan olumlu ABD algısı, Azerbaycan'ın Çin Halk Cumhuriyeti'yle ilişkileri çerçevesinde değerlendirildiğinde; bu algının, ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yönelen Azerbaycan'ın Çin Halk Cumhuriyeti'yle ilişkilerini dengeli bir şekilde geliştirmesinde etkili olduğu söylenebilir.

4. Azerbaycan-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde ABD Algısının Değerlendirilmesi

Türkiye, SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'ı ilk tanıyan devlet olarak diplomatik ilişkiler kurdu. Diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla Azerbaycan'ın; tarihi, dini, kültürel ve etnik yakınlıkları bulunan Türkiye'yle ilişkileri hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Rusya Federasyonu yanlısı politika izleyen Ayaz Mutallibov, 23-24 Ocak 1992'de Türkiye'ye resmi ziyarette bulundu.[730] Bu ziyaretten sonra Türkiye'nin Azerbaycan'la ilişkilerini geliştirmek için dönemin

[727] "Http://www.president.az/azerbaijan/nk/conf3.html" (08.03.2012).
[728] "Http://library.aliyev-heritage.org/tk/9229110.html" (24.03.2011).
[729] Seferov, **op. cit.**, s. 26.
[730] Ali Faik Demir, "SSCB'nin Dağılmasından Sonra Türkiye-Azerbaycan İlişkileri", **Değişen Dünya ve Türkiye**, der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1996, s. 218.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 15 Mart 1992'de Bakü'ye resmi ziyarette bulundu. Fakat Dağlık Karabağ'daki gelişmelerden sonra 6 Mart 1992'de Ayaz Mutallibov istifa etmişti ve yerine vekâleten Parlamento Başkanı Yakup Memmedov geçmişti. Bu ziyaret esnasında Turgut Özal, Yakup Memmedov'la görüşerek iki devlet arasındaki ilişkilerin gelişmesini istediğini belirtti.[731]

Ebülfez Elçibey Azerbaycan'a başkan seçildikten sonra Türkiye başta olmak üzere Batı devletleriyle sıkı işbirliğine dayalı bir politika izledi. Azerbaycan'ın doğal kaynaklarının işletilmesi ve uluslararası pazarlara taşınmasında da Türkiye başta olmak üzere Batı devletlerine öncelik tanındı. Ebülfez Elçibey dönemi, Azerbaycan'ın Türkiye'yle ilişkileri bakımından çok iyi olduğu bir dönem olarak değerlendirilebilir. Hatta Ebülfez Elçibey, başkan seçildikten sonra ilk resmi ziyaretini de Türkiye'ye yaparak Karadeniz Ekonomik İşbirliği Toplantısına katıldı.[732] Bu dönemde Azerbaycan'la Türkiye arasındaki ilişkiler, politik ve ekonomik alanlarla birlikte eğitim ve kültürel alanlarda da devam etti. İlk defa 19 Temmuz 1992'de Türkiye'ye Azerbaycan'dan burslu öğrenciler gönderilmeye başlandı. Ayrıca bu dönemde Türkiye, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde Azerbaycan'a destek verdi.[733] Fakat Türkiye'nin, Ebülfez Elçibey'e desteğinin gereğini tam olarak yerine getiremeyerek Haziran 1993 darbesinde etkinlik gösteremediği söylenebilir.

Ebülfez Elçibey'in darbe sonucu iktidardan uzaklaşmasından sonra Azerbaycan'a başkan seçilen Haydar Aliyev; ilk yıllarda Türkiye'yle mesafeli, Rusya Federasyonu'na yakın ve İran'la da gerginlikten kaçınan bir dış politika izledi. Fakat Haydar Aliyev, içerideki durumu sağlamlaştırdıktan sonra daha farklı bir dış politikaya yönelerek Türkiye'yle ilişkilere önem verdi.[734] Genel olarak Haydar Aliyev döneminde Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinde ilk başlarda olumsuzluklar yaşanmışsa da daha sonra olumlu gelişmelerle işbirliği sürecine girildi. Azerbaycan-Türkiye ilişkilerindeki en önemli olumsuzluk ise Mart 1995'te yaşandı. Haydar Aliyev yönetimi, Mart 1995'te kendi iktidarına yönelik yapılan darbenin Türkiye'deki bazı çevrelerce desteklendiğini iddia etti. Bundan sonra

[731] Gürses (1999), **op. cit.**, s. 49-50.
[732] "Anadolu Torpağında Görüşmeler", **Xalq Qazeti**, 30.06.1992.
[733] Demir (1996), **op. cit.**, s. 227.
[734] Zengin ve İbrahimov, **op. cit.**, s. 202-203.

Azerbaycan'da görevli birkaç Türkiye vatandaşı tutukladı. Son anda dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in araya girmesiyle tutuklanan görevliler Türkiye'ye iade edildi.[735] Haydar Aliyev'in Süleyman Demirel'le oluşan sıcak ilişkilerinin, bu gerginliği kısa zamanda ortadan kaldırarak ilişkilerin işbirliği sürecine girmesini sağladığı söylenebilir.

Haydar Aliyev döneminde Azerbaycan, Türkiye'yle politik, ekonomik ve askeri ilişkilerini geliştirdi. Azerbaycan'ın Türkiye'yle politik ilişkilerine bakıldığında; Türkiye'nin 1992'den bugüne kadar Ermenistan'a kapattığı sınırlarını açmaması ve bu devletle diplomatik ilişkiler kurmaması, iki devlet arasındaki politik ilişkilerin sıkı olduğunu göstermektedir.[736] Azerbaycan'ın Türkiye'yle ekonomik ilişkilerine bakıldığında ise Asrın Anlaşması'yla Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın % 6,7 oranında pay almasıyla başlayan ilişkiler,[737] daha sonra imzalanan yirmi bir petrol anlaşmasından da % 19'luk pay sahibi olmasıyla devam etti.[738] Ayrıca 12 Mart 2001'de imzalanan anlaşmayla Türkiye'ye ihraç edilen Azerbaycan doğalgazının, Türkiye'nin ihtiyacını karşılaması; bunların dışında da Azerbaycan'ın Türkiye için büyük öneme sahip Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesinde ısrarcı olması iki devlet arasındaki ekonomik ilişkilerin güçlü gelişimini göstermektedir.[739] Azerbaycan'ın Türkiye'yle askeri ilişkileri de Şubat 1994'te Askeri Yardım Anlaşmaları'nın imzalanmasıyla gelişti.[740] Ayrıca Ekim 1995'te Azerbaycan ile Türkiye arasında askeri alanda; eğitim, teknik ve bilimsel işbirliği anlaşması imzalanmasıyla işbirliği sürecine yönelinmiştir.[741]

İlham Aliyev'in başkan seçilmesinden sonra Azerbaycan'ın Türkiye'yle politik, ekonomik ve askeri alanlardaki ilişkilerinde işbirliği sürmüş ve bugüne kadar devam etmiştir. İlişkileri; Şahdeniz yatağından Türkiye'ye doğalgaz gelmesi[742] ve Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının 2006'da hizmete girmesi olumlu[743]; 2009'da

---

[735] Aydın (2001), "Kafkasya ve Orta Asya'yla…, **op. cit.**, s. 406.
[736] Ali Mesimov, "Bağımsızlık Yıllarında Azerbaycan-Türkiye İlişkileri", **Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)**, C. VII, No. 1 (İlkbahar 2001), s. 281.
[737] **Azerbaycan Ülke…**(1998), **op. cit.**, s. 48.
[738] Aras, **op. cit.**, s. 179.
[739] Şıhaliyev, **op. cit.**, s. 67.
[740] **Azerbaycan**, 28.02.1994.
[741] Mesimov, **op. cit.**, s. 282.
[742] "Http://azerbaycan.ihh.org.tr/uluslararasi/azerbaycanturkiye.html" (26.04.2011).
[743] **Azerbaycan'ın Genel…**, **op. cit.**, s. 27-28.

Türkiye'nin Ermenistan açılımıysa olumsuz yönde etkilemiştir.[744] Bu olumsuz gelişmeye rağmen Türkiye'yle Azerbaycan arasındaki politik, ekonomik ve askeri işbirliği; devletin en üst kademelerinde devam etmiştir.

Azerbaycan açısından Türkiye-ABD ilişkilerine bakıldığında ise iki tarafın ortak hareket ettiği söylenebilir. Azerbaycan'ın bağımsızlığından sonra uygulanan politikalar incelendiğinde Dağlık Karabağ sorununun çözülmesi, Azerbaycan'ın istikrara kavuşması, demokratikleşmesi, politik ve ekonomik reformlara gidilmesi gibi konularda Türkiye ve ABD'nin aynı noktada buluştukları görülmektedir. Türkiye'yle ABD'nin ortak duruşu, Rusya Federasyonu, İran ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Azerbaycan'da güç kazanabilme ihtimaline karşı da sergilenmiştir.[745] Genel bir değerlendirme yapıldığında, ABD-Azerbaycan ilişkilerinin geliştirilmesi ve işbirliğinin sağlanmasında Türkiye bir model devlet olmuştur. Türkiye'nin Azerbaycan'la komşu olması ve yakın ilişki içerisinde bulunması, ABD için avantajlı bir durum sağlamıştır. Ayrıca Azerbaycan'ın Türkiye'yle tarihsel ve kültürel ilişkileri, iç dinamikler açısından her iki devletin benzerlikleri de ABD için Azerbaycan'la ilişkilerinde uygun bir ortam hazırlamıştır.

Burada Azerbaycan'ın, Türkiye'yle ilişkilerindeki gelişmeler değerlendirildi. Azerbaycan'ın Türkiye'yle ilişkilerine genel olarak bakıldığında; tarihi, dini, kültürel, etnik yakınlıkları nedeniyle Azerbaycan'ın Türkiye'yle yakın ve sıkı ilişkiler içerisinde olduğu söylenebilir. Gelinen sonuç kısaca şöyledir: Bazı olumsuzluklara rağmen Azerbaycan'ın Türkiye'yle ilişkileri olumlu yönde ilerlemiş, iki devlet arasında anlaşma ve protokoller imzalanmış, geleceğe yönelik projeler geliştirilmiştir. Bu durum; hem Azerbaycan'ın ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yönelmesiyle; hem de iki devletin tarihi, dini, kültürel ve etnik yakınlıklarının örtüşmesiyle açıklanabilir. Azerbaycan'da oluşan olumlu ABD algısı, Azerbaycan'ın Türkiye'yle ilişkileri çerçevesinde değerlendirildiğinde; bu algının, Azerbaycan'ın Türkiye'yle sıkı ilişkiler içerisinde olmasına ayrıca katkı sağladığı söylenebilir.

5. Azerbaycan-İran İlişkileri Çerçevesinde ABD Algısının Değerlendirilmesi

SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan için İran'la ilişkilerin geliştirilmesi çok önemlidir. İran'da yirmi milyonu aşkın Azerbaycan

[744] **Milliyet**, 12.11.2009.
[745] Dugin, **op. cit.**, s. 898.

Türkü'nün yaşaması, ilk başlarda Azerbaycan'la ilişkiler kurmakta bu devleti ikilemde bıraktı. İran; Türkiye ve Pakistan gibi Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan devletler arasında değildi. Hatta dönemin İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Velayeti, Kasım 1991'de SSCB'yi ziyaret ederken Bakü'ye de gelerek yaptığı görüşmelerde SSCB'nin varlığının gerekli olduğunu bildirdi.[746] Aralık 1991'de de İran, Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyarak diplomatik ilişkiler kurduktan sonra Ocak 1992'de Azerbaycan'da ilk resmi Büyükelçiliğini açtı.[747] Bu gelişmelerin ardından İran, Dağlık Karabağ sorununun çözümü için arabuluculuk görevi de üstlendi. 15 Mart 1992'de Tahran'da, Azerbaycan ve Ermenistan yetkilileri Dağlık Karabağ'da "Ateşkes İçin Memorandum"u imzaladılar.[748] Fakat Ebülfez Elçibey başkan seçildikten sonra Azerbaycan'ın İran'la ilişkilerinde gerginlikler yaşanmaya başladı. Bunun nedeni; Ebülfez Elçibey'in, İran'daki yirmi milyonu aşkın Azerbaycan Türkü'nün davasını savunması ve bu bölgenin Azerbaycan'ın eski toprakları olduğunu söylemesiydi.[749] Hatta Ebülfez Elçibey'in; Haziran 1992 seçimlerinden bir gün önce AzTV'de yaptığı konuşmada İran'ın parçalanacağına dair kullandığı ifadeler[750], İran yetkililerince endişeyle karşılandı. Bununla birlikte Ebülfez Elçibey, 2 Şubat 1993'teki konuşmasında İran'da yaşayan yirmi milyonu aşkın Azerbaycan Türkü'nün, Azerbaycan vatandaşlarıyla aynı haklara sahip olduğunu söyledi.[751] Ardından Ebülfez Elçibey yönetiminin, İran'la ilişkilerin eşit şartlarda kurulmasını ve İran'daki yirmi milyonu aşkın Azerbaycan Türkü'nün korunmasını bu devletten resmi olarak talep etmesi[752], Azerbaycan'ın İran'la ilişkilerini çıkmaza soktu. Ebülfez Elçibey, resmi olarak İran'a davet edilmesine rağmen kabul etmedi. Çünkü İran'daki yirmi milyonu aşkın Azerbaycan Türkü'nün kendi dilinde gazete-dergi çıkarmasına ve milli kültürünü yaşatmasına izin verilmiyordu.[753] Ayrıca İran'ın; Ermenistan'a petrol, doğalgaz ve yiyecek vermesi

[746] Seferov, **op. cit.**, s. 32.
[747] Şıhaliyev, **op. cit.**, s. 86.
[748] Abdollah Ramezanzadeh, "Iran's Role As Mediator in the Nagorna Karabakh", http://www.poli.vub.ac.be/publi" (17.09.2008).
[749] Tahirzade, **op. cit.**, s. 68.
[750] "Http://www.aztv.az/news.php?lang=az" (12.02.2001).
[751] Tahirzade, **op. cit.**, s. 69.
[752] Stephen Blank, "Kafkasya Güvenliğinde Yeni Eğilimler", **Avrasya Etüdleri**, 13 C., No. 1 (İlkbahar 1998), s. 4.
[753] Cafersoy, **op. cit.**, s. 118-119.

ilişkileri daha da gerginleştirdi.[754] İlişkilerdeki bu gerginlikler nedeniyle Ebülfez Elçibey'e karşı yapılan Haziran 1993'teki darbeye Rusya Federasyonu'yla birlikte İran'ın da destek verdiği söylenebilir.[755]

Ebülfez Elçibey'in darbe sonucu iktidardan uzaklaşmasından sonra başkan seçilen Haydar Aliyev, Azerbaycan'ın dış politikasında köklü değişiklikler yaparak İran'la da gerginlikten kaçınan bir politikaya yöneldi. Hatta Ekim 1993'te, Azerbaycan'la İran arasında Politik ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalandı.[756] Fakat ABD'nin ısrarlı isteği üzerine İran şirketlerinin petrol anlaşmalarından uzaklaştırılması, ilişkilerde yeniden gerginliğe neden oldu. Bu gelişmelerin ardından ABD'nin ısrarlarına rağmen Haydar Aliyev, Talış Deniz Petrol Anlaşması'yla İran şirketlerine % 10 pay vererek[757] ilişkilerdeki gerginliği ortadan kaldırmaya çalıştı. 1994'ten itibaren İran'daki Azerbaycan Türklerinin, Azerbaycan'da politik kuruluşlar kurması ve onların faaliyetlerine Haydar Aliyev yönetiminin göz yumması; Mart 1995 darbesinin ardından darbeyi gerçekleştiren Röşen Cevadov'un kardeşi Mahir Cevadov'un İran'da barınması ve Haydar Aliyev'e karşı sert açıklamalar yapması, ilişkileri her iki devlet açısından büyük bir çıkmaza soktu.[758] Ayrıca ilişkilerin gerginleşmesindeki diğer bir neden de Hazar'ın hukuki statüsü konusunda anlaşma sağlanamamasıydı.[759] Azerbaycan'la İran arasındaki bu gerginlik, Ağustos 2001'de İran askeri uçaklarının Azerbaycan hava sahasını ihlal etmesiyle daha da arttı.[760]

İlham Aliyev'in başkan seçilmesinden sonra İran'la ilişkilerde Azerbaycan, İran destekli radikal İslamcı faaliyetlerden endişe etmiştir. İran ise sınırları içerisinde Azerbaycan Türklerinin çoğunlukta olduğu bölgelerde milliyetçiliğin gelişmesinden çekinmiştir.[761] Bununla birlikte; İran'ın Dağlık Karabağ Ermenilerine petrol, doğalgaz, yiyecek ve silah yardımında bulunması[762]; İran şirketlerinin petrol ve doğalgaz anlaşmalarından uzaklaştırılması nedeniyle Azerbaycan'da sınırlı

---

[754] Tahirzade, **op. cit.**, s. 72.
[755] Blank, **op. cit.**, s. 5.
[756] Şıhaliyev, **op. cit.**, s. 89.
[757] Seferov, **op. cit.**, s. 34-35.
[758] Emre Bayır ve Araz Aslanlı, "Tehdit Merkezli Bir Dış Politika: İran'ın Azerbaycan Politikası", **Stratejik Analiz**, C. II, No. 18 (Ekim 2001), s. 51.
[759] **Yeni Azerbaycan**, 28.07.2001.
[760] Http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/casp.html" (11.01.2007).
[761] **Azerbaycan Ülke…**, **op. cit.**, s. 4.
[762] "Http://issuu.com/haberrus/docs/izvestiya-zaman?mode=a_p" (11.01.2006).

çalışabilmesi[763]; Hazar'da mevcut olan petrol ve doğalgaz kaynaklarının paylaşımındaki anlaşmazlık[764] ve Tebriz'de Azerbaycan Konsolosluğunun açılmasıyla ilgili antlaşmanın yerine getirilmesinde sıkıntılar yaşanması[765] da iki devlet arasındaki ilişkileri etkileyen olumsuz faktörlerdendir. Bütün bunlara rağmen İlham Aliyev yönetimi, Azerbaycan'ın İran'la ilişkilerini dengeli bir şekilde sürdürmüştür.

Azerbaycan açısından İran-ABD ilişkilerine bakıldığında ise iki tarafın birbirine rakip olduğu söylenebilir. Azerbaycan'ın bağımsızlığından sonra uygulanan politikalar incelendiğinde ABD'yle İran'ın, Azerbaycan'da etkin olma ve güç kazanabilme mücadelesine girdiği görülmüştür. ABD'nin Azerbaycan'la 2007'de "Askeri İşbirliği Planı"nı[766] imzalamasıyla askeri işbirliğini derinleştirerek İran'ı kuzeybatıdan kontrol altına almasının yanında Azerbaycan enerji kaynaklarının güvenliğini ve dolaylı olarak kontrolünü de sağlamıştır.

Burada Azerbaycan-İran ilişkilerinde 1991-2010 döneminin değerlendirilmesi yapıldı. Gelinen sonuç kısaca şöyledir: İki devlet arasındaki ilişkiler, İran'da yaşayan Azerbaycan Türkleri ve ekonomik nedenlerle gerginleşmişse de Azerbaycan yönetimi tarafından dengeli bir şekilde sürdürülerek bugüne kadar devam etmiştir. Bu durum, hem Azerbaycan'ın İran'la ilişkilerini dengede tutarak korumakta özenli davranmasıyla, hem de İran'da yaşayan Azerbaycan Türkleri nedeniyle İran'ın yürüttüğü Azerbaycan politikasıyla açıklanabilir. Azerbaycan'da oluşan olumlu ABD algısı, Azerbaycan'ın İran'la ilişkileri çerçevesinde değerlendirildiğinde; bu algının, ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yönelen Azerbaycan'ın, İran'la komşuluk ilişkilerini ihtiyatlı ve dengeli bir şekilde sürdürmesinde etkili olduğu söylenebilir.

[763] **525-ci Qazet**, 13.07.2010.
[764] **Baku Today**, 19.09.2010.
[765] **Xalq Qazeti**, 18.06.2008.
[766] Necati İyikan, "ABD'nin Azerbaycan İlişkilerine Etki Eden Parametreler", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. I, No. 21 (2009), s. 262.

SONUÇ

Tezde; 1991'de bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'ın dış politikasının ağırlık noktasını oluşturan Amerika Birleşik Devletleri'yle (ABD) ilişkileri kronolojik olarak tarihsel yaklaşım ve dış politika kavramı çerçevesinde incelenmiş, ikili ilişkileri belirleyen faktörlerle ABD'nin bölgeye yönelik çıkarları da göz önünde bulundurularak ele alınmaya çalışılmış, Azerbaycan'da oluşan olumlu ABD algısının yapılan anket ve mülakatlar sonucunda belirlenip Azerbaycan'ın dış politikası çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Buradan hareketle Azerbaycan toplumunda oluşan olumlu ABD algısının, ikili ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağladığı söylenebilir. Ayrıca Azerbaycan'daki olumlu ABD algısının, Azerbaycan'ın ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yönelmesine de katkı sağladığı söylenebilir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra Avrasya'da bağımsız devletlerin ortaya çıkmasıyla jeopolitik güç boşluğu alanları oluştu. Bu alanlardan biri de Kafkasya bölgesinde bağımsızlığını yeni kazanan Azerbaycan'dı.

Jeopolitik ve ekonomik yönden önemli bir potansiyele sahip olan Azerbaycan, uluslararası ilişkilerini yeni bir düzlemde kurma çabası içerisine girdi. Azerbaycan'ın bu konumu, tek süper güç durumundaki ABD'ye yeni bir etkinlik alanı kazanma fırsatı sağladı. ABD'nin dış politika enstitüleri; Azerbaycan'ın ve bağımsızlığını yeni kazanan diğer devletlerin stratejik, ekonomik ve politik durumlarını araştırmaya başladı. SSCB dağıldıktan sonra "demokrasinin yayılması" ve "insan haklarına daha fazla saygı" kavramları ABD'nin, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlere yönelik dış politikasının temel amacı oldu. Bu kavramlar, bağımsızlığının ilk yıllarından itibaren Azerbaycan'a yönelik ABD politikasının da temelini oluşturdu.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan'ın temel amacı, güvenliğini sağlayarak bağımsızlığını korumak ve uluslararası arenada eşit duruma gelmekti. Küresel güçler arasında denge kurma; ancak bir küresel güçle daha yakın ilişki içerisinde olma politikası izleyen Azerbaycan, dış politikasını oluştururken tek süper güç ABD'ye önem vererek uluslararası ilişkilerini bu yönde geliştirmiştir.

Bağımsızlığını kazanmasının ardından Dağlık Karabağ Ermenilerinin ayrılık talepleriyle karşı karşıya kalan Azerbaycan; kendini Ermenistan'la savaş ortamında bulmuş, 1994'e kadar devam eden savaş sürecinde topraklarının % 20'sini kaybetmiş ve

bir milyondan fazla vatandaşı mülteci durumuna düşmüştür. Halen çözümlenemeyen Dağlık Karabağ sorunu, Azerbaycan'ın dış politikasında da temel sorun olarak kalmaya devam etmiştir.

Bu dönemde Azerbaycan; içinde bulunduğu savaş ortamı, ülkedeki iç karışıklıklar ve ekonomik sorunlar gibi nedenlerle toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının tehlikeye düşmesi riskiyle karşı karşıya kaldı. Azerbaycan, bağımsızlığını korumak ve güçlendirmek için uluslararası camianın desteğine ihtiyaç duyarak dış politikasını oluştururken de ABD ve Batı Avrupa devletlerine öncelik verdiği söylenebilir. Bu bağlamda Azerbaycan; ABD'nin, ilişkileri geliştirmek için öne sürdüğü koşulları bir an önce yerine getirmek yolunda adımlar atarken, aynı zamanda Rusya Federasyonu'na karşı dengeleyici bir güç olmasını hedefleyerek ABD'li petrol şirketlerinin Azerbaycan'da yatırım yapmalarına olanak sağladı. ABD'li petrol şirketlerinin çağdaş teknolojiye ve yatırım yapacak mali güce sahip olmaları da Azerbaycan'ın bu politikaya yönelmesini zorunlu kıldı. Buna rağmen ABD yönetimiyle kamuoyunda Azerbaycan'la ilgili bilgi yetersizliğinden ve Ermeni lobisinin Kongre üzerindeki etkisinden dolayı Azerbaycan, ABD'den beklediği desteği bulamadı. Ayrıca Ermenistan'a uyguladığı politikalar nedeniyle Azerbaycan, ABD'de işgalci devlet gibi gösterilerek kınandı.

Azerbaycan-ABD ilişkilerinde gerilim yaratma potansiyeline sahip konuların başında Dağlık Karabağ sorununa farklı bakışları yer aldı. Bu konuda, seçilme kaygısı olan Kongre üyeleri, "stratejik çıkarları" ön plana alma eğilimi gösteren ABD yönetimine karşı farklı bir yaklaşım sergiledi. ABD'deki Ermeni lobisi, Kongre üyeleri üzerindeki etkinlikleriyle Dağlık Karabağ sorununu sürekli gündemde tutmayı ve Azerbaycan'ın başını ağrıtmayı başarabildi.

ABD'nin dış politikası; Kongre, yönetim, baskı grupları, kamuoyu ve politikacıların görüşleri etrafında cereyan eden sıkı bir pazarlık sonucu ortaya çıkmaktadır. Başta Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, İran'la Türkiye olmak üzere küresel ve bölgesel güçlerin, ABD'nin Azerbaycan politikasının şekillenmesinde rolü bulunmaktadır. ABD; bir taraftan Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni kışkırtmadan politika üretmeye ve küresel dengeleri korumaya çalışırken, diğer taraftan İran'ı yalnızlığa itme gayreti sergilemektedir. Bununla ilgili olarak 1994'e kadar ABD, Azerbaycan'la ilgili politikasını Rusya Federasyonu'na öncelik vererek uyguladı. ABD

açısından enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılması için gerekli alt yapının çoğunluğunun Rusya Federasyonu'ndan geçmesi nedeniyle bu devletle ilişkilerin iyi tutulması zorunlu görüldü. ABD'nin uyguladığı bu politika, Azerbaycan'ı zorda bıraktı. Dağlık Karabağ sorununu çözmek ve bağımsızlığını korumak için ABD'nin desteğine ihtiyaç duyan Azerbaycan açısından böyle bir politikanın uygulanması hiç uygun olmadı. Azerbaycan, ABD'nin uyguladığı bu politikadan dolayı politik ve ekonomik yapıdan sanayi alt yapısına kadar hemen her alanda Rusya Federasyonu'na bağımlı kalmaya devam etti. Bağımsızlığını güçlendirmeye çalışan Azerbaycan için ABD'nin uyguladığı bu politikanın engelleyici bir rolü oldu.

Bu dönemde, Azerbaycan'daki demokrasiyle insan hakları sorunu ve ülke içinde yaşanan bazı olumsuzlukların normal karşılanması, ikili ilişkileri belirsizliğe iten ve gelişimini engelleyen faktörlerin arasında yerini aldı. Ayrıca Ermeni lobisinin yoğun çalışmalarından dolayı ABD kamuoyunda oluşan olumsuz Azerbaycan imajı da yadsınamaz bir gerçekti. Ermeni lobisinin etkisiyle ABD Kongresi'nin aldığı birtakım kararlar iki devlet ilişkilerinin gelişimini etkileyen faktörler arasında sayılabilir.

Azerbaycan-ABD ilişkilerinin gelişimini engelleyen ve ilişkilere gölge düşüren sorunların başında "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin, Ekim 1992'de ABD Kongresi tarafından kabul edilmesi gelmekteydi. Demokrasinin gelişimi ve serbest piyasa ekonomisine geçiş amacıyla 460 milyon dolar tutarında ABD yardımı yapılmasını engelleyen bu maddenin çıkmasında Ermeni lobisinin etkisi büyük oldu. Ayrıca ABD'de yaşayan Azerbaycan Türklerinin örgütlü şekilde seslerini duyuramaması da etkenlerden biri olarak değerlendirilebilir.

Azerbaycan'ı her türlü ABD yardımından mahrum eden "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde insan haklarına saygı prensibine uygun değildir ve aynı zamanda bölgede barışın sağlanması yolundaki engellerin başındadır. Üstelik dünyada adaletin savunuculuğunu üslenen Kongre'nin bu yaklaşımı, ABD'nin uluslararası arenadaki algısına da tezat teşkil etmiştir.

"Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin kabul edilmesi, Azerbaycan-ABD ilişkilerini ve özellikle de Azerbaycan'ı üç şekilde etkiledi. İlki, Azerbaycan'da demokrasinin gelişimine ve serbest piyasa ekonomisine geçişte engel teşkil etti. İkincisi, ekonomik bakımdan Azerbaycan'ın dış destekten ve özellikle de ABD desteğinden yoksun bıraktı. Üçüncüsü ise bu madde, uluslararası hukuk

normlarına uymadıkları halde hiçbir sorumluluk taşımayan Ermenistan'ı destekleyerek ABD'nin Dağlık Karabağ sorununun çözümünde objektifliğini kısıtladı.

Azerbaycan'a "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin uygulanmasına rağmen Nisan 1993'te Washington'da Azerbaycan Büyükelçiliği açılarak ilişkilerin geliştirilmesi amaçlandı. Bu belirsizlik döneminde ilişkiler karşılıklı ziyaretler şeklinde devam etti. Ziyaretlerden sonra genellikle olumlu açıklamalar yapılsa da bu dönemde ikili ilişkilerin gelişimine yönelik somut adımlar atılamadı.

ABD'nin bu dönemdeki tutumuyla kuzeyden Rusya Federasyonu ve güneyden İran'ın etkisinde kalmasına rağmen Azerbaycan yönetiminin, ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli dış politikasından vazgeçmediği söylenebilir. Azerbaycan'ın, ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli dış politikaya yönelmesinde iki faktörün etkili olduğu söylenebilir. İlki; Azerbaycan'ın güvenliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne karşı potansiyel bir tehlike olarak düşündüğü ve özellikle Dağlık Karabağ sorununda Ermenistan'a fiili destek veren Rusya Federasyonu'na karşı ABD'yi dengeleyici bir faktör olarak görmüştür. İkincisi ise Azerbaycan, ABD'yi aynı zamanda önemli bir iş ortağı olarak değerlendirip Hazar kıyısındaki petrol kaynaklarının işletilmesi için ABD'li işadamlarının teşvik edilmesini amaçlamıştır.

Başlangıçta politik ve ekonomik olarak ABD'yle daha yakın ilişkiler kurmak isteyen Azerbaycan'a karşın ABD, Azerbaycan'la ilişkilerini güçlendirme konusunda pek gönüllü olmadığı için Azerbaycan-ABD ilişkileri belirsizlik olarak değerlendirilen 1991-1994 döneminde asimetrik bir görüntü çizdi.

Azerbaycan, ABD'yle ilişkilerinde "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeyle uğraşırken; ABD'nin Ermenistan'a yönelik yardımları da arttı. Azerbaycan, SSCB'den ayrılan devletler içinde ABD yardımından yoksun ve böyle bir yaptırıma maruz kalan tek devlet oldu. ABD yönetiminin, Azerbaycan ve Ermenistan'a yönelik politikalarındaki bu çifte standart, uzun süre ikili ilişkilerin gelişmesini engelleyerek Azerbaycan'ın uluslararası arenadaki algısını olumsuz yönde etkiledi.

Azerbaycan-ABD ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen ve "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin çıkmasına da neden olan faktörlerin en önemlilerinden biri Dağlık Karabağ sorunudur. Bu dönemde ABD'nin Dağlık Karabağ sorunundaki politikasında dikkati çeken noktaların; sorunun görüşmeler yoluyla çözülmesinden yana olunması, sorunda saldırgan tarafın belirlenmesi konusunda

isteksiz davranılması, Kongre'nin Ermeni lobisi etkisiyle Ermenistan yanlısı tavır alması olduğu söylenebilir. Azerbaycan-ABD ilişkileri uzun süre Dağlık Karabağ sorunu üzerine odaklanmış ve sorunun çözümünde başarı sağlanamayınca da politik ilişkiler önemli bir gelişme gösterememiştir.

2001'e kadar Azerbaycan-ABD ilişkileri incelendiğinde ise Azerbaycan konusunda ABD'de kamu bilincinin arttığı, ABD'li şirketlerin Azerbaycan'la ilgili ticaret ve güvenlik bağları güçlendikçe Ermeni lobisinin de Kongre üzerindeki etkisinin giderek azaldığı görülmektedir. Petrol yataklarının işletilmesiyle ilgili Asrın Anlaşmasının imzalanmasından sonra ABD'nin Azerbaycan'daki stratejik ve ticari çıkarları büyük ölçüde artmıştır. Fakat "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddedeki yaptırımlarının devam etmesi, ABD'nin Dağlık Karabağ sorununun çözümünde etkinliğini ve objektifliğini de kısıtlamıştır.

ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasını belirleyen diğer bir önemli faktör de enerji kaynaklarıdır. Bu bağlamda ilginin odak noktasını, petrolün işletilmesi ve uluslararası pazarlara taşınması konusu oluşturmuştur. ABD, dünya enerji arzının artırılmasını ve Basra Körfezi'ndeki petrol yataklarıyla aynı zamanda Hazar petrollerinin de işletilmesini amaçlamıştır. Bunun için ABD, Azerbaycan'a yönelik ekonomi politikasında özel sektörü destekleyerek serbest piyasa ekonomisi uygulanmasının sağlanmasını ve ticareti artırmayı hedeflemiştir. Bundaki amaç ise Azerbaycan'da ABD'li şirketlerin rahat çalışabilmeleri için politik ve hukuki zeminin oluşturulmasını, mümkün olan en az ticari engelle serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaştırılmasını, enerji kaynaklarında rekabet girişimiyle serbest ticareti sağlamaktır. Azerbaycan petrollerine yönelik imzalanan anlaşmalarda ABD'li şirketler büyük etkinlik göstermiştir. Bu bağlamda Azerbaycan-ABD ekonomik ilişkileri, enerji kaynaklarına odaklanarak gelişme göstermiştir.

ABD'nin Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması konusunda ise doğu-batı boru hattı güzergâhlarını tercih ederek kuzey-güney boru hatlarına karşı çıkması; bölgeye ve özellikle Azerbaycan'a yönelik stratejisinin de temelini oluşturmuştur. Enerji kaynaklarının işletilmesi ve uluslararası pazarlara taşınmasıyla topraklarını koruma stratejisi çerçevesinde Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesinin gerçekleşmesine önem veren Azerbaycan, bu petrol boru hattı ve Hazar'ın hukuki statüsü konusunda ABD'den destek görmüştür. ABD, Bakü-Tiflis-

Ceyhan petrol boru hattı projesine ekonomik nedenlerden çok stratejik hedeflerinden dolayı destek vermiştir. ABD yönetimi boru hatları konusunu, esas itibariyle Kafkasya bölgesinde Rusya Federasyonu'yla rekabeti çerçevesinde değerlendirmekte, işin ekonomik yönünü ikinci planda tutmaktadır.

11 Eylül 2001'den sonra başlayan yeni dönemde ise, özellikle Azerbaycan'ın terörle mücadele konusunda ABD'ye tam destek vermesiyle ilişkiler işbirliği sürecine girmiştir. İki devlet arasında artan politik ve ekonomik ilişkilere rağmen ABD'deki Ermeni lobisinin, Azerbaycan aleyhine faaliyetlerini devam ettirdiği görülmektedir. Fakat Ermeni lobisinin Kongre üzerindeki etkisi 1990'lara göre azalma göstermiştir.

11 Eylül 2001 olaylarından sonra ABD, Azerbaycan'daki politik, ekonomik ve güvenlikle ilgili çıkarlarını daha geniş ele alarak olumlu değişiklikler yapmıştır. Bu bağlamda en önemli değişiklik, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasıdır. ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasında gerçekleştirilen bir diğer önemli değişiklik de ABD yönetiminden yapılan resmi açıklamalarla Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün daha fazla desteklenmesidir.

11 Eylül 2001'den sonra Azerbaycan'ın artan stratejik önemi, ABD'ye terörle mücadele konusunda tam destek vermesi ve bu devlette zaten var olan ABD'nin ekonomik çıkarları, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasında en önemli etkenlerdendir. Bu bağlamda ABD yönetimi, ilişkilerin gelişmesinin önündeki en büyük engellerden olan bu maddenin yürürlüğünün durdurulmasında en uygun zamanı değerlendirmiştir.

Bugüne kadar Azerbaycan, ikili ilişkilerin geliştirilmesi ve ABD'li şirketlerin ülkeye gelerek yatırım yapmaları için gerekenleri yapmıştır. Azerbaycan'ın bu politikasının, 15 Ağustos-15 Ekim 2010'da Azerbaycan'da yapılan anket ve mülakatların sonucunda da görüldüğü gibi var olan olumlu ABD algısından kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca Azerbaycan, ABD'deki diğer çıkar gruplarıyla da yakın ilişkiler kurmuştur. Bu bağlamda 1990'lara kıyasla ABD kamuoyunda, Azerbaycan'la ilgili bilgi eksikliğinin ortadan kalkarak anlayışın da büyük ölçüde değiştiği söylenebilir. Böylece oluşan yeni anlayışın 11 Eylül 2001'den sonra ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasına da yansıdığı görülmektedir: Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü her zamankinden daha fazla destekleyen ve Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik girişimlerini artıran ABD yönetimi, ikili ilişkilere engel teşkil eden

"Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünü Ermeni lobisinin baskılarına rağmen durdurmuştur. ABD'nin uyguladığı bu yeni politikalar; teröre karşı mücadelede hem devlet nezdinde, hem de uluslararası arenada tam destek veren Azerbaycan'a bir tür ödül niteliği taşımıştır.

Azerbaycan ise bu dönemde, ABD'yle ilişkilerinde işbirliği sürecine girmesine rağmen bölgedeki dengeleri de göz önünde bulundurarak ikili ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Azerbaycan'a yönelik yaptırımların en önemlisi olan "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasından sonra ABD'nin Azerbaycan'la askeri alandaki ilişkileri de gelişme göstermiştir. Bu bağlamda ABD, Azerbaycan'la 2007'de "Askeri İşbirliği Planı"nı imzalamasıyla askeri işbirliğine yönelmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikası; Kafkasya'nın jeopolitik konumu, Hazar enerji kaynaklarının işletilmesi ve uluslararası pazarlara ulaştırılmasına bağlı ekonomik ve stratejik çıkarlarıyla oluşturulmuştur. Azerbaycan ise ABD'nin bu politikasına yanıt vererek karşılaştığı ekonomik ve politik sorunların çözümünde, belirlediği öncelikli dış politika hedeflerinin hayata geçirilmesinde ABD'nin desteğini almayı amaçlamıştır. Petrol anlaşmalarının da imzalanmasıyla ABD'nin Azerbaycan'daki çıkarları büyük ölçüde temin edilmiştir.

ABD, petrol şirketleriyle Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının güvenliğinin sağlanması açısından bölgedeki istikrar ve refahı desteklemiştir. Girişimlere rağmen halen çözülemeyen Dağlık Karabağ sorunu ve bugünlerde savaşla ilgili demeçlerin yaygınlaşması, bölgenin istikrar ve refahını destekleyen ABD'nin bu yaklaşımının hayata geçirilmesini tehdit etmektedir. Bu bağlamda ABD'nin barış sürecinde daha aktif rol alması beklenmektedir. Dağlık Karabağ sorununun çözümünün; bölgede istikrar ve refahın sağlanmasına, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin gelişmesine ve ikili ilişkilerde işbirliğinin artırılmasına önemli katkısı olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Abdullayev, Mahir, **Beynalxalq Münasibetler Tarixi**, Bakı, Mütercim Neşriyyatı, 2000.
- Aliyev, Haydar, **Azerbaycan Nefti Dünya Siyasetinde**, C. II, Bakı, Azerbaycan Neşriyyatı, 1997.
- Aliyev, Haydar, **Dünya Siyasetinde Azerbaycan Petrolü**, der. İlham Aliyev ve Akif Muradverdiyev, çev. Abdullah Çiftçi ve Ergün Kocabıyık, C. V, İstanbul, Sabah Kitapçılık, 1998.
- Aliyev, Haydar, **Müsteqilliyimiz Ebedidir**, C. I, Bakı, Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, 1997.
- Altuğ, Yılmaz, **Terörün Anatomisi**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1995.
- Ambrose, Stephen, **Dünyaya Açılım 1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası**, çev. Ruhica Tul, Ankara, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, 1992.
- Aras, Osman, **Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi**, İstanbul, Der Yayınları, 2001.
- Arı, Tayyar, **Amerika'da Siyasal Yapı: Lobiler ve Dış Politika**, İstanbul, ALFA Yayınevi, 2000.
- Arı, Tayyar, **2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi**, İstanbul, ALFA Yayınevi, 1999.
- Arı, Tayyar, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1996.
- Avrupa Birliği, **INOGATE: 1996-2000**, Brüksel, 2001.
- **Avrupa Birliği Kronolojisi 1946-2002**, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı, 2002.
- Avrupa Komisyonu, **TACIS**, Brüksel, TACIS Information Office, 1994.
- **Azerbaycan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye'yle Ekonomik-Ticari İlişkileri**, Bakü, Türkiye Cumhuriyeti Bakü Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007.
- **Azerbaycan'ın İnsani Kalkınma Raporu**, Bakı, Scala Matbaası, 2007.
- **Azerbaycan İqtisadiyyatı**, Bakı, Asiya Universiteti, 2009.
- **Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan Ülke Profilleri**, Ankara, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı, 2000.
- **Azerbaycan Respublikasının Konstitusiyası**, Bakı, Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, 2005.

- **Azerbaycan'da Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayinin Yapısı ve Türkiye ile İlişkiler Açısından Değerlendirilmesi**, Ankara, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 1995.
- **Azerbaycan Ülke Bülteni**, k. y., Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, 2007.
- **Azerbaycan Ülke Raporu**, Ankara, Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1998.
- **Azerbaycan Ülke Raporu**, Ankara, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı, 1996.
- Azimli, Azer, **Azerbaycan-NATO Münasibetleri (1992-2000)**, Bakı, Adiloğlu Neşriyyatı, 2001.
- Baddaley, John, **Ruslar'ın Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil**, çev. Sedat Özden, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1990.
- **Bakı-Tiflis-Ceyhan Raporu**, Bakı, Azerbaycan Statistika Komitesi, 2002.
- Beriş, Yakup ve Gürkan, Aslı, **Türk-Amerikan İlişkilerine Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler**, Washington, TÜSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu, 2002.
- Berkok, İsmail, **Tarihte Kafkasya**, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1958.
- Bilge, Suat, **Milletlerarası Politika**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1996.
- Boniface, Pascal, **Güçsüzlük İsteği**, çev. Murat Tümertekin, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997.
- Bostancıoğlu, Burcu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 2001.
- Bünyadov, Ziya, **Azerbaycan Tarixi**, C. I, Bakı, Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, 1994.
- Cafersoy, Nazim, **Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası (Haziran 1992-Haziran 1993)**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Yayınları, 2001.
- Cafersoy, Nazım, **Eyalet-Merkez Düzeyinden Eşit Statüye: Azerbaycan-Rusya Federasyonu İlişkileri (1991-2000)**, Ankara, ASAM Yayınları, 2000.
- Carr, E. H., **Tarih Nedir?**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1987.
- Çiloğlu, Fahrettin, **Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar**, İstanbul, Sinatle Yayınları, 1998.
- Davutoğlu, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, İstanbul, Küre Yayınları, 2001.
- Devlet, Nadir, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi Türk Dünyası**, İstanbul, Çağ Yayınları, 1993.
- Dugin, Aleksandr, **Osnovı Geopolitiki**, Moskova, Arktogeya, 1997.

- Duran, Meltem, **Azerbaycan Ülke Etüdü**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınevi, 2002.
- Erhan, Çağrı **et al.**, **Kamuoyu ve Türk Dış Politikası Anketi**, Ankara, Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATAUM), 2010.
- Forsythe, Rosemarie, **The Politics of Oil in the Caucasus and Central Asia**, Oxford, The International Institute For Strategic Studies, 1996.
- Gouliev, Resul, **Petrol ve Politika**, çev. Fatma Feran, İstanbul, Medyatik Yayıncılık, 1997.
- Göney, Süha, **Siyasi Coğrafya**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1993.
- Gönlübol, Mehmet, **Uluslararası Politika İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1985.
- Guluzade, Vefa, **Geleceğin Üfüqleri**, Bakı, Azerbaycan Neşriyyatı, 1999.
- **Güney Kafkasya'nın Dünü-Bugünü-Yarını**, İstanbul, Harp Akademileri Yayınları, 1993.
- Güney, Nurşin Ateşoğlu, **Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri (AB-NATO-ABD)**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2006.
- Gürel, Şükrü, **Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1979.
- Hasanlı, Cemil, **Azerbaycan Tarihi (1918-1920)**, Ankara, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, 1998.
- **Hazar-Akdeniz Ham Petrol Boru Hattı Projesi (Azerbaycan)**, Ankara, BOTAŞ, 1998.
- Hesenov, Cemil, **Azerbaycan Beynalxalq Münasibetler Sisteminde (1918-1920)**, Bakı, Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, 1993.
- Hesenov, Eli, **Azerbaycan-ABŞ: Anlaşılmaz Münasibetlerden Strateji Terefdaşlığa Doğru (Oktyabr 1991-Avqust 1997)**, Bakı, Azerbaycan Universiteti Neşriyyatı, 1997.
- Hesenov, Eli, **Azerbaycan'ın Xarici Siyaseti: Avropa Dövletleri ve ABŞ (1991-1996)**, Bakı, Azerneşr, 1998.
- İlhan, Suat, **Dünya Yeniden Kuruluyor**, İstanbul, Ötüken Neşriyatı, 1999.
- İlhan, Suat, **Jeopolitik Duyarlılık**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1998.
- İlhan, Suat, **Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1999.

- İsmayılov, Eldar, Hasanov, Cemil ve Qaffarov, Tahir, **Azerbaycan Tarixi (11)**, Bakı, Öyretmen Neşriyyatı, 1995.
- **Kafkaslar, Ortadoğu ve Avrasya Perspektifinde Türkiye'nin Önemi**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1998.
- **Kafkasya ve Azerbaycan'ın Dünü-Bugünü-Yarını**, İstanbul, Harp Akademileri Yayınları, 1995.
- Karluk, Rıdvan, **Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Ankara, Turhan Kitapevi, 2002.
- Kissinger, Henry, **Diplomasi**, çev. İbrahim Kurt, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.
- Kocaoğlu, Mehmet, **Petrol ve Strateji**, Ankara, Türkeli Yayınları, 1996.
- Köni, Hasan, **Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri**, Ankara, ASAM Yayınları, 2001.
- Kramer, Heinz, **Değişen Türkiye**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2001.
- Lider TV, **Azerbaycan Dış Politikası Anketi**, Bakü, Lider Neşriyyatı, 2010.
- Little, Richard ve Smith, Steve, **Belief Systems and International Relations**, Oxford, Basil Blackwell, 1988.
- Mammadyarov, Elmar, **Azerbaycan Dış Politikasını Etkileyen Faktörler**, Ankara, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, 2010.
- Mehdiyev, Ramiz, **Geçmişin Işığında Demokrasiye Giden Yol**, Bakü, Da Yayıncılık, 2008.
- Mehdiyev, Ramiz, **Modernleşme Xetti Yene De Gündelikdedir**, Bakı, Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, 2009.
- Memmedov, Salih, **İnflasiya ve Maliye Bazarı**, Bakı, Azerbaycan Neşriyyatı, 1999.
- Morgenthau, Hans, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, 6. B., New York, Alfred Knopf, 1978.
- Namazov, Eldar **et al.**, **Birlikte Yeni Esre Doğru**, Bakı, Nurol Neşriyyatı, 1998.
- **NATO El Kitabı**, Brüksel, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998.
- **Neft Müqavileleri**, Bakı, Azerbaycan Statistika Komitesi, 2000.
- Nesibli, Nesib, **Azerbaycan Geopolitikası ve Neft**, Bakı, Xezer Universiteti Neşriyyatı, 2000.
- Nesirov, Elman, **Azerbaycan-ABŞ Münasibetleri**, Bakı, Qanun Neşriyyatı, 1998.

- Nye, Joseph, **Le Leadership Americain Quand les Regles du Jeu Changent**, Nancy, Presses Universitaires de Nancy, 1992.
- Oğan, Sinan, **Türkiye-Azerbaycan Ekonomik İlişkilerinin Geliştirilmesi Konferansı**, Bakü, TİKA Yayınları, 1996.
- Orujov, Hidayet, **Heydar Aliyev and National Policy in Azerbaijan**, Baku, Sharg-Garb, 2006.
- Özdağ, Ümit, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri (Jeopolitik İnceleme)**, Ankara, ASAM Yayınları, 2002.
- Pamir, Necdet, **Bakü-Ceyhan Boru Hattı (Orta Asya ve Kafkasya'da Bitmeyen Oyun)**, Ankara, ASAM Yayınları, 1999.
- Piriyev, Abbas, **Siyasi Strategiya ve Milli Tehlükesizlik Problemi**, Bakı, Bakı Dövlet Universiteti Neşriyyatı, 2002.
- Qasımov, Musa, **Azerbaycan Beynalxalq Münasibetler Sisteminde**, Bakı, Genclik Neşriyyatı, 1996.
- Qasımov, Musa, **Azerbaycan'ın Xarici Siyaseti (Konsepsiya Meseleleri)**, Bakı, Mütercim Neşriyyatı, 1997.
- Sander, Oral, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, 7. B., Ankara, İmge Kitapevi, 1998.
- Saray, Mehmet, **Azerbaycan Türkleri Tarihi**, İstanbul, Nesil Yayıncılık, 1993.
- Seferov, P.Ş., **1990-cı İllerde Azerbaycan'ın Beynelxalq Veziyyeti ve Xarici Siyaseti (Metodik Vesait)**, Bakı, Azerbaycan Dövlet Pedaqoji Universiteti, 1999.
- Smith, Tony, **The Power of Ethnic Groups in the Making of American Foreign Policy**, Boston, Harward University Press, 2000.
- Sönmezoğlu, Faruk, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1992.
- Sönmezoğlu, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995.
- Sükan, Ziya, **BDT ve Türk Cumhuriyetleri**, Ankara, Ankara Sanayici ve İşadamları Derneği Yayını, 1992.
- Şenel, İbrahim, **Azerbaycan Ülke Raporu**, Ankara, İGEME, 1998.
- Şıhaliyev, Emin, **Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya, İran, Türkiye Rekabetleri ve Ermeni Faktörü**, Ankara, Naturel Yayınları, 2004.
- Tahirzade, Edalet, **Elçi Bey**, Bakı, Respublika Qazeti Neşriyyatı, 1999.
- Topçubaşov, Ali Merdan, **Paris Mektupları**, Bakı, Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, 1998.

- Uslu, Nasuh, **Türk-Amerikan İlişkileri**, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000.
- Waltz, Kenneth, **Man, The State and War: A Theoretical Analysis**, New York, Columbia University Press, 1959.
- Wiarda, Howard, **American Foreign Policy, Actors and Process**, New York, Harper Collins College Publishers, 1996.
- Yapıcı, Utku, **Yeni Soğuk Savaş (Putin, Rusya ve Avrasya)**, İstanbul, Başlık Yayın Grubu, 2007.
- Yerasimos, Stefanos, **Milliyetler ve Sınırlar (Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu)**, çev. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995.
- Yıldırım, Dursun ve Özönder, Cihat, **Karabağ Dosyası**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1991.

Makaleler

- Abbasov, Namiq, "Beynelxalq Terrorizme Qarşı Birge Mübarize Dövrün Telebidir", **Dirçeliş XXI Esr**, No. 49 (2002), s. 86-93.
- Abramowitz, Morton, "Amerika'nın Türkiye Politikasının Belirlenmesi Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler", **Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası**, çev. Faruk Çakır ve Nasuh Uslu, Ankara, Liberte Yayınları, 2000, s. 221-268.
- "ABŞ Prezidenti Corc Buş 907-ci Düzelişin Quvvesinin Dayandırılması Haqqında Senedleri İmzalamıştır", **Dirçeliş XXI Esr**, No. 47 (Ocak 2002), s. 61-65.
- Adams, Terry, "Will Azerbaijan Really Benefit From the Consortium Contract?", **Azerbaijan International**, C. III, No. 2 (Yaz 1995), s. 40-44.
- Ağacan, Kamil, "Genişleyen NATO ve Güney Kafkasya", **Stratejik Analiz**, C. III, No. 27 (Temmuz 2003), s. 87-92.
- Akgül, Deniz Altınbaş, "...ve AB Devletini Kuruyor: Avrupa Anayasası Üzerine Değerlendirme", **Stratejik Analiz**, C. III, No. 32 (2003), s. 18-33.
- Akşin, Deniz, "Pax Americana'nın Prensipleri ve Amerikan Güvenlik Stratejisi: ABD'nin Emperyalist Yüzü", **Stratejik Analiz**, C. III, No. 32 (Aralık 2002), s. 51-56.
- Aliyev, Natig, "Petrol Azerbaycan'ın Milli Serveti", **Diyalog Avrasya**, No. 1 (Şubat 2001), s. 81-84.
- Aras, Damla, "Minareyi Çalan Kılıfını Hazırladı: Bir Başka Açıdan 11 Eylül", **Stratejik Analiz**, C. III, No. 24 (Nisan 2002), s. 36-41.

- Armitage, Richard, "Russia's Bad Neighbor Policy", **Azerbaijan International**, C. II, No. 4 (Kış 1994), s. 37-40.
- Arslan, Faruk, "Azerbaycan Ekonomisinde Geçiş Dönemi", **Hazar Bilim Sanat ve Kültür Dergisi**, No. 1 (İlkbahar 2000), s. 14-22.
- Aslan, Yasin, "Azerbaycan'da Sovyet Oyunu", **Yeni Forum**, 14 C., No. 290 (Temmuz 1993), s. 16-25.
- Aslanlı, Araz, "ABD'de Adaletsizliğe Verilen Ara: 907 Sayılı Ek Maddenin Uygulanmasının Durdurulması", **Stratejik Analiz**, C. II, No. 21 (Ocak 2002), s. 55-62.
- Aslanlı, Araz, "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", **Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)**, C. VII, No. 1 (İlkbahar 2001), s. 393-430.
- Ataöv, Türkkaya, "Terrorism Versus Liberation Movements in International Law", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 42 C., No. 1-4 (Ocak-Aralık 1987), s. 15-47.
- Atasir, Ayşen, "ABD'nin Kafkasya Politikasında Son Gelişmeler ve Türkiye", **Stratejik Analiz**, C. IV, No. 37 (Mayıs 2003), s. 75-80.
- Aydın, Mustafa, "Dağlık (Yukarı) Karabağ Sorunu", **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, ed. Baskın Oran, C. II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 401.
- Aydın, Mustafa, "Diaspora Mantalitesi", **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, ed. Baskın Oran, C. II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 408.
- Aydın, Mustafa, "Geopolitics of Central Asia and the Caucasus; Continuity and Change Since the End of the Cold War", **The Turkish Yearbook of International Relations, Ankara University Faculty of Political Science**, No. 32 (2001), s. 167-216.
- Aydın, Mustafa, "Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler", **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, ed. Baskın Oran, C. II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 366-439.
- Aydın, Turan, "Rusya'nın Petrol ve Doğalgaz Politikası", **Avrasya Etüdleri**, C. I, No. 4 (Kış 1995), s. 40-62.
- "Azerbaijan Students Study in Seattle", **Azerbaycan International**, C. I, No. 1 (Sonbahar 1994), s. 70-73.
- "Azerbaycan, Gürcüstan ve Türkiye'ni Daha Sıx Birleşdirecek Bakı-Tiblisi-Ceyhan Neft Kemeri Qafqazda Sülhün, Emin-Amanlığın ve Tehlükesizliyin Teminatçısı Olacaqdır", **Dirçeliş XXI Esr**, No. 55 (Eylül 2002), s. 43-52.

- Bal, İdris, "ABD'nin Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Politikası", **Bağımsızlıklarının Onuncu Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 225-259.
- Barlas, Mehmet, "Geçmişten Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri", **Yeni Avrasya Stratejileri**, Yeni Avrasya Dergisi'nin Eki, s. 22-28.
- Bayır, Emre ve Aslanlı, Araz, "Tehdit Merkezli Bir Dış Politika: İran'ın Azerbaycan Politikası", **Stratejik Analiz**, C. II, No. 18 (Ekim 2001), s. 50-57.
- Berls, Robert, "ABŞ'da Ermeni Lobisi Ermenistan'ın Uzun Müddetli Maraqlarına Xidmet Edir mi?", **Dirçeliş XXI Esr**, No. 18 (Ağustos 1999), s. 70-72.
- Blank, Stephen, "Kafkasya Güvenliğinde Yeni Eğilimler", **Avrasya Etüdleri**, 13 C., No. 1 (İlkbahar 1998), s. 2-8.
- Brzezinski, Zbigniew, "Bir Avrasya Stratejisi", **Türkiye Günlüğü**, No. 35 (Eylül-Ekim 1997), s. 41-59.
- Brzezinski, Zbigniew, "Post-Communist Nationalism", **Foreign Affairs**, 68 C., No. 5 (Kış 1989-1990), s. 1-25.
- Cafersoy, Nazim, "Bağımsızlığın Onuncu Yılında Azerbaycan-Rusya Federasyonu İlişkileri (1991-2001)", **Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)**, C. VII, No 1 (İlkbahar 2001), s. 302-313.
- Calleo, Daniel, "Le Role des Etats-Unis dans la Nouvelle Europe", **Relations Internationales et Strategiques**, C. I, No. 7 (1992), s. 193-203.
- Carton, Alain, "Les Ressorts de la Puissance Americaine", **Relations Internationales et Strategiques**, C. I, No 7 (1992), s. 160-171.
- Clawson, Patrick, "Enerji Güvenliği, İran Körfezi ve Hazar Havzası", **Stratejik Analiz**, C. I, No 2 (Haziran 2000), s. 71-75.
- Clinton, William, "La Fin de la Guerre Froide n'a pas Elimine les Perils", **Relations Internationales et Strategiques**, C. I, No. 11 (1993), s. 7-17.
- Cohen, Ariel, "Yeni Büyük Oyun: Avrasya'da Boru Hattı Siyaseti", **Avrasya Etüdleri**, C. III, No. 1 (İlkbahar 1996), s. 2-15.
- Cornell, Svante, "Turkey and the Conflict in Nagorna Karabakh: A Delicate Balance", **Middle Eastern Studies**, C. XXXIV, No. 1 (Ocak 1998), s. 51-72.
- Croissant, Cynthia ve Croissant, Michael, "Hazar Denizi Statüsü Sonucu: İçeriği ve Yansımalar", **Avrasya Etüdleri**, C. III, No. 4 (Kış 1997), s. 24-29.

- Çakmak, Haydar, "AB'nin Kafkasya Politikası", **Karadeniz Araştırmaları**, No. 3 (Güz 2004), s. 141-145.
- Çelik, Kenan ve Kalaycı, Cemalettin, "Azeri Petrolünün Dünü ve Bugünü", **Journal of Qafqaz University**, C. II, No. 2 (1999), s. 61-69.
- Çernyavskiy, S., "Zapadnaya Aktivnost vı Zakavkaze", **Mejdunarodnaya Jizn**, No. 6 (1998), s. 11-17.
- Çolakoğlu, Selçuk, "Uluslararası Hukuk'ta Hazar'ın Statüsü Sorunu", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. LIII, No. 1-4 (Ocak-Aralık 1998), s. 107-113.
- Çongar, Yasemin, "ABD'nin Bakü-Ceyhan Politikası", **Yüzyılın Petrol Savaşı**, İstanbul, Elya Yayıncılık, 1998, s. 21-39.
- Dartan, Muzaffer ve Hatipoğlu, Esra, "Avrupa Birliği Genişleme Sürecinin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesine Etkileri", **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, No. 2 (2001), s. 88-90.
- Davutoğlu, Ahmet, "Türkiye-AB İlişkisinin Stratejik Boyutu", **Yeni Türkiye Dergisi**, C. I, No. 1, s. 491-512.
- Demir, Ali Faik, "AB'nin Güney Kafkasya Politikası", **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, der. Beril Dedeoğlu, İstanbul, Boyut Matbaacılık, 2003, s. 362-378.
- Demir, Ali Faik, "SSCB'nin Dağılmasından Sonra Türkiye-Azerbaycan İlişkileri", **Değişen Dünya ve Türkiye**, der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1996, s. 217-235.
- Dickerson, John, "A Man with a Mandate", **Time**, 16.12.2002, s. 80-83.
- Dion, Richard, "Cutting up the Caspian", **The World Today**, C. X, No. 3 (Mart 1998), s. 81-83.
- "Diplomatic Interview with American Embassy Richard Kauzlarich", **Azerbaijan International**, C. I, No. 2 (Kış 1995), s. 46-51.
- Efegil, Ertan, "Washington'da Hazar Havzası Politikası ve Türkiye", **Avrasya Dosyası (ABD Özel)**, C. VI, No. 2 (Yaz 2000), s. 187-202.
- "Enerji", **Dışişleri Güncesi**, Ankara, Dışişleri Bakanlığı, 2000, s. 161-183.
- Erdoğan, Bilgin, "ABD'nin Orta Asya Siyaseti", **Orta Asya Türk Cumhuriyetleri**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2006, s. 232-248.

- Erhan, Çağrı, "ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No. 56/4 (Ekim-Aralık 2001), s. 78-93.
- European Commission, "The European Union's Relations with the South Caucasus, Under the Partnership and Cooperation Agreements", **272 Final**, No 1 (June 1999), s. 2-8.
- Fuller, Elizabeth, "Azerbaijan After the Presidential Elections", **RFE/RL Research Report**, C. I, No 26 (Temmuz 1992), s. 7-11.
- Fuller, Elizabeth, "Azerbaijan Belatedly Signs Bishkek Karabakh Protocol", **RFE/RL, News Briefs 3**, No 20 (Mayıs 1994), s. 43-48.
- Fuller, Elizabeth, "Azerbaijan's Relations with Russia and the CIS", **RFE/RL Research Report**, C. I, No 43 (Ekim 1992), s. 52-57.
- Fuller, Graham, "Geopolitical Dynamism of the Caspian Region", **Caspian Crossroads**, C. III, No. 2 (1997), s. 4-11.
- Gökay, Bülent, "Caspian Uncertainties: Regional Rivatries and Pipelines", **Perceptions**, C. II, No. 5 (Mart-Mayıs 1998), s. 51-63.
- Gürses, Emin, "Kafkasya'da Uluslararası Rekabet", **Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)**, C. VII, No. 1 (İlkbahar 2001), s. 250-273.
- Gürses, Emin, "Türkiye Kafkasya'da Rusya'yı Görmezden Gelmemeli", **Nokta**, 14-20 Mart 1999, s. 46-53.
- Halbach, Uwe, "Çeçenistan ve Rus Yakın Çevresi", **Menfaatler Çatışması Ortasında Türkiye**, der. Yılmaz Tezkan, İstanbul, Ülke Kitapları, 2000, s. 193-216.
- Hasanlı, Cemil, "Azerbaycan-ABD İlişkileri (1918-1920)", **Azerbaycan**, No. 291 (Mayıs-Haziran 1993), s. 8-12.
- Hasanlı, Cemil, "Azerbaycan-ABD İlişkileri (1918-1920)", **Azerbaycan**, No. 294 (Kasım-Aralık 1993), s. 7-11.
- Hays, Wallance, "US Congres and the Caspian", **Caspian Crossroads**, C. III, No. 3 (Kış 1998), s. 2-5.
- Hesenov, Eli, "Azerbaycan Beynalxalq Münasibetler Sisteminde", **Journal of Qafqaz University**, No. 11 (İlkbahar 2003), s. 47-60.
- Hyland, William, "The Case for Pragmatism", **Foreign Affairs**, 71 C., No. 1 (1992), s. 35-48.

- İbrahimli, Haleddin, "Azerbaycan Diasporası: Mevcut Durum ve Geleceği Konusunda Bazı Notlar", **Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)**, C. VII, No. 1 (İlkbahar 2001), s. 469-482.
- İbrahimov, Rövşen, "Dağlık Karabağ Sözde Cumhuriyetinin Bağımsızlığının Tanınması Durumunda Uluslararası Ortamda Ortaya Çıkabilecek Sorunlar", **Ermeni Araştırmaları**, No. 6 (Yaz 2002), s. 112-121.
- İstanbul İhracatçı Birlikleri, "Dost ve Kardeş Ülke Azerbaycan", **Export**, No. 11 (2001), s. 27-38.
- İşyar, Ömer, "Ermenilerin Dağlık Karabağ Uyuşmazlığına İlişkin Tutumlarının İçsel Nedenleri", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No. 29 (Ekim 2003), s. 1-43.
- İyikan, Necati, "ABD'nin Azerbaycan İlişkilerine Etki Eden Parametreler", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. I, No. 21 (2009), s. 257-266.
- "Kafkasların Lideri, Modern Azerbaycan'ın Önderi, Türkiye'nin Büyük Dostu: Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev", **Siyaset**, C IX, No. 103 (Nisan 2003), s. 16-19.
- Kalitski, John, "ABŞ ile Azerbaycan Arasında Kommersiya Münasibetleri Haqqında", **Dirçeliş XXI Esr**, No. 21-22 (Kasım-Aralık 1999), s. 61-66.
- Kangas, Roger, "The US Perspective on the Turkic Republics: From Economics to Geopolitics", **Bağımsızlıklarının Onuncu Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 207-224.
- Kasım, Kamer, "Azerbaycan'ın Dış Politikası", **Bağımsızlıklarının Onuncu Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 433-446.
- Kasım, Kamer, "The Nagorno-Karabakh Conflict, Caspian Oil and Regional Powers", **The Politics of Caspian Oil**, ed. Bülent Gökay, Londra, Palgrave, 2001, s. 185-198.
- Koni, Hasan, "Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi", **Stratejik Analiz**, C. III, No. 26 (Haziran 2003), s. 81-83.
- Koni, Hasan, "Yeni Hegemonya ve Türkiye", **21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği**, Ankara, ASAM Yayınları, t. y., s. 11-18.
- Kozlov, Vladimir, "Nationalism National Separatism and the Russian Question", **Russian Politics and Law**, No. 1 (Ocak-Şubat 1995), s. 70-82.

- Kösebalaban, Hasan, "Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler", **2023 Dergisi**, No. 1 (Kasım 2002), s. 32-46.
- Kut, Gün, "Yeni Türk Cumhuriyetleri ve Uluslararası Ortam", **Bağımsızlığın İlk Yılları (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, s. 9-24.
- Kut, Şule, "Yeni Türk Cumhuriyetlerinin Dış Politikaları", **Bağımsızlığın İlk Yılları (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, s. 244-257.
- Kürkçüoğlu, Ömer, "Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. XXXV, No. 1-4 (Ocak-Aralık 1980), s. 309-335.
- Lelyveld, Michael, "Turkey: US Urges Solution to Caspian Pipeline", **RFE/RL**, 23.09.1999, s. 2-5.
- Lütem, Ömer, "Olaylar ve Yorumlar", **Azerbaycan**, 50 C., No. 341 (Mart-Nisan 2002), s. 3-7.
- Lütem, Ömer, "Olaylar ve Yorumlar", **Ermeni Araştırmaları**, No. 1 (İlkbahar 2001), s. 29-35.
- Lütem, Ömer, "Olaylar ve Yorumlar", **Ermeni Araştırmaları**, No. 6 (Yaz 2002), s. 16-21.
- Lyle, Robert, "Caspian: Views Differ on Viability of Oil Pipelines", **RFE/RL**, 04.03.1999, s. 1-3.
- Lynch, Dov, "The EU: Towards a Strategy", **The South Caucasus: A Challenge for the EU**, Paris, Institute for Security Studies European Union, 2003, s. 182-199.
- Mamedov, Rustam, "International Legal Status of the Caspian Sea: Issues of Theory and Practice", **The Turkish Yearbook of International Relations**, No. 32 (2001), s. 217-259.
- Maresca, John, "Peace Pipeline to End the Nagorne Karabakh Conflict", **Caspian Crossroads**, No. 1 (1995), s. 17-23.
- Memmedov, Xaqan, "Soyuq Müharibe'den Sonra Beynalxalq Münaqişeler Fonunda Amerika-Azerbaycan Münasibetleri", **Dirçeliş XXI Esr**, No. 58 (Aralık 2002), s. 136-150.
- Mesimov, Ali, "Bağımsızlık Yıllarında Azerbaycan-Türkiye İlişkileri", **Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)**, C. VII, No. 1 (İlkbahar 2001), s. 279-287.

- Minassian, Gaidz, "Caucase du Sud: Les Enjeux de la Cooperation Regionale", **Politique Etrangere**, Paris, Publie par l'institut Français des Relations Internationales, 2002, s. 715-731.
- Necefov, Z., "Azerbaycan'ın Milli Tehlükesizlik Problemleri: Nezeri Meseleler", **Beynelxalq Heyat**, C. II, No. 4 (1998), s. 7-12.
- Nesipli, Nesip, "Azerbaijan's Geopolitics and Oil Pipeline Issue", **Perceptions**, C. IV, No. 4 (Aralık 1999-Şubat 2000), s. 114-122.
- Nesipli, Nesip, "Azerbaycan ve Moskova-Erivan-Tahran İttifakının Jeopolitik Kuşatması", **Stratejik Analiz**, C. I, No. 4 (Ağustos 2000), s. 61-66.
- Nesirov, Elmar, "Azerbaycan-ABŞ Münasibetlerinin Anlaşma Terefleri: Kongres ve Onun Qanunvericilik Prosesinin Detayları", **Qanun**, 48 C., No. 8 (Kasım 2000), s. 46-51.
- Nesirov, Elmar, "Azerbaycan-ABŞ Münasibetleri Qerb Tarixşünaslığında", **Azerbaycan: XX Esrden XXI Esre**, Bakı, Ali Diplomatiya Kolleci, 2002, s. 214-218.
- Nichol, Jim, "Azerbaycan: Temel Gerçekler", **Kafkasya ve Azerbaycan'ın Dünü-Bugünü-Yarını**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1995, s. 1-5.
- Nuğman, Gülnar, "Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsü", **Avrasya Etüdleri**, No. 13 (İlkbahar 1998), s. 85-89.
- Nussbaum, Bruce, "Foreign Policy: Bush is Half Right", **Business Week**, No. 38002 (Temmuz 2002), s. 44-52.
- Oğan, Sinan, "Azerbaycan'ın Tanımlanamayan Ekonomisi ve Türkiye'yle Ekonomik İlişkileri", **Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)**, C. VII, No. 1 (İlkbahar 2001), s. 56-85.
- Onay, Yaşar, "Hazar Enerji Kaynakları'nın Jeopolitik ve Jeoekonomik Dinamikleri", **Avrasya Etüdleri**, C. VIII, No. 3 (Sonbahar 2002), s. 29-67.
- Oran, Baskın, "Uluslararası Ortam ve Dinamikler", **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, ed. Baskın Oran, C. II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 10-33.
- Ottoman, Ali, "Le Desenclavement de l'Asie Centrale et du Caucase, Role Inedit pour Une Ere Nouvelle", **Cahier D'etude sur la Mediterranee Orientale et le Monde Turco-Iranien**, No. 18 (Temmuz-Aralık 1994), s. 201-231.
- Özen, Suat, "Avrupa Birliği'nin "Yeni Komşuluk Politikası" Bağlamında Güney Kafkasya", **Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Ankara, ASAM Yayınları, 2004, s. 1-24.

- Özşahin, Cüneyt, "11 Eylül Sonrası Yeniden Yapılandırılan Kavramlar ve Irak Müdahalesi: Mitler ve Gerçekler", **Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar**, No. 40 (Bahar 2003), s. 13-18.
- Pala, Cenk, "21. Yüzyılda Dünya Enerji Dengesinde Petrolün ve Hazar Petrollerinin Yeri ve Önemi", **Petrogas**, C. I, No. 8 (Mart-Nisan 1999), s. 7-20.
- Pamir, Necdet, "Hazar Bölgesi'nde Enerji Politikaları: Avrupa'nın ve ABD'nin Konseptleri", **Avrupa'nın ve Türkiye'nin Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu'da Ortak İlgi Alanları**, Ankara, Harp Akademileri Basımevi, 2000, s. 127-163.
- Rasizade, Alec, "Azerbaijan After a Decade of Independence: Less Oil, More Graft and Poverty", **Caspian Asian Survey**, 21 C., No. 4 (Aralık 2002), s. 349-370.
- Recknagel, Charles, "Central Asia: US Supports Multiple Pipelines from Caspian Sea", **RFE/RL**, 13.11.1999, s. 2-11.
- "Reconsidering the 'Freedom Support Act'", **Azerbaijan International**, C. II, No. 4 (Kış 1994), s. 45-49.
- Robinson, Roger, "Hazar Petrolleri ile Neden İlgilenmeliyiz?", **Yeni Forum**, No. 29 (Aralık 1995), s. 43-48.
- Rotenberg, Michael ve Howard, Glen, "Azerbaijan Oil Industry", **Russian Oil and Gas Guide**, C. II, No. 3 (Temmuz 1993), s. 31-37.
- Sadayoğlu, Perviz, "Soyuq Müharibeden Sonra Azerbaycan-ABŞ Münasibetleri", **World of Azerbaijan**, C. XI, No. 9 (Ekim 2010), s. 43-49.
- Saheb, N. ve Javadi, M., "Oil: Azerbaijan Economic Rebirth", **Azerbaijan International**, C. II, No. 2 (Yaz 1994), s. 7-15.
- Sancak, Ercan, "Azerbaycan'da Uygulanan İstikrar Politikası ve Enflasyon", **Bağımsızlıklarının Onuncu Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 537-562.
- Sarıahmetoğlu, Nesrin, "Hazar Petrol Boru Hattının Güzergâhı ve Güvenliği Meselesine Bir Bakış", **Avrasya Etüdleri**, C. VI, No. 1 (İlkbahar 2000), s. 72-83.
- Sezgin, Mahmut, "Güney Kafkasya'da Ulaştırma ve Jeostrateji", **Stratejik Analiz**, C. II, No. 25 (Mayıs 2002), s. 41-48.
- Sezgin, Mahmut, "Irak Savaşı'nın Kafkasya'ya Yansımaları", **Stratejik Analiz**, C. III, No. 37 (Haziran 2003), s. 10-11.

- Sobhani, Sohrab, "Denying Aid to Azerbaijan, Putting US Energy Sector at Peril", **Houston Chronicle**, 27.12.1992, s. 5-7.
- "TACIS Programı", **Güncel Avrupa**, C. I, No. 2-3 (Şubat-Mart 1996), s. 15-19.
- Tellal, Erel, "Güney Kafkasya Devletlerinin Dış Politikaları", **Mülkiye Dergisi**, C. XXIV, No. 225 (Kasım-Aralık 2000), s. 85-109.
- Tellal, Erel, "SSCB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, ed. Baskın Oran, C. II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 158-166.
- Tellal, Erel, "SSCB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, ed. Baskın Oran, C. II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 540-550.
- "The Caucasus is a Settlement Possible?", **The Economist**, 24.06.2000, s. 35-37.
- "UN-Largest Country Donors of Humanitarian Aid: 1993-1994", **Azerbaijan International**, No. 1 (Yaz 1994), s. 41-43.
- "US Humanitarian Aid for Caucasus via the UN: Armenia, Azerbaijan and Georgia July 1993-March 1994" **Azerbaijan International**, No. 1 (Yaz 1994), s. 44-47.
- "US Policy in the Caucasus and Sentral Asia", **The Heritage Foundation**, C. XI, No 32 (Temmuz 1997), s. 1-4.
- Uzgel, İlhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, ed. Baskın Oran, C. II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 34-82.
- Uzgel, İlhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, ed. Baskın Oran, C. II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 243-325.
- Valiyev, Anar, "Azerbaijan's Foreign Policy Since The Russian-Georgian War", **Azerbaijan Diplomatic Academy**, C. III, No. 12 (Aralık 2008), s. 32-39.
- Wilson, Ross, "Policy of the United States and the Development of the Energy Sector in Azerbaijan", **Journal of Qafqaz University**, No. 11 (İlkbahar 2003), s. 205-209.
- Winter, Sonia, "Central Asia/Caucasus: A Mission to Deter Iranian Connection", **RFE/RL**, 11.12.1997, s. 2-6.
- Yavuz, Kemal, "Orta Asya'nın Batı'ya Açılan Kapısı: Kafkasya", **Ulusal Strateji**, No. 2 (2000), s. 74-81.
- Yerasimos, Stephane, "Transcaucasie: Le Retour de la Russie", **Herodote**, No 81 (İlkbahar 1996), s. 179-213.

- Yıldız, Yavuz Gökalp, "Kafkas Toplumlarının Siyasi ve Ekonomik Yapıları ve Gelişmeleriyle Bunlar Üzerinde Güç ve Rekabet Mücadeleleri ve Türkiye'nin İzlemesi: Öngörülen Politikalar ve Etkinlikler", **Kafkaslar, Ortadoğu ve Avrasya Perspektifinde Türkiye'nin Önemi**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1998, s. 101-182.
- Zengin, Eyüp ve Askerov, Ali, "Yukarı Karabağ Sorununda Yeni Aşama: Paris Görüşmesi ve Sorunun Kaynağının Genel Bir Değerlendirilmesi", **Azerbaycan: XX Esrden XXI Esre**, Bakü, Ali Diplomatiya Kolleci, 2002, s. 70-77.
- Zengin, Eyüp ve İbrahimov, Rövşen, "Putin'in Azerbaycan Ziyareti ve Azerbaycan-Rusya İlişkileri", **Bağımsızlıklarının Onuncu Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 201-205.

Belgeler ve Raporlar

- Avrupa Komisyonu, **Energy: Let Us Overcome Our Dependence**, Brüksel, 2002.
- Avrupa Komisyonu, **INOGATE Umbrella Agreement**, Brüksel, 2002.
- Avrupa Komisyonu, **Programma TACIS, Godovoy otçet za 1997 god** (Tacis programı, 1997 yılı raporu), Brüksel, 03.07.1998.
- "Azerbaijan and the United States Have Become Close Allies", **Embassy of Azerbaijan**, Washington, 11.08.1997.
- **Europe Agreement Establishing an Assocition between The European Communities and Their Member States of the one Part and Bulgaria of the other Part**, Final Act, OJL358, 31.12.1994.
- **Feasibility Studies for Oil and Gas Pipelines Throught the Caspian Sea**, Project No. 96.01, Brüksel, 1997.
- **Follow up on Institutional Issues**, Project No. 97.04, Brüksel, 1998.
- **İTAR-TASS Haber Ajansı**, 14 Mart 1997.
- **Institutional Issues and Strenghtening of Regional Cooperation**, Project No. 96.07, Brüksel, 1998.
- **Priority Investements in Oil and Gas Infranstructure**, Project No. 97.04, Brüksel, 1998.
- **Rehabilitation, Modernization and Rationalization of Existing Gas Transmission Systems**, Project No. 96.03, 96.04, 96.05, 96.06, Brüksel, 1997.

- **Rehabilitation of Crude Oil and Oil Products Transportation Networks**, Project No. 96.02, Brüksel, 1997.
- **Transatlantic Partnership On Political Cooperation**, Birmingham, ABD–AB Zirvesi, 18 Mayıs 1998.

Gazeteler

- Abbasov, Namiq, "Milli Tehlükesizlik Organlarının Seksen İllik Yığıncağındaki Meruze", **Azerbaycan**, 17.04.1999.
- Ağacanqızı, Melahet, "ABŞ-ın Qafqazya-da Reqabeti", **Azadlıq**, 13.10.2010.
- Akgün, Mensur, "Hazar'ın Statüsü", **Yeni Yüzyıl**, 09.07.1998.
- Aliyev, Ferhat, "Azerbaycan'da Xarici İnvestisiyalar: Nailiyetler ve Problemler", **Xalq Qazeti**, 26.08.1999.
- Aliyev, Haydar, "Dünya Azerbaycanlılarına Müracat", **Xalq Qazeti**, 27.12.2000.
- Altaylı, Seyfettin, "Dost Ölke ABŞ", **Adalet**, 29.09.2010.
- "Anadolu Torpağında Görüşmeler", **Xalq Qazeti**, 30.06.1992.
- Astanbeyli, Elnur, "Terör Ehvalatlarının İl Dönümü", **Azadlıq**, 11.09.2010.
- **Azadlıq**, 18.03.1992; 20.06.1992; 13.08.1992; 27.10.1992; 25.05.1993; 07.08.2001.
- **Azerbaycan**, 29.05.1989; 29.10.1991; 17.01.1992; 23.01.1992; 30.10.1992; 05.01.1993; 22.01.1993; 12.02.1993; 04.04.1993; 07.05.1993; 15.05.1993; 22.06.1993; 25.06.1993; 14.09.1993; 26.11.1993; 04.12.1993; 28.02.1994; 07.05.1994; 28.06.1994; 19.07.1994; 27.07.1994; 16.08.1994; 06.09.1994; 03.12.1994; 13.12.1994; 02.11.1995; 29.03.1996; 13.04.1996; 06.06.1996; 11.06.1996; 19.06.1996; 24.06.1996; 04.03.1997; 13.03.1997; 27.07.1997; 02.08.1997; 03.09.1997; 21.04.1998; 17.09.1998; 03.01.1999; 14.02.1999; 29.04.1999; 10.02.2000; 23.03.2000; 13.06.2000; 06.07.2000; 08.10.2000; 14.01.2001; 05.08.2001; 11.09.2001; 13.09.2001; 09.11.2002; 25.02.2003; 26.02.2003; 27.02.2003; 28.02.2003; 01.03.2003; 27.04.2003; 21.06.2003; 21.07.2003; 13.12.2003; 18.04.2004; 28.07.2004; 26.03.2005; 14.12.2006; 24.06.2010; 04.07.2010; 14.07.2010.
- "Azerbaycan Lobbisi: Onu Nece Formalaştırmaq Olar?", **Azerbaycan**, 22.06.1993.
- **Azerbaycan Müellimi**, 26.04.1991; 23.09.1997; 01.03.2000; 12.09.2004; 24.03.2005; 21.09.2005; 24.10.2008.
- Bagirov, Adil, "Caspian Energy and the Future of US-Azerbaijan Relations", **Baku Today**, 15.10.2010.

- **Bakinskiy Raboçiy**, 05.07.1994.
- **Baku Today**, 19.09.2010.
- Bayramlı, Ceyhun, "ABŞ Xalqının Acılarını Biz de Yaşadıq", **Yeni Çağ**, 12.09.2010.
- **525-ci Qazet**, 03.08.2001; 28.01.2002; 26.02.2003; 28.10.2004; 18.01.2010; 26.06.2010; 28.06.2010; 06.07.2010; 13.07.2010; 28.07.2010; 21.08.2010; 11.01.2011; 18.01.2011.
- Börüsov, Enver, "ABŞ Bizi Başa Düşür mü?", **Ayna**, 27.08.2010.
- **Chicago Tribune**, 05.08.1997.
- Croissant, Michael, "ABD'nin Transkafkasya Politikası", **Zaman**, 01.09.1998.
- **Cumhuriyet**, 01.08.1997; 23.11.1998; 17.10.2003.
- Çongar, Yasemin, "Bir Başka MGK…", **Milliyet**, 06.03.2000.
- Çongar, Yasemin, "Hazar'da Aslan Payı ABD'nin", **Milliyet**, 03.08.1997.
- Dolay, Nur, "Instable Independance de l'Azerbaidjan", **Le Monde Diplomatique**, 04.08.1993.
- Elçibey, Ebülfez, "Azerbaycan Xalk Cephesi II. Olağanüstü Qurultayı", **Azadlıq**, 08.12.1992.
- Elçibey, Ebülfez, "Seçim Proqramı-Xarici Siyaset Bölümü", **Azadlıq**, 03.06.1992.
- Elekberzade, Mehriban, "Dağlığ Qarabağ-da Qerqinliq ve ABŞ", **Yeni Çağ**, 01.09.2010.
- Emirli, Qaşqar, "ABŞ ile Azerbaycan Arasında Münasibetlerin Qeleceği", **Yeni Çağ**, 15.10.2010.
- Gayer, Georgi, "Immigrent Power in a Cultural Vacuum", **The Washington Times**, 19.01.1995.
- Hamidoğlu, Ayaz, "Terörizme Qarşı Birge Mübarize Dövrün Talebidir", **Xalq Qazeti**, 13.09.2010.
- "Haydar Aliyev'in NATO Şurası'nın İclasında Çıxışı", **Azerbaycan**, 10.05.1994.
- Haziyev, Bahaddin, "ABŞ-la Birlikte Terörizmle Mubarize", **Bizim Yol**, 13.09.2010.
- **Heyat**, 07.07.1992.
- Hoagland, Jim, "Security in the Neighborhood is the New Mission", **International Herald Tribune**, 26.10.1993.
- **Hürriyet**, 28.11.1991; 28.07.1997; 03.08.1997; 15.08.2003.
- **İki Sahil**, 27.02.2003; 01.03.2003.
- Kohen, Sami, "Özal'ın Gezisi Amacına Ulaştı", **Milliyet**, 17.04.1993.

- "Kozırev: Yeltsin Dağlıq Karabağ Münekeşesini Bir Neçe Günde Çözer", **Azadlıq**, 07.04.1992.
- Krauze, Jan, "Victorie de M. Abulfayz Eltchibey, Candidat du Front Popularie", **Le Monde**, 09.06.1992.
- **Le Monde**, 03.12.1994; 16.08.1997; 07.03.2001.
- Leman, Feride, "Azerbaycan-ABŞ Münasibetleri", **525-ci Qazet**, 17.08.2010.
- **Liberation**, 08.08.1996.
- Maharramov, Ramil, "US Economic and Strategic Interests in Azerbaijan", **Baku Today**, 16.08.2010.
- **Milli Gazete**, 27.09.1999.
- **Milliyet**, 12.11.2009.
- **Mülkiyyet Qazeti**, 27.10.1998.
- **Posta**, 03.08.1997.
- **Radikal**, 02.08.1997; 03.08.1997; 29.12.2004.
- Rasizade, Alik, "ABŞ'nin Azerbaycan Siyaseti I", **Azadlıq**, 19.09.1992.
- Sadayoğlu, Perviz, "ABŞ Qonqresi-nin Ermeniperest Tutumu ve Azerbaycan", **Yeni Azerbaycan**, 31.08.2010.
- Sadıqov, Bextiyar, "Hilary Clinton'un Azerbaycan'a Seferinden Sonra ABŞ-la Münasibetler", **İki Sahil**, 19.08.2010.
- Selimov, Hüseynbala, "Dostumuz ABŞ-a İnanmalıyıq", **Azadlıq**, 16.08.2010.
- **Şerq Qazeti**, 02.10.1999.
- **Tercüman**, 22.03.1992.
- **The New York Times**, 09.05.1997; 10.04.2001; 11.10.2002.
- **The Wall Street Journal**, 31.07.1997; 10.10.2001.
- **The Washington Post**, 01.08.1996; 06.04.1997; 06.07.1997; 02.08.1997; 17.10.2001; 07.02.2010.
- **The Washington Times**, 29.11.2001.
- Trean, Claire, "Karabakh: La OSCE Convoque Une Conference", **Le Monde**, 26.03.1992.
- Uluç, Doğan, "Tatil Havası İşe Yaradı", **Hürriyet**, 08.04.2001.
- **Vatan**, 05.07.2003.

- Velibeyov, Ramil, "Azerbaycan'ın Nefti ABŞ-a da Lazımdır", **Yeni Azerbaycan**, 01.10.2010.
- **Vışka**, 19.03.1992.
- Xalidbeyli, Elçin, "Heqiqeten ABŞ ile Azerbaycan'ın Emekdaşlığı Var mı?", **Odlar Yurdu**, 30.09.2010.
- **Xalq Qazeti**, 13.02.1992; 15.04.1992; 22.05.1992; 23.09.1992; 22.01.1993; 06.02.1993; 13.02.1993; 06.09.1993; 07.11.1995; 02.02.1996; 14.06.1996; 19.12.1996; 24.02.1997; 01.03.1997; 10.05.1997; 16.05.1997; 11.06.1997; 23.06.1997; 22.07.1997; 30.07.1997; 06.09.1997; 05.12.1997; 12.12.1997; 12.11.2002; 27.02.2003; 14.05.2003; 12.07.2003; 16.08.2003; 12.09.2003; 23.08.2005; 23.12.2007; 18.06.2008; 12.11.2008; 13.02.2009; 06.07.2010; 19.08.2010.
- **Yeni Azerbaycan**, 06.07.1996; 13.01.2001; 28.07.2001; 17.08.2001.
- **Yeni Müsavat**, 22.07.2001; 24.07.2001.
- **Yeni Şafak**, 27.07.1999.
- Yılmaz, Mehmet, "ABD'nin Yeni Stratejisi Kaos mu Vaat Ediyor", **Zaman**, 01.10.2002.
- Yusifli, Vaqif, "Azerbaycan-ABŞ Münasibetlerinde Emekdaşlıq", **525-ci Qazet**, 04.10.2010.
- Yusifoğlu, Babek, "Obama-nın Azerbaycan'a Siyaseti", **Adalet**, 30.08.2010.
- **Zaman Azerbaycan**, 05.04.2001.
- Ziyadov, Taleh, "US and Nagorno Karabakh", **Baku Today**, 15.09.2010.

Yayınlanmamış Araştırmalar ve Seminerler

- Ağacan, Kamil, **Gürcistan Dış Politikası**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Arsava, Füsun, **Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri**, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde 26 Şubat-31 Mayıs 2004 tarihlerinde yapılan seminer.
- Başaren, Sertaç, **Uluslararası Hukukta Terörizm**, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde 21 Eylül 2006-27 Ocak 2007 tarihlerinde yapılan seminer.
- Baykal, Sanem, **Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı**, Ankara, Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde 18 Eylül 2003-27 Ocak 2004 tarihlerinde yapılan seminer.

- Erhan, Çağrı, **ABD Dış Politikası**, Ankara, Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde 7 Ekim 2008-13 Ocak 2009 tarihlerinde yapılan seminer.
- Fındık, Ferda, **Lobicilik, ABD ve AB Uygulamaları**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Veli, Toğrul, **Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya Politikası**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Yalçıner, Uğur, **Sınaî Mülkiyetin Korunması**, Ankara, Hukuk Fakultesi'nde 16 Eylül 2002-27 Mayıs 2003 tarihlerinde yapılan seminer.

İnternet Adresleri

- "ABD'de Bakü-Ceyhan Tereddüdü", **Evrensel**, "http://www.evrensel.net/01/01/04/ekonomi.html" (17.10.2006).
- Abdul, Mirza, "The Karabakh Knot: Mediators Try to Balance Justice and a Violent Force", **Caspian Crossroad**, "http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/342.html (26.04.2008).
- "About Azerbaijan International Magazine", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/aboutai/aboutai.html" (13.01.2007).
- "About Azerbaijan Society of America", **Azerbaijan Society of America (ASA)**, "http://www.usa.azeris.org/" (20.01.2009).
- Akdiş, Muhammed, "Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle Sosyal-Kültürel İlişkiler, Bölgeye Yabancı İlgisi ve Beklentiler", **Dış Ticaret Müsteşarlığı**, "http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/temmuz99/ortaasya.html" (13.03.2004).
- Albright, Madeleine, "US and Nagorno Karabakh", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/topics/quotes/quote_albright.html" (12.01.2008).
- Alirıza, Bülent, "The Clear and Present Danger in the Turkish Straits", **Caspian Energy Update**, "http://www.csis.org/turkey/CEU020203html" (23.10.2006).
- Aliyev, İlham, "Azerbaijan: The New Source of Energy of the 21st Century", **Strenghening Democratic Institutions Project**, JFK, 21.11.2007, "http://www.cia.org/azerbaijannewsourceofenergy.html" (05.04.2009).
- Amrahgızı, Elmira ve Blair, Betty, "Diplomatic Interview with Vefa Guluzade (Foreign Policy Advisor to Azerbaijan's President)", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/51_folder/51_articles/51_guluzade.html" (04.01.2008).

- **Armenia Diaspora Conference Official Site**, "http://www.armeniadiaspora.com/home/index.html" (02.05.2003).
- Arslan, Âdem, "ABD Faciayı Fırsata Çevirdi", **Aksiyon**, "http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=2945" (17.11.2006).
- Aslanlı, Araz, "Türk Dünyasının Kanayan Yarası: Dağlık Karabağ", **ABAD Azerbaycan**, "http://www.abadazerbaycan.org/dosye/dağlikqarabag.php?konu=1" (21.07.2009).
- Aydın, Mustafa, "Amerika Dünyadan Ne İstiyor?, ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası", **Stradigma**, No. 4 (Mayıs 2003), "http://www.stradigma.com/turkce/mayis2003/makale_06.html" (23.08.2005).
- Aydın, Tarık, "Azerbaycan ve Dünya Bankası", **Mutasyon**, "http://www.mutasyon.net/makaleler/taydin/default.asp (20.11.2007).
- "Azerbaijan History", **USACC**, "http://www.usacc.org/azerbaijan/intro-history.html" (23.11.2007).
- **Azerbaijan International**, C. VI, No. 2 (Yaz 1998), "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/62_folder/62_articles/62_socar_aioc.html" (22.10.2001).
- "Azerbaijan: New Source of Energy", **Central Intelligence Agency (CIA)**, "http://www.cia.org/azerbaijannewsourceofenergy.html" (11.12.2007).
- "Azerbaijan", **The World Bank Group**, "http://www.worldbank.org/azerbaijan/970223/html" (21.11.2007).
- "Azerbaijan", **US Embassy Baku**, "http://www.usembassybaku.org/post/hrsreport.html" (15.02.2008).
- "Azerbaijan", **USAID**, "http://www.usaid.gov/pubs/cbj2005/ee/az" (04.01.2007).
- Baghirov, Husein, "Who Governs America?", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/84_folder/84_articles/84_quotes_baghirov.html" (28.01.2007).
- Bagirov, Sabit, "Azerbaijan Oil: Glimpses of a Long History", **Perceptions**, "http://www.mfa.gov.tr/grupa/percept/i2/12-3.html" (13.02.2005).
- "Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı ve Emperyalizm", "http://www.kurtulusonline.com/eski sayilar/byolunda3/bakuceyhan.html" (19.10.2006).
- "Bakü Ticaret Müşavirliği, Yıllık Ekonomik Rapor-2001", **Dış Ticaret Müsteşarlığı**, "http://www.foreigntrade.gov.tr/pazaragiriş/ulkeler/aze/aze-rap-dig-yi3.doc" (14.04.2008).

- Beams, Nick, "21. Yüzyılda Amerikan Militarizminin Ekonomi Politiği", **World Socialist Web Site**, "http://www.wsws.org/tr/2003/mar2003/nb-n01.shtml" (27.02.2006).
- "Beynalxalq Terrorizme Qarşı", **US Embassy Baku**, "http://www.usembassybaku.org/pas/globalterraz.html" (13.12.2006).
- **Bibliographic Data**, "http://ssgdoc.bibliothek.uni-halle.de/vlib/ssgfi/infodata/002093.html" (17.02.2007).
- Blair, Betty, "Diplomatic Interview with Amerikan Embassy Richard Kauzlarich", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/34_folder/34_articles/34_americanembassy.html" (23.12.2007).
- Blair, Betty, "Oil Contract of the Century", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/24_folder/24_articles/24_aliyevinterview.html" (19.12.2007).
- Boucher, Richard, "US Support for Caspian Pipeline", **US Department of State**, "http://www.secretary.state.gov/briefings/statement/2002/ps021214a.html" (12.01.2008).
- Brownback, Sam, "US Economic and Strategic Interests in the Caspian Sea Region: Policies and Implications", **Caspian Crossroads**, C. XIII, No. 2 (1996), "http://www.khazar.org/khazarintercenter/caspian/uswinterests.html" (12.12.2002).
- By Groong Research ve Analysis Group, "What does Armenia Gain or Lose From a Peace Agreement?", **The Armenian News Network/Groong**, "http://www.xecutrix.usc.edu/ro/ro-20010515.html" (17.03.2005).
- Cohen, Ariel, "Ethnic Conflicts Threaten US Interests in the Caucasus", **Heritage**, "http://www.heritage.org/library/backgrounder/1222es.html" (25.10.2009).
- Coppieters, Bruno, "An EU Special Representative to Azerbaijan New Periphery", "http://www.iss-eu.org/challiot/chai65e.pdf" (18.12.2007).
- Cornell, Svante, "US Policy in Eurasia: The Imperative of Strategic Vision", **Biweekly Briefing**, "http://www.cacianalyst.org" (12.11.2008).
- "Country Commercial Guide Azerbaijan-2001", **National Technical Information Service (NTIS)**, "http://www.bisnis.doc.gov" (28.05.2008).
- **Country Strategy Paper 2007-2010, National Indicative Programme 2007-2008 Azerbaijan**, European Commission, "http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/azerbaijan/intro/index.htm" (04.04.2011).

- Danielyan, Emil, "Armenia's Foreign Policy: Balancing Between East and West", **Prism**, "http://russia.jamestown.org/pubs/view/pri_004_002_003.html" (16.01.2004).
- Demirtepe, Turgut, "Azerbaycan'da Cumhurbaşkanlığı Seçimleri", **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu**, "http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=753" (06.09.2009).
- Erhan, Çağrı, "ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları", **Stradigma**, No. 9 (Ekim 2003), "http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/vizyon_sayi_10.pdf" (18.04.2007).
- Escudero, Stanley, "907-Lose, Lose, Lose", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/84_folder/84_articles/84_quotes_escudero.html" (21.02.2008).
- "EU Relations With Azerbaijan", **Avrupa Parlamentosu Önergesi**, No. P5_TAP ROV(2002) 0085, "http://www.europarl.eu.int/meet-docs/delegations/caus/20020327/Gahrton%20resolutionen%20-en.pdf" (04.04.2007).
- "First Congress of Azerbaijani Diaspora Representatives Opens in Baku", **Pravda**, "http://english.pravda.ru/cis/2001/11/09/20473.html" (17.11.2003).
- Freedman, Robert, "Russia and Azerbaijan: Are Relations Beginning to Improve?", **Caspian Crossroads**, "http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/241.html" (11.04.2009).
- Fuller, Graham, "Geopolitical Dynamics of the Caspian Region", **Caspian Crossroads**, "http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/322.html" (18.12.2009).
- Gaddis, John, "A Grand Strategy of Transformation", **Foreign Policy**, "http://www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=222" (19.09.2007).
- Gökırmak, Mert, "Avrasya Jeopolitiğinde Türkiye", **Uludağ Üniversitesi**, "http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/11/12-mert/12-mert.html" (12.12.2009).
- Gönüllü, Gani, "Petrol Azerbaycan'ı Koruyabilecek mi?", **Yeni Düşünce**, No. 652 (Ekim 1999), "http://www.geocities.com/ganigonullu/azerbaycan.html" (18.12.2009).
- Guluzade, Vefa, "907-nin Leğvi ABŞ-a da Lazımdır", **Bizim Esr**, "http://bizimasr.media-az.com/arxiv_2001/new_okt/368/ic.html" (21.12.2002).
- Hacısalihoğlu, Yaşar, "Irak'tan Avrasya Jeopolitiğine Yansıyanlar ve Türkiye", **Jeopolitik**, "http://www.jeopolitik.org/editorden.asp" (21.11.2006).

- Hassanov, Jamil, "Azerbaijani-American Relations from 1918-1920: A Page in Their History", **Caspian Crossroads**, "http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/211.html" (24.06.2008).
- Henze, Paul, "Boundairies and Ethnic Groups in Central Asia and the Caucasus: Cause of Conflict and Change", **Caspian Crossroads**, C. III, No. 2 (İlkbahar 1997), "http://www.khazar.org/khazarintercentercatalogofperiodicals.html" (04.05.2005).
- "History and Background", **USACC**, "http://www.usacc.org/chamber/prof-about.html" (23.11.2008).
- "Http://azerbaycan.ihh.org.tr/uluslararasi/azerbaycanturkiye.html" (26.04.2011).
- "Http://igc.traceca-org.org/english/reports/rules-procedure.pdf" (05.11.2008).
- "Http://igc.traceca-org.org/english/reports/statutes.pdf" (03.10.2008).
- "Http://issuu.com/haberrus/docs/izvestiya-zaman?mode=a_p" (11.01.2006).
- "Http://library.aliyev-heritage.org/tk/178352.html" (22.03.2011).
- "Http://library.aliyev-heritage.org/tk/9229110.html" (24.03.2011).
- "Http://library.aliyev-heritage.org/tk/3406888.html" (16.03.2011).
- "Http://mappery.com/maps/Azerbaijan-Defense-Facilities-Map.jpg" (19.07.2011).
- "Http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/casp.html" (11.01.2007).
- "Http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/333.html" (18.12.2009).
- "Http://tr.wikipedia.org/wiki/Alman_yeniden_birle%C5%9Fmesi" (17.03.2011).
- "Http://usinfo.state.gov/journals/itps/1202/ijpf/ijpfl202.html" (18.01.2010).
- "Http://www.amchamaz.org/ourpolicy.php" (06.04.2009).
- "Http://www.atv.com.az/news.html" (16.08.2010).
- "Http://www.azembassy.com/archive/1998/releases/browse.html" (14.02.2004).
- "Http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/64_folder/64_articles/64_maresca.html" (20.12.2007).
- "Http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/62_folder/62_articles/62_socar_aioc.html" (23.02.2008).
- "Http://www.azer.com/aiweb/graphics/maps/majorcities_map.html" (27.08.2011).
- "Http://www.azerweb.com/en/grant.php?id=13" (30.11.2009).
- "Http://www.azstat.org" (12.02.2012).
- "Http://www.aztv.az/news.php?lang=az" (16.08.2010).
- "Http://www.bakterim.com/cografya/69035-azerbaycan-cografi-yapisi.html" (24.09.2009).

- “Http://www.525.az/view.php?lang=az&menu=10&id=26960” (02.03.2011).
- “Http://www.1news.com.tr/azerbaycan/siyaset/20110211045951150.html” (19.03.2011).
- “Http://www.bisnis.doc.gov/bisnis/bisdoc/0308AJ_CCG2004.pdf” (23.10.2007).
- “Http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/anadolununsesi/159/and14.html” (17.03.2008).
- “Http://www.economy.gov.az/HTML/Economy/FOREIGNNINVESTMENT_ECONOMIC_INDICATORS.html” (11.05.2011).
- “Http://www.ehostvgw10.epnet.com/ehost.asp?key=204.179.122.141_8000_1873753590&site=ehost&return=n” (19.12.2007).
- “Http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/caspian” (22.07.2003).
- “Http://www.europa.eu.int/comm/azerbaijan/intro/index.htm” (05.06.2007).
- “Http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/pca/pca_azerbaijan.pdf” (05.01.2007).
- “Http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/tacis/index.htm” (08.04.2006).
- “Http://www.europa.eu.int/en/agenda/euag.html” (13.12.2007).
- “Http://www.foreigntrade.gov.tr/dunya/rapor/baku/geneko.html” (03.04.2007).
- “Http://www.globalleaders.tv/arsiv/mihail_saakasvili.asp” (25.05.2009).
- “Http://www.hrw.org/reports/1994/wr94/helsinki-03.html” (29.05.2003).
- “Http://www.inogate.org/brief2brief/htm” (18.01.2008).
- “Http://www.inogate.org/brief3brief/ htm” (18.01.2008).
- “Http://www.itv.az/xeberler.html” (26.08.2010).
- “Http://www.lidertv.com/az/news.html” (16.08.2010).
- “Http://www.mfa.gov.az” (11.01.2010).
- “Http://www.osce.org/docs/english/misc/anrep93e.html” (11.02.2004).
- “Http://www.president.az/azerbaijan/nk/conf3.html” (08.03.2012).
- “Http://www.qafqaz.edu.az/isdunya/dosya7/1892.html” (13.11.2010).
- “Http://www.sde.org.tr/tr/haberler/280/rus” (21.03.2009).
- “Http://www.socar-aqs.com/?/az/links” (12.03.2011).
- “Http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/13502.html” (23.12.2007).
- “Http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2909.html” (18.01.2011).
- “Http://www.state.gov/www/regions/nis/970621talbott.html” (21.01.2005).
- “Http://www.state.gov/www/regions/nis/970722aizeinstat.html” (24.01.2005).
- “Http://www.stratisc.org/pub/pub_bruno_colson_straeu_5.html” (29.11.2008).

- "Http://www.trtdeutsch.com/haber/haberdetay.aspx?haberkodu=11a66f24-473e-4652-bff6-f72sd01ed404" (16.11.2010).
- "Http://www.trt.net.tr/dosya/petrol/metin/ulke_abdana.html" (23.02.2005).
- "Http://www.turan.tc/haber/2002subat.html" (21.03.2008).
- "Http://www.turkcebilgi.com/bakü_tiflis_ceyhan_petrol_boru_hattı/resimleri/baku-pipelines#resim" (23.08.2011).
- "Http://www.whitehouse.gov" (12.07.2010).
- "Http://www.whitehouse.gov/administration/President_Obama/." (22.07.2009).
- "Http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html" (12.01.2007).
- "Http://www.worldbank.org/azerbaijan/970223/html" (22.02.2006).
- "Http://www.wsws.org/tr/2003/mar2003/nb-n01.shtml" (02.03.2006).
- "Http://www.wws.princeton.edu/~wws401c/1998/907.html" (17.10.2005).
- "Http://www.xeber.net" (19.12.2005).
- "Http://123webdesign.mobi/azerbaycan/siyaset/20101126030732534.html" (02.12.2010).
- Hüseynov, Fuat, "Azerbaycan'ın Jeopolitik Konumu, Enerji Kaynakları ve Dış Ekonomik İlişkiler Sistemi", **Dış Ticaret Müsteşarlığı**, "http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ocak2001/azerbaycan.html" (17.04.2008).
- Hüseynov, Tabib, "Amerikan Dış Politikasının Etkilenmesi: Ulusal Çıkarlar Karşısında Etnik Çıkarlar", **Stradigma**, 2003, "http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/makale_04.html" (31.10.2007).
- "Internet Access and Training Program", **IREX**, "http://www.irex.org/programs/iatp/index.asp" (29.11.2009).
- Joseph, Jofi, "Pipeline Diplomacy: The Clinton Administration's Fight for Baku-Ceyhan", **Woodrow Wilson of Public and International Affairs**, "http://www.wws.princeton.edu/~cases/papers/pipeline.html" (19.03.2006).
- Karaca, Ayhan, "Azerbaycan'da Ekonomik Dönüşüm Süreci ve Reformların On Yılı", **Dış Ticaret Müsteşarlığı**, "http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/dtdergi/ocakozel2002/ayhan.html" (14.09.2008).
- Kasım, Kamer, "Başlangıcından Barış Sürecine Dağlık Karabağ Çatışması", **Ermeni Araştırmaları**, No. 2 (Yaz 2001) "http://www.eraren.org/tur/makale/ozet_kam_kasimbasbarsurdagkar.html" (14.11.2006).

- Kasım, Kamer, "Diasporanın Ermenistan'ın Dış Politikasına Etkisi", **Ermeni Araştırmaları**, "http://www.eraren.org/tur/makale/diasporakkasim.html" (14.11.2006).
- Kasım, Kamer, "Ermeni Sorununun Uluslararası İlişkiler Boyutu", **Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü**, 2003, "http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/anadoluyahaberler-yeni/2003/mayis/ah_09_05_03.html" (24.12.2005).
- Kılıçbeyli, Elif, "Ortadoğu'da Irak Sorunu: Irak'ta Yeniden Yapılanmanın İran ve Azerbaycan'a Olası Etkileri", **Stradigma**, No. 4 (Mayıs 2003), "http://www.stradigma.com/turkce/mayis2003/makale_02.html" (23.08.2005).
- Komissina, Irina, "Perspektivi İntegratsii Respublik Zakavkazya vı Evropeyskiy Soyuz", "http://www.ca-c.org/online/2003/journal_rus/cac-01/10.komisr.shtml" (17.02.2007).
- Kuloğlu, Armağan, "11 Eylül Sonrası Değişen Dengeler Çerçevesinde Türkiye'nin Irak Politikası", **AVSAM**, "http://www.avsam.org/irak/analiz/5-analiz.html" (19.11.2006).
- Laçıner, Sedat, "11 Eylül Olayları ve Ermeni Sorunu", **Diplomatik Gözlem**, "http://www.diplomatikgozlem.com/ozeldosya_oku.asp?id=24" (18.11.2005).
- Lütem, Ömer, "Olaylar ve Yorumlar", **Ermeni Araştırmaları**, No. 4 (Kış 2002) "http://www.eraren.org/tur/eren.html" (23.11.2006).
- Macdougall, James, "A New Stage in US-Caspian Sea Basin Relations", **Central Asia**, No. 5 (1997), "http://www.ca-c.org/dataeng/st_04_dougall.shtml" (24.02.2008).
- Macfarlane, Neil, "The UN, the OSCE and the Southern Caucasus", **Caspian Crossroads**, "http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/234.html" (19.02.2008).
- Mamedkuliyev, Mahmud, "Foreign Policy Priorities of Azerbaijan, 2006", **USACC**, "http://www.usacc.org/azerbaijan/govt-foreign.html" (08.01.2009).
- Mamedov, Niyazi, "Analysis of Section 907 of the Freedom Support Act", **University of Southern California (USC)**, "http://scf.usc.edu/mamaidov/azeri/sec907.html" (25.12.2007).
- Maresca, John, "It's All About Oil", **What Really Happened**, "http://whatreallyhappened.com/oil.html" (06.09.2008).
- Mehdiyev, Agshin, "Effects of US Law-No Peace", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/84_folder/84_articles/84_quotes_mehdiyev.html" (13.03.2008).

- "Memorandum for the Secretary of State: Extension of Waiver of Section 907 of the Freedom Support Act with Respect to Assistance to the Government of Azerbaijan", **US Department of State**, Washington, Presidential Determination, 2003, "http://www.state.gov/p/eur/rls/prsrl/2003/27664.html" (14.10.2007).
- Morningstar, Richard, "Caspian Energy and the Future of US-Turkish Relations", **Transportation Caspian Oil to Western Markets: Turkish Role**, 1999, http://www.csis.org/turkey/event412lunch.html (21.11.2005).
- "Nagorno-Karabakh: The World's Forgotten Genocide?", **International Reports**, "http://www.internationalspecialreports.com/ciscentralasia/01/azerbaijan/nagornokarabagh.html" (14.01.2006).
- Nasirov, Rauf, "Television Journalists are More Dependant on Their Management", **Internews Azerbaijan**, "http://www.internews.az/eng/articles/20030916.shtml" (19.01.2007).
- Nichol, Jim, "Transcaucasus Newly Independent States: Political Developments and Implications for US Interests", **CRS Issue Brief**, "http://www.fas.org/man/crs/95-024.html" (18.12.2009).
- "NIS Multi-Country Partnerships Program", **Azer Web**, "http://www.azerweb.com" (21.12.2008).
- Odom, William, "US Policy Toward Central Asia and the South Caucasus", **Caspian Crossroads**, "http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/311.html" (12.01.2008).
- Oğan, Sinan, "Gebele Radar İstasyonu: Biri Bizi Gözetliyor", **Foreign Policy**, "http://www.foreignpolicy.org.tr/tur/makale/sogan_100302.html" (22.01.2004).
- "Origins of the US-Azerbaijan Council", "http://www.usazerbaijancouncil.org/about1.html" (12.02.2007).
- Öğüt, Kaan, "Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun, Avrasya'da Güç Dengeleri, Petrol-Doğalgaz", **Aydınlanma**, "http://www.aydinlanma1923.org/sayi/31/01-07.html" (22.11.2008).
- Özey, Ramazan, "Türk Dünyası'nın Jeopolitik Önemi ve Başlıca Problemleri", **TİKA**, "http://www.tika.gov.tr/pdf/etud/etud20.pdf" (04.10.2008).

- Pala, Cenk, "Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesinin Hazar Bölgesi ve Türkiye Açısından Önemi", **METU**, "http://www.ir.metu.edu.tr/conf2002/papers/pala.pdf" (24.04.2007).
- Pamir, Necdet, "Hazar Bölgesinde Enerji Politikaları: Avrupa'nın ve ABD'nin Konseptleri", **Avrupa'nın ve Türkiye'nin Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu'da Ortak İlgi Alanları**, Ankara, 2000, "http://yusufsen.sitemynet.com/hazar.html" (09.11.2007).
- "Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları", **Dış Ticaret Müsteşarlığı**, "http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi%2011/pdgb.html" (27.10.2009).
- Ramezanzadeh, Abdollah, "Iran's Role As Mediator in the Nagorna Karabakh", http://www.poli.vub.ac.be/publi" (17.09.2008).
- "Remarks by President Obama To The Turkish Parliament, **White House (2009)**, Washington DC, "http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Obama-To-The-Turkish-Parliament/" (17.01.2010).
- "Remarks by The President on a New Beginning", **White House (2009)**, Washington DC, "http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-at-Cairo-University-06-07-09/" (21.01.2010).
- Ruseckas, Laurent, "Which Way Will Azerbaijan's Oil Flow? The Pipeline Debate Continues", **Caspian Crossroads**, "http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/136.html" (18.12.2009).
- Sönmez, Banu, "Azerbaycan'da Yirminci Yüzyılın Başında ve 1990'lı Yıllarda Siyasi Gelişmeler, Azerbaycan Milli Hareketi ve Musavat Partisi", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, No. 6, "http://www.academical.org/dergi/makale/s6azerbaycan.html" (14.03.2009).
- "Susurluk Raporu", **Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı**, "http://siyaset.bilkent.edu.tr/susurluk/mit/" (04.01.2005).
- Süleymanov, Elçin, "Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan-İngiltere İlişkileri", **Kafkas Üniversitesi**, "http://www.qafqaz.edu.az/journal/13/bagimsizlik%20sonrasi%20azerbaycan%20-ingiltere%20ilişkileri.pdf" (23.11.2010).
- Şenkaya, Ender, "Hazar: Paylaşılamayan Sular Isınıyor", **Yapı World**, "http://www.yapiworld.com/ozel/hazar.html" (12.01.2009).

- Talbott, Strobe, "US Policy for the Caucasus", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/61_folder/61_articles/61_talbott.html" (28.02.2006).
- Talbott, Strobe, "US Policy Toward the Caucasus", **US Department of State**, "http://www.state.gov/www/policy_remarks/1998/980331_talbott_caucasus.html" (18.04.2004).
- Tarnoff, Curt, "The Former Soviet Union and US Foreign Assistance", **Congressional Research Service Issue Brief for Congress**, "http://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/IB95077.pdf" (30.04.2005).
- Tatu, Michel, "La Doctrine Bush", **Geoscopie**, "http://www.geoscopie.com/themes/t345bushstra.html" (08.06.2009).
- Tavkul, Ufuk, "Kafkasya: Etnik, Sosyal, Siyasi Problemler", **Ankara Üniversitesi**, "http://www.humanity.ankara.edu.tr/turklehceleri/arastirma_inceleme/UfukTavkul_Kafkasya.html" (17.03.2006).
- "The National Security Strategy of the United States of America", **White House (2002)**, Washington DC, "http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html" (12.01.2007).
- "The National Security Strategy of the United States of America", **White House (2006)**, Washington DC, "http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html" (12.01.2007).
- "The Role of the American Business Council in Azerbaijan", **US Embassy Baku**, "http://www.usembassybaku.org/commerce/biscons.html" (20.11.2008).
- "The White House-Office of the Press Secretary", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/32_folder/32_articles/32_clinton.html" (13.12.2007).
- "The World Factbook: United States", **CIA**, "http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/us.html" (07.03.2008).
- "Transcript: Clinton's State of the Union Speech", **CNN**, 19.01.1999, "http://www.cnn.com/ALLPOLITICS/stories/1999/01/19/sotu.transcript/" (12.01.2004).
- "US Agency Projects in Azerbaijan: USTDA", **Embassy of Azerbaijan**, "http://www.azembassy.com/economy/usagencies.html" (23.02.2008).
- "US Assistance to Armenia-Fiscal Year 2002", **US Department of State**, Washington, Bureau of European and Eurasian Affairs, 2003, "http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/11027.html" (14.01.2008).

- "US Assistance to Armenia-Fiscal Year 2003", **US Department of State**, Washington, Bureau of European and Eurasian Affairs, 2004, "http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/29484.html" (19.10.2008).
- "US Assistance to Azerbaijan-Fiscal Year 2002", **US Department of State**, Washington, Bureau of European and Eurasian Affairs, 2003, "http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/11028.html" (14.01.2008).
- "US Congress: Section 907 of the Freedom Support Act", **Azerbaijan International**, "http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/62_folder/62_articles/62_section907.html" (19.12.2007).
- **US Department of State**, "http://www.state.gov/p/eur/rls/or/13508.html" (22.12.2002).
- "US Exports to Azerbaijan from 1994 to 2001; US Imports to Azerbaijan from 1994 to 2001", **US Census Bureau**, "http://www.census.gov/foreigntrade/statistics/product/enduse.html" (19.05.2002).
- Ülger, İrfan, "Hazar'da Petrol Kavgası", **Başak Ekonomi Dergisi**, No. 106 (Temmuz 1999), "http://www.basakekonomi.com.tr/arsiv/hazar.html" (13.03.2004).
- "Waiver of Section 907 of the Freedom Support Act with Respect to Assistance to the Government of Azerbaijan", **White House**, "http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020128-20.html" (12.01.2007).
- Wall, Tim, "Bush Administration Uses Economic Levers to Encourage Anti-Terrorism Cooperation", **Eurasia Insight**, "http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav102201c.shtml" (25.12.2008).
- Wolf, John, "Kazakhstan International Oil and Gas Exposition", **US Department of State**, "http://www.state.gov/policy_remarks/2002/021004_wolf_btcpipeline.html" (04.01.2008).
- "21. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Enerji Stratejisinin Değerlendirilmesi", **TUSİAD**, "http://www.tusiad.org/turkish/rapor/enerji/html/sec12.html" (01.02.2010).

EKLER

Ek I

Anket Soruları

Cinsiyet:

Yaş:

Eğitim Durumu:

Meslek:

Gelir Durumu:

1. Sizce Azerbaycan öncelikli olarak hangisidir?

a) Avrupa ülkesidir. b) Asya ülkesidir. c) İslam ülkesidir.

ç) Ortadoğu ülkesidir. d) Kafkasya ülkesidir. e) Diğer.....

2. Hangisini öncelikle takip edersiniz?

a) İç politika haberleri. b) Dış politika haberleri. c) Ekonomi haberleri.

ç) Spor haberleri. d) Magazin haberleri. e) Diğer.....

3. Azerbaycan yönetiminin dış politika uygulamalarını başarılı buluyor musunuz?

a) Tamamen başarılı buluyorum. b) Başarılı buluyorum. c) Kısmen başarılı buluyorum.

ç) Başarısız buluyorum. d) Tamamen başarısız buluyorum.

4. Azerbaycan-ABD ilişkileri hakkında ne kadar bilgilisiniz?

a) Çok bilgiliyim. b) Bilgiliyim. c) Az bilgiliyim. ç) Hiç bilgi sahibi değilim.

5. Azerbaycan-ABD ilişkilerini nereden takip ediyorsunuz?

a) Televizyon/Radyo. b) İnternet. c) Gazete/Dergi.

ç) Akademik yayınlar. d) Sosyal ortamlar. e) Diğer.....

6. Azerbaycan-ABD ilişkileri konusunda en doğru görüşleri kim dile getirmektedir?

a) Hükümet. b) Muhalefet partileri. c) Medya.

ç) Öğretim üyeleri. d) Sivil toplum örgütleri. e) Diğer.....

7. Sizce Azerbaycan dış politikasının öncelikli gündem maddesi hangisidir?

a) Dağlık Karabağ sorunu. b) Hazar'ın hukuki statüsü. c) ABD'yle ilişkiler.

ç) Rusya Federasyonu'yla ilişkiler. d) AB'yle ilişkiler. e) NATO'yla ilişkiler.

f) Uluslararası terörizmle mücadele. g) Diğer.....

8. Azerbaycan'ın size göre öncelikli üç dostunu belirtiniz.

a) ABD b) Rusya Federasyonu c) Türkiye

ç) Fransa d) İngiltere e) İtalya

f) Almanya g) Pakistan h) İran

i) Ermenistan ı) Gürcistan j) Çin Halk Cumhuriyeti

k) Kazakistan l) Türkmenistan m) Yunanistan

n) İsrail o) Hindistan ö) Diğer.....

9. Azerbaycan'ın size göre öncelikli üç düşmanını belirtiniz.

a) ABD b) Rusya Federasyonu c) Türkiye

ç) Fransa d) İngiltere e) İtalya

f) Almanya g) Pakistan h) İran

i) Ermenistan ı) Gürcistan j) Çin Halk Cumhuriyeti

k) Kazakistan l) Türkmenistan m) Yunanistan

n) İsrail o) Hindistan ö) Diğer.....

10. Azerbaycan'ın ABD'yle müttefik olmasını ister misiniz?

a) Kesinlikle evet. b) Evet. c) Hayır. ç) Kesinlikle hayır.

11. Sizce aşağıdakilerden hangisi Azerbaycan-ABD ilişkileri açısından ABD'yi en iyi tarif eder?

a) Müttefik ülke. b) Dost ülke. c) Güvenilmez ülke. ç) Düşman ülke.

12. Sizce ABD, Azerbaycan'a karşı güvenilir ve samimi davranıyor mu?

a) Kesinlikle evet. b) Evet. c) Hayır. ç) Kesinlikle hayır.

13. Sizce Azerbaycan yönetimi ABD'yle işbirliğine girmeli mi?

a) Kesinlikle evet. b) Evet c) Hayır. ç) Kesinlikle hayır.

14. Sizce Azerbaycan'ın öncelikli üç sorunu nedir?

a) Dağlık Karabağ sorunu. b) Hazar'ın hukuki statüsü. c) İnsan hakları ve demokratikleşme.

ç) Ekonomik sorun. d) Askeri sorun. e) Diğer.....

15. Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki en önemli üç işbirliği alanı nedir?

a) Dağlık Karabağ sorunu. b) Enerji hatları. c) Uluslararası terörizmle mücadele.

ç) Ekonomik işbirliği. d) Hazar'ın hukuki statüsü. e) Askeri işbirliği.

f) Azerbaycan'ın AB'ye yakınlaşması. g) Güvenlik alanında işbirliği.

h) Diğer.....

16. Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki en önemli üç sorun nedir?

a) "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde

b) ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu c) İnsan hakları ve demokratikleşme sorunu

ç) Dağlık Karabağ sorunu d) Diğer.....

17. Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan açısından nasıl nitelendirirsiniz?

a) Asla vazgeçilmez. b) Azerbaycan dış politikasının etkin unsurlarından biri değildir.

c) Sorunun çözümünde taviz verilebilir. ç) Azerbaycan'a ekonomik yük olur.

d) Diğer.....

18. Sizce Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde herhangi bir devletin veya uluslararası kurumun etkin bir rol oynamasını istemeli mi? Üç tane belirtiniz.

a) ABD b) Rusya Federasyonu c) Türkiye ç) Fransa d) İngiltere

e) İran f) AGİT Minsk Grubu g) Almanya h) BM i) NATO

ı) AB j) Diğer.....

19. Sizce Azerbaycan, Hazar'ın hukuki statüsü konusunda herhangi bir devletin veya uluslararası kurumun destek vermesini istemeli mi? Üç tane belirtiniz.

a) ABD b) Rusya Federasyonu c) Türkiye ç) Fransa d) İngiltere

e) İran f) Kazakistan g) Almanya h) BM i) NATO

ı) AB j) Diğer.....

20. Sizce Azerbaycan'ın Afganistan'daki askeri varlığının geleceği ne olmalıdır?

a) Asker sayısını artırmalıdır ve çatışma bölgelerine asker konuşlandırmalıdır.

b) Asker sayısını artırmalıdır; ancak çatışma bölgesinden uzak durmalıdır.

c) Asker sayısı aynı kalmalıdır. ç) Asker sayısı azaltılmalıdır.

d) Azerbaycan askeri tamamen çekilmelidir.

21. Sizce Azerbaycan'ın Irak'taki askeri varlığının geleceği ne olmalıdır?

a) Asker sayısını artırmalıdır ve çatışma bölgelerine asker konuşlandırmalıdır.

b) Asker sayısını artırmalıdır; ancak çatışma bölgesinden uzak durmalıdır.

c) Asker sayısı aynı kalmalıdır. ç) Asker sayısı azaltılmalıdır.

d) Azerbaycan askeri tamamen çekilmelidir.

22. Sizce ABD'nin Dağlık Karabağ sorununu çözeceğine inanıyor musunuz?

a) Çok inanıyorum. b) İnanıyorum. c) Az inanıyorum. ç) Hiç inanmıyorum.

23. Sizce ABD, Dağlık Karabağ sorununda Azerbaycan'ı destekler mi?

a) Kesinlikle evet. b) Evet. c) Hayır. ç) Kesinlikle hayır.

24. Dağlık Karabağ sorununda sizce ABD'nin rolü ne olmalı?

a) Aktif arabuluculuk rolü üstlenmeli. b) AGİT Minsk Grubu'nun rolüne destek vermeli.

c) Tarafsız olmalı. d) Fikrim yok.

25. Sizce ABD, Azerbaycan ve Ermenistan arasında arabulucu rolü oynamalı mı?

a) Kesinlikle evet. b) Evet. c) Hayır. ç) Kesinlikle hayır.

26. Sizce ABD'nin isteği halinde Azerbaycan bu devlete bir askeri üs tahsis etmeli mi?

a) Kesinlikle evet. b) Evet. c) Hayır. ç) Kesinlikle hayır.

27. ABD'nin, Azerbaycan'ın petrol ve doğalgaz politikasına bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz?

a) Kesinlikle olumlu değerlendiriyorum. b) Olumlu değerlendiriyorum.

c) Olumsuz değerlendiriyorum. ç) Kesinlikle olumsuz değerlendiriyorum.

d) Diğer.....

28. İran'a yalnızca ABD veya ABD önderliğindeki uluslararası bir örgüt tarafından askeri bir müdahale yapılırsa Azerbaycan nasıl davranmalıdır?

a) Müdahaleyi desteklemelidir. b) Müdahaleye katılmalıdır.

c) Müdahaleye tarafsız olmalıdır. ç) Müdahaleye karşı çıkmalıdır.

d) Diğer.....

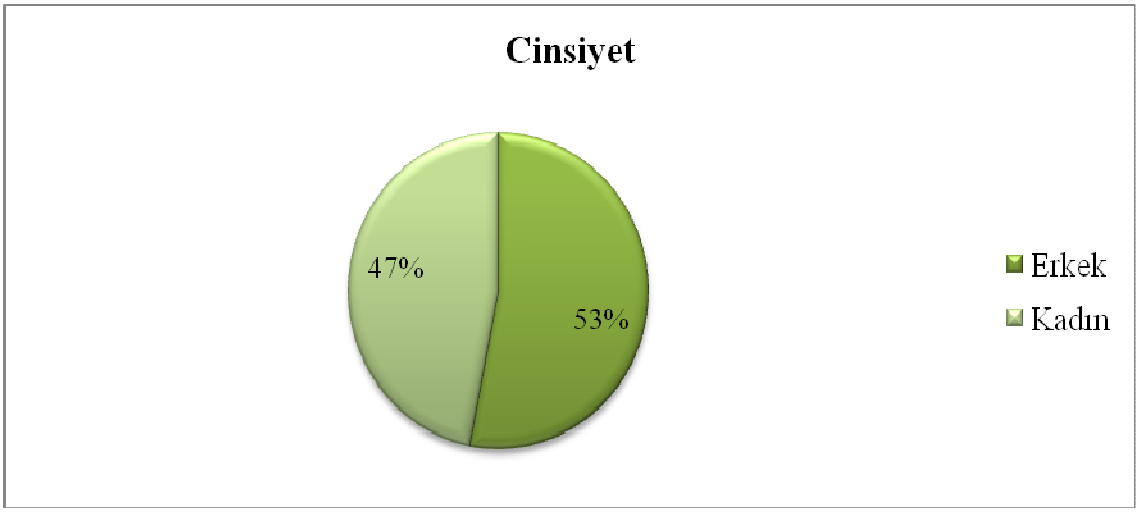
Ek II

Anket Katılımcılarının Cinsiyet, Yaş, Eğitim, Meslek ve Gelir Durumuna Göre Dağılımları

TABLO 1: Anket Katılımcılarının Cinsiyet Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Erkek	1327	% 53
Kadın	1173	% 47
Toplam	2500	% 100

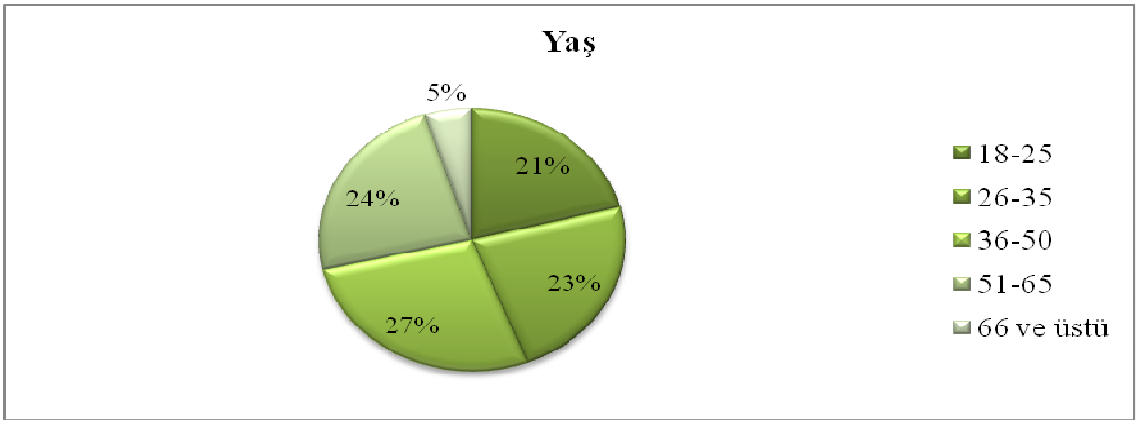
GRAFİK 1: Anket Katılımcılarının Cinsiyet Durumuna Göre Dağılımı



TABLO 2: Anket Katılımcılarının Yaş Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
18-25	524	% 21
26-35	579	% 23
36-50	681	% 27
51-65	593	% 24
66 ve üstü	123	% 5
Toplam	2500	% 100

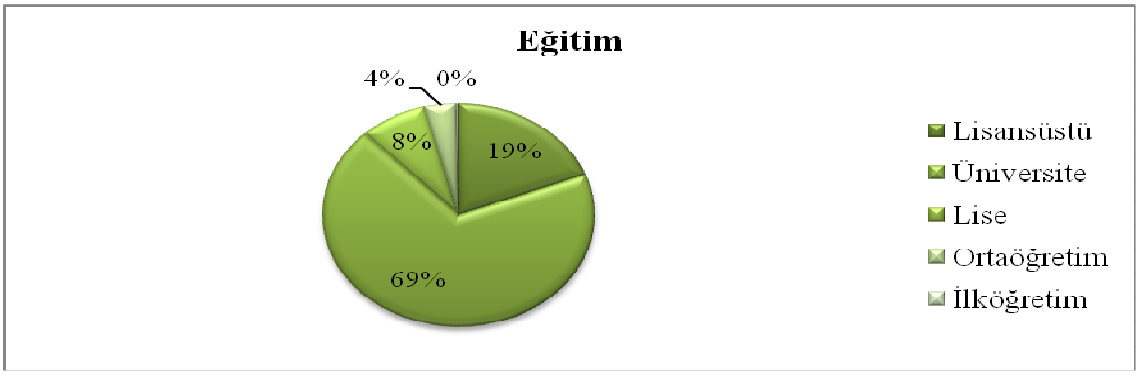
GRAFİK 2: Anket Katılımcılarının Yaş Durumuna Göre Dağılımı



TABLO 3: Anket Katılımcılarının Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Lisansüstü	478	% 19
Üniversite	1719	% 69
Lise	201	% 8
Ortaöğretim	94	% 4
İlköğretim	8	% 0
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 3: Anket Katılımcılarının Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

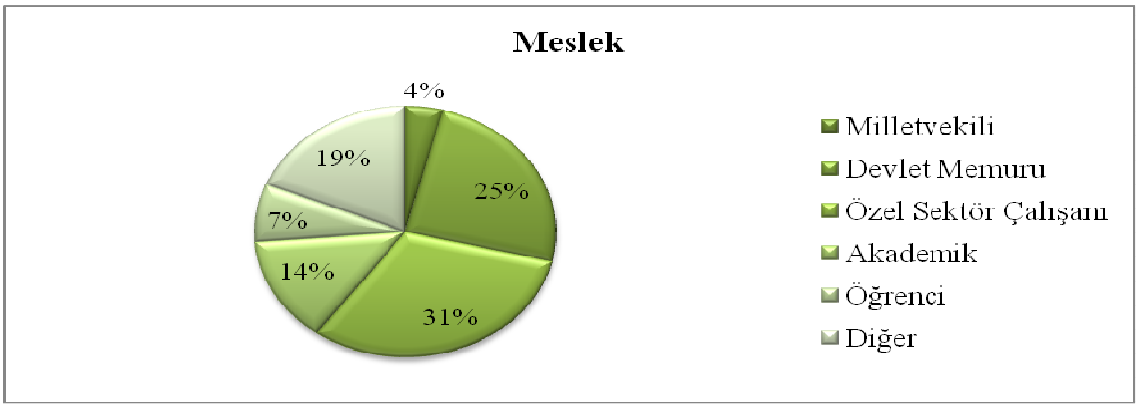


TABLO 4: Anket Katılımcılarının Meslek Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Milletvekili	102	% 4
Devlet Memuru	618	% 25
Özel Sektör Çalışanı	782	% 31

Akademik	341	% 14
Öğrenci	187	% 7
Diğer	470	% 19
Toplam	2500	% 100

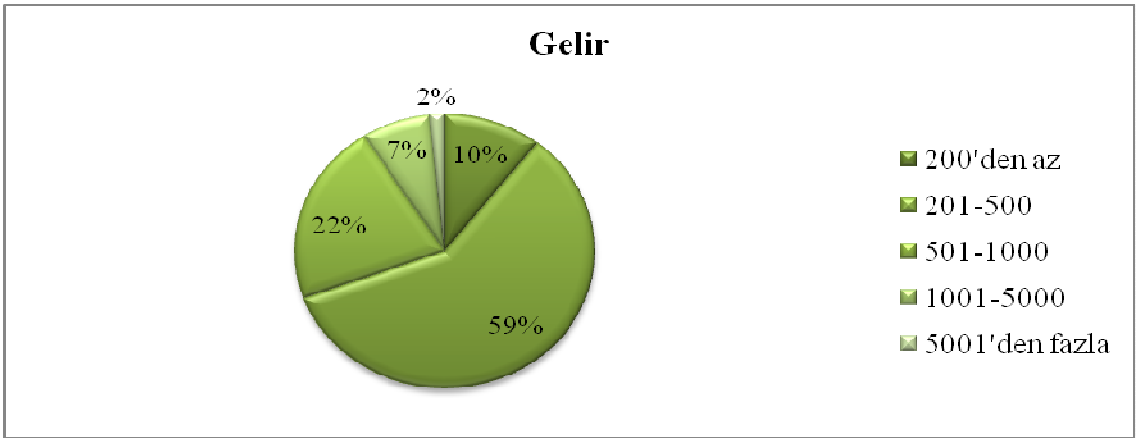
GRAFİK 4: Anket Katılımcılarının Meslek Durumuna Göre Dağılımı



TABLO 5: Anket Katılımcılarının Gelir Durumuna Göre Dağılımı (Dolar)

	Frekans	**Yüzde**
200'den az	263	% 10
201-500	1472	% 59
501-1000	539	% 22
1001-5000	187	% 7
5001'den fazla	39	% 2
Toplam	2500	% 100

GRAFİK 5: Anket Katılımcılarının Gelir Durumuna Göre Dağılımı (Dolar)



TABLO 6: Azerbaycan Nüfusunun Cinsiyet Durumuna Göre Dağılımı (2009 ve 2010 Verileri)

	2009	**2010**
Erkek	% 48	% 48
Kadın	% 52	% 52
Toplam	% 100	% 100

Kaynak: "Http://www.azstat.org" (19.05.2012).

TABLO 7: Azerbaycan Nüfusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı (2009 ve 2010 Verileri)

	2009	**2010**
0-18	% 16	% 15
18-25	% 17	% 17
26-35	% 20	% 21
36-50	% 24	% 24
51-65	% 21	% 21
66 ve üstü	% 2	% 2
Toplam	% 100	% 100

Kaynak: "Http://www.azstat.org" (19.05.2012).

TABLO 8: Azerbaycan Nüfusunun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı (2009 ve 2010 Verileri)

	2009	**2010**
Lisansüstü	% 18	% 19
Üniversite	% 73	% 73
Lise	% 6	% 5
Ortaöğretim	% 2	% 2
İlköğretim	% 1	% 1
Toplam	% 100	% 100

Kaynak: "Http://www.azstat.org" (19.05.2012).

TABLO 9: Azerbaycan Nüfusunun Meslek Durumuna Göre Dağılımı (2009 ve 2010 Verileri)

	2009	2010
Devlet Memuru	% 24	% 25
Özel Sektör Çalışanı	% 33	% 33
Akademik	% 11	% 11
Öğrenci	% 12	% 13
Diğer	% 20	% 18
Toplam	% 100	% 100

Kaynak: "Http://www.azstat.org" (19.05.2012).

TABLO 10: Azerbaycan Nüfusunun Gelir Durumuna Göre Dağılımı (2009 ve 2010 Verileri)

	2009	2010
200 Dolardan az	% 8	% 7
201-500 Dolar arası	% 63	% 60
501-1000 Dolar arası	% 21	% 24
1001-5000 Dolar arası	% 6	% 7
5001 Dolardan fazla	% 2	% 2
Toplam	% 100	% 100

Kaynak: "Http://www.azstat.org" (19.05.2012).

TABLO 11: Meslek Durumuna Göre Azerbaycan Öncelikli Olarak Hangisidir?

Sizce Azerbaycan öncelikli olarak hangisidir?	**Meslek**						**Toplam**
	Milletvekili	**Devlet Memuru**	**Özel Sektör Çalışanı**	**Akademik**	**Öğrenci**	**Diğer**	
Avrupa ülkesidir	% 30	% 24	% 28	% 13	% 1	% 4	% 100
Asya ülkesidir	% 8	% 21	% 14	% 10	% 29	% 18	% 100
İslam ülkesidir	% 6	% 18	% 22	% 3	% 26	% 25	% 100
Ortadoğu ülkesidir	% 3	% 7	% 23	% 2	% 25	% 40	% 100
Kafkasya ülkesidir	% 28	% 23	% 21	% 17	% 7	% 4	% 100
Diğer	% 7	% 11	% 19	% 13	% 21	% 29	% 100
Toplam	% 4	% 25	% 31	% 14	% 7	% 19	% 100

TABLO 12: Eğitim Durumuna Göre Azerbaycan Öncelikli Olarak Hangisidir?

Sizce Azerbaycan öncelikli olarak hangisidir?	Eğitim					Toplam
	Lisans-üstü	Üniversite	Lise	Orta-öğretim	İlköğretim	
Avrupa ülkesidir	% 37	% 41	% 11	% 11	% 0	% 100
Asya ülkesidir	% 18	% 24	% 46	% 12	% 0	% 100
İslam ülkesidir	% 23	% 21	% 25	% 18	% 13	% 100
Ortadoğu ülkesidir	% 7	% 15	% 10	% 18	% 50	% 100
Kafkasya ülkesidir	% 34	% 35	% 9	% 9	% 13	% 100
Diğer	% 9	% 13	% 24	% 29	% 25	% 100
Toplam	% 19	% 69	% 8	% 4	% 0	% 100

TABLO 13: Yaş Durumuna Göre Azerbaycan Öncelikli Olarak Hangisidir?

Sizce Azerbaycan öncelikli olarak hangisidir?	Yaş					Toplam
	18-25	26-35	36-50	51-65	66 ve üstü	
Avrupa ülkesidir	% 23	% 27	% 29	% 16	% 5	% 100
Asya ülkesidir	% 13	% 17	% 22	% 23	% 25	% 100
İslam ülkesidir	% 14	% 19	% 21	% 22	% 24	% 100
Ortadoğu ülkesidir	% 11	% 14	% 26	% 27	% 22	% 100
Kafkasya ülkesidir	% 22	% 26	% 27	% 19	% 6	% 100
Diğer	% 17	% 14	% 19	% 23	% 27	% 100
Toplam	% 21	% 23	% 27	% 24	% 5	% 100

TABLO 14: Gelir Durumuna Göre Azerbaycan Öncelikli Olarak Hangisidir?

Sizce Azerbaycan öncelikli olarak hangisidir?	Gelir					Toplam
	200'den az	201-500	501-1000	1001-5000	5001'den fazla	
Avrupa ülkesidir	% 14	% 41	% 23	% 17	% 5	% 100
Asya ülkesidir	% 11	% 33	% 20	% 12	% 24	% 100
İslam ülkesidir	% 12	% 31	% 26	% 23	% 8	% 100
Ortadoğu ülkesidir	% 29	% 30	% 18	% 14	% 9	% 100
Kafkasya ülkesidir	% 15	% 43	% 17	% 12	% 13	% 100
Diğer	% 38	% 16	% 15	% 10	% 21	% 100
Toplam	% 10	% 59	% 22	% 7	% 2	% 100

TABLO 15: Meslek Durumuna Göre Azerbaycan-ABD İlişkileri Açısından ABD Tarifinin Değerlendirilmesi

Sizce aşağıdakilerden hangisi Azerbaycan-ABD ilişkileri açısından ABD'yi en iyi tarif eder?	Meslek						Toplam
	Millet vekili	Devlet Memuru	Özel Sektör Çalışanı	Akademik	Öğrenci	Diğer	
Müttefik devlet	% 11	% 13	% 47	% 8	% 17	% 4	% 100
Dost devlet	% 21	% 39	% 22	% 10	% 6	% 2	% 100
Güvenilmez devlet	% 7	% 16	% 43	% 3	% 18	% 13	% 100
Düşman devlet	% 0	% 0	% 0	% 0	% 25	% 75	% 100
Toplam	% 4	% 25	% 31	% 14	% 7	% 19	% 100

TABLO 16: Eğitim Durumuna Göre Azerbaycan-ABD İlişkileri Açısından ABD Tarifinin Değerlendirilmesi

Sizce aşağıdakilerden hangisi Azerbaycan-ABD ilişkileri açısından ABD'yi en iyi tarif eder?	Eğitim					Toplam
	Lisansüstü	Üniversite	Lise	Orta-öğretim	İlköğretim	
Müttefik devlet	% 23	% 36	% 26	% 15	% 0	% 100
Dost devlet	% 30	% 41	% 13	% 16	% 0	% 100
Güvenilmez devlet	% 16	% 27	% 21	% 23	% 13	% 100
Düşman devlet	% 0	% 0	% 25	% 0	% 75	% 100
Toplam	% 19	% 69	% 8	% 4	% 0	% 100

TABLO 17: Yaş Durumuna Göre Azerbaycan-ABD İlişkileri Açısından ABD Tarifinin Değerlendirilmesi

Sizce aşağıdakilerden hangisi Azerbaycan-ABD ilişkileri açısından ABD'yi en iyi tarif eder?	Yaş					Toplam
	18-25	26-35	36-50	51-65	66 ve üstü	
Müttefik devlet	% 10	% 36	% 25	% 27	% 2	% 100
Dost devlet	% 21	% 34	% 36	% 9	% 0	% 100
Güvenilmez devlet	% 41	% 23	% 12	% 11	% 13	% 100
Düşman devlet	% 25	% 0	% 25	% 25	% 25	% 100
Toplam	% 21	% 23	% 27	% 24	% 5	% 100

TABLO 18: Gelir Durumuna Göre Azerbaycan-ABD İlişkileri Açısından ABD Tarifinin Değerlendirilmesi

Sizce aşağıdakilerden hangisi Azerbaycan-ABD ilişkileri açısından ABD'yi en iyi tarif eder?	Gelir					Toplam
	200'den az	201-500	501-1000	1001-5000	5001'den fazla	
Müttefik devlet	% 23	% 36	% 29	% 10	% 2	% 100
Dost devlet	% 21	% 47	% 14	% 17	% 1	% 100
Güvenilmez devlet	% 18	% 35	% 29	% 15	% 3	% 100
Düşman devlet	% 25	% 50	% 0	% 25	% 0	% 100
Toplam	% 10	% 59	% 22	% 7	% 2	% 100

TABLO 19: Eğitim Durumuna Göre Azerbaycan'la ABD Arasındaki En Önemli Üç İşbirliği Alanı

Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki en önemli üç işbirliği alanı nedir?	Eğitim					Toplam
	Lisans-üstü	Ünive rsite	Lise	Orta-öğretim	İlköğ-retim	
Dağlık Karabağ sorunu	% 39	% 30	% 17	% 14	% 0	% 100
Enerji hatları	% 30	% 32	% 23	% 15	% 0	% 100
Uluslararası terörizmle mücadele	% 35	% 34	% 14	% 16	% 1	% 100
Ekonomik işbirliği	% 37	% 38	% 13	% 12	% 0	% 100
Hazar'ın hukuki statüsü	% 6	% 8	% 31	% 43	% 12	% 100
Askeri işbirliği	% 24	% 29	% 23	% 24	% 0	% 100
Azerbaycan'ın AB'ye yakınlaşması	% 19	% 18	% 32	% 31	% 0	% 100
Güvenlik alanında işbirliği	% 37	% 31	% 18	% 14	% 0	% 100
Diğer	% 11	% 15	% 29	% 27	% 18	% 100
Toplam	% 19	% 69	% 8	% 4	% 0	% 100

TABLO 20: Meslek Durumuna Göre Azerbaycan'la ABD Arasındaki En Önemli Üç İşbirliği Alanı

Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki en önemli üç işbirliği alanı nedir?	Meslek						Toplam
	Millet vekili	Devlet Memu-ru	Özel Sektör Çalışanı	Aka-de-mik	Öğ-ren-ci	Di-ğer	
Dağlık Karabağ sorunu	% 17	% 19	% 28	% 8	% 11	% 17	% 100

Enerji hatları	% 25	% 26	% 22	% 18	% 7	% 2	% 100
Uluslararası terörizmle mücadele	% 28	% 31	% 14	% 21	% 6	% 0	% 100
Ekonomik işbirliği	% 26	% 27	% 21	% 18	% 5	% 3	% 100
Hazar'ın hukuki statüsü	% 4	% 16	% 47	% 2	% 12	% 19	% 100
Askeri işbirliği	% 21	% 23	% 13	% 24	% 11	% 8	% 100
Azerbaycan'ın AB'ye yakınlaşması	% 6	% 9	% 23	% 5	% 26	% 31	% 100
Güvenlik alanında işbirliği	% 23	% 25	% 17	% 22	% 9	% 4	% 100
Diğer	% 4	% 8	% 24	% 8	% 12	% 44	% 100
Toplam	% 4	% 25	% 31	% 14	% 7	% 19	% 100

TABLO 21: Yaş Durumuna Göre Azerbaycan'la ABD Arasındaki En Önemli Üç İşbirliği Alanı

Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki en önemli üç işbirliği alanı nedir?	**Yaş**					**Toplam**
	18-25	**26-35**	**36-50**	**51-65**	**66 ve üstü**	
Dağlık Karabağ sorunu	% 16	% 21	% 23	% 24	% 16	% 100
Enerji hatları	% 10	% 27	% 29	% 30	% 4	% 100
Uluslararası terörizmle mücadele	% 8	% 33	% 35	% 20	% 4	% 100
Ekonomik işbirliği	% 7	% 26	% 34	% 31	% 2	% 100
Hazar'ın hukuki statüsü	% 12	% 27	% 42	% 9	% 10	% 100
Askeri işbirliği	% 11	% 23	% 32	% 22	% 12	% 100
Azerbaycan'ın AB'ye yakınlaşması	% 31	% 21	% 18	% 17	% 13	% 100
Güvenlik alanında işbirliği	% 9	% 28	% 30	% 25	% 8	% 100
Diğer	% 20	% 28	% 24	% 16	% 12	% 100
Toplam	% 21	% 23	% 27	% 24	% 5	% 100

TABLO 22: Gelir Durumuna Göre Azerbaycan'la ABD Arasındaki En Önemli Üç İşbirliği Alanı

Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki en önemli üç işbirliği alanı nedir?	**Gelir**					**Toplam**
	200'den az	**201-500**	**501-1000**	**1001-5000**	**5001'den fazla**	
Dağlık Karabağ sorunu	% 13	% 38	% 39	% 6	% 4	% 100

Enerji hatları	% 9	% 44	% 32	% 11	% 4	% 100
Uluslararası terörizmle mücadele	% 4	% 41	% 35	% 18	% 2	% 100
Ekonomik işbirliği	% 6	% 47	% 31	% 13	% 3	% 100
Hazar'ın hukuki statüsü	% 24	% 27	% 23	% 20	% 6	% 100
Askeri işbirliği	% 17	% 31	% 28	% 13	% 11	% 100
Azerbaycan'ın AB'ye yakınlaşması	% 21	% 28	% 23	% 22	% 6	% 100
Güvenlik alanında işbirliği	% 11	% 36	% 33	% 12	% 8	% 100
Diğer	% 28	% 24	% 32	% 12	% 4	% 100
Toplam	% 10	% 59	% 22	% 7	% 2	% 100

TABLO 23: Eğitim Durumuna Göre Azerbaycan'la ABD Arasındaki En Önemli Üç Sorun

Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki en önemli üç sorun nedir?	**Eğitim**					**Toplam**
	Lisansüstü	**Üniversite**	**Lise**	**Ortaöğretim**	**İlköğretim**	
"Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde	% 35	% 43	% 12	% 10	% 0	% 100
ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu	% 38	% 46	% 9	% 7	% 0	% 100
İnsan hakları ve demokratikleşme sorunu	% 31	% 41	% 16	% 11	% 1	% 100
Dağlık Karabağ sorunu	% 18	% 23	% 38	% 16	% 5	% 100
Diğer	% 26	% 42	% 20	% 12	% 0	% 100
Toplam	% 19	% 69	% 8	% 4	% 0	% 100

TABLO 24: Meslek Durumuna Göre Azerbaycan'la ABD Arasındaki En Önemli Üç Sorun

Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki en önemli üç sorun nedir?	**Meslek**						**Toplam**
	Milletvekili	**Devlet Memuru**	**Özel Sektör Çalışanı**	**Akademik**	**Öğrenci**	**Diğer**	
"Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde	% 11	% 23	% 28	% 17	% 6	% 15	% 100
ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu	% 7	% 25	% 33	% 13	% 2	% 20	% 100
İnsan hakları ve demokratik-	% 3	% 18	% 39	% 21	% 6	% 13	% 100

leşme sorunu							
Dağlık Karabağ sorunu	% 16	% 31	% 22	% 11	% 4	% 16	% 100
Diğer	% 6	% 20	% 34	% 10	%16	% 14	% 100
Toplam	% 4	% 25	% 31	% 14	% 7	% 19	% 100

TABLO 25: Yaş Durumuna Göre Azerbaycan'la ABD Arasındaki En Önemli Üç Sorun

Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki en önemli üç sorun nedir?	**Yaş**					**Toplam**
	18-25	**26-35**	**36-50**	**51-65**	**66 ve üstü**	
"Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde	% 23	% 25	% 29	% 21	% 2	% 100
ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu	% 22	% 27	% 23	% 25	% 3	% 100
İnsan hakları ve demokratikleşme sorunu	% 18	% 31	% 19	% 20	% 12	% 100
Dağlık Karabağ sorunu	% 27	% 29	% 18	% 17	% 9	% 100
Diğer	% 32	% 30	% 28	% 7	% 3	% 100
Toplam	% 21	% 23	% 27	% 24	% 5	% 100

TABLO 26: Gelir Durumuna Göre Azerbaycan'la ABD Arasındaki En Önemli Üç Sorun

Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki en önemli üç sorun nedir?	**Gelir**					**Toplam**
	200'den az	**201-500**	**501-1000**	**1001 5000**	**5001'den fazla**	
"Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde	% 9	% 63	% 17	% 8	% 3	% 100
ABD Kongresi'nin Ermeni yanlısı tutumu	% 5	% 66	% 19	% 9	% 1	% 100
İnsan hakları ve demokratikleşme sorunu	% 11	% 58	% 24	% 6	% 1	% 100
Dağlık Karabağ sorunu	% 7	% 61	% 21	% 7	% 4	% 100
Diğer	% 14	% 56	% 18	% 10	% 2	% 100
Toplam	% 10	% 59	% 22	% 7	% 2	% 100

TABLO 27: Eğitim Durumuna Göre "Dağlık Karabağ Sorununda Sizce ABD'nin Rolü Ne Olmalı?" Sorusunun Değerlendirilmesi

Dağlık Karabağ sorununda sizce ABD'nin rolü ne olmalı?	Eğitim					Toplam
	Lisansüstü	Üniversite	Lise	Ortaöğretim	İlköğretim	
Aktif arabuluculuk rolü üstlenmeli	% 21	% 58	% 12	% 9	% 0	% 100
AGİT Minsk Grubu'nun rolüne destek vermeli	% 23	% 65	% 7	% 5	% 0	% 100
Tarafsız olmalı	% 18	% 61	% 13	% 7	% 1	% 100
Fikrim yok	% 26	% 64	% 6	% 3	% 1	% 100
Toplam	% 19	% 69	% 8	% 4	% 0	% 100

TABLO 28: Meslek Durumuna Göre "Dağlık Karabağ Sorununda Sizce ABD'nin Rolü Ne Olmalı?" Sorusunun Değerlendirilmesi

Dağlık Karabağ sorununda sizce ABD'nin rolü ne olmalı?	Meslek						Toplam
	Milletvekili	Devlet Memuru	Özel Sektör Çalışanı	Akademik	Öğrenci	Diğer	
Aktif arabuluculuk rolü üstlenmeli	% 6	% 23	% 38	% 15	% 2	% 16	% 100
AGİT Minsk Grubu'nun rolüne destek vermeli	% 7	% 28	% 32	% 13	% 5	% 15	% 100
Tarafsız olmalı	% 4	% 26	% 34	% 11	% 4	% 21	% 100
Fikrim yok	% 0	% 24	% 33	% 0	% 9	% 34	% 100
Toplam	% 4	% 25	% 31	% 14	% 7	% 19	% 100

TABLO 29: Yaş Durumuna Göre "Dağlık Karabağ Sorununda Sizce ABD'nin Rolü Ne Olmalı?" Sorusunun Değerlendirilmesi

Dağlık Karabağ sorununda sizce ABD'nin rolü ne olmalı?	Yaş					Toplam
	18-25	26-35	36-50	51-65	66 ve üstü	
Aktif arabuluculuk rolü üstlenmeli	% 6	% 33	% 41	% 13	% 7	% 100

AGİT Minsk Grubu'nun rolüne destek vermeli	% 16	% 25	% 29	% 26	% 4	% 100
Tarafsız olmalı	% 23	% 23	% 30	% 21	% 3	% 100
Fikrim yok	% 27	% 26	% 22	% 24	% 1	% 100
Toplam	% 21	% 23	% 27	% 24	% 5	% 100

TABLO 30: Gelir Durumuna Göre "Dağlık Karabağ Sorununda Sizce ABD'nin Rolü Ne Olmalı?" Sorusunun Değerlendirilmesi

	Gelir					
Dağlık Karabağ sorununda sizce ABD'nin rolü ne olmalı?	**200'den az**	**201-500**	**501-1000**	**1001 5000**	**5001'den fazla**	**Toplam**
Aktif arabuluculuk rolü üstlenmeli	% 9	% 58	% 24	% 8	% 1	% 100
AGİT Minsk Grubu'nun rolüne destek vermeli	% 6	% 62	% 23	% 7	% 2	% 100
Tarafsız olmalı	% 11	% 56	% 25	% 6	% 2	% 100
Fikrim yok	% 19	% 54	% 22	% 5	% 0	% 100
Toplam	% 10	% 59	% 22	% 7	% 2	% 100

TABLO 31: Eğitim Durumuna Göre "ABD'nin İsteği Halinde Azerbaycan Bu Devlete Bir Askeri Üs Tahsis Etmeli mi?" Sorusunun Değerlendirilmesi

Sizce ABD'nin isteği halinde Azerbaycan bu devlete bir askeri üs tahsis etmeli mi?	**Eğitim**					
	Lisans-üstü	**Üniver-site**	**Lise**	**Orta-öğretim**	**İlköğ-retim**	**Toplam**
Kesinlikle evet	% 21	% 66	% 7	% 5	% 1	% 100
Evet	% 17	% 68	% 9	% 6	% 0	% 100
Hayır	% 15	% 71	% 11	% 3	% 0	% 100
Kesinlikle hayır	% 16	% 65	% 13	% 5	% 1	% 100
Toplam	% 19	% 69	% 8	% 4	% 0	% 100

TABLO 32: Meslek Durumuna Göre "ABD'nin İsteği Halinde Azerbaycan Bu Devlete Bir Askeri Üs Tahsis Etmeli mi?" Sorusunun Değerlendirilmesi

Sizce ABD'nin isteği halinde Azerbaycan bu devlete bir askeri üs tahsis etmeli mi?	Meslek						Toplam
	Milletvekili	Devlet Memuru	Özel Sektör Çalışanı	Akademik	Öğrenci	Diğer	
Kesinlikle evet	% 7	% 21	% 33	% 6	% 9	% 24	% 100
Evet	% 6	% 23	% 31	% 15	% 7	% 18	% 100
Hayır	% 3	% 28	% 27	% 17	% 10	% 15	% 100
Kesinlikle hayır	% 2	% 27	% 32	% 11	% 6	% 22	% 100
Toplam	% 4	% 25	% 31	% 14	% 7	% 19	% 100

TABLO 33: Yaş Durumuna Göre "ABD'nin İsteği Halinde Azerbaycan Bu Devlete Bir Askeri Üs Tahsis Etmeli mi?" Sorusunun Değerlendirilmesi

Sizce ABD'nin isteği halinde Azerbaycan bu devlete bir askeri üs tahsis etmeli mi?	Yaş					Toplam
	18-25	26-35	36-50	51-65	66 ve üstü	
Kesinlikle evet	% 13	% 26	% 31	% 19	% 11	% 100
Evet	% 16	% 22	% 29	% 25	% 8	% 100
Hayır	% 24	% 20	% 26	% 21	% 9	% 100
Kesinlikle hayır	% 27	% 23	% 28	% 20	% 2	% 100
Toplam	% 21	% 23	% 27	% 24	% 5	% 100

TABLO 34: Gelir Durumuna Göre "ABD'nin İsteği Halinde Azerbaycan Bu Devlete Bir Askeri Üs Tahsis Etmeli mi?" Sorusunun Değerlendirilmesi

Sizce ABD'nin isteği halinde Azerbaycan bu devlete bir askeri üs tahsis etmeli mi?	Gelir					Toplam
	200'den az	201-500	501-1000	1001-5000	5001'den fazla	
Kesinlikle evet	%12	%67	%15	%6	%0	%100
Evet	%11	%63	%18	%5	%3	%100
Hayır	%13	%53	%24	%8	%2	%100
Kesinlikle hayır	%6	%61	%26	%7	%0	%100
Toplam	%10	%59	%22	%7	%2	%100

TABLO 35: Eğitim Durumuna Göre "İran'a Yalnızca ABD veya ABD Önderliğindeki Uluslararası Bir Örgüt Tarafından Askeri Bir Müdahale Yapılırsa Azerbaycan Nasıl Davranmalıdır?" Sorusunun Değerlendirilmesi

İran'a yalnızca ABD veya ABD önderliğindeki uluslararası bir örgüt tarafından askeri bir müdahale yapılırsa Azerbaycan nasıl davranmalıdır?	Eğitim					Toplam
	Lisans üstü	Üniversite	Lise	Orta-öğretim	İlköğretim	
Müdahaleyi desteklemelidir	% 16	% 71	% 7	% 5	% 1	% 100
Müdahaleye katılmalıdır	% 13	% 65	% 12	% 9	% 1	% 100
Müdahaleye tarafsız olmalıdır	% 20	% 68	% 9	% 3	% 0	% 100
Müdahaleye karşı çıkmalıdır	% 11	% 58	% 17	% 14	% 0	% 100
Diğer	% 15	% 74	% 8	% 3	% 0	% 100
Toplam	% 19	% 69	% 8	% 4	% 0	% 100

TABLO 36: Meslek Durumuna Göre "İran'a Yalnızca ABD veya ABD Önderliğindeki Uluslararası Bir Örgüt Tarafından Askeri Bir Müdahale Yapılırsa Azerbaycan Nasıl Davranmalıdır?" Sorusunun Değerlendirilmesi

İran'a yalnızca ABD veya ABD önderliğindeki uluslararası bir örgüt tarafından askeri bir müdahale yapılırsa Azerbaycan nasıl davranmalıdır?	Meslek						Toplam
	Millet vekili	Devlet Memuru	Özel Sektör Çalışanı	Akademik	Öğrenci	Diğer	
Müdahaleyi desteklemelidir	% 5	% 27	% 28	% 15	% 4	% 21	% 100
Müdahaleye katılmalıdır	% 2	% 23	% 25	% 11	% 13	% 26	% 100
Müdahaleye tarafsız olmalıdır	% 7	% 26	% 33	% 16	% 5	% 13	% 100
Müdahaleye karşı çıkmalıdır	% 1	% 22	% 36	% 9	% 11	% 21	% 100
Diğer	% 7	% 28	% 27	% 14	% 6	% 18	% 100
Toplam	% 4	% 25	% 31	% 14	% 7	% 19	% 100

TABLO 37: Yaş Durumuna Göre "İran'a Yalnızca ABD veya ABD Önderliğindeki Uluslararası Bir Örgüt Tarafından Askeri Bir Müdahale Yapılırsa Azerbaycan Nasıl Davranmalıdır?" Sorusunun Değerlendirilmesi

İran'a yalnızca ABD veya ABD önderliğindeki uluslararası bir örgüt tarafından askeri bir müdahale yapılırsa Azerbaycan nasıl davranmalıdır?	Yaş					Toplam
	18-25	26-35	36-50	51-65	66 ve üstü	
Müdahaleyi desteklemelidir	% 22	% 27	% 28	% 20	% 3	% 100
Müdahaleye katılmalıdır	% 20	% 28	% 30	% 17	% 5	% 100
Müdahaleye tarafsız olmalıdır	% 19	% 25	% 29	% 23	% 4	% 100
Müdahaleye karşı çıkmalıdır	% 27	% 22	% 26	% 18	% 7	% 100
Diğer	% 32	% 26	% 28	% 12	% 2	% 100
Toplam	% 21	% 23	% 27	% 24	% 5	% 100

TABLO 38: Gelir Durumuna Göre "İran'a Yalnızca ABD veya ABD Önderliğindeki Uluslararası Bir Örgüt Tarafından Askeri Bir Müdahale Yapılırsa Azerbaycan Nasıl Davranmalıdır?" Sorusunun Değerlendirilmesi

İran'a yalnızca ABD veya ABD önderliğindeki uluslararası bir örgüt tarafından askeri bir müdahale yapılırsa Azerbaycan nasıl davranmalıdır?	Gelir					Toplam
	200'den az	201-500	501-1000	1001-5000	5001'den fazla	
Müdahaleyi desteklemelidir	% 8	% 63	% 23	% 6	% 0	% 100
Müdahaleye katılmalıdır	% 10	% 58	% 24	% 7	% 1	% 100
Müdahaleye tarafsız olmalıdır	% 7	% 66	% 21	% 5	% 1	% 100
Müdahaleye karşı çıkmalıdır	% 13	% 56	% 23	% 8	% 0	% 100
Diğer	% 12	% 61	% 25	% 2	% 0	% 100
Toplam	% 10	% 59	% 22	% 7	% 2	% 100

Ek III

Mülakat Soruları

1. Sizce Azerbaycan öncelikli olarak hangisidir?
2. Sizce Azerbaycan-ABD ilişkileri açısından ABD'yi en iyi hangisi tarif eder?
3. Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki işbirliği alanları nelerdir?
4. Sizce Azerbaycan'la ABD arasındaki sorunlar nelerdir?
5. Dağlık Karabağ sorununda sizce ABD'nin rolü ne olmalı?
6. Sizce ABD'nin isteği halinde Azerbaycan bu devlete bir askeri üs tahsis etmeli mi?
7. İran'a yalnızca ABD veya ABD önderliğindeki uluslararası bir örgüt tarafından askeri bir müdahale yapılırsa Azerbaycan nasıl davranmalıdır?

Harita 1

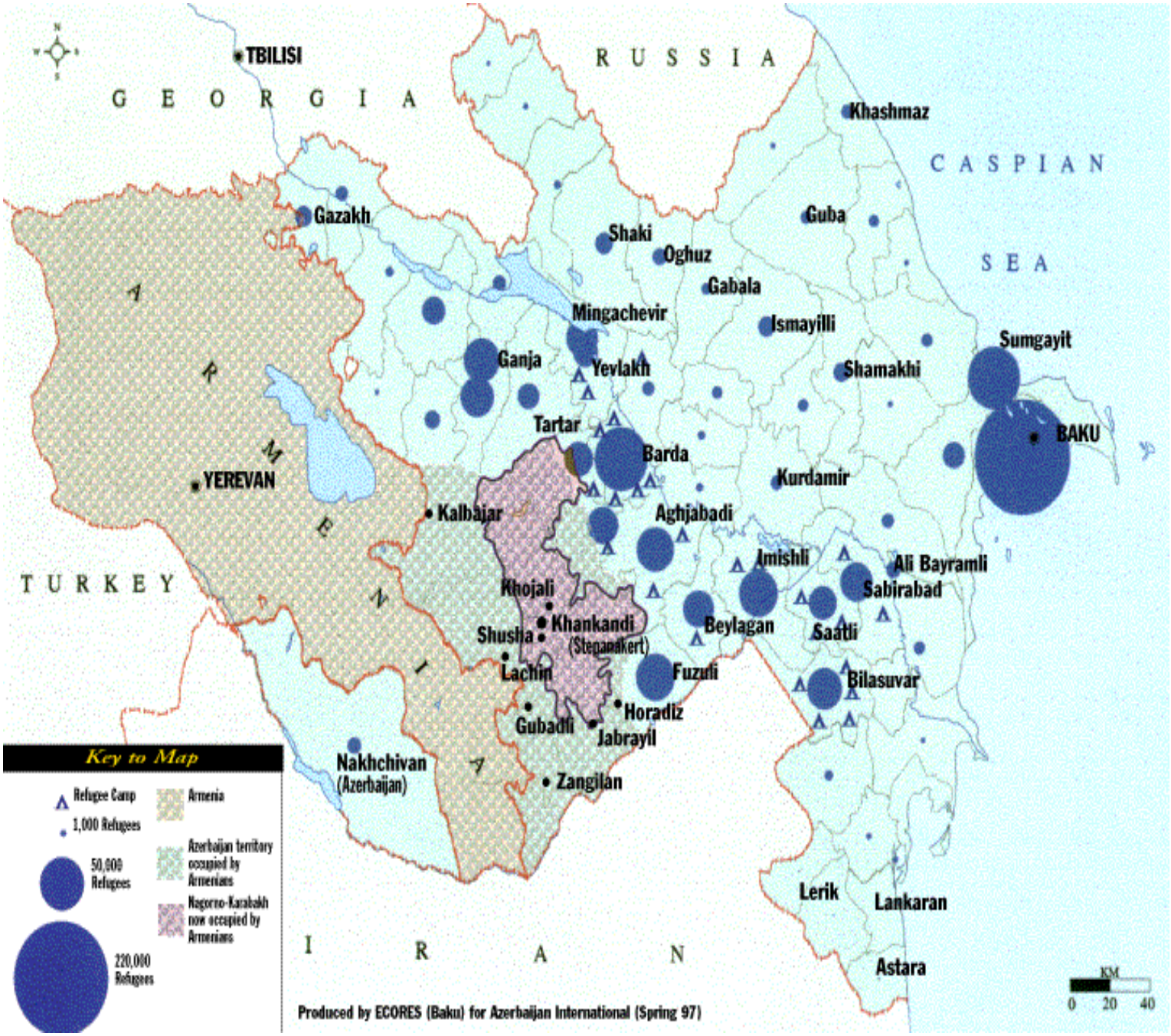
Azerbaycan ve Komşuları



Kaynak: "Http://mappery.com/maps/Azerbaijan-Defense-Facilities-Map.jpg" (19.07.2011).

Harita 2

Dağlık Karabağ Sorunu



Kaynak: "Http://www.azer.com/aiweb/graphics/maps/majorcities_map.html" (27.08.2011).

Harita 3

Hazar'ın Hukuki Statüsü-Azerbaycan Önerisi



Orta Hat/Eşit Uzaklık Bölünme

Kaynak: "Http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/caspian" (22.07.2003).

Harita 4

Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları



Kaynak: "Http://www.turkcebilgi.com/bakü_tiflis_ceyhan_petrol_boru_hattı/resimleri/baku-pipelines#resim" (23.08.2011).

ÖZET

1991'de bağımsızlığını kazanan ve jeopolitik açıdan önemli bir konuma sahip olan Azerbaycan'ın temel amacı; uluslararası camianın eşit bir aktörü haline gelmek ve bağımsızlığını devam ettirerek güvenliğini korumak olmuştur. Dağlık Karabağ sorunu sebebiyle ortaya çıkan Ermenistan'la savaş durumu, ülkedeki iç karışıklıklar ve ekonomik sorunlar gibi nedenlerle toprak bütünlüğünün parçalanması tehlikesiyle karşı karşıya kalan Azerbaycan, toprak bütünlüğünü sağlayarak bağımsızlığını korumak için uluslararası toplumun desteğine ihtiyaç duymuş ve buna yönelik olarak da dış politikasını oluştururken Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) öncelik vermiştir. Küresel güçler arasında denge kurma veya bir küresel güçle daha yakın ilişki içerisinde olma şeklinde bir dış politika izleyen Azerbaycan, bu politikasını oluştururken dünyanın liderliğini üstlenen ABD'ye önem vererek uluslararası ilişkilerini bu yönde geliştirmiştir.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan'da yaşanan birtakım olumsuzluklar ve sorunlar, ABD'deki güçlü Ermeni lobisinin ciddi çalışmaları ve yönetimin de Azerbaycan'ı önemsememesi gibi nedenler ikili ilişkilerin gelişimini engelledi. 1991-1994 döneminde ABD, Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle Azerbaycan'ı Ermenistan'a saldırmakla suçlayarak Azerbaycan'a yönelik her türlü ABD yardımını engelleyen "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeyi uygulamaya koydu. Bu maddenin uygulanmasıyla da ikili ilişkilerde 1994'e kadar "belirsizlik dönemi" yaşandı.

1994'ten itibaren Azerbaycan petrolüne yönelik anlaşmaların imzalanmasıyla ikili ilişkilerde "yakınlaşma dönemi"ne girildi ve ABD, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde çeşitli kurumlar aracılığıyla daha etkin bir rol almaya başladı. Fakat iki taraflı görüşmeler sıklaşsa da ilişkilerin gelişimine yönelik olumlu adımlar atılamadı ve ABD sadece çeşitli sivil toplum örgütleri aracılığıyla Azerbaycan'a yardım programlarını uygulamaya koydu.

11 Eylül 2001 olayları sonrasında ABD'nın Azerbaycan'a yönelik politikasında değişimler görülmüştür. Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü daha fazla destekleyen ABD, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünü durdurmuştur. "Uluslararası terörizme karşı ortak mücadele"de Azerbaycan'ın ABD'ye tam destek vermesi ve ABD'nin de Azerbaycan'daki ekonomik ve stratejik çıkarlarının önem kazanmasıyla birlikte ikili ilişkiler "işbirliği" çerçevesinde gelişmiş ve bugüne kadar devam etmiştir.

Böylece Azerbaycan-ABD ilişkilerinde 1991-2010 döneminin özeti yapıldı. Gelinen sonuç kısaca şöyledir: Her ne kadar iki devlet arasındaki ilişkilerde ilk başlarda olumsuzluklar nedeniyle belirsizlik dönemi yaşanmışsa da 1994'ten itibaren yakınlaşma dönemi başlamış ve 2001'den itibaren de olumlu gelişmelerle işbirliği dönemine girilerek bugüne kadar devam etmiştir. Bu durum, hem yapılan anket ve mülakatların sonucunda Azerbaycan toplumunda oluşan olumlu ABD algısının etkisinde Azerbaycan yönetiminin yürüttüğü dış politikayla, hem de ABD'nin Azerbaycan'a artan ilgisiyle açıklanabilir. Azerbaycan'da ABD'ye bakış açısının olumlu olduğu ve bu durumun, ikili ilişkilerin geliştirilerek işbirliği sürecinin devam ettirilmesine katkı sağladığı söylenebilir. Ayrıca Azerbaycan'da oluşan olumlu ABD algısının, Azerbaycan'ın ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli bir dış politikaya yönelmesine de katkı sağladığı söylenebilir.

SUMMARY

Having achieved her independence in 1991 and having an important place in terms of geopolitics, Azerbaijan's basic aim has been to become an equivalent actor of international community, to sustain its independence and to protect its security. Facing the threat of losing her territorial integrity due to the problems resulting from the Nagorno-Karabakh problem such as state of war with Armenia, upheavals within the country and economic problems, Azerbaijan has needed the support of international community in order to achive her territorial integrity and to protect her independence and for this aim she has constituted her foreign policy and given priority to the United States of America (USA). Sustaining a foreign policy of constituting an equilibrium among the global powers or having a closer relaitonship with a global power, Azerbaijan has formed this politics, given priority to the United States who assumed the leadership of the world and improved her international relationships towards this manner.

Such reasons as certain problems and unfortunate incidents happened in Azerbaijan after she gained her independence, serious efforts of the Armenian lobby in USA and the administration's ignorance of Azerbaijan have obstructed the progress of bilateral relationships. In 1991-1994 period USA accused Azerbaijan of attacking Armenia due to Nagorno-Karabakh problem and effectuated the Annexed Article no. 907 into the "Code for Supporting Freedoms" which obstructed all kind of USA help towards Azerbaijan. After the execution of this article, an "ambiguity period" was experienced in bilateral relationships until 1994.

Beginning from 1994 with the agreements towards Azerbaijan oil, a "convergence period" started between bilateral relationships and USA began to take more effective role in the solution of Nagorno-Karabakh problem through various institutions. But, even though frequent negotiations went on no positive steps were taken towards the improvement of relationships and USA put into practice the aid programs to Azerbaijan via various non-governmental organizations.

After the incidents of 9/11/2001, certain changes were observed in the policy of USA towards Azerbaijan. Giving more support to the territorial integrity of Azerbaijan, USA stopped the execution of Annexed Article no. 907 into the "Code for Supporting Freedoms". Together with Azerbaijan's full support to USA in "mutual struggle against

international terrorism" and the rising economic and strategic interests of USA in Azerbaijan, bilateral relationships developed within the frame of "cooperation" and continued until today.

So in, 1991-2010 period Azerbaijan-USA relationships can be summarized as follows: Even though an ambiguity period was seen in bilateral relationships at the beginning due to certain negative incidents, a rapprochement period started beginning from 1994 and since 2001 a cooperative period started thanks to positive developments and continued until today. This condition can be explained through the effect of USA image that came forth in Azerbaijan society via surveys and interviews, through the foreign policies of the government of Azerbaijan and through the rising interest of USA towards Azerbaijan. The view of people of Azerbaijan towards USA is positive and this condition contributed to the continuance of the cooperation period by improving the bilateral relationships. Moreover, the positive USA image generated in Azerbaijan was effective in Azerbaijan's tendency towards USA and Western Europe-based foreign policy.